

EGAN

PAULO IZTUETA. **Luis Maria Mujika, agur eta ohore.**

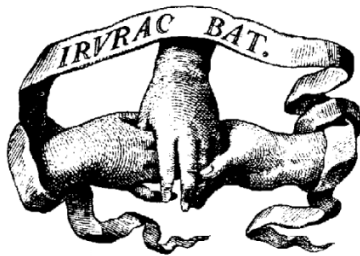
PATXI SALABERRI MUÑOA.
Hagiografiatik kolonizazioaren legitimaziora.

JON KORTAZAR. **Gabriel Arestik "mailu batekin" poema bildumari jarritako hitzaurre apokrifoa bi.**

AAEE. **Bergarako Idazle Eskolako ikasleen testuak.**

2017-1/2

EGAN

Maz. Salvador Carmona fideps

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
“BOLETINA”-REN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

**Idazkaritza: Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte. Gipuzkoako Saila
3.263 Postakutxatila — DONOSTIA**

*Gipuzkoako Foru Aldundiak
eta
Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza, Hizkuntza Politika
eta Kultura Sailak*

lagundutako aldizkaria

**Euskalerrriaren Adiskideen Elkarreak
ez du derrigorrez bat etorri behar
EGAN aldizkarian agertzen diren edukiekin**

ZUZENDARITZA ETA IDAZKARITZA:

Gillermo Etxeberria eta behin-behineko taldea

ISSN: 0422 - 7328. EGAN

Legezko Gordailua: S.S. 289/1958

Inprimategia: FASPRINT-IGARA -Donostia

AURKIBIDEA

2017 - 1/2

EAE. EGANeko Zuzendaritza Luis Mari Mujikari esker onez	5
PAULO IZTUETA. Luis Maria Mujika, agur eta ohore	7

AZTERKETA LITERARIOAK

PATXI SALABERRI MUÑO. Hagiografiatik kolonizazioaren legitimaziora (Arratsalde bat <i>Auñemendiko Lorearekin</i>) (II)	13
JON KORTAZAR. Gabriel Arestik “ <i>mailu batekin</i> ” poema bildumari jarritako hitzaurre apokrifo bi	81
AIORA SAMPEDRO ALEGRIA. Iban Zaldua: Gauza eta beste	97

SORKUNTZA

AINARA MAIA. Poema zoriontsuak	115
<i>Maiatz.en bidean</i>	123
ASKOREN ARTEAN. Bergarako Idazle Eskolako ikasleen testuak.....	147

ITZULPENAK

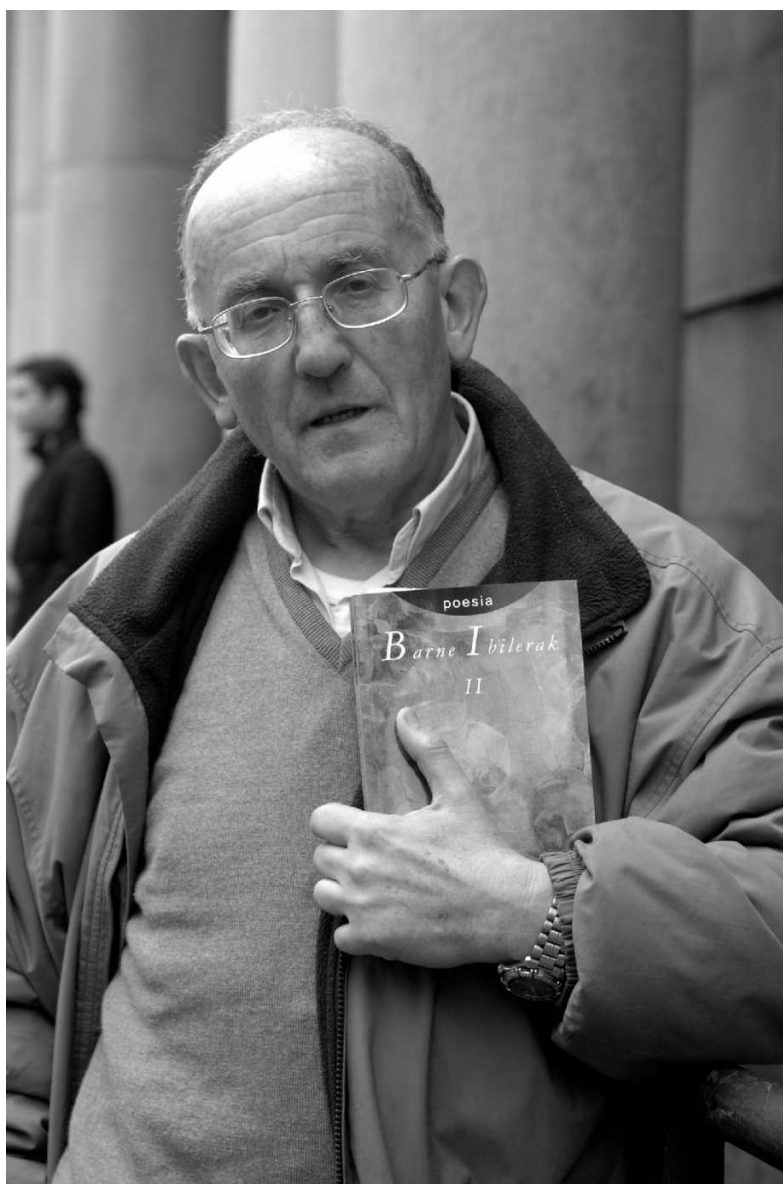
GEORGES BERNANOS. Luis Mari Mujikak frantsesetik itzulia. Landako apaiz baten egunkaria (eta IV).....	201
ROBERTO ARLT. Itzultzaile-moldatzaile: Gillermo Etxeberria	233
EDGAR ALLAN POE. Itzultzaile-moldatzaile: Gillermo Etxeberria	253

HAUR ETA GAZTE LITERATURA

GALTZAGORRI. Egitasmo nagusien txostena	271
---	-----

ADABAKIAK

JUAN LUIS ZABALA. Euskal literatur sorkuntza: 2016an argitaratutako liburuen zerrenda	287
---	-----

LUIS MARI MUJIK A URDANGARIN

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak Luis Mari Mujika gogoan, *Egan* literatur aldizkariari eskainitako urteak eta egindako lana aitortu eta eskertu nahi ditu.

Mende laurden batez eraman zuen *Egan*-en zuzendaritza, Gillermo Etxeberriarekin batera, euskara, literatura eta euskal kultura sustatuz eta hedatuz. Urte horietan guztietan egindako lan isil, jori eta oparoari esker argia emanez eta hegoak zabalduz doa *Egan*. Eskerrik asko, Luis Mari!

Euskal letren munduan egiazko erreferente bat, bide-urratzailea, euskaltzale nekaezina, idazle oparoa... genuen Luis Mari, bere hurbileko laguna izan zen Paulo Iztuetaren hitzetan.

“Birjaioko naiz” poemako aieruarekin *Egan* abiatu zara erromesen apaltasunez, eta zanga nekaezinaren antzera, isiltasuneko iturburura joan zara birjaiotzera. Itsas hegazti erraldoiekin *Egan* itzali zara mende-baldeko ostantzean abailtzen doan eguzki begiaren aiduru.

Koldo Mitxelena, Juan San Martin, Iñaki Zumalde eta beste hainbat adiskideren alboan, *Egan*-en hegalpeetan utzitako emari bikainaren errainua eta herriari, naturari, hizkuntzari, poesiari, literaturari... izandako maitasunaren argia hego berriek helaraz diezazkizutela, “birjaioko” bazina maiteko zenituzkeen bezala.

“BIRJAIOKO NAIZ”

Birjaioko naiz, herri,
eta maiteko zaitut berriz,
birjaioko naiz, argi,
eta maiteko zaitut berriz,
birjaioko naiz, txori,
eta maiteko zaitut berriz,
berrilko naiz, nire herri,
eta berpiztuko naiz berriz...!

(Luis Mari Mujika)

Gillermo Etxeberria
Ana Gandara
Koro Seguro
Egan aldizkariaren izenean
Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak.

Luis Maria Mujika, agur eta ohore

PAULO IZTUETA ARMENDARIZ

Berri ilunak kanpoan harrapatu ninduen, hondartza ondoko pasealeku luzean joan-etorrian nembilela. Barruak zirrara eragin zidan jakin nuenean aspaldiko lagun zaharrak, luzaz bizikide izandakoak, utzi gintuela. Astebete bat osoa pasatu da eta, sentimenduak baretzen badoazkik ere, ezin dut zor diodan aitortza publikoa egin gabe jarraitu.

Ohitura genuen tarteka elkarrekin hitz-aspertu luze bat egiteko eta zernahitaz mintzatzeko. Azkeneko aldiz elkartu ginelarik aski ahul sumatu nuen eta tarteka mobilez deitzen genion elkarri. Ahul samar zebilela esan zidanean, susmo txarrak hartu ninduen. Istant batean joan zaigu, azken solasaldia izateko aukerarik eman gabe.

Niretzat euskal letren munduan egiazko erreferente bat izan da. Areatzan ikasle gazteak ginela Michel Quoist-en *Prièrs* itzuli genuen, argitaratu ez zena. Bere *Urdin eta burdin/Azul e hierro* (1965) poema-liburuari hitzaurrea egiteko eskatu zidan eta, nire ezjakintasuna handia bazen ere, egokiera horrek euskal letren plazara ateratzera behartu ninduen. Bere bidez ezagutu nituen poeta gaztelauak, Vicente Aleixandre, Juan Ramón Jiménez, Antonio Machado, eta horien hariko beste hainbat, berak hainbeste miresten zituenak. Poesia lirikoan horiek zituen maisu eta gailur. Hitz bisemikoen erabilera ere neurri handi batean horiengandik hartua zuen. Poesia sozialari baliabide literario merkea zeritzon.

Garai bertsuan, Pierre Teilhard de Chardin-en eskutik, poesia teluriko jorraztera jo zuen liturgia kosmiko baten baitan, hortxe mistizis-

moaren eta materialtasunaren arteko mugan murgilduta. *Urdin eta burdin* liburuko “Bereganatzea” poeman datozen ahapaldi hauek bitez lekuko:

“Orra Grazizko kosmoa,
Izadi-dardara indartsua.
A, barren-muiñetan Kristoa,
grazizko urgai antzekoa.
Antsien lurralde,
zure mozkorketa
ta luzapenean
Jainko-kutsu lodia dago.

Zaintzen, begiratzen eta
konprenitzen zaitun Jainkoa ez-ezik
ikutzen eta jabetzen,
bizitzen zaitun Jainkoa dugu.
Jainkoa Materian.
Materia Jainkoagan!”

Joxe Agirre teologoak aldarrikatzen duen materiaren espiritualtasunak ez ote du zerikusirik estetika-aire horrekin? Agian horregatik, zapaltzen zuen lurra maitatzen zuelako, begiak zerura zabaltzen bazekielako, haren poema-liburu eta saioetan orrialde luzeak eskaintzen zaizkio paisajeak deskribatzeari, ez bakarrik barrukoak, baita -eta beharbada ez neurri txikiagoan-, kanpokoak ere. Naturaren kontenplazioak, berak idatzia da, zorabioz eritzeraino eramaten zuen. Herri txikiak, mendiak, soroak, gazteluak, elizak, errekatxoak, dena zitzaion eder, dena deigarri. *Bideko prosak* izenburu nagusiarekin bost tomo ditu argitaratuak: *Nafarroa* (1999), *Gipuzkoa* (2002), *Iparraldea* (2003), *Bizkaia eta Araba* (2003) eta *Mundu zabalean* (2004). Behin baino gehiagotan ibilia naiz berarekin Hegoaldeko zein Iparraldeko lurraldeetan zehar eta diodana egiaztatu ahal izan dut. Ez dira asko izango Nafarroa -berak hainbeste maite eta miresten zuena-, bere luze-zabalean hark bezala ezagutu izan dutenak. Azkenaldian Burgos aldean zebilen euskal aztarnen bila, azterketa toponimikoetan barneratuta. Hau ere bere afizioetako beste sail emankor bat izan zen.

Geroztik haren *Barne ibilerak I, Poemategia* (2001) liburuari hitzauzua errea egiteko parada izan nuen, eta hura irakurtzean ohartu nintzen,

Orixeren antzera, bera ere kezkatu zebilela Jainkoaren bila, ahapaldi honetan antzeman daitekeen bezala:

“Askorentzat fedea itsaso zabal eta bare da,
niretzat, lehia (zalantzaren esparru...).
Maiz argia ilunaren arian ikusten da,
ziurtasuna galdera zipotzen ertzean eskaintzen.
Galderak egitea ez-fedea al da?
Galderen bizkarrean ildo egiten noa,
eta lur azpian ere dudaren hazia atzematen dut.
Ez-jakintasuna misterioa eta eza-uhaitza zigortzen duen
olatu krudela bezala altxatzen da arimaren urmaeletan,
eta zauriak herbal eta joa uzten nau, sarritan.
Argia, itzala, eguna, gaua,
ezaguera, misterioa, oparia, eza... bata bestearen ondoan
gizonaren existentzian”.

Fede-irrikaz betetako poesia-mota hau irakurtzean, berriz ere gaztetako Luis Mari poetarekin berraurkitu naiz, unean uneko zalantza existentzialek aztoratzen duten *homo religiosus* batekin, oraingoan teologo heldu eta jantzi batekin, Jainko on-onaren bila dabilen pentsalari eta fededun batekin. Manuel Olasagastiren *Otras noticias de Dios/Jainkoaz beste berri batzuk* liburua argitaratu genuen Utriusque Vasconiae-n (2008) eta berari eskaini nion, irakur zezan. Esan behar dut biziki estimatu zuela. Berak esan ohi zidan lau aldiz edo gehiagotan irakurri zuela, orriak askatzeraino. Haren altzoak har dezala gure Luis Mari laguna, bide-urratzailea, euskaltzale nekaezina, idazle oparoa.

Alor asko ditu jorratuak literaturan zein filologian. Ez da hau ez une ez gune egokiena haren obra orokorraz deus esan dezadan. Juzka dezala geroak. Niri dagokidanez, azalduak ditut haren poemagintzari buruzko neure iritziak *Barne ibilerak* aipatu liburuari egindako hitzaurrean.

Paulo Iztueta Armendariz
Donostian, 2017-04-26

Azterketa literarioak

Hagiografiatik kolonizazioaren legitimaziora (Arratsalde bat Auñemendiko Lorearekin) (II)

PATXI SALABERRI MUÑOA

*Tra noi si discute piú che altro
per tenerci in esercizio*

C. Pavese

zuk eta nik hutsa leitu dugun liburua

A&P

*eta sabela uzkurto zitzaidan ulertu nuenean zein aurkako
izango nuen mundua aurrerantzean*

J. Updike

0.- Egungo gizarteak bor-bor dirakiten *gatazkaren* eta *errelatoaren* gaiak arreta bereziz hartu nahi dituen honetan ez dator gaizki gogoratzea aspaldi ekin zitzaiola gurean erronka horren jorratze literarioari, eta bereziki XIX. mendearen amaierako idazlan zenbait hasi zirela bere orrialdeetan gai horien inguruko interesak eta laztasunak islatzen, eta era aski berdintsuan, gainera, eraberritze-lehian ziharduten genero guztietan.

Are gehiago: honako artikuluko honen sakapean izanik, oroitarazi beharra dago gure narratiba larriak hastapeneko obran bertan jaso zuela gai nagusitzat egungo lazkaren –gatazka politikoaren, esan nahi baita– sustraietan datzan eta oraindik orain irmo daragion errealitatearen auzia. Eta berariaz diogu “jaso zuela”, eta ez “heldu ziola”, zeren oraino

ez baita argi geratu zinez “heldu” nahi ote zitzaion gaiari ala *gidoiaren* eragin hutsez iritsi zen haren isuria fikzioaren orrialdeetara.

Baina jarraian ubideratzen saiatuko garen eztabaida hori gorabehera, kontua da euskal munduak garai historikoetan jasan duen lehen kolonizazio- eta akulturazio-prozesu eskergenaz eta hedatuenaz dihardue-la aurreneko euskal eleberririk bete-betean. Eta horrek, bistan da, jostepuntu egokia eskaintzen digu aurrekotik¹ gordeak genituen gaiei segida emateko, batik bat “euskal” izendapenarekin datozkigun gatazka eta errelatoarenari eta horien trataerak sorrarazten dituen arazo zenbaite-nari.

1.- Orrialdeotan hizpide dugun *Auñemendiko Loreara* gerturatuz, bada, has gaitzen aurren-aurrenik hutsalkeria dirudien zerbait mahairatzen, hots, ez zuela Agirrerren lehen eleberri hark, ez orduan eta ez gero, inolako arrakastarik izan agizko irakurleen artean².

Eta ez zitzaien beharbada arrazoirik falta Lhanderi, Onaindiari eta besteri, porrotaren alderdi pisutsuenetako bat hautatutako gaiaren inguruan aurkitu uste zutenean. Horrexek ematen baitzuen, ziurrenik, azaleko arrazoi identifikagarriena; baina, lausoago agertu arren, aho mi-katzagoa utzi behar izan bide zion orduko irakurleari –honatx frogatu beharreko hipotesia– beste zerbaitek, askoz larriagoa zen beste ezauga-rrari bat islatu baitzuen euskal narratiba sendoaren estreinaldia egitera iritsitako eleberri mardul hark: istorioaren harian lazkaturtako ikuspun-tu eta trataera ideologikoa alegia, eleberraren norabide aldagaitzari –hagiografia baten burutzapenak ez baitu irudimen askerako toki lar

[1] Ikus artikulu honen lehen atala: Salaberri 2016.

[2] Besterik pentsatu ahalko balitz ere, inoren kuriositatearen eta erdal aldizkariren baten testu-premien seinale hutsa zen –baina ez arrakastarena– Agirrek Azkueri eleberria argitaratu baino egun batzuk lehenago idatzitakoan atzematzen dena: “¿Qué hay de *Riktrudis*? Como ni “Euskalzale” ha dicho una palabra, ni tú me has escrito acerca de esa pobre hijuela mía [...] Si, como presumo, no te gusta la novela, remíte[me]la por favor para que corregida y aumentada y traducida, vea la luz pública en San Sebastián, de donde me piden” (ik. Gartzia Trujillo 2008, 36; gurea da letra etzana [aurrerantzean: g.l.e.]). Era berean, eta tinte folklorikoak gorabehera, ustezko arrakastagatik bainoago, obrekiko hurbiltasun ideologikoagatik etorri zitzaion Agirrerri eleberria “Comunión Tradicionalista”-ko *El Correo Español* agerkari karlistan argita-ratzeko gonbita, 1909ko gutun batean zioen bezala, “aquel periódico madrileño” interesatuta baitzegoen *Kresala* eta *Auñemendiko Lorea* eleberrien gaztelaniazko itzul-penak atalka (“como folletín”) kaleratzeko (*ibidem*, 115).

uzten³– irakurleak ezin espero zezakeen taxu partikularra emango ziona, azken batean. *Gatazkaren errelato* esperogabea, bestela esanda.

“Banbalinen artean eta fikzio erromantikoaren atze-oihal gisa *historiaren zehar-interpretazio bat eskaintzea*” (García Gual 1999, 148; gureak dira itzulpena eta letra etzana) bilatu nahi izan balu ere, hein handi batean, apaiz gisara zekarren sinesmenaren lehenesteak berak korapilatu zuen Agirrerren *errelatoa*, nekez salba zitekeena salbatu nahi izan baitzuen Riktrudisen jokamoldea XX. mendeko euskaldunentzat eredu-garri jarri nahi izatean⁴.

Ezin da, gainera, ahanzi printzipioz Agirrek berezkoen izan zitzakeen irakurleak, prestakuntzagatik adina motibazioengatik behinik behin, *bizkaitar* sentsibilitatearen giza-taldekoak baino ezin izan zitezkeela nagusiki. Haiek ziren, izatez, “literatura nazionala”-ren aldeko aldarria egiten hasiak zirenak. Gogoratu beharrik ez dago nola hiru urte lehenago Sabin Arana Goirik berak goraiatu eta euskal antzerki nazionalaren sorrera-lantzat bataiatu zuen *Vizcay'tik Bizkai'ra*. Agirrerren adiskidearen antzezlan, hain zuzen.

Baina une haietan, Azkueren adiskidea, ageriko buruhauste politikoetara emanegia ez zirudien⁵, beste inon baino erosoago zebilen karlismo atzerakoiaren aterpean⁶. Beraz, baldin oso faltsua ez bada Eleizalde hartaz irudikatutako nortasuna⁷, ozta-ozta pentsa liteke idazle

- [3] Eta horrezaz gainera, ikusi dugun bezala, santa baten ustezko bizitzaren derrigorrerako irudikatze-errepresentazio literalak talka eta mugimendu larriak sor ditzake eleberriak berez irekitzen dituen aukera alegoriko-metaforikoen garapenean.
- [4] Eleberriaren ohar batean aitortu bezala, “ez neuke gura neure Eliza Ama Done Maite Bedeinkagarriari ondo ez derizkion gauzarik txikiena erakutsi: lenago il” (Agirre 1898: 1986, 120 or.).
- [5] Bere burua “zuhur” gisakotzat zeukan etxe barneko etsaien aurrean: “Hemos quedado en reunirnos pronto los del bloc de los sensatos en San Sebastián o en San Juan de Luz” (1909.03.11ko gutuna: Gartzia Trujillo 2008, 125).
- [6] Ez zen urruti Agirre 1893an, Zumaiaiko moja-komentuan kapilau zelarik, Donostian kaleratutako *El Cántabro* aldizkari karlistak lehen alean jaso zuen aldarrikapen hartatik: “Consecuentes con nuestros principios, defenderemos *El Poder temporal del Papa*, la Unidad católica, la reivindicación del régimen foral (legue zarra) y su corolario, la descentralización administrativa, la Monarquía tradicional, como único medio de conseguir los fines expuestos” (ik. Navarro Cabanes 1917, 195).
- [7] “Tres muy amigos del señor Azkue, uno de ellos [Agirre] que habla y escribe bastante bien el euzkera, pero es un carlista furibundísimo, otro [Karmelo Etxegarai] que no es carlista y habla y escribe el euzkera, pero no bien y que debiendo escribir crónicas no las escribe, y el tercero [Julio Urkixo] que ni habla ni escribe el euzkera, pero habla y escribe acerca del euzkera” (ik. López Antón 1996, 144; gureak dira parentesi artekoak eta letra etzanak).

ondarrutarrak atxikimendu ideologiko haren erroak eta lokarriak eleberrian agertzeari utzi ziezaiokeenik. Erdi oharkabean itzuri izan balitzaio ere gogotik paperera.

Gaindigaitzak, hortaz, santaren urratsak loreztatzen hasi eta ondarrutarraren garaikide politizatu askorentzako irakaspen ideologikoak zabaldu nahi izateak zekartzan kontraesanak.

Ideologikoki lar eskoratua atera zitzaion eleberri haren aitzinean, bada, zail izan zitekeen esparru *bizkaitar* -ez karlista- biziko irakurleen gorespen askorik erdiestea, nahiz eta formalki bederen euskal narratiba helduaren zinezko zutarrria finkatua uzten zuen Agirrerrenak.

Egia esan, haren alde mintzatu zen lehena, eta luzaroan bakarra, Karmelo Etxegarai adiskide “apolitiko”⁸ izan zen. Atalkako narrazioaren aurkezpena egiteko Agirrek hautatua⁹, idazlanari jositako hitzaurre zeharo apologetikoaren lehen lerroetan laburtu zuen eleberria irakurtezko gakoetako bat:

Agirre Jaunak geiena goratzen dituen euskaldunak, dira, nere iritziz, euskaldunik onenak. Zergatik neri galdetzen badidate zein dan onena euskaldunen artean, bereala erantzungo det: Kristok erakutsitako biderei ongiena jarraitzen diona (Etxegarai 1898, 13).

Onesteko moduko mezua agian bai, baina ez inondik ere erakargarria, ziur asko, gatazkan txertatuak, gatazkaz inguratuak eta gehienbat literatura etxeko gatazka gainditzeko ere baliatu nahi zuten irakurleentzat.

[8] Konparazio baterako, honela baloratzen zuen Etxegaraik Agirrerren idazlanak *El Correo Español* delako aldizkari gogaidean agertzearena: “No veo que la inserción de un trabajo literario que uno escriba, en el folletín de un periódico político, suponga identidad de criterio con este periódico ni las cuestiones que se relacionan con los Poderes públicos” (ik. Gartzia Trujillo 2008, 117).

[9] “Hace tiempo que tengo aquí el prólogo de Echegaray: no te lo he querido enviar hasta saber tu resolución”, ziotson Agirrek Azkueri 1898ko urtarrilaren hasierako gutun batean (ik. Gartzia Trujillo 2008, 36). Eta honela “erantzun” zion *Euskalzalek* -Azkuek, alegia- urtarrilaren 13ko alean, eleberriari hasiera emateko oharrean: “Geure poza ta lan apaiñ onen edertasunak adierazoteko esango gendukez gauza asko; baiña entzun Etxegarai-ri, guk baiño obeto ta zeatzago ta ezauera geiagogaz itz egingo dau-ta” (in *Euskalzale*, 1898.01.13, 12 or.).

Erantsi dezagun, datu bezala, Sabin Aranari eta haren jarraitzaileei independentziaren aldeko jarrera publikoa eta espainol kolonialisten aurkakoa¹⁰ harraraziko zien Kubako gerra piztera zihoala une hartan bertan. Sorgunean egon zen *Maine* destrukturearen leherketa, adibidez, otsailaren 15ean burutu zen, hain zuzen ere Agirrereren eleberrian arras gaitzetsia izango zen Portun gerlari “antikolonialista”-ren berririk oraindik ia ez zenean, handik bi egunera kaleratu baitzuen *Euskalzakale* Portunez ziharduen kapitulua, laugarrena, “Portun barrutik” ezagutaraztera-edo zetorrena.

Baina azalekoetatik eta ohar maltzurñoren bat edo beste tartekaturik abiatu arren, hel diezaiozun irakurleoi dagokigun eginkizunari¹¹, jadanik aurreratuxe baitoakigu *Loreari* eskaini nahi genion arratsa.

2.- Agirre “odol zurbila” –Azkuek dio, Azkuek *dixit*- ez zen konplikazio-tan sartu *Auñemendiko Lorearen* sortze-eskema taxutzean¹². Kanpotik ikusita bederen, inguruan gaztelaniaz arrakastatsu bilakatutako historia-eleberrien antzeko zerbait euskaraz burutzea baino ez zuen bilatzen

- [10] Ezaguna da liberalak bezainbeste kontserbadoreak eta integristak elkartu zirena Kubako espainiar aginte koloniala defendatzeko jarrera eta aldarrietan. Haiek sortutako giro bortitzaren gordina zela eta, Aranatarrek bezalako abertzale zenbaitek alde egin behar izan zuten orduan etxetik eta erdi sasiraturik aritu.
- [11] “La novela histórica invita a su lector a reconsiderar una cierta época y a revalorizar intelectual y sentimentalmente ciertos hechos o figuras del pasado que dramatiza” (García Gual 1999, 149).
- [12] Ez eta izenburua finkatzeko orduan ere, jakina baita Azkueri zor zaiola eleberriak daraman behin betiko titulua. Honatx lekeitiarraren hitz argigarriak: “Agirrereren irakurgaiak izentzat *Auñemendiko lorea* artu eban. Egileak berak beste izen bategaz batzaldiratu (konkursuratu) eban. *Riktrudis* eritxon yaio baino lehago. Bere egilea Bilboratu zan baten «gizona, esan neutsan, *Riktrudis* izen gogorra da euskaldunen ezpanetarako, belarrietarako garratza. –Izen orixe eukan Arnoldoren alabeak eta... –Ba gorde Arnaldoren alabearentzat izen zakar ori, berea dabenezkeru; baiña irakurgaiari, zeure buru ta biotzeko alabatxo oni, beste izen gozoago bat ezarri. –Zein?». Luzarotxo gogoketan egonda “Txomin, esan neutsan neure adiskide maiteari, frantsesez *Pic d’Any* deritxon mendi andi buru-zorrotz bati ango euskaldunak *Auñemendi* esan oi dautse. “Auntz-kumeen mendia” esan gura dau. Eta zure *Riktrudis* ori inguru aretantxe bizi ta gainera ona ta polit-polita zalako *¿Auñemendiko lorea* ezin ezarri ete lekio izentzat?”. Izen auxe emon eutsan irakurgaigileak bere lanari. Arrezkeru gure arteko askok zuberotarren *Auñemendi* Pirineotzat darabile. Agirrek berak bere lanaren lenengo orrialdearen bekoaldean oar auxe dakar: *Auñemendi Montes Pirineos erderaz*” (ik. Gartzia Trujillo 2008, XIX).

idazle ondarrutarrak, Azkuek *Euskalza*len antolatutako literatur lehiaketan aurkezteko asmoarekin nonbait¹³.

Hizkuntzaren ahalmen narratiboaren erakuspena, beraz, Agirrek burutu nahi bide zuena, betiere euskaltzaletasunak bultzatua¹⁴.

Ondorioz, dokumentuen eskasiagatik fikzioari tarte zabala utzi zieziokeen iraganera jotzea zuen bide erosoena¹⁵, eta han baliagarri-eredugarri izan zitekeen pertsonaia aukeratzea. Apaiz izanik, eta akaso Azkueren iradokizunen bat tarteko¹⁶, ia erabat ezezaguna zen lehen santa euskaldunaren irudia zeukan hartarako egokiena eta “baldintzak” –dokumentazio(ez)arenak zein fikzionalak– ongien betetzen zituen.

Horrelako idazlan larri bati ekitean, bestalde, espero izatekoa zen haren ahalegin hagiografiko-historikoa ezaugarri zenbaitez tindaturik agertzea eta, maiz azpimarratu den bezala, funtsezko eginkizunak ere egokiro betetzea, hots,

[...] descifrar el sentido de ciertas figuras o sucesos del pasado desde una reconstrucción de esa época histórica. No [...] solo recuperar cierto pasado interesante, sino [...] ofrecer una interpretación ideológica de ese pasado. Nostalgia sí, pero inducida y guiada; vistazo a la historia con nuevo colorido, en el que el novelista no esconde su propia valoración (García Gual 1999, 150).

-
- [13] Nahiz eta ez dirudien azken emaitzaren kalitatean sinesten zuenik. Honela mintzatu zitzaion Azkueri 1897ko irailaren hiruan: “Dirás que trabajo poco? Más que nunca: estoy entregado en todos los ratos libres a mi novela *Riktrudis*. No sé qué saldrá, pero saldrá algo que valga muy poco, pero que a mí me cuesta. Veremos si te satisface” (*ibidem*, 33)
- [14] Zalantzan jarri ezinezko euskaltzaletasun betekoa zen harena, 1899an “Zergaitik galduten yakun euskerea” artikuluan lehendabizi, eta geroago, 1916an, “Euskeraren alde” izeneko diskurtsoan erakutsi zuen bezala (ikus, hurrenez hurren, Onaindia 1964, 238-242 eta 255-259).
- [15] Eleberriaren uneren batean besterik dirudien arren, agerikoa da darabilen bibliografian bertan ez zela Agirre dokumentatzea, datak eta datuak zehatz eta exhaustiboki lantzea gogoko zuen ikertzailea. Ari dugun urtean bertan argitaratu zuen “Aita Larramendiren bizitzaren berri labur bat” artikulua “historikoan”, esaterako, “etorri narratiboak” hartzen du toki gehiena eta, harrigarriro, data bakar bat baino ez da hamaika orrialdetan barrena eskaintzen, andoaindarraren heriotzarena hain zuzen (ikus Onaindia 1964, 242-253).
- [16] Ezin jakin, dena den, zenbateraino zen hedatua Duvoisinek Joanategiri euskal santaren irudia errebindikatzeke zuzendu zion proposamena (ik. Salaberri 2016, 143, 29. oharra).

Agirrereren eleberria argi samarra da horretan, islatzen duenaren arabera ez baita zail asmatzen noraino jorratu nahi izan zuen egileak berreskuratze-interpretatze lan hori eta noraino zuen aurreikusia le-roetan barrena garatuko zuen joko ideologikoa. Edonola ere, guztiaren orientagarri izan litekeen datu zehatza da urtebete lehenago, hau da, 1897ko otsailean, kaleratu zuela Sabin Aranak Alderdi Karlistaren kritikarik gogorrena¹⁷, non argi ikusarazi nahi baitzuen abandoarrak Euskal Herria erro-errotik mehatxatzen zuen arriskua:

la inminencia de una guerra intestina en el Pueblo Vasco, guerra que sería ocasionada por un error de éste y empeñada por una causa exótica (errege espainol baten aldekoa, azken batean), y cuyo efecto inmediato habría de ser la completa destrucción del país [...] que si hoy tal vez está expirando por las anemias y consunción que le causa su extravío y por las profundas heridas abiertas en su pecho por dos extranjeristas luchas (lehen eta bigarren karlistaldiak, alegia), con una tercera guerra de este género vendría á suicidarse y á extinguirse para siempre (Arana Goiri 1897, 1).

Bestelako iritzia zuen Agirrek hartaz guztiaz. Alabaina, ezkuta ezinezko gudu ideologikoaz gainera, beste faktore bat ere bilatzen bide zuen gure autoreak hagiografia fikzionatuaren bitartez: irakurleria arantistarengana hurreratzeko baliagarriago zirudien lokarria, hots, kristautasunaren osagarria ageriago uztea eta, bide batez, lakio gisara ere erabiltzea. Azurmendik jaso bezala,

Aranak integristen tesi politikoak arbuiatzen ditu. Baina aberztaleen eta integristen arteko elkarren sinpatia nabarmena da. Aranaren txit gogozko zen integristak fede katolikoaren aldezkari hain suhar ikustea, gotzainen eta apezzen hain esaneko (Azurmendi 1979, 37).

[17] Karlismoaren kontrako beligerantzia hark berak bulkatu zuen handik bi hilabetera *Baserritarra* igandekaria sortzera. Azpimarratzekoa da, edonola ere, Arana lortzen ari zen zabalkundea, *El Partido Carlista y los Fueros Vasco-Nabarro* izenekoaren lehen bi edizioetako 15.000 aleak, esaterako, Nafarroa eta Lapurdiraino iritsi baitziren hamabost egunetan.

Nolanahikoak izan zitezten Agirreren benetako asmoak eta korapiloak, kontua da plano desberdinetara proiektatu zituela, oro har, liburuaren hariak.

Azaleko planoan, gogoratu beharrik ez da, Erroma urrunak¹⁸ santa izendatua zuen Riktrudis delako euskaldun emakumearen bizitza fikzionatua eskaintzen du¹⁹ eta, horretaz baliaturik, baita gandupeko Euskal Herriaren kristautzearen pasarte ganduukoago baten irudikapena ere²⁰. Eleberriaren soslai –erdi– biografiko horretan nabarmen uzten da, noski, kristautasunari buruzko asmo apologetikoa eta narratzaileak irakurle garaikideei aurkezten dien erlijiozko oinarri, diogun, programatikoa.

Plano harekin uztartua, bestalde, Agirreren garai ideologikoki gatzakatsuen proiektzio lañoa legoke, funtsean historiaren eta literaturaren baliabideekin bilbatutako diskurtso eklesiastiko ofiziala baino ez litzatekeena –ondarrutarraren kontzientzian sakon asko zizelkatua bide zegoena–, eta, azken buruan, santaren jokamoldearen (berr)interpretazio politikoki interesatuan lagunduko ziona.

Barne-muineko edo dei litekeen mailan, ordea, Agirreri arazo narratibo-ideologikoak sorraraziko zizkion pertenezia identitarioaren faktorea atzematen da ehundua, eleberria idaztean era bizian eragin bide ziona, eta, hautatutako hari narratiboak berak areagotuz, egileak aurreikusi baino haratago eraman uste zuten ondorioak ekarri zizkiona.

Ganduz eta lanbroz estalitako plano horretan dautza osagai gatzakatsuenak, hau da, akulturazio-prozesuetan botere politikoez zein erli-

[18] Proposamen orokorrean sorrarazten duen kontraste larriagatik azpimarratu nahi genuke eleberrian nabarmentzen ez den Erromako elizaren datua, izan ere, euskal unibertsoa –*Auñemendiko*– jende gehienak neskatoa traidore bezala hartuko zuen bitartean, unibertso horren akulturazioa ahalbidetu eta sustatu zuten indarren –Erromako elizaren– eskutik etorri baitzen gero haren beatifikazioa, euskal unibertsuaren nahien eta asmoen ikurra balitz bezala ezarrita utzirik.

[19] Eleberri historikotzat hartzen bada ere, erdi ahazturiko tradizio erlijioso lauso batek ederreztatutako pertsonaiaren irudia da, ezer baino lehen, Agirrek liburutu nahi izan zuena eta, XIX. mendearen amaierari antzeman uste zizkion gizarte-paralelismo eta analogiez baliaturik, euskaldungoari eredu moral, sozial eta politiko gisara aurkeztu nahi izan ziona.

[20] Agirrek berak aitortua da nolako dokumentazioa erabili zuen Euskal Herriaren kristautzeari zegozkion pasarte historikoetarako eleberriari heldu zionean (ikus 1986ko edizioan 57, 111 eta 171 orrialdeetako oharrak; testua arintzearen, aurrerantzeko erreferentziak orrialde-zenbakiarekin bakarrik emango dira).

jiosoek gizatalde menderatuekiko jokatzen duten funtzio alienatzailearen gorespena dagitenak, batetik, eta kolonizatuak haien aurka ohi duten zilegizko erantzunaren bidearen deslegitimazioa dakartenak, bestetik.

Horiekin jokatzen du Agirrek aurrenik.

Baina ez horiekin bakarrik, aldi berean inbaditzaile-menderatzailearen zerbitzuean jarritako moral zerutiar baten aldarrikapenez tindatu baitzuen ondarrutarrak diskurtso guztia, hain zuzen ere, XIX. mendean etxean bertan sentitutako kolonizazioaren eraginei aurre egiteko jaioa zen hurbileko ideologia abertzalearen kontrakoa zena eta, are, justiziaren bila aritzea eta menderatuaren alde jokatzea eragozten zituen.

Azken batean, Agirreraren eleberriak XIX. mendearan amaierako irakurleari ondorioztarazi nahi ziona obraren une batean padarraren ezpainetan jartzen duen portaera-proposamena zen, hots, “euskaldun ona baño kristiñau benetakoa izatea askozaz ohea da” (117 or.).

Horrela, artikulua honen lehen atalean aipatutako irakurketa-deseorosotasun agerikoenei, irakurle motibatuenentzat liburua zinez gaitzigarri bilaka zezakeen faktore ideologikoa –eta distopia– ere erantsi zien Txomin Agirrek *Auñemendiko Lorean*. Gordin-gordinki gainera²¹, nahiz eta orokorrean antolatzen ari zen feriaz lar ohartu gabe, beharbada. Izatez, VII. mendeko euskaldunei eskuarki erlijioa eta kolonizazio politikoa faktore berri eta onartezin agertzen zitzaizkien bitartean, XIX. mendeko euskal gizarte errealeak irentsia eta berezko egina zuen faktore erlijiosoa²², baina ez, inondik ere, arlo politikoari zegozkion penetrazio frantsesa eta hispanoa, alderantziz baizik: guztiz aienatu beharreko ko-

[21] Zilegi baledi Azurmendik berriki idatzitakoa (2017, 46 hk) Agirreraren garaira eramatea eta parafraseatzeko aukeraz baliatzea, zalantza da ez ote zuen orduko irakurleak honelatsu pentsatuko: “Inork ni kristau deklaratu nintzan baino lehen [...] banuen identitate bat: euskalduna nintzen hain zuzen. Gero etorri da kristaua izatearena, goitik ezarria, inbaditzaileek hala edo hola guri eratzikia. Zer dela-eta kontrajartzen dizkidate orain, bada, ezin nahas daitezkeen kategoriak? Zer dela-eta esaten didate kategoria haietako bat, nire identitateari gainjarri zaion estalki hutsa baino ez dena, lehenetsi behar dudala eta hura nire egiazko nortasun bilakatu?”.

[22] “Euskaldun, fededun” errefrauekin adierazi nahi izaten zena inor gutxi jarriko zuen zalantzan XIX. mendean. Ordurako euskal identitateak faktore kristaua zuen berezko osagaitzat. Alabaina Agirre prest zegoen “jakintzat emandako” horien jolasa historiaurrearaino eramateko (kristau ote zen euskalduna Kristo baino lehen? Arnoldok baietz dio: “Euskaldunena izan da beti kurutzeta Lauburu-ren izenagaz” [79 or.]).

lonizaziotzat harturik, haietatik independizatzeko plangintza politikoak ari ziren egikaritzen euskal munduan.

Zail askoa, hortaz, VII. mendeko kolonizazio-egoera hartatik Agi-
rrek atera nahi zituen ondorio ideologiko eta portaerazkoak irakurle
garaikide sentsibilizatuei eredugarri gisa irentsarazteko prediku-lana.

3.- Labur-zurrean, bi ardatz nagusiren inguruan izurturik antzeman li-
tezke erronka ideologiko-narratibo horren hariak: formalki luze garatua
–nahiz eta, kronologiari bagagozkio, denbora laburrean gertatua–,
euskal mundu menditarra dirudienaren ikuspegi orokorra, kolonizazio-
egoeraren diagnosis, inbaditzaileen aurkako gerraren legitimazioa eta
hartara abiatzeko erabakia jasotzen dituen mataza litzateke lehendabi-
ziko.

Askoz orrialde eta interes gutxiagokoa da, berriz, bigarrena, prota-
gonista nagusien erabakiez eta jokabide pertsonalez mintzo dena eta,
behin euskal santaren traizio etniko-politiko fedearen aitzakiarekin
zuriturik, eta jadanik kolonizazio-auzi oroz arras ahaztua, eleberriari
hagiografiaren amaiera ortodoxoa ahalbidetuko diona.

Tartean, edonola ere, bada bien arteko jostura/hausketa-une inte-
resgarririk: Riktrudis euskalduna –jainkoarekiko albokotasunagatik sa-
kratua den pertsonaia, lehen begiratuan sortutako ustezko amoratze ba-
tek eropozten duena– frankotar agintari kolonizatzailearekin ezkontzen
deneko unea, hain zuzen. Une erabakigarria.

Eta ohargarria, besteren artean, narrazioaren bidegurutze horrek
pertsonaia-multzoen benetako perspektiba-desitxuratzeak, jarrera-al-
daketak eta desbideraketak ekarriko dituelako ondorioztat, eta batik bat
bando kontrajarrien konformazioa ordura arte bateraturik ziharduten
aüñemenditarren artean. Handik hara, eta adiskide diruditen arrotz
batzuen laguntza estimaezinarekin, bitan banaturik gertatuko da fran-
koek erasotua zuten jendea: gutxi batzuk –protagonistaren hurbileko
zenbait ahaidek eta kristautu berrik– ontzat hartuko dute Riktrudisen
ezkontzeko hautua, eta gainerakoek –frankoen menderakuntzaren kon-
trako borrokan segitu behar dela uste duten *aüñemenditar* gehienek–
traizio larritzat hartuko dute²³ Riktrudisek egindakoa²⁴.

[23] Gogoratzekoa da, Riktrudisek egindakoa traiziotzat bizi dutenen perspektiba ez

Baina honako hau bezalako arratsalde baterako eta Portun gisako gaizkileon arteko mintzagaia izateko interesgarriena, ez da zalantzarik, lehen iritzi-desbideraketen inflexio-puntura arteko atala dugu, eleberriratu protagonistaren irudikapen historiko-erlijiosoa izanik liburuaren xedea, “kondaira” interesatu horren agindupeko kontakizun belaxka besterik ez baita handik aurrerakoa. Horri erantsi behar zaio, jakina, lehen uneetan irekita utzitako atal zenbaiten itxiera zoriontsua, bestek beste, Portun “arro putz” (43 or.) eta menderakaitzaren²⁵ kristau-artalderatze funsgabea.

Hizpide dugunari helduz, hortaz, argi da Agirre apaizak ez duela batere eragozpenik Euskal Herriaren historian ezin munta handiagoa izan zuen lehen akulturazio-prozesu nagusiaren aurrean ezikusariena egiteko eta, haren gainean, Herri baten erabateko sumisio politiko-kulturala baino ez zena zerbait positibo balitz bezala eraikitzeko, horrela aurkezteko eta huraxe defendatzeko, betiere fede kristauaren aldarria bide.

Edo era gordinago batez esanda: gure idazleak ez zuen inolako kezkarik izan bere Herriaren historia, ez zaharra eta ez garaikidea, ulertzeko, ez haren interpretaziorik eskaintzeko, eta are gutxiago errealitateari zegokion *errelato* koherentea ontzen saiatzeko, bestelako xedeak baitzizkion idazlanari jarriak, azalean bere sinesmen eta lanbide

galtzeko, nola neskatoak bere Herriaren lege, sinesmen eta ohitura zaharrak baztertzen dituen eta nola erbestetik etorritakoek inposatutakoak –fede, lege zein agintari- bere-bere egiten dituen. Eta euskal agintari baten alaba izanda, eta bere jokamoldeak sorraraz ditzakeen distortsio politiko-sozialei eta gatazkei begiratu ere gabe, nola ez duen eragozpenik buruzagi inbaditzaileekin ezkontzeko eta, jaioterria utzirik, frankoen urruneko gortera bizitzera alde egiteko... maitasun-itxura hartzen duen nerabezaroko apeta huts bategatik.

[24] Haren inozotasuna eta *argiztapen* santua gorabehera (berea den erabakitaz hartu beharrean, zeruko agindutzat hartzen baitu bere portaera eta gertakari oro, “alan gurako eban Jaungoikoak” edo “datorrena datorrela, Jaunaren eskuetatik dator [...] Egin bedi beti Bere naigura donea” esanez [148 or.]), geroago ere, erbestera –Ostrabentora- bizitzera joandakoan, gogoan finko iltzatua izango du nolakoak izan ziren bere traizioaren tamaina eta oihartzuna: “Riktrudisek bialtzen zituan Euskalerrira bere begiradarik bigun, gozo ta eztsuenak... eta Euskalerritik biurtuten jakozan Riktrudisi arao ta birao donga ta ikaragarrikoak. Riktrudisen biotzak: «maitea! neurre maitea!» esaten eutsan Auñemendiri... ta Auñemendiko basoetatik erantzuten jakon: «*madarikatua zu, ta madarikatuak zureak!*»” (147 or.; g.l.e.).

[25] Fama hori dauka Portunek baita “umil eta itz biguneko” agertzen denean ere, batzarean Mendiolako Arnoldori zuzentzen zaionean bezala (ik. 43 or.).

erlijiosoekin lotuagoak²⁶, eta, ulertarazten duenagatik –eta modu berezian azpimarratu nahi genuke hau, sarritan ahazten den puntua baita–, barren sakonean estrategia *bizkaitarra* lausotzera eta ikusmolde politiko hegemonikoekin bat egitera bideratuak.

Begi bistakoa da historia errealak, osagai funtsezkoenetatik hasita, nekez izan zezakeela tokirik proposamen narratibo hartan. Orduko euskaldunen bizimodua, frankoen aurka bortizki ari ziren euskaldun haien irudikapena, adibidez, inolaz ere ezin zen errealitatetik hartua izan, horrek goitik behera hautsiko baitzion eleberriaren garapena.

Eleberrian barrena –eta baluke horrek paralelismorik egun ere– Agirrek une historiko zehatz bateraino baizik ez du ulertu nahi –eta ez du ulertzen– Euskal Herrian frankoek abian duten kolonizazio-prozesua. Eta une hartarainoxe eramaten du kolonizazioaren aurkako defentsaguduen legitimazioa, ez gehiago. Handik aurrera, eta goibehera zenbaitekin bada ere, norbanakoen haserrez eta gorrotoz ehundutako fikzio manikeo bat besterik ez da izango Agirrek irudikatuko duen “egia historikoa”; fikziozko errealitate interesatua, beraz, nonbait –horratx erdietsi nahi duen korolaria– bizitza ulertzeko pentsakera edo sinesmen berri batek baizik ezin konpon lezakeena.

Kontrasteak nabarmentze aldera, Agirreren euskal errealitatearen “interpretazio” horrekin erkatzeko modukoa izan liteke garai bertsuan Hegoaldean gertatu ohi zenaz Azurmendik eskaintzen duen ikuspegi historikoa, zeharo bestelakoa eta ondarrutarrak bilatu eredugarritasunekin zerikusirik ez duena:

Euskaldunek errespetu gutxi zioten Eliza Aman santari eta haren etxe eta pertsona santuei. Receswinthoren aurkako iraultzan, euskaldunek ez zuten tenploen, ez aldareen, ez klerikoen miramenik agertu. Aldean harrapatu zuten dena erre eta kiskali zuten, elizak apurtu, monastegiak eraitsi, aldareak po-

[26] Gertakari akulturatzaile nagusia eleberria kaleratu aurretik zetorren laburbildua, zuritua eta nabarmendua Karmelo Etxegarai prestatutako hitzaurrean: “Euskalerrriak bere kondairan duen gertakizunik aundiena da Euskalerrriaren kristautzea. Biotza poztutzen digun gauza da, Aitor-en semea izatea, ¿bainā Kristoren semea izatea ezta milla bider aundiagoa? Aitor-en semeak Kristoren seme biurtu ziranean agertu ziran Euskalerrriarentzat egun berri zoragarriak. *Ori ikusi nai ez duena, txit itsutua dago*” (Etxegarai 1898, 12; g.l.e.).

rrokatu, monje eta klerikoak jo eta garbitu, hilak bazterretan bota, zakurren edo beleen janaritako... (Azurmendi 1992, 87).

Gauzak –historia eta ideologia– horrela, ez dirudi Agirrek samur eta erakargarri jarri zienik irakurleei euskal narratibaren sorreraz ilusio-natzeko abiapuntua eta, are gutxiago, narratibaren sorrera nazionalaz mintzatzen hastekoa.

Baina hitzak hari-bira, goazen eleberrira, idatzitakoa zuzenean galdekatzera, hura da-eta lekukorik biziena eta berritsuena. Eta bidea egiteko, pertsonaiek eta eleberriak berak *Auñemendiko* errealitateaz luza-tzen duten ikuspegia garantzen hasiko gara.

4.- Bitxitasunak eta kontraesan arinak gorabehera, bat datoz narrazioaren lehen unean bizitza politikoaz zerbait dakiten pertsonaia nagusiak *Auñemendin* bizi den errealitatea atzemateko eran, narratzaileak berak sentitzen eta azaltzen duenaren ildoko modua edonola ere. Izatez, irakurleari egoeraren berri emateko orduan, Agirrek argi uzten du kontakizuna “euskaldunen lurtean” (25 or.) garatuko dela, ageri-agerian jarritz orobat XIX. mendeko Frantziaren menpeko lurraldean dagoela delako gertaleku hori.

Ondarrutarrarena, hortaz, errealitatearen lehen diagnostikoa, eta ez, bidenabar esateko, inolaz ere aseptikoa edo irakurketa-ondoriorik gabea.

Gure santa eskarmentugabea salbuespen, gainerako pertsonaiek, berdin euskaldunak zein erdaldunak, berdin lagunak zein areriotzat hartuak direnak, guztiak datoz bat egoera soziopolitikoa deskribatzean. Eta horrela, bai Riktrudisen ama Luziak, aita Arnoldok²⁷, euskal leinue-tako kideek, euskaldun gazteen arketipo sutsu den Portunek berak²⁸ eta

[27] Ezin ahantz daiteke Arnaldo ez dela “beste” euskaldun bat gehiago, agintari nagusietakoa baizik: “ia bere bizitza guztian euskaldun gizonen nagusi izan da” (27 or.). Are gehiago, une batean Riktrudisek aipatu dituen eta “esango dozan *gizon guztiak baiño izen andiagokoa da ire Aita*” (29 or.; g.l.e.). Horrez gain, odoleko konpromisoa darama zainetan iltzaturik: “Arnoldok bere zanetako odolagaz ortxe busti dau sarritan gure lurra ta ortxe nunbaiten ikusi ditu jausten bere seme morrosko biak” (27 or.).

[28] Agirrerri nahi gabe eta behar baino gehiagotan itzuri egiten zaion pertsonaia bizi, gaizto eta harroputza izateaz gainera, maite duenaren menpean egoteko bezain sentibera ere bada Portun fedegabea (ik. 53-55 or.). Eta areago, baita sanao (“zer dauka zer ikusirik siñiste bat edo beste eukiteak gizonak geiago edo gitxiago balio iza-

bai, azkenik, gutxien espero litzatekeen Adalbaldo duke *frankoak* ere, guztiek egiten dute bat errealitatearen analisisan. Hau da, argi dute guztiek *Auñemendi* izendapenaren bidez irudikatzen den euskal lurraldea –edo, nahiago bada, Euskal Herria²⁹– frankoek inbaditua izan dela eta, oro har, inbaditzaileen menpe segitzen dutela bertako euskaldunek, arrotzen uztarpetik ateratzeko etengabeko borrokan ari badira ere.

Ildo horretan, eredugarritasun ororen ifrentzuan seinalatutako pertsonaiak egiten duen diagnostikoa da, ikuspuntu guztietatik begirata, xumeena, zuzenena eta argiena. Honatx, franko inbaditzaileak eta haien bidez ezarritako sinesmen arrotza hizpide hartuta, Portunen hitzak:

Zer da emen prankotarra, atzo goizean agerturiko arrotz lapurra baizen besterik? Eta zeinek ez dauka lapur bat irainduteko eskubidea? Kristoren sinismenekoak ez garala! [...] *Orain artean ondo bizi izan gara fede zarreko gizonok beste euskaldunakaz* (52 or.; g.l.e.).

Ezer gutxi gehiago erantsi zitekeen lerro pare horretan Portun azkarrak³⁰ atzematen zuen kolonizazio-egoera akulturatzailearen deskribapena hobetzeko: a) franko inbaditzaile *etorri berria* arrotza –integratu gabea, alegia– eta *lapurra* baino ez da *hemen*; b) euskaldunak lasai eta ondo asko bizi ziren, frankoen konplizitatearekin batera *etorri* eta beraien estrategia politikoaren atala bihurturik ezartzen ari diren *fede berria* gabe.

Diagnostikoa ez ezik, jarraikako jokamoldea ere oso izango du Portunek koherentea pentsatzen eta esaten duenarekin. Kolonizazioaren aurkako koherentzia sutsua, esan nahi baita.

teko?” [54 or.]) eta hipokrisiarik gabekoa ere bai (“ez dot nik sinisten ez dodan gauzarik esan gura, ta ez dot esango bere” [*idem*]). Dena den, asko itxaron behar du irakurleak –ia kristau bilakatzeko unera iritsi arte– Portun “fedegaiztokoa” benetan nolako liderra den jakiteko: “Portunen izenak beste Euskalerriko guztiak illunpetan daukaz, jana. Ez da bera motel ta argibakoa, azkarra da, sendoa, zala, okerra, ausarditsua, esku biak nun daukazan dakiana” (145 or.).

[29] Maiz asko “Euskalerrria” delakoa azaltzen da *Auñemendiren* ordez jarria, beronen sinonimo garbitzat (ikus, esaterako, 27 or., 28 or., 31 or, 62 or., 116 or., etab.). Eta ez du besterik erakusten “euskaldun” hitzak ere, *Auñemendiko* biztanleak adierazteko agertzen baita beti.

[30] Tasun hori eta gerlari-senaren ñabardura zehatzenak Gaixpar, Uberoren morroi kristauari zor zaizkio (ikus 145 or.).

Eta geroago honetara itzuliko garen arren, merezi du pare bat puntu aurreratzeari. Hain zuzen ere, Agirrek Auñemendiko gatazka guztiaren iturburutzat aurkeztu zuen gertakari anekdotikoren unean³¹ koherentzia berarekin jokatzeko segitu zuen Portunek espia hutsa izan zitekeen Adalbaldo frankoari honako hau aurpegiratu zionean: “Zein zara zu emen niri esondeak [aholkuak] emoteko?” (58 or.). Eta are koherenteago jokatu zuen honelako baieztapena jaurti zionean bertako sinismenak egiazkoa omen zen erlijio berri batez ordezkatzera etorri zenari:

–Zure siñistea ta zure gisakoena guzurra dala diñotsut, guzurra Jesukristo ta guzurtokiak zuen Elizak” (*idem*).

Agerikoa da Agirrerren hautua: hark jakintzat eta onetsizat du kristau-erlijioa dela egiazkoa eta egiazko bakarra, eta, ondorioz, berak, Adalbaldok eta edozein kristauk eskubidea dutela bertako sinismenak gezurra direla esateko eta predikatzeko³². Haren ustez, hori aldarrikatzea ezin zen inondik ere irain izan³³; alderantzizko aldarrikapena –Portunek dagiena–, ordea, bai, irain nabarmena.

Gorago esan bezala, ez du Agirrek historiaren ispiluan lar begiratu nahi eta, are gutxiago, euskal gizarte errearen argazkirik atera. Hala-

- [31] Irakurleak ondo dakien bezala, maitasun zapuztu batetik eta berekoikeria eta jelskortasun-egoera hutsetatik bailetarren agertzen da irudikatua eleberriaren problematika nagusia, deribazio kulturalak eta politiko-militarrak barne, eleberri honetan konstante bat baita istoriorako interesgarria ez den errealitate historikoari muzin egitearena eta zinez soziopolitikoak ziren arazoak pertsonalak balira bezala tratatuz agertzearena.
- [32] Monoteismoetan ohikoa, fede kristauak ere egia eta arrazoiaren monopolioaren erabateko ziurtasunaz bedekintzen ditu hartan sinesten dutenak. Hortik, gero, fedekontutan inoiz ez agertzea erru-aztarnarik, errudunak beti baitira “besteak”, sinesgabeak, baita fede berri hori estrategia kolonialistekin nahasturik doanean ere. Errukiorki eta frankoak auñemenditarren zapaltzaile direla ahantzirik lasaitzen du, esate baterako, Adalbadok emaztea honek “neuretarrak zeuri ez ondo begiratuteak min emoten deust” esaten dioenari: “Eta zer egingo deutzazu? Gurea al da errua? Errua gurea balitz, orduan izango litzateke gauza mingarria, baiña ez dan ezker, arima garbia daukagun ezker, ez daukagu zergaitik miñik artu” (138 or.). Barka biezat irakurleak paralelismoa, baina, beste Franko hark hain ondo zekien bezala, nonbait ez dago “arima garbia” izatea bezalakorik nahi beste sarraskiri espirituali jabal-jabal ekin ahal izateko...
- [33] Adalbaldok Portunez eta hura bezalako euskaldunak zeukan iritzia –iraina, akaso?– garbi asko islatzen da euskaldunaren ustezko irainaren ondokoa jasotzen duen pertsone honetan: “Orduan biurtu nintxakon, ta bapere aserre barik eta *euskaldun fede gaiztokoaren* biotza Jesusentzat irabazteko gogoagaz [...]” (58 or.; g.l.e.).

beharrez, muturreko norbanako zenbaiten erreakzio soltetzat aurkeztu behar ditu une batetik aurrerako portaera bortitzak, batik bat, franko (eta) kristauen aurka doazenak. Eta abagune horretan Portun pertsonaia gaiztoa jarri behar du ezinbestean, eredugarri nahi dituen kontraste manikeoz beteriko narrazioak aurrera egingo badu.

Baina fikzio hagiografiko kristau bat da Agirrek funtsean eskaini nahi duena, eta akaso horrexegatik beragatik dira Portunena baino diagnostiko esanguratsuagoak santutasunaren bidea hautatuko duten protagonista kristautu berrien diskurtsoak.

Honela mintzo da, esaterako, Riktrudisen ama frankoek ezarritako inbasio eta menderakuntza politiko-militarra dela eta³⁴:

–Guda barri bat ostera, gure artean, guztiz erraz sortuten dan gauzea da. *Eun urte oneetan guda bat amaitu orduko* beste bat asi oi daroagu, *or beeko prankotarrakaz, gu menderatu ta euren legeen azpian ipiñi gura gaituelako* (29 or.; g.l.e.).

Agirrek erdi zuriturik utzi bide duen jauzi dialektiko bat egiten du, halere, segidan, orrialde berean, euskaldunek frankoekin izandako guda nagusien kronikaren amaieran. Auñemenditarren borroka antikolonialistaren diskurtsoa apaltzeko prestatutako jauzia, hain zuzen. Zeren eta Luziaren hitzetatik isuritakoaren arabera frankoen gurari hutsa zirudiena (hots, frankoek “gu menderatu ta euren legeen azpian *ipiñi gura gaitu*”) zeharo errealitate desberdina zeni zatez: “*gureak*” –euskaldunak, alegia– “*menderatuak izan ziran*” (29 or.). Hau da, uztarpeturik zituzten frankoek auñemenditarrak, arrotzen menpe zeuden euskaldunak, haien agindupean.

Guztiarekin ere, ez da hor amaitzen delako jauzi diskurtsiboa, hagiografia fikzionatua behar bezala bideratua uzteko ezinbestekoa den menderatzaileen bihotz ona –kristaua, noski– agertzen hasiko baita hurrengo lerroetan:

Egia esateko, *etziran gero prankotarrok euskaldunakaz ain gaizki akindu* (hots, portatu). Jenial kondea izan zan *emen erbestetarrak ipiñiriko agintaria* [...] (30 or.; g.l.e.).

[34] Hamargarren mendean, Marchienseseko monasterioaren eraginez Hucbaldo San Amandokoak idatzitako *Vita Rictrudis* delakoaren arabera, euskal santaren gurasoak lehenagotik ziren kristau eta frankoen kolaboratzaile.

Are gehiago, Luzia bera da, harrigarriro, diskurtso antikolonialisten barnean honako hau tartekatzen duena, hots, agintari modura bidali zutela (nork? nondik?) gotzain frankoa:

[...] *bialdu euskuen Amando*, gizon zuzena, ona, ta euskaldunakaz gauza askotan bat egiten ekiana. Alan da guztiz bere, beti izaten genduan zerbait: etzan Amando jatorriz euskalduna, ta emen, euskalduna izan ezik, *atzerriko agintariakaz, doneak izanda bere ez da egundo gauza onik izan* (30 or.; g.l.e.).

Lerro labur hauetan, beraz, menderatzaileekin ulerkorra izaten hasia den borrokalaria antikolonialista gisara irudikatzen du Agirrek Luzia, era xume-xumean, amek ohi duten goxotasunarekin, inolako kontraesanik ez balego bezala.

Jakina, agerikoa da pasarte honetan Agirrek “ona vs euskalduna” binomioaren jolasa prestatzen hasi nahi izan zuela eleberrian defendatuko zuen tesia egokitzen joateko.

Baina Agirrek, protagonistaren santutasun-bide eredugarriko lautu behar duen “gidoiak” eskatuta edo, Luziari emanarazten dion jauzi horrek ez dio inolaz ere egoeraren gainerako perspektiba lausotzen. Eta horrela, alabarekin didaktikoki bezain grafikoki mintzatzen ari delarik, hitz bakar bat ere sobran ez dagoela laburtzen dio Riktrudisi inbaditzailearen aurkako gerren garrantzia eta premia³⁵:

-Nai ta naizkoa da gu azpiratzera datozenen kontra guda egitea (30 or.; g.l.e.).

Eta bereziki ohargarria da nola azpimarratzen dion Luziak alabari euskaldunek inbaditzaileen kontra pizten dituzten gerra guztien zilegitasuna, Riktrudisek defentsa-eskubidea zalantzan jartzen duenean³⁶:

-[...] neuk esaten deunat bein bere ez dala bide txarrekoa euskaldunak prankotarren kontra hasten daben gudea (33 or.; g.l.e.)

[35] Nahiz eta ongi asko ohartua den Luzia gudatan ibiltzeak sortzen dituenez: “Ez dakin ondo, Riktrudis, zenbateraiño dan negargarria” (30 or.).

[36] Amando gotzain frankoaren eraginez nonbait, ustekabeko mezuak agertzen hasi da Riktrudis amaren aurrean, batetik gerra defentsiboa bera egiteko eskubidea zafratuz eta, bestetik, euskaldunek has dezaketen guden “legezkotasuna” zalantzan jarritz: “Guda bat beti da txarra, ta askozaz txarragoa zuzenbidetik ez datorrenean...” (32 or.; g.l.e.).

Galdera-baiezpenetan xehatuago utziko du tesia hurrengo lerroetan:

–Zek dakarz gure mendietara jente arrotzak? Zer galdu jake basoan? Zer deutsegu zor? Ezer galdu badabe, emongo jake billatzen dogunean: ezeren zorrik badaukagu, emongo deutsagu arpegia zorrari; baiña gure ekandu zar, oitura on ta txabole-tako jenteai itxi daioela bakean” (30 or.).

Erraz asko ekar liteke hona planteamendu teoriko horren ondorioztatze zehatzagorik ere³⁷, istorioak inposatzen duen egiantzekotasunarekin lotua doan pasarte, esaterako, non Auñemendin “arrotzak” frankoak direla aitortzen den:

Bego geldirik arrano goitarren abia, arpegiko narrua bere erpe gogorraren artean itxi gura ez badabe ikutzailleak; itxi geldirik arkaitz zuloetan bizi dan otsoari, bere agin artean zatitua izan gura ez badau *prankotarrak* (30-31 or.).

Are gehiago, Luziaren ustez, orduko euskaldunek ez zuten frankoak baino etsai okerragorik, alabari jaurti dituenengatik –“anaia prankotar”-ez hasi baitzaio mintzatzen Riktrudis- errieta botatzen hasten zaionean adierazten duen bezala:

–[...] Baiña Jesus! Jesus! Euk bere andiak esaten ditunan. Ez de-dilla gure Aita anaien kontra asi! Gure anaiak noiztik ona dira prankotarrok, maite? Noiztik ona! Gure areriorik okerrenak ez dira beti? (34 or.).

Errealitatearen bipolarizatzeko ideologiko-sinbolikoa erakutsiko duten bizpahiru lerrotan garatutako tesia³⁸ eta haren bidez transmitituriko sentsibilitatea, jarrera eta jarduteko gonbita dira, beraz, Luzia amak istorioaren protagonista denari helarazi (nahi) dizkionak. Guztiarekin ere, laster asko sumatu du Luziak zer etorriko zaion alabari hartu duen bidean jarraituz gero:

[37] Bukaerarik ez bide duen menderakuntza frankotarraren aurka zaildua izateak aterazten dio Luziari, bat-batean eta barren-barrenetik, ondoko desioa: “Ain nago prankotarra buruaren erdian beste zartada bat emoteko gogotsual!” (36 or.).

[38] Ez da faltako klasiko bilakatzen ari zen *goia/behea* eskema ere: “Bizi bitez arrotzak ordu onean euren erri beietan nahi daben erara; baiña itxi daiguela guri gure baso errian. Beian betarrak, goitarrak goietan, bakoitza bere tokian” (31 or.).

–[...] Esango daroe ez daukanala ik eure zanetan arako gure mendiak, gure itzate ta izkuntza zarraren alde il ziran anaia errizaleen odola (33 or.).

Aldi berean, ez dirudi Riktrudisen aita ere gatatzaren hautematean atzean geratzekoa denik³⁹, laurogei urte baditu ere. Hala kontatzen dio haren emazte Luziak Riktrudis alabari:

–[...] Iru egun da Arnoldo etxera agertu ez dala, ta bildur naz guda berriren bat *or beeko prankotarren kontra* asmauta, eure Aita esukaldun gudarien buru ta zuzentzaille ipiñiko ez ete dabe. Ta ez da gaur orain ogetamar urteko gizona [...] Bere otsein, morroi ta maizterrak bialdu daizala: ez dau beste batek Arnaldok aiñia gizon *Euskalerraren alde* bialduko” (27 or.).

Luziaren hitzetatik inferi daitekeenez, argi da Arnoldorentzat gauza bera dela “beeko prankotarren kontra” egiten den gudua eta “Euskalerraren alde” egiten dena⁴⁰, eta, adin-kontuak direla eta, bera joaten ez bada ere borroka-frontera, bere jendea bidaliko duela gudukatzerara. Zeren eta, Arnaldok berak aitortuko duen moduan,

–Ez dira [euskaldunak] gudazaleak [...]. Ez deutse, eurentzat, arra bat lur ostuko iñori; *baiña Euskalerriak daukazan mugetatik barrura badator iñor zematuz edo zerbait kentzeko asmoetan, naiz ta izan munduaren jaubea, jarkiko jakoz aurrez aurre euskaldun guztiak, aitorren seme, morroi ta nagusi, Ama ta alabai; leoi biurtuko dira danak, eta euren jaiotetxean arrotz etsaiaren oiña sartu baiño lenago, banan banan atari ondoan illotzik geldituko dira, arrotzaren kontra esatera joiazan azkenengo apaldiz edo biraoa ortz estutuen artean*

[39] Haren hilondokoetan padar koblakari euskaldunak hil berriari zuzentzen dizkion hitzak argi mintzo dira Arnaldok garai batean inbaditzaileen aurka erakutsitako jokamoldeaz: “Euskalerraren kontra etozan bakotxean, zenbat prankotar amaitu zenduzan! Zenbati, aizkorakada baten, kendu zeuntsen arnasea” (116 or.). Kristau izan aurretik, nonbait. Alabaina, diskurtsoaren arabera, Agirrek nahasi eta lausotu egiten du aurretik/ondoren arteko marra ere, honela irudikatuko baitu gure Arnoldo mezu kristaua nabarmentzea egokitzen zaionean: “Kristiñau bizi ta kristiñau il zara” (115 or.), “Euskaldun ona ta kristiñau benetakoa izan zara” (117 or.), etab.

[40] Ildo berekoa da Riktrudisen apreziazioa ere, frankoen aurkako guda-gidaritza plan-teatzean honako hau eransten duenean: “*Euskalerriak* badaukaz gizon goiendeko zintzoak” (28 or.; g.l.e.). Eta nolakoak gainera: “[...] indarra besoan, argitasuna adiñean, sua ta garra beregaindeko biotzean; [...] gizon leiala ta zuzendari burutsua” (*idem*), etab.

geldituten jakoela. Olangoak dira euskaldunak; esan daidan obe-
to, olangoak gara: onean onak, txarrean okerrenak (62-63 or.;
g.l.e.).

Hil hurran denean ere argi agertuko du Arnoldok bere pentsakera⁴¹:

–[...] *arrotza gogorrean badator gogorrean jaurti daiela erritik kanpo-
ra; gure arteko gauzetan geuk izan bear dogu nagusi*, etxeoketan
etxeokak izan bear daben senera; lapurrak ostu deuskuena beti
da gurea, gizaldiak igarota bere ta geure etxera ekarten saiatu
bear dogu[...] baiña ez da ondo erbestekoari gorrotoa gordetea
atzerritarra dalako beste baga. Gauza okerra da guri egindako
gaiztakeria ez aztutea, naiz eta gaiztakeririk mingarriena izan,
niri egin deustena dan legez... Lurbira guztikoai parkatuten
deutset, lurbira guztikoai parka eska naiakoe, ta Jaungoikoak
parkatu daidala neuri (102 or.; g.l.e.).

Baina itzul gaitezen Luziaren diskurtso arras aratzera, zeren eta,
esandako guztiaz gainera, emakumeek segitu ohi dituzten –eta segitu
beharko dituzten– jokamoldeak ere iritsarazten baitizkio Riktrudis ala-
bari:

*Emengo emakume baxotxa lehoi eme aserratua baiño aserreago jarten
da erbestetar gudariak ikustean* (31 or.; g.l.e.).

Areago, amak berak ere esperientzia anticolonialista hori nola bizi
izan duen kontatzen dio alabari:

–Biotzean naigabea ta begietan malkoa dodazala, neuk, Riktru-
dis, *neuk berotu ditut askotan etxe onetako gizonak erbestetarren
kontra joan eitezan*; neuk, emakumea, emaztea, gurasoa, Ama
izanik! *Neuk biraldu ditut prankotarren kontra neure senar maitea
ta neure seme kutunak* (31; g.l.e.)

Ikaragarri latza –eta gogotik ezabatzeko gaitza– inbaditzaileen au-
rkako borroka militarretan ama batek bi seme galtzeak duen oinaze-sin-
bolismoa, gutxietsi gabe, noski, amek semeekiko duten atxikimendu be-

[41] Kontu desberdina da, zeharo, teoria horretatik praktikara igarotzean euskal buruzagi politikoak egiten duen bira, bere sen –kristau– onak ez baitio franko –kristau– inbaditzaileengan ezer txarrik edo gogorrik atzemateko ahalmenik uzten. Nonbait, denbora bertsuan jasan izan duen akulturazioak mengeldu eta itsutu egin du frankoen menderakuntza gordinaz ohartzeko.

reziak horrelakoei erantsi ohi dien tragedia-zama gogorra. Baina horrek beste maila batean lekarkiokeen ezin ahantzizko mendekatze-nahia gorabehera, Luziak aratza du diagnostikoa.

Santutasunaren bidean abiatzear egonik, horrelako giza-kutsadura lurtarrak ezin izan zezakeen alaba txintxoaren erantzuna berez mintzo da: amaren jokamolde patriotiko irmoaz miretsirik geratzen da eta, aldi berean, alaba leial bezala, aitortu ere egiten du amaren portaerarekiko harridura, haren borroka antikolonialista Euskal Herriari dion maitasunaren pareko edo sinonimotzat hartzeaz gainera, atxikimendu haren ondoriotzat ere jasotzen baitu:

–Arriturik nauka, Ama, zuk Euskalherriari izan deutzazun maite-tasunak (31 or.).

Erantsi behar da, halaber, amak ez duela zalantza-izpirik erakusten historian zehar frankoen aurka eramandako borroka gutzia onesteko –aurreko garaietakoa esan nahi baita⁴²– eta inongo damurik gabe hartzeko. Ikus, adibidez, 581ean hasitako jazarpenez Luziak egiten duen kronikaren pasarte hau⁴³:

–[...] 581-garrengoan, jatsi ziran menditik gureak, otso amorra-tuen antzera, ta eroan zituen arerioak beterritik zear igesik gure lurretik kanpora, artalde bat euren aurrean otsoak eroan oi daben era berean. [...] etorri ziran barriro: ugari etorri ziran [...] baiña txiñurriak baizen erraz euskaldunen oiñazpian zapal-duak izan ziran [...] (29 or.).

Baina ezagun da Agirrek, eleberri hagiografikoarekin era ortodoxoan segitzeko, kamustu behar izan zuela testuinguru politikotik atera zitekeen sen antikolonialista gutzia. Nahiz eta zapalkuntza kolonialistaren diagnostikoa ez zen, aurreratu bezala, bando bakar batekoen per-tzepzio eskusiboari zegokion kontua.

[42] Erantsi beharrik ez da pare bat orrialdetan barrena erakusten duen ezagutza histori-koak berak ematen diola Luziaren diagnostikoari gainerako pertsonaienari baino sinesgarritasun gehiago; iritzi bestelakatu samarra duen arren, badakielako nolako izaten ari den frankoen ezarpen-politika, alegia.

[43] Osorik irakurtzea merezi badu ere, ez dira esangura gutxiagokoak ondoko pasarte hauek ere: “Bosteun ta larogeta seigarrengo urtean egin zan beste sarrera on bat; eta bosteun ta larogeta zortzian beste bat, gogorragoa ta ohea [...]” etab., harik eta “gureak” –hots, euskaldunak– “[...] prankotarren odolagaz erreka zabal gorriak egin bazituen bere, menderatuak izan ziran” arte (29 or.).

Izatez, egoeraren analisia egitean erabat irizkide dute, paradoxikoki, auiñemenditarrek etsaia. Honela mintzo da protagonistaren senar bilakatuko den Adalbaldo *frankoa*⁴⁴:

–[...] *autortu bearrean nago aspalditxoan eurak* (bere “erritar agintari” frankoei buruz ari da Adalbaldo) izan dirala *bakearen areriorik gogorrenak emen inguruetan* (62 or.; g.l.e.).

Are zehatzago mintzatuko da franko inbaditzaileek berek ezarrirako kolonizazio-egoeraz eleberriaren amaieran, erregearen aginduz euskaldunei bakea eskaintzera joatean buruzagi franko zenbaiti zuzentzen zaien:

–[...] Gogoratu zaitete [...] luzaroko gizaldietan menditarrakaz darabilgun gudea, tema ta lelo zar bat baizen besterik ez dala gaur; eurak eta geuk, *danok erruak ditugula, geuk geiago eurak baiño, bada gutarrak ziran Euskalerrira joan ta lurrrak ostu, gizonak il, etxeak erre ta beste oben negargarri asko egin zituen gudariak* (166 or.; g.l.e.).

Lehenago ere agerian utzi du nola jardun ohi zuten frankoek euskal eremuak “modernizatzeraz” zihoztenetan⁴⁵:

–[...] *Bideak egitera* [zabaltzera, alegia] neu joango nitzateke; *baiña indarrean, gogorrean, guda soiñuan joan bearko neuke*, ta ori ez dot nai. Ez dot gura geiago gorrotorako apukori ipiñi (137 or.; g.l.e.).

[44] Ez da inondik ere harena maitemintzeak kutsaturiko hautemate desorekatua, errege frankoak berak “zeregintxoak” egitera bidalitako buruzagi zoli baten pertzepzioa baizik. Baina badaezpada ere, argi utziko du Agirrek nolako zuzena eta egokia behar zuen frankoaren iritzia, ezin baitzen besterik espero hainbeste bertutez –“onoidadez”– jantzitako gizon batengatik: “gizon jakintsua zan Adalbaldo au, guztiz aberatsa, Jesukristoren lege zalea ta onoidade andiakaz apaindua” (57 or.), “bakezalea” (137 or.), “gizona baino geiago aingerua zirudiana” (148 or.), etab. (ikus halaber 149 or.).

[45] Erantsi beharrik ez da horrelakoetan, “bortizkeria” erabili beharko luketela adierazten dutenetan, jarraian “leungarria” erabili ohi dutela frankoek, agerian utziz jarrera bortitzeoak auiñemenditar “fedegaiztokoak” baino ez zirela. Honako hau Adalbaldoren kasuan: “Bakezalea naz, badakizu zeuk [Amando gotzainari mintzo bazaio ere, irakurlea da mezuaren hartzaile zuzena], eta bakean nai neuke joan Euskalerrira, anaien artean legez, ezpanetan irribarra ta biotzean poztasun andi bat ditudala” (137 or.).

Egoeraz egiten duen diagnostiko horiengatik⁴⁶, hain zuzen, ez da harritzekoa eleberriaren hasieran egiten duen aitortpena, nonbait lapurtutakoaren errestituzio kristauaren kontzeptuarekin zerikusi gehiago duena zor kolonialistarekin baino, bide batez esateko:

–Nire eskuetan balego, gure artean bakea betiko izan dedin *euskaldunei emongo neuskioez indarrean malmuzkatu ta kendu jakoezan lurrak; itxiko neuskioe buztarri baga, beren lege ta ekandua-kaz gura daben eran bizi daitezen* (60 or.; g.l.e.).

Beraz, haren ontasuna –kristautasuna– erakusteko premiagatik ere esanarazten zaio Adalbaldori esaten duena, hots, injustizia-egoera kanpotarrek ekarri izan dutela *Auñemendi* delakoak sinbolizatzen zuen Euskal lurraldera eta, gauzak horrela, damu edo zirela bera bezalako kristau zintzoak beraiek inposatutako egoera hartaz.

Alabaina, euskaldunak “beren lege ta ekandua-kaz gura daben eran bizi daitezen” utziko lituzkeela dioenean, ez bide dabil frankoa egiazki pentsatzen duena aitortzen, monoteismoen berezko espantsionismo-edo zabaltze-nahiak tarteko, lege berriak –frankoen interes hutsekoak– eta forma erlijioso arrotzak –denborarekin bertakoen ekandu bihurtuz joango direnak– ezartzen ari baitira gupidarik gabe *Auñemendin*, sinesmenaren esparruko ezarpen-ahaleginetan Amando gotzain frankoa estrategaburu dutelarik.

Pertsonaien diagnostikoen artean, gorago aurreratu bezala, bada salbuespenik, Riktrudis protagonistarena bezain garrantzitsua eta larria den salbuespenik hain zuzen, eskarmenturik gabeko neskato kristautuaren pertzepzioa justu kontrakoa baita hasieratik, kontrakoa bezain ino-

[46] Ezin, tamalez, adibidetan exhaustiboak izan orrialde-kopuru mugatuko artikulua baita. Bada, edozelan ere, pasarte interesgarri bat non, hitzak eta asmo onak gorabehera, ezin argiago geratzen baita Adalbaldok ondo baino hobeto ezagutzen zuela *Auñemendin* zuen aginte-indarra. Hots, Ostrabenton jakinarazten zaienean Riktrudisi “*Auñemendik, Erriak, euskaldunak*” kendu eta nazionalizatu-edo egin dizkiotela bertan zituen ondasun guztiak (ik. 135-136 or.), Adalbaldori zer bururatu eta, “zure *Auñemendiko* ondasun guztiak Euskalerriko landerrentzat iztea” proposatzen dio emazteari (138 or.). Berandu samar, pentsa lezake irakurleak; baina ez, goi agintaria dela dakien batentzat inoiz ez da berandu beren legeaz baliatzeko eta galdutakoak berreskuratzeko. Kristau eskuzabal eta apal huts agertzea nahi lukeen erantzun esplizituan datza, beraz, gakoak: “*Orretara ikusiko dabe zure erritarrak zure ondasunen billa ez nazala ibilli, orretara ezagutuko dabe Euskalerriko agintaritzearen zale ez nazala*” (*idem*; g.l.e.).

zoa, alegia⁴⁷. Eta ez ikusteagatik, bere senarra izango denak ikusten duena ere ez du ikusten gaixoak:

–[...] Beste edozein emakume bestean euskalduna naz ni: zane-tan neure anaia maiteen odola daroat, Mendiolako etxeokoa-drearen odola: *ez neuke bidurrik izango* euskaldun guztien aurretik, Aitaren ordez edo Aitagaz batean, *neure erriko etsaien kontra, aizkora bat eskuan dodala joateko, gure lurra, gure izkuntza edo gure izatea zematuz baletoz*: etsai ugariak ikusi arren nire aurrean, ez litzateke orduan ikaratuko nire biotza, *ez neuke dardararik izango nire besoan jente arrotzaren buruak erdibituteko [...], baiña ez dago gaur, Ama, olango gauzarik* (33 or.; g.l.e.).

Baina *añemenditarrentzako* mehatxuzko egoerarik ez dela argudiatu arren, besterik du neskatoak buruan, espiritual huts diruditen beste-lako *baldintzak* –martiri bilakatzeko baliagarri izan litzakeen baldintza kristauak⁴⁸– baititu zinez gogoan, aurreko lerroaldean berariaz ezabatu-rik utzi ditugunak:

[47] Artean, Riktrudis bizitzaz ezer gutxi dakien “neskatila” xalo eta tolesgabeba baino ez da, oraindik Amando gotzainak bereetarantz “tolestu” ez duena. Berehala ikusiko da, halere, nola den fede berrirantz bideratua (“zeure gogoia da nirea” aitoritzen dion neskatoak gotzainari [36 or.]), kontrastez eta kontraesanaz beterik utziko baitu elizgizon frankoak “gure” lehen santa honen nortasuna, neskak sarri ohi duen aitoren sakramentuaz baliaturik (ik. 35 or.). Egia da, esate baterako, elizkoia bederen badela neskatoa (gertakariak, esaterako, “larunbat goizean, eu [Riktrudis] elizan intzan bitartean” sortu ziren [28 or.]), eta agian kristaua ere bai, amari ez baitio gezurrik esaten (“egia esango deusut, beti legez” [32 or.]) eta mezu kristauak zabalitzen baititu han-hemenka (“gizonak anaiak izanik” [30 or.], etab.), baina egia ere da alaba onaren aurpegiak berekoikeria nabarmena –“eurezkor” deitzen dio Luziak alabari [32 or.]– islatzen duela inbaditzaileei aurre egiteko prestatzen ari ziren gerraz jardutean, jarraian ikusiko den bezala. Egia ere da, bestalde, ohi baino ausartago irudikatu nahi izan zuela Agirrek xede –kristau?– haiek lortzeko unean, amak ziotson bezala, gizonenak ziren gauzetan sartu baitzen (32 or.), emakume euskaldunek inoiz egin gabekoetan hain zuzen (33 or.), kontzientziari kasurik egin gabe (“orrek erakutsi bear euanan etzala ona ik darabilnan asmoa” [32 or.]), eta amari ezer esan gabe gainera.

[48] Geroago ere adieraziko du Riktrudisek bere martiri-sena: “prankotarrak eta gu adiskide izateagaitik ontxe emongo neuke neure bizitza” (66 or.). Agirrek berak, ohar batean, bere buruaz agertzen duena bezain erlijiozkoa eta erromatarra, behar-bada (ik. 120 or.), nahiz eta neskatoari bizkarreratzen zaion gogoeta biologiko-emozionalak bakerako arrazoiei buruzko zalantzarekin ere utzi dezakeen irakurlea: “Riktrudisek [...] gogoan eroan eban dukea, esanaz bere artean, barru-barruan, ta ixil-ixilik: orixe bai dala gizon bat ona... ta ederra!” (67 or.).

–[...] nire gorputz edo arimako bizia kentzera baletoz, nik geien maite nai ditudan arimako ondasunak ostuteko gogoak balekarez, guda zuzenean jokatuko genduke, *baiña ez dago gaur, Ama, olango gauzarik* (33 or.; g.l.e.).

Espiritu kristau horrek berak eramango du analisi sinplista bat aurkeztera:

–[...] gizon gaizto batzuen bidebagako andinai izateak edo beste batzuen kurruka egarriak, aspaldietako ikusieziñak, edo norbaiten umekeriazko eztabaidak, auts artean ia estaldurik egoan su kaltegarria barriri biztu nahi dabe. Ta ori ez da ondo: gudara joan bear da, guda egin bearra nahi ta naiezkoa danean, ta ez batek edo bik bere griña zatar guztiai asete bat emon gura deutseelako (*idem*).

Ez du askoz argumentario hoberik behar Riktrudisek, oso baitira berekoiak –kristauak?– bere asmoak gerra piztu ez dadin⁴⁹:

–[...] Pedro Marik esango deutsa, nigaitik ezer egin nai badau Portunek [hartaz itsuki maiteminduta egon arren, Riktrudisek maitatzen ez duen mutilak, alegia], amatau daiala gudarako sua, edo *gitxienez, egin daiala zerbait nire Aita gudara joan ez dedin...*” (32 or.; g.l.e.).

Eta berdintsu pentsatzen du Portunek berak ere Riktrudisen benetako motibazioei buruz:

Uste dau Riktrudisek gudan asi bear dogula; gogoratu jako bere Aita orretara jarrita badago, iñok ez dabela atzeratuko; ni nabillela guda billa ta neure eskuetan egoala gudarik ez izatea esan deutse [...] (53 or.; g.l.e.).

Antibelizismo interesatuegia, bada, Riktrudisi islarazten zaiona, eta ez lerro batzuk lehenago, eta ondoren, malko lehorrez argudiatutakoaren ildokoa: “zer negargarria dan, Ama, gizonak anaiak izanik, alkarre-

[49] Pedro Mari otseina tarteko, egia osatzera letozkeen kontraesanezko arrazoiak ere luzatzen ditu Agirrek santa euskaldunaren ahotik: “orregaitik, Pedro Mariren bitartez esan deusat Aitari, *gure arimen bakeagaitik*, anaia prankotarraren kontra ez dedilla ezertan asi, oraingoan beintzat” (33 or.; g.l.e.). Aurretik emandako arrazoiak ere egia horren osagarri lirerateke: “*gure etxearen onagaitik, zeu [ama] atsegin apur bateaz ikustearren...*” (32 or.; g.l.e.).

gaz beti gudetan ibiltzea” (30 or.), “guda bat beti da txarra” (32 or.), etab.

5.- Horrelako *klimax* ideologikoraino helduta, eta ohiko eleberrian ez bezala –errazago baitu honek topikoekin haustea eta irudimenezko bide berriak urratzea–, zail izaten du narrazio hagiografikoak kontrasteen konplexutasuna eta aberastasuna mantentzea. Urek ezinbestean iritsi behar izaten dute-eta bai idazleak eta bai irakurleak alde zuzenetik eza-gutzen duten laku miresgarrira.

Hortaz, Agirreren intereseko osagaiak izango dira gure “eleberri” honetan azaleratzen eta indarra hartzen hasiko direnak, eta horrekin batera, baita apaltzen ere esparru narratibo eta ideologikokoak, haren motor behar zuten pertsonaien motibazioak eta bilakaerak arras sinpleturik geratuko baitira handik aurrera. Guzti-guztia, agidanez, hagiografia hertsia eskatzen uste zizkion baloreen aldrean sakrifkatua.

Irizpide onetsia da, izan ere, ezin luzaz iraun dezakeela mezu bortitiz-desorekatzaileak hagiografia kristau batean –protagonistak martiri bilakartzeko azken orduko bortizkeriatik at, esan nahi baita–, eta gehienik ere haren konbertsioaren fruituak agertzeko uneraino baino ez. Beraz, hagiografiatua martiri ez izanki, Agirreren idazlanean ere espero izatekoa zen, guduarekin erantzutera eraman zezaketen horrenbeste printzipio, hausnarketa eta jokabide anticolonialista agertu ondoren, “kristau” guztien ezpainetatik arras desaktibatutik uztea portaera biolentoak ahalbide zitzaizkien diskurtsoak, berdin protagonistarenak zein gainerako kristau eredugarrienak. Eta areago, “bizitzak” aurrean jarritako motibazioengatik desaktibatutak hain zuzen ere, eta ez, inondik inora, motibazio arrazional, politiko edota nolabaiteko konbentzimendu ideologikorik adieraz zezaketenengatik.

Nonbait –horratx narratzaileak hautatu bidea– afektibitatearen esparrutik bakarrik etorritako arrazoiak izan zitezkeen Agirreren eleberrian eragingarri⁵⁰, bihotzaren –ba al da sentimendu kristauak, onak eta positiboak, sinboliza ditzakeen gorputz-atal hoberik?– mugimenduarenetik isuriak, hain preseski:

[50] - Riktrudisek, bidenabar gogora bedi, ezin hobeto baliatuko dituenak: “bere alaba ederraren begi ederrak malkoz beterik ikusi zituanean, andra Luziari biotza samurtu jakon, damutu jakozan esanak guztiak [...]” (34 or.).

–*Baiña gaur, [...] negar asko egiña nazalako, edo neure zanetan odolak otzitu jatazalako, edo eu, Riktrudis, lurrean bakarrik gelditu ez adin, edo etxakiñak nik zegaitik; baiña Arnoldo gurea emengo gudarien aurretik joatea ez neuke nai* (31 or.; g.l.e.).

Ordura arteko diagnostiko eta azterketen arrazionaltasuna, bada, sentimenduek ordeztua; esku-liburu arruntetako erromantizismo loretsu gisara, azken buruan. Baina ondoren eta ondorioz, hain erromantikoa ez dirudien efektua: Herri baten zilegizko estrategiak eta defentsamekanismo kolektiboak norbanakoen emozioekin estaliak eta, larriago dena, afektuen manipulazioaren bitartez deslegitimatzen eta desaktibatzen hasiak. Riktrudisen portaerak –Agirrerren diskurtso kristauaren gauzatze narratiboak, alegia– ezin ageriago utziko du hori amaren aurrean negar-zotinka hasten denean:

bere alaba ederraren begi ederrak malkoz beterik ikusi zituanean, andra Luziari biotza samurtu jakon, damutu jakozan esanak guztiak [...] (34 or.; g.l.e.).

Ama, Luzia, izaeraz ez baita inondik ere doilorra edo odolzalea, eta dagoeneko hasia baita oldar- eta menperakuntza-presio objektibo eta sistematiko hura azken urteetan inbaditzaile zenbaitek utzitako fruitu bakandu-leundua balitz bezala “irakurtzen”, batetik, “etziran gero prankotarrok euskaldunakaz ain gaizki akindu” (30 or.) esanez, eta bestetik, inbaditzaileek ezarritako agintarien arteko desberdintasunak nabarmentzen: “urte batzuetan [...] bakean bizi izan giñan”, etab.

Diskurtsoren ordura arteko parametroak eta diagnostikoak, hortaz, analisi politikotik psikologiaren dibanera aldatuak.

Jakina, logika desaktibatzaile horren bidez aurkeztu nahi diren franko zintzo(ago)en zakutoan sar liteke Amando agintari inbaditzailearen kasua –hots, “gizon zuzena, ona” eta euskaldunekin hainbat kontutan “bat egiten” zuena–, eta baita gertakarien unean bertan agintari dagoen beste frankoarena ere: “oraingoa bere ez da ain txarra” (30 or.), dio Luziak.

Hau da, *Auñemendiko* jendea menderaturik zeukan kanpoko inbaditzaileek ba bide zuten, logika indibidualizatzaile haren arabera, haien kontra altxatzea eragozten zuen ezaugarriren bat, betiere elipsien bidez adierazten hasia, baina narrazioan esplizituegi –ez behintzat *ona* eta *hain txarra* kalifikatibo orokorretatik harago– agertu nahi ez zena. Harik

eta, jauzi kualitatiboa emanez, une hartan bertan santutasunaren ataria urratzen hasiko zen Riktrudisek bere *esku kristaua* –Erromak kontsakratuko zuena– tartekatu zuen arte:

–O! Zer *negargarria* dan, Ama, *gizonak, anaiak izanik*, alkarregaz *beti gudetan ibiltea* (30 or.; gureak dira letza etzanak).

Jadanik erdi kristauturik dirudien amaren⁵¹ jarrera, edozein gisatan, inbaditzaileen aurkakoa da oraindik, eta erantzuna ere, goian aurreratu bezala, zeharo garbia: “Nai ta naizkoa da gu azpiratzera datozenen kontra guda egitea” (30 or.).

Estrategia-iraulketa horren ondoren, eta batik bat erakusten duen xumetasunagatik, nabarmentzekoa da Agirrek antolatuko duen joko bikoitza: batetik, zeharo jarrera zuritzailea erakutsiko du erlijio-kide sentitzen dituenekiko –inbaditzaile frankoak barne– eta, bestetik, jokabide kriminalizatzailea gainerakoekiko, kristautu gabeko euskaldunekiko batik bat.

Narrazioa horrela makurrarazteak, erantsi beharrik ez dago, manikeismo hutsa(goa)ri irekiko dizkio atepak, eta handik hara, behin arlo politiko-ideologikoaren gatazka alboratuta, are gehiago erantzungo diote pertsonaiek eta haien jarrera eta portaerek onak/gaiztoak, kristauak/ fedegabeak eskema interesatu bezain narratiboki interesgabeari⁵².

Nolanahi ere, lehen “zuriketa” gogoragarria eliz hierarka den Amando izeneko gotzain frankoarekin burutuko du ondarrutarrak, gorago aipatu dugun bezala, eta, ondorioz, ez du haren jokabidean inolako arerio-itzalik ikusiko⁵³ eta ez ikusaraziko, ez eta akulturazio-lanen az-

[51] *Avant la lettre* bada ere, kristau anonimoen gisara mintzo zaio alaba amari elkarriketaren une batean: “zeu, Ama izan arren, kristinau benetakoa zara gaiñera, zuek uste dozun baiño ohea” (34 or.). Luziak, halere, ez du horretaz hitz egin nahi eta gainean duten gerraren gaiari heltzen dio segidan: “Itxi daiogun gauza oni bakean, ta esan eidan gudarako bide onen jatorria zelan jakin donan” (35 or.).

[52] K. Etxegaraik ondo bereizirik utzi zuen eleberriarri jarritako hitzaurrean “zer nola-koak ziran Kristoren lege donea biotzez maitatzen zuten euskaldunak: Arnaldo, Ubero, Riktrudis, euskaldun zintzoak, leialak, beren erriari naitasun aundia ziotenak, baiña beren erriari naitasun andia izanagaitik, bakoitzari berea ematen zekitenak. Eta oen aurrean, Adalbaldo bat, arrotza izan arren, euskaldunak maite zituena, kristauak ziralako. Eta guztien gaiñetik, Amando apezpikua, Kristoren legea zabaltzea bere egitekotzat zuena, eta orregatik guztientzat ona, zergatik Kristoren irudi ta antzera bizi danak guztientzat ona izan bear du” (Etxegarai 1898, 12).

[53] - Auñemenditarren artean Mendiolarren aurkako mesfidantza zabaltzen denean,

tarnarik ere, eta are gutxiago, antza, estrategia inbaditzaile-zapaltzaile-rik⁵⁴; nahiz eta etengabe ari den gotzaina erlijioaren esparrua gainditzuten duten lan berezietan, besteak beste, herrikide dituen frankoen aurkako ekimenak atzeman nahian –espioitza?⁵⁵–, eta *gauza publikoa* bere gustu eta interesen arabera bideratu guran.

Agirrek antolatutako bipolaritateen jolas horretan, Portun euskaldun fedegabeari egokituko zaio atalik bortitzena –kriminalizatuia izatearena–, huraxe izango baita Riktrudis euskaldunaren eredugarritasun erlijioso-pedagogikoarekin kontrajarria izateko beste muturreko euskaldun pertsonaiarik esanguratsuen⁵⁶. Eta hartan, Amando *santu* frankoa-

Portunek argi uzten du Amandoren eragina familiaren traizioan: “elizgizon arrotzaren esandek entzunda, edozetara jarri zen” (132 or.). Jakina, Txomin Agirre orojaki-leak atzerriko izate huts hartan ipini nahi izan zuen kritikaren azentua, eta ez franko inbaditzailea izatean, haien interesen alde jokatzean edota burutzen ari zen manipulazioan: “Amando bere, gizon ona zan baiña, erbestekoa zan eta... *Amandoren kontra etziran ainbeste azartuten euskaldun kristiñauak, fede gaiztokoak bai*” (133 or.; g.l.e.). Nola nahi ere den, euskaldun kristauak ere, gehiago ala gutxiago, Amandoren aurka agertzen ziren...

- [54] Menjoulet kronikari erlijioso franko-gaskoien begiradaren bitartez ikusi zuen Agirrek beti Amandoren irudia. Hainbat arlotan, halere, ez bide zuen haren informazioa aintzat hartu nahi izan: “Hucbald dit encore que, dans son exil, *saint Amand alla instruire Rictrude dans sa propre patrie, c’est-à-dire, ajoute-t-il, en Vasconie... avec l’espoir d’y être martyrisé*” (1869, 23; g.l.e.). Horren arabera, Amandok oso garbi zekien zer-nolako eginkizun akulturatzaileek zeramaten *Auñemendira* eta nola har zitzaketen bertakoe bera bezalako pertsonak.
- [55] Gogoan izatekoa da nola darabilen Riktrudis inozoa informazioa jasotzeko. Esate baterako, Amandok ez du inolako eragozpenik neskatoaren aitorten espiritualala entzun bezain azkar –eta nonbait haren hariarekin eten gabe– “Aita non dozu, Riktrudis?” (35 or.) galdetzeko. Erantzunaren ondorioz (“orain iru egun dala etxetik kanpora dabil, non ez dakit” [*idem*]), gotzain frankoak berehala atzeman ahal izango du zerbait ilun eta klandestinotan ari direla euskaldun buruzagiak; eta mihia askatzeko atea ireki diezaiokkeen hipotesia ere formulatu du jarraian: “Ozinbeltzeko batzarrean egongo jatzu” (*idem*). Neskato kokoloak konfabulazioaren hariak osatzen lagundu dio, izan ere, “*euskaldunak zeregin astunen baten gaiñeko batzara dauke?*” galdetzean, gotzainaren erantzuna azkarra bezain zakarra baita: “*gauza onerako ez*” (*idem*; g.l.e.). Geroago ere, errege frankoaren aginduz zerabilen espioitza-jokamoldeaz mintzo da Uberorekin izandako elkarriketan euskaldunei eta egoerari buruzko galdera: “Ez dakit ezer garbiri ta jakiteko ustean nator zugana. Zer darabilzue?” (141 or.).
- [56] Etxegaraik eleberriaren hitzaurrean irakurleei ohartarazi bezala, “*Portunen antzeko euskaldunik ez degu bear, gure erri maitea geroago ta maitagarriago ikusi nai degunak [...]*” (1898, 13; g.l.e.). Zergatik zioen hura? Eleberria mintzo da: “Riktrudis ezkondu zanean Portunek zabaldu zituan txinpartetatik etorri ziran gero errientzat ainbeste kalte, ainbeste odol-erreka, ainbeste arimen ondamendi” (155 or.). Eleberriaren arabera, Portun geratuko da euskaldunen eta frankoen arteko gudu historikoen erru-

ri emango zaio albiste-sortzaile, transmititzaile eta, Agirrek horrela iku-sarazi nahi ez badu ere, manipulatzaile izateko erantzukizuna⁵⁷. Kasurako, Amandoren ezpainetatik jasoko du Riktrudisek aspaldidanik maite-minduta⁵⁸ duen Portunen izaeraren irudikapen hau, gotzain frankoa baitu aitorle eta egia ororen iturri⁵⁹:

–[...] *Prankotarra* bere bidean *elizara eioan*, ta *Portun orrek*, *siniste bagea ta arroxko samarra zelan* dan, fedearen kontra zerbait esan ta barre ta *ziñuren batzuk egin* bear izan eutsazan fedezaleari [...] ukabilkadaren batzuk alkarri emonak izan bear dabe. Ordutik ona, or dabil Portun su ta garrak arturik, euskaldun altsu guztiai deiezka, Altzibarrenen jazo zana berak nai daben eran guzurraz apaintzen, ta alde guztietan deadarka, ez dagola lur onetan gauza onik prankotar guztiak inguruetatik bein betiko kendu gabe” (35 or.; g.l.e.).

Jakina, Portunen irudikapen zeharo deskalifikatzailearekin jotkatzean, agerian geratzen da gotzain frankoaren estrategia komunikati-boak duen arrakasta, neskatala inozoari kontatutakoa izango da-eta euskaldunen artean zabalduko den bertsioa. Kate horren lehen lekukoa, Mendiolako Pedro Marik Arnoldori helarazten dion bertsioa, gotzain frankoarengandik jaso ondoren Riktrudisek kontatutakoa bera:

–Amando apezpikoak esan ei deutsa [Riktrudisi], Aitzbarrengo eliz atarian, Portunek eta prankotar batek eztabaidaren bat izan dabela, Portunek Elizara eioan prankotarrari barre ta ziñuren batzuk egin deutzazalako (39 or.).

Amandok zabaltzen dituen bertsioen benetako iturria Adalbaldo frankoa eta bestelako euskaldun kristauak badira ere⁶⁰, sinesgarritasu-

dun bakartzat. 638. urtetik kristautu arte, bederen.

- [57] Manipulazio gogorrek jasan beharko ditu neskatalak eta ingurukoek oro har, besteak beste, Amandok euskal “erri guztiari agergarri on bat [frankoarekin ezkontzea, alegia] emon bear jakola diño[ela]” (83 or.), guraso eta ahaide guztien izen ona ezaindurik gerta dakiokenean Riktrudisi. Eta ez da hona ekarriko haren hitzetatik etengabe isurtzen den paternalismo manipulatzailearen adibiderik, tartean neskatoarengana zuzentzean “enetxoa” bezalakoak eransten baditu ere (128 or.), etab.
- [58] Bi urte dira Portunek Riktrudis ezagutu zuenetik (53 or.). Une hartan 23 urtekoa zen, beraz, neska.
- [59] Lehentxeago amari “bera [Portun] dala guda onetarako zirikaria aitu dot” (32 or.) esan dionean, argi erakutsi du Riktrudisek Amandorengandik baino ezin etor dakiokkeen zurrumuruak eta informazioak darabiltzala gogoan.
- [60] Adalbaldo frankoak kontaktu ohi dionaz gainera, “Aitzbarrengo kristinauak” ditu,

naren areagotzea dakarkie albisteei berri-emailea hierarkia kristauan goi-mailako elizgizona izateak. Eta horretaz baliatzen da gure franko santua.

6.- Nonbait erlijio-kide duelako edota geroko kroniketan *apôtre des Basques* –euskaldunon apostolu– izendaturik agertzen delako⁶¹, kontua da Txomin Agirrek ez duela Amandori buruzko iritzi enpatikoa zalantzan jartzeko ez asmorik eta ez, antza, ahalmenik⁶², nahiz eta, hori bai, begien aurrean uzten dion irakurleari gotzain frankoari interesatzen zaion gauza bakarra –Agirre euskaldunari bezalatsu, oro har– kristautzearen hedapena dela, eta ez inondik ere *Auñemendi* edo euskal jendea.

Egia da, horratik, haren diskurtso formalak bestelakoa dirudiela inoizka:

Nabillen toki guztietan bakezko mandataria naz ni, ez prankotarren aldekoa; [...] ez euskaldunen arerioa. Gizon guztiak ditut nik adiskide ta gehiago Jesusen adiskideak badira: gizon guztiak gura nituke nik maitetasunezko lokarriakaz alkartu (35-36 or.; g.l.e.).

Baina hori esanarazten dion Agirre narratzaileak ez dirudi jabetu nahi duenik –ezin bide du, lanbideak berak galarazten baitio– gotzainarekiko erlijio-identifikazioak dakarkion joko aizunduaz⁶³. Izatez, franko haren praktika pastoralak garden adierazten du diskurtso neutroarena estalki hutsa dela, eta bere herrikide inbaditzaileen menpeko *Auñemendi* baten alde eta hura kristautzearen alde egiten duela sistematikoki. Eta euskaldunen konbertsiorako estrategia argi uztearren, eta zalantzarik gera ez dadin, garbi aldarrikatzen ere du “orretarako bakea bear

antza, euskaldunen munduaren barneko berrien informatzaile zintzoenak.

- [61] Hitz horiekien kalifikatzen da gotzain frankoa Menjouleten liburuaren tituluaren bertan.
- [62] Nekez alda zezakeen Agirrek ezer, behin betiko finkatu baitzuen eleberriaren hasieran bertan haren nortasuna: “Kristoren erakuslea” (35 or.). Eta bere *alter ego* gisa harturik edo, eredutzat du eta jartzen du beti gotzaina, baita erlijiotik harago ere, besteak beste, euskaldunen errealitate politiko-militarra (ez) ikusteko moduan eta Herrien arteko egoera disimetrikoak (inbaditzaileak vs menderatuak) “ahaztean” (ikus “Amandoren lana” kapitulua).
- [63] Harrigarria, edonola ere, hurbil baino hurbilago baitzuen ondarrutarrak 1876ko karlistaldiaren amaieratik zetorkion “franko”-hispano- kristauen paralelismo politiko-ideologikoa ezertaz ere ez ohartzeko.

dogu[la], luzarorako bakea” (60 or.). Bestela esanda, frankoen agintaritza ezarri, finkatu eta onestean baino ezin erdiets daitekeen bakea “bear dogu”.

Eliza kristauaren araberako santutasun-onespena laster irabaziko zuen Amando gotzainak ez zuen, noski, egoeraren inguruko diagnostiko sakonik egin beharrik hori guztia defendatzeko. Ezer aitortu gabe ere, aski zeukan estatus erlijioso-hierarkikoa bere bertsio kolonialistak egiazat hedatzeko⁶⁴ eta jendeari sinetsarazteko⁶⁵, eta baita zioen guztiaren legitimazioa homologatua ikusteko ere, isilpean jorratzen zituen arlo eta estrategia politiko-militarrei zegokiena barne⁶⁶.

Mundu kristauaren begirune horretatik iritsi zen hagiografia fikzio-natura Amandoren autoritate hierarkiko-erlijiosoa, autoritate berezia, edozelan ere, ezinbesteko argudio arrazionalak kanporatu behar zirenean ere, elipsi ulergaitzetan urtzen baitzituen arrazoibideak. Hari horretan, ezin grafikoagoa da euskaldunek inbaditzaileen aurkako gerrari ekin ez diezaioten gotzainak plazaratzen duen argudioa:

- [64] Ez dirudi Luziak -Riktrudisen amak- atzerritarrez fidatzen direnetakoa; halaz ere, elizgizonak alabarekin burutu duen manipulazioa onartu nahi ez, eta mesfidati samar mintzo da, nahiz jadanik kristau gisako jokamolde sinestuna ere agertzen duen: “Ondo... bai, *Amandok esan deunana egia bada... eta egia izango da*, apezpiko jaun egizalekoak esan dabenean” (36 or.; g.l.e.). Izan ere, arrazoiak garbi agertzeko premiarik ez bada ere -“gidoiak eskatzen duela” baino ez, edozelan ere-, Luziak kristau egin nahi du bere burua: “Nik bere, beste gauza guztien gaiñetik kristiñau izatea gura dot ba” (36-37 or.). Eta egin ere egiten da, jakina.
- [65] Nabarmentzekoa da Riktrudisen aitak Amandorekin erakusten duen konfiantza Pedro Mari otseinak honako hau dionean: “alan esan ei dau apezpikoak”. Harrigarriro, ordura arte fedegabe-edo zirudien Arnoldoren erantzunak ez du zalantzarik uzten: “Eta alan izango da. Amando... *ondo ezagututen dot neuk Amando*, ta badakit gauza bat ondo jakin baga esango ez dabela” (40 or.; g.l.e.). Inozuegia da, nonbait, Arnoldo Amandoren azpajokoaz ohartzeko, eta ez bide dio manipulazio-zantzurik ikusten Adalbaldoren aurrean gotzainak galdekaten duenean euskaldunek bezperan izandako batzar sekretuaz: “Baiña ez dozue orain prankotarren kontra gudarik asiko? *Zetan gelditu ziñan Ozinbelzen?*” (63 or.; g.l.e.).
- [66] Amandoren eginkizuna ez da aholku espiritualetara mugatzen, eta etengabe ari da muturra berez berari ez dagokion arloan sartzen eta, nola edo hala, bere estrategia jendearen aurrean zabaltzen. Honela mintzo zaie parean egokitzen zaizkion euskaldunei: “lotsagarria ez da Portun fedegaiztokoaren azpian euskaldun kristiñau guztiak egotea?” (145 or.), “gizon orrek [Portunek, alegia] ez dau Euskalerra bide zuzenetatik eroango” (146 or.), etab.

[...] *oraingo aizkorak artzea ondo ez dalako*, euskaldun ta prankotarrak alkar barriro jo ez daien alegiñak egin bear ditut (36 or.; g.l.e.).

Bestelako analisi taktiko-estrategiko sakonagoren faltan, “ondo ez dalako” moralista-kristau horrek bideratuko du Agirrerren eleberriaren alderdirik manikeoena eta, era berean, kristautze-prozesuan aüñemenditarrek inbaditzaileekiko erakutsiko duten enpatia miresgarria.

Handik aurrera, Amando gotzainaren ustezko inpresio horrekin bat ez datozen euskaldunak zeharo irudikaturik geratuko dira narrazioan maltzurkiro jokutzen duten fedegabe berekoi malapartatu huts gisara. Eta inolaz ere ez, hortaz, inbaditzaile frankoei –eta haiekin batera datozen sinesmen berri akulturatzaileari– aurre egin nahi dieten zinezko euskaldun leial eta ausart bezala.

Iraulita uzten du, bada, Agirrek erdi zeharka edota oharkabean marraztu duen errealitatea bera, hankaz gora jarria eta errotik desitxuratu.

Horren ondorioz, konfrontazio-zelai aratza aurkeztuko du jagoitik eleberriak: *Auñemendi* inbaditu duten frankoak “onak” izango dira, behar bezalako kristauak⁶⁷, kultur eta sinesmen-berritzaileak, Jainkoaren agindupekoak eta euskaldunak onbideratzera etorriak –harako Hark berak bidaliak, antza–, eta orobat, ez inolaz ere euskaldunen etsai eta ez zapaltzaile. Eta ildo berean, haiekin bat dagiten aüñemenditarrek –*de facto* Pétain mariskalaren gogoko *kolabo* huts ziratekeenak– santutasunerako bidean diharduten pertsonaia eredugarritzat finkatuko ditu Agirrek argazkian.

Aitzitik, franko kristau horiek aurrez aurre aurkituko dituzten euskaldunak, *Auñemendi*n bizi diren eta bizitzen segitu nahi duten menditarrek, burujabe eta sinesmen eta ohitura zaharretan iraun nahi dutenak, gaizto, traidore eta gaitzesgarri gisara irudikatuko ditu eleberriak.

[67] Baluke frankoen espiritu kristau horrek ere Agirrek garatzen ez duen interpretaziorako lekurik eta ifrentzurik. Adibidez, euskaldunek Adalbaldo hiltzen dutenean, Ostrabentoko gorte kristau guztia prest dago mendekurako eta aüñemenditar guztiak akabatzeko: “Riktrudiseri gizon asko joan jakozan dolamen ta errukia erakustera. *Kurrukarako itzak esaten zituen danak: mendia guztiak erre ta kiskaldu, gaiztakerirako bakarrik bizi zan jende dongea bein betiko amaitu: aizkora bat jasoteko altasuna eukan guztia Auñemendira eroan, gizon basatiai euren leize zuloetaraiño jarraitu, ta il danak antxe basurdeak ilten diran gisara; ori gura eben*” (168 or.; g.l.e.).

Lehenago edo beranduago ezinbestean konbertitu beharrekoak, bada, zeren eta atzerria, hondamendia edo burua edekita ikustea baitute, horrela aitortzen ez bada ere, dilemaren beste muturrean.

Jakina, basati haien aitzinean bitarteko guztiak erabili beharko ditu hurbilen dabilkien elizgizon frankoak –eta ez da txikia horretarako Amandok bederen lortu duen hertsatze-indarra: berari zilegizko iruditzen zaio edozeini edozertaz galdekatzea, eta elizgizon eta konfessore bezala, inork ez bide dio informaziorik ezkututzen–, euskaldunak, inbaditzailearen aurkako guduak direla eta, arras desmobilizaturik uzteko eta “bakea” –bake militarra, esan bezala– finkatzeko eginkizunaren ildoan jar daitezen⁶⁸.

Eta hain eginkizun kristaua zen hartarako sareak hedatzean, ez zaio hitz on eta melengen artean amarru zitalik ere faltako gure gotzainari. Honela jokutzen du, adibidez, Riktrudis gazte inozoarekin, hala haren ama Luziaren konplizitatea lortu ahal izateko (“Bai, zure biotzaren barri banekian nik: zuk lagunduko deustazu, bada; baiña zure Amak?” [36 or.]⁶⁹, nola, amaz oraindik mesfidati, aita eta agintari nagusienetakoa den Arnoldorengana zuzen iristeko (“morroi zarra Aitagana bialdu egizu... *Amari esan barik* [...] *Amari gero esango jako*” [36 or.; g.l.e.]).

Baina hain ziren nabarmenak Amandoren amarruak⁷⁰ ezen, gorago ikusi bezala, Portunek berak ere iturri horretara begiratzen baitu egoe-raren inguruko barne-gogoeta egiten duenean, errudun-bila (53 or.).

Horren guztiaren azken xedea, agerikoa da, Arnoldo buruzagi –baina batez ere aita– denaren gogo-bihotzera iritsi ahal izatea du gotzainak hasieratik, eta, alaba bakarraren maitasunaren xantaiaz baliatuz, haren jarrera politiko-militarra aldaraztea; eta ondoren, haren agindupeko auznemenditarren borondatea frankopekotu eta kristautzea.

[68] Frankoen armen itzalpean ezarritako erlijio berriaren indar faktikoa baliatzen du eginkizun desmobilizatzailean, berdin “arima garbiko” Ubero ezpeletar nagusiaren laguntza izateko nola Mediolako etxeoena edo beste inorena.

[69] Azpimarragarria da nola, orrialde berean, enfatizatu eta ziurtatu nahi dituen Amandok Riktrudisen leialtasuna eta morrontza: “Zeuk neure lanbidean lagunduko deustazu; ez da alan?” (36 or.).

[70] Geroago ere aitortuko du zertan aritu den eta zer lortu duen: “Neu joan naz Euskalerriko Loreagaz Ostrabentora, neuk bedeinkatu dot bere ta Adalbaldoren alkartuereaa, ta ondo egin dodala-ta nago” (141 or.).

Horixe du Amandok, iraulketa ideologiko-erlijiosoaren eta akulturazioaren buruzagiak, helburu; eta bera agertuko da frankoen kolonizazioaren bitartekari⁷¹ eta euskaldun munduaren kontrako eragile ezkutu eta sibilino gisa. Hori bai, azpikari on guztien antzera, beti aitzakia on batekin jokatuz; eta zer hobe “beti laguntasunen billa, Jaungoikoaren izenean” aritzea baino? (83 or.).

7.- Franko inbaditzaileek –Adalbaldo dukea ikur– garbi dute ez zaiela gerraren zama interesatzen, aski baitute agintean segitzearekin eta menperatzeaz dituzten euskaldunak bakean eta gudurik pizteko adorerik gabe mantentzearekin⁷². Gainera, kasualitatez bezala edo –bakearen eta gizaki guztien arteko anaitasunaren ideologia hedatzen du-eta erlijio berriak–, haien interes politikoen defentsarako estrategiarekin bat dator kristautzearen hedapena bete-betean.

Osagai objektibo nagusiak daude, beraz, sinesmen arrotzaren penetratziarako prest eta, armadak eta ezpatak tarteko, menditarrak inbaditzailea “onesten” has daitezen gertu.

Lorpen gehiegirik ez zekarten kanpaina militar hutsak osatzera etorritako estrategia berriaren habiatzat Mendiola etxea aukeraturik, bertako pertsonaia larriak izango dira *federatzen* hasiko diren lehenetakoak.

Luziak ekingo dio, frankoez besterik diagnostikatu eta pentsatu arren, Riktrudisen –eta hortaz, Amando franko kristauaren– lerroetan jartzeari, alabak burutu duen manipulazio afektiboaren ondorioz⁷³.

[71] Horrexegatik, hain preseski, manatzen zaio gotzainari euskaldunen artean erlijio-soegiak ez diren mezuak eta mehatxuak zabaltzeko ardura (ikus 156 or.).

[72] Frankoen erregeak Adalbadori zuzendutako hitzak lekuko: “noiz edo noiz euskaldunak darabilgun gudea amaitu nai neuke [...] ta erabagi dot joan zaitezela zeu gurren artera, ta begiratu daizula prankotarrak urte ez daien beren errietatik kanpora, ta Amandok barriz zabaldu daiela menditarren artean albistea: ez dogula guk geiago euskaldunakaz gudarik nai ta baketu daitezela” (156 or.).

[73] Alabak aurreratu du jadanik nola balia dezakeen aitak dion maitasuna ere: “Zeuk esaten deustazu, Ama, nire Aitak maite nabela, ni ikustean daukala bere poztasun bakarra, neuk bere badakit Arnoldo zarraren biotz leiñargiak zenbateraiño nabten maite, bere mingostasunen eztigarritzat naukala, bere aingeru jagole zerutarkotzat, milla bidar adierazoten emon deustanez. *Orregaitik, bada, nire esanak beragan indar pizka bat eukiko dabela uste dot*; baiña ez baleuka bere, badaezpadan bere [...]” (31 or.; g.l.e.). Eta errepikatu beharrik ez da nola erabili nahi izango duen, orobat, Portunek agertzen dion maitasuna ere aita gerrara joan ez dadin (ik. 32 or.).

Ondoren, Arnoldoren txanda etorriko da. Baina behiala euskal leinargiko buruzagi hoberena izandakoak –hori ere “Jesusen sinismenekoak nazanari eskerrak” (63 or.) nonbait– jadanik ez daki non dabilen, eta ez dirudi adinaren zama ilunagatik bakarrik denik⁷⁴.

Berak aitortzen duenez, “prankotarrakaz gudetan ibilteko amorratzen egon izan naz neure bizitza guztian” (63 or.); orain, aldiz, euskaldunen buruzagi izaten segitu arren, apaldurik sentitzen bide du iraupenkonfrontaziorako premia eta aski omen du “Euskalerrriak ostu jakozan lurra eskatuteko araudea galduten ez” bada (65 or.). Eta, Amandoren hitzak sinetsiz, nahikorik dauka “Jainkoaren legea”-ren bermea, kristau guztiek –inbaditzaileak barne– betetzen dutela sinetsarazten baitio gotzain frankoak: “Jaungoikoaren legea zuzen-zuzena da, ta bakotxari berea emoteko agintzen dau” (65 or.). Eta, itun berriaren sinadura gisa, prest dago garai bateko buruzagi euskaldun ausarta frankoen burua –inbaditzailea baina fededuna– besarkatzera joateko.

Hori bai, badaezpadako (prekauzio-)klausula bat markatuko duela ematen badu ere⁷⁵, *de facto* franko guztiak –erabateko etsai historikoak zirenak– besarkatzeko grina gorria piztuko zaio jarraian. Eta zozotu berrien ilusioarekin, “neu izango naz lenengo prankotarrentzat maitetasuna erakusten” (65 or.) aldarrikatzen du gizagaixoak kristautasunaren mezua –“*diligite inimicos vestros!*” delakoa– bereganatzean.

[74] Nabarmena Ozinbeltzeko batzarreko *bozketak* zioena: “batzuk guda zorrotz ta ikaragarriko bat gura eben; beste batzuk (*ez geienak, baiña onenak bai*) [...] barrero gudetan asteko mugonean egozala ez eritxoan” (45 or.); Arnoldok, ordea, honako –gezur?– hau komunikatzen die Amando eta Adalbaldori: “prankotarra bakean iztea erabagi genduan” (64 or.). Are gehiago, bera hil ondoren gertatuko bada ere, jadaneko ez du agintari bati etorkizun laburrean jazo daitekeena aurreikusteko eskatu behar zaion sen politikorik ere. “*Auñemendi guztia* sutan dago, gorrotzoko sutan. *Erri guztiak* bekaizturik aurkituten dira. *Burrukarako deadarrrik* galgarrienak urteten dabe *euskaldun askoren bularretatik*” (131 or.; g.l.e.), frankoen aurkako “egiteko entzungarri bat” (*idem*) eskatzen ari ziren auñemenditarrek, “prankotarren kontra guda gogorra, eten bagea, betikoa, asteko ordu ta garaia etorri zan” (132 or.), baina ematen du Arnoldok ez duela jada sumatu ere egiten deiadar haren arrazoiak, hots, “euskaldun agintari baten alabea [berea, alegia], alaba bakarra, aberatsa, argia ta ederra, bere aide ta ogipeko bazukaz, prankotar bategaz ezkontuteko asmoan erbestera joan da” (131 or.; gurea da parentesi barnekoa).

[75] Hots, “prankotarren besoetan ez naz egundo egon, baiña... *etzara zu besteak langoa: zulango gizonakaz adiskide izan nai dot*” (64 or.; g.l.e.)

Erreparatu bekio, berriz ere, Agirrerren “logika” narratiboan egiten den presakako behartze-lanari: Arnaldo buruzagiak Adalbaldo frankoa besarkatu du –edo, nahiago bada, harekin adiskidetu da– beste franko inbaditzaileak bezalako ez omen delako, zeren eta euskaldun agintari gotorrak inolaz ere ez bailituzke, antza, etsaiak besarkatuko. Berehalakoan, haatik, franko inbaditzaileak maitatzen hasteko lehena agertu da gure buruzagia.

Ez etsaigorik menderatzaileekiko, beraz, eta ez gerrarik kolonizatzaileen aurka; eta guzti-guztia, sakonagoko beharko zukeen baina orrialde eskaseko azalpena besterik hartzen ez duen azaleko lerroalde pare baten ondorioz. Edo bestela esanda, botere militarreko agintari franko batekin eta botere eklesiastikoko gotzain frankoarekin izandako elkarriketa gaitz –euskaraz? erdaraz? mordoiloiz?– baten ondorioz.

Larria bezain epifanikoa, baiki, Arnoldoren bilakaera, izan ere, analisi politiko objektiboaren ildokoak ziren arrazoiak, orain, *mutatis mutandis*, “arima barruan daukadazan atsekabe” (65 or.) espiritual bilakatu baitzaizkio mirakulutsuki, inbaditzailearen aurkako guda guztiak apeta hutsezko edota haietan aurretik bizitza galdu zuten semeen saminagatik soilik gertatu izan balira bezala.

Nonbait, egiazko fede berriaren eraginez sortutako transmutazio miresgarria. “Eta kolonizazioaren onarpen erreala eta akulturazioaren lehen urrats erabakigarria”, pentsa lezake irakurle *bizkaitar* maltzurak.

8.- Aurreratu bezala, behin planteamendu bikoiztua irekirik, kriminalizazioa eta deslegitimazioa egokituko zaizkie Portuni eta hura bezalakoiei eleberrian, haiek baitira konkistatua izanagatik amaitzear dagoen munda ordezkatzan duten azken “gaizto ofizialak”⁷⁶. Harik eta, kasurik hoberenean, kristau daitezen arte, bederen.

Baina edozein modutan, Ozinbeltzeko Portun Otxoa hasieratik da eta gero ere izango da –Agirrek bizkarreratu nahi dizkion berekoieria eta inbidien eragina gorabehera– egoera politikoa ongien aztertu eta ulertzen dutenetakoa, eta, are, horrelakoetan betidanik idatzi eta esan denari segituz⁷⁷, era koherenteenean ere erantzun nahi duena:

[76] Primario eta basati huts gisara irudikatua, Portunen kasuan hori ez da eragozpen berehala ohar dadin zer-nolako izaera egokitu zaion Historiaren errelato manikeoan: “kristinauak [...]. Eurak ei dira onak eta zintzoak” (52 or.).

–[...] nik esan nituan gauzak urten dabe argitara –zirautsan Portunek etxerik etxe–. *Arnoldo* salduta egoan ta bere Sorterria saltzeko prest, eriotzea etorri jakonean. Bakotxari berea emon bear jako, ta nik ezagututen dot *gatzetan Errizalea izan zala; baiña zartzara*, bere alabeagaz txotxinduta, *Riktrudis andi ikusteagaitik, errege usaiñekoakaz ibilteagaitik, eta elizgizon arrotzaren esandeak entzunda, edozetara jarri zan*. Ta Aita ta Ama il arren, Riktrudis petralak ez dau gero aztu gurasoen erakutsia, ta ekarri deutsa orain Euskalerriri izugarrizko lotsaria ta kaltea. Mendiola ta bere lurrak prankotarrenak izango dira gaurtik aurrera, *gure etxean geuri agintzera sartuko jakuz arrotzak, ekarriko deuskuez euren oitua gaiztoak, eta agur gu ta gure gauzak, al dogunak al doguna egiten ez badogu*. Aitorren seme, *altxa bear gara danok; aginak erakutsi bear deutsaguz arrotzari, ez dau emen erbestekok oiñik ipiñi bear* (132 or.; g.l.e.).

Eta beranduago bada ere, haren ikuspuntuaren hobespenaz mintzatuko dira auñemenditar *gehienak* Riktrudisek buruzagi frankoarekin ezkondu ahal izateko alde egiten duenean. Orduan, dirudienez, esnatu eta bat egiten dute –baita neskatoaren ahaide askok ere⁷⁸– Portunen analisiak erakusten duenarekin:

Egia ziñoan Portunek, Auñemenditarren iritxiz: Mendiolakoak ondamedira eroien Euskalerrria (132 or.; g.l.e.).

Guztiarekin ere, etsituaren aitzakiaren soinua dute, izatez, euskal agintari zenbaitek inbaditzaile frankoen aurka ez jokatzeko erabiltzen dituzten arrazoiek.

Ubero zaharrak darabilena, ziurrenik, prototipikoa. Hau da, hasieran anekdotikotzat hartu nahi du arrotz eta kristau den aldetik bi aldiz inbaditzaile zaien frankoaren eta sinesmen berriak kutsatu gabe segitzen duen euskaldunaren arteko borroka:

[77] - Marko Aurelioren hitzak adibide: “Defentsa-modurik hoberena, haiek beretua ez izatea da” (*Oldozpenak*, 6. lib., 6. atala [*Meditaciones* 1977, 113 or.]).

[78] - Eleberria utzi eta Historia larrira iraganez, frankoekiko gorrotoari –inbaditzaileen aurkako lehen jarrera defentsiboari, alegia– egotzi zion Baionako bikario kristaua zen Menjouletek arrazoi nagusia: “Quelques proches de la jeune fille s’opposèrent à ce projet, par un sentiment de haine pour le sang français, peut-être aussi parce qu’Adalbaud était chrétien” (Menjoulet 1869, 24).

–Nik neure eritxia esango dot [...] gizon bik muturketa bat izan dabelako, Euskalerrri guztia ez da barriri odoldu bear, euskaldunen izenari ta lurrari ikutu ez jakonean (40 or.).

Ezertaz ohartzen ez denaren gisako epaia eman arren⁷⁹, geroago, aurpegi-estalkia kendurik, Mendiolako Arnaldo bezain kristau –eta bertako sinesmen zaharrekiko etoi– agertuko du bere burua, “Prankotarraren alde!” (41 or.) erabakiko lukeela esan ondoren. Izan ere, Portuneren “iraina”⁸⁰, frankoaren aurka bainoago, “neure Jaun Jesukristo, Jaungoiko egiazko bakarra” delakoaren kontra izan zen, haren ustez.

Jakina, darabilen diskurtsoaren legitimatze aldera, Diego Etxalar delakoaren erantzuna kontrajarri dio Agirrek berehala:

–[...] nik, euskaldun bat eta prankotarra burrukan ikusiko banitu, geiagoko barik jo buruan ta amaituko neuke erbesteko gizona (40-41 or.).

Baina erantzunaren bortitza gorabehera, añaemenditar gehienek iritzia jasotzen bide duen ikuspuntua aurkeztu du segidan Etxalarrek:

–[...] Atzerritar guztiak lurpean sartu artean ez dago emen gauza onik (41 or.).

Eta lehen unean Agirrek Etxalarren irizkide direnen kopurua lausotuxe uzten badu ere (“Ondo esana! Ondo esana” –*diño e askok*” [*idem*; gurea da letra kurtsiboa]), berehala zuzenduko du, agerian utziz batzarraren daudenek aho batez onetsi dutela Etxalarren iritzia. Hain zuzen ere, Ubero zaharraren kristau-militantziaren aitortpenaren ondoren⁸¹,

[79] Gogoangarriak haren hitzak: “nigana baletor erabagi baten bila, egi zuzenaren alde erabagiko neuke, zein euskalduna ta zein prankotarra dan begiratu barik” (40 or.).

[80] Iraindua izan omen zenaren ahotik isurtzen denaren arabera, iraina egiteko gogoa baino gehiago, frankoa espioiren bat ez ote zen galdetzeko premia datza Portuneren hitzetan. Izan ere, lehendabizi “prankotar lapur” (58 or.) bezala kalifikatu zuen arrotza bere lagunei mintzo zitzaieela, baina ez Adalbaldori zuzenean jaurtikiz; are gehiago, Portunek egia zioela iruditu zitzaion frankoari ere: “gogoratu jatazan guturrak euskaldunai egindako lur ostute eta beste dongakeriak, eta alderen batetik *egia ziñoala neritxon*” (*idem*; g.l.e.). Bigarrenik, frankoa sutzen hasi omen zuen esaldia ere Portunek berriz lagunei zuzendutakoa izan zen: “Eta Elizara doia gero bera, Elizara astegun buru zurian. Esaten dot bada nik guzurtiak dirala prankotarrak eta guzurra euren sinistea” (*idem*). Portunek garbi asko bide zekien elizara jai-egunetan baino ez zela joan behar izaten, ez edonoiz; zerbait susmagarri zegoen, beraz, Adalbaldoren portaeran. Frankoak esan uste zuen gezurretik aurrerakoa orokortze-logikaren aplikazioa baino ez zen izan, hortaz: egia esatea prezeptiboa duen erlijio bateko kideak gezurra esaten badu, haren erlijioa bera gezurra delako izango da...

“jende guztia” (*idem*) hasi zitzaion hitzez eta keinuz oldartzen⁸²; batzar-turik zeuden guztiak, alegia, horrek egoeraren tentsioaz ematen duen argazkia ezin gardenago gelditzen delarik. Hori bai, berehalaxe zehaztu zuen Agirrek noraino ziren batzartutako gerlariak, gizon eginak izan arren, erraz erabiliak eta manipulatuak izateko modukoak, eta baita, behar bazen –eta hagiografiak ez zuen besterik behar–, iritiz aise aldatzekoak ere⁸³.

Nolanahi ere, inbaditzailearen aurkako ohiko fronte añaemendita-rreko defekzioak hasi baino ez ziren egin Uberorekin⁸⁴. Jarraian, Arnol-do inplikatu da desmobilizazio-lanean, bere prestigio guztia eta Agi-rrrek ezpainetatu dion hizkera jadanik ebanjelikoa⁸⁵ baliatuz⁸⁶:

- [81] “Prankotarrak atara dau Jesukristogaitik arpegia, ta neuk bere bai, emen, edonun, noiznai” (41 or.) erantsi zuen Uberok.
- [82] Kristauen aurkako mehatxu-egoera irudikatu nahi izan zuen Agirrek hartan: “Jende guztia asi zan gora-goraka ta garraxika, mingain danak iñakin ta erasorik oker, gaizto, zorrotz ta mingarrienak esan, ta eztarri guztiak oiu ta deadarrik garratzenak bota zituen; etzinda egozan gudari asko euren lekuetatik jagi ta batzarreko nagusien inguruan jarri ziran [...] Zer zan ango lazka ta matasea!” (41 or.).
- [83] - “Ozinbeltzera batu ziraretik geienak onetariko gizonak ziran: biotz-andikoak, euskaldun guztien antzera indartsu ta azkarrak, mendian jαιο ta azirikoen taiuan” (44 or.; g.l.e.). Ez zegoen, beraz, haietaz mesfidantza izaterik. Hori bai, agintariek ziotenaren aurrean umeak baino zintzoagoak –eta edozertara eramanak izateko errazak, esan nahi baitu Agirrek–: “bainā bai agintarien esana errez siñistu, ume batek gurasoarena legez. Ta bein siñistu ezker, olango gizonak siñismenaren alde ipinten dabe laster adimen ugartua, euren biotz andia... ta ukabil gogorra” (45 or.).
- [84] - Uberoren pertzepzioa mutur batetik bestera aldatuz joango da Riktrudisen trai-zioaren ondoren. Honela esan dio elkarrizketa mamitsu baten erdian gotzainari: “Ezin geinke guk prankotarren artean lagunik euki” (141 or.); eta Amandoren galde-raren aurrean (“Orretan zagoz zu bere? Benetan diñostazu?”), ez du zalantzarako tarterik uzten: “Orretan nago, ta bene-benetan esaten dot” (*idem*). Eta guztia adie-razteko, ohartu ere egiten da izan duen aldaketaz: “Ara nondik len bere alde izan ta, gaur u...” (143 or.). Dena den, geroago ere erakutsiko du ordura arteko uzkerkiaren ildoko seinalerik Gaixpar morroiaren hitzak bere egitean: “emen entzun doguzanak entzun ezker, ezingo gara gudetara joan” (145 or.).
- [85] Kristo eta *Legearen* jatorriarekin egiten duen identifikazioa erakusten duten pasar-teen oihartzuna du Arnoldoren “bada neuk diñotsuet” horrek (ikus Mateo 5, 21-44). Analogia areagotze aldera, eta Giussani neokontserbadore katolikoak ohartarazi be-zala, “ante todo Jesús se identificó con el origen de la Ley. La palabra Ley era el sinónimo que más empleaban los fariseos para referirse a lo divino. Decir que algo era según la Ley quería decir que era según Dios. Para quien le escuchaba debía de ser algo inaudito oírle repetir: «Se dijo... pero yo os digo» [...] Jesús modifica lo que para los fariseos representaba el comunicado divino al hombre, identificándose de este modo a sí mismo con la fuente de la Ley” (Giussani 2007, 298). *Lege berria* (frankoena eta kristaua) aldarrikatzean erabilitako hizkera hori medio, Kristo berri-aren irudikapena eta balioa ematen dizkio Agirrek Arnoldori euskaldun fedegabeen

–Bada neuk diñotsuet, orain batzuek asmau ta asi nai daben guda onetan, nik eta nireak ez dogula aizkora bat artuko, ez dogula arri bat jaurtiko prankotarren kontra (42 or.).

Eta gehiago oraindik: gudian parte ez hartzeaz gainera, gaizki ikusiko du –kritikatuko du, etsaitzat hartuko du– hartarutzen den oro:

–[...] ta guda onetan asten danari begi txarrakaz begiratuko deusadala (*idem*).

Agirrek horretarako eskaintzen dion aitzakia, jakina, tokiz kanpoko “egia” subjektibo bezain arbitrario batekin lotua dator⁸⁷, eta ez, inondik ere, ordura arteko gudak sorrarazi dituen errealitate historikoarekin eta inbasioekin, berdin frankoenekin zein sinesmenen esparrukoekin.

Oraindik agintari-maila izateko⁸⁸, atzenduak ditu Arnoldok, agidanez, egoerak aztertzeo moldeak eta hizkuntza, eta ahaztuegia nonbait estrategia eta taktika oro.

Horretan askoz ere buruzagiago, zuhurrago eta eskuzabalago agertuko da fedegabekoen aterpe⁸⁹ omen zen Ozinbeltzeko jauregiko Otxoa –Portunen aita– Arnoldori eta gainerako batzarkideei honela zuzentzen zaienean:

–[...] Sinismenak alde batera bota daiguzan. Denok gara euskaldunak, eta alkarregaz sarri Euskalerrriaren alde jokatu dogunak. Nik eta neureak ikusiko dogu biar zer egin bear dogun; baiña bitartean Ozinbelzko atea zabalik daukazuz, ta sartuko zara bertan apaitara ta lotara. Ta ez bakarrik zu: sartu bitez gaiñera euskaldun agintari guztiak: danentzat egongo da zer jana ta nun etziña, ta baita morroi gudalarientzat bere (42-43 or.).

aurrean.

- [86] “Euskaldun ontzat naukazu? [...] Ukatu deusat nik iñoiz Euskalerriri nire beso ta nire odola?” (42 or.) dira batzartuei zuzentzen dizkien galderak bere zintzotasuna erakusteko eta euskal munduari traiziorik egiten ez diola aldarrikatzeko.
- [87] “Epaia beti egiaren alde emon bear da, ta Aitzbarrengo gertaldi orretan egia euskaldunaren kontra dago, edo garbiroago esateko, euskaldunarena da errua” (42 or.).
- [88] Eta Portunek ere badaki nolako indarra duen haren hitzak: “Berak esan baleu «gudarra!» euskaldun guztiak gudara joango ziran” (52 or.).
- [89] “Ozinbelzko jauregia ez da kristoren sinismenekoa, beste euskal etxadi asko ez diren legez” (42 or.), dio narratzaileak.

9.- Nondik eta noiz etorri zaion Mendiolako Arnoldori kristautze epifanikoa irakurleak jakingo ez badu ere –gorago ikusi den bezala, elizara ere ez zen joan “iragan larunbatean”, alabarekin batera prezeptua betetzera, baina, hori bai, aspaldikoa zuen etxean Amando eta bestelako kristauei abegi ona egitearena⁹⁰–, kristau militante agertzen da jada. “Gidoiak eskatuta”, noski, narrazioaren gidoiagatik beragatik ezkutatzen baita hain preseski garrantzizko datua, hots, aspaldiko kristaua dela Riktrudisen familia hurbil guztia⁹¹.

Honela, ondarrutarrak isildu egiten du transzendentziarik gabekoa dirudien xehetasun hori eta amarrutsu jokatzeko irakurleak Arnoldoren inflexio-puntua, haren erabakiaren –hau da, auñemenditarren zilegizko defentsa-guduaren aurka jokatzeko eta frankoekin adiskidetzeko dartzan erabaki larriaren– arrazoia Portunek Adalaldorekin izandako portaeran ikus dezan, eta ez lehenago. Alegia, Agirrek aditzera eman nahi du ordura arte Arnaldo gainerako auñemenditarrak bezalakoxea izan dela –inbaditzaile frankoaren etsai, hain zuzen–, eta Portunen us-tezko berekoikeriak eta gezurrak aldarazi diotela pentsamoldea eta, ondorioz, baita jokabidea ere, aurrerantzean franko kristauak anaiatzat ikusten hasiko delarik.

Amarru hori sustatzeko diskurtsoa ere elizgizon frankoarena bezalakoa bilakatuko da unetik unera:

–[...] Osinbelzko jauregia [Portun fedegabearena] ez da Kristoren siñismeneko [..], ta jauregi orretako semeak prankotarra kristiñaua delako iraindu dabenean, ni iraindu nau ta beste kristiñau asko iraindu gaitu, kristiñau bizi ta kristiñau il nai dogulako (42 or.).

Eta orduan agertuko dira mugak eta jasoko dira harresiak, baina ez frankoekikoak, euskaldunen artekoak baizik. Eta ondorioz, gizartearen zatiketak eta mapa politikoaren berregituraketek errazago eta lauago utziko diote frankoari kolonizaziorako bidea.

[90] “[...] edonoiz dagoz Mendiolako atek zabalik, edozeiñek arkituten dau etxe atan abegi ona: erbestekoak, eta euskaldunak ez diranak bere bai, Kristiñauak dirala ta ez dirala... Badabil or kristiñauon elizetako nagusi bat, Amando edo dana-dalako...” (54 or.).

[91] Agirrek erabilitako kroniketan aurretik kristauturik agertzen dira gurasoak: “Son père Ernold [Arnaud] et sa mère Lichia ou Lucie, étaient l’un et l’autre de bons et fidèles chrétiens”, dio Menjouletek (1869, 23).

Nonbait etsai inbaditzailea lasai ez lagatzea ohikoa izan delako⁹² hartzen du Portunek –eta gainerakoek ere bai, ziur asko– harriduraz Arnoldoren jarrera hura⁹³, objektiboki handiegia baitzen kristautu gabeko gizarte batean etsaiekin batera etorritako erlijioari baino ezin zegokiokeen erdeinu huts batetik “erru” politikoak aipatzera eta leporatzera pasatzea.

Baina aski arrazoi handi deritzo horri Arnoldo konbertsoak frankoen aurkako defentsa-altxamenduei uzteko:

–[...] Kristiñau gudalariak, egia jakin dogun ezkeru, ez daukagu emen zer egiñik: bakotxa geure etxera goazen ta Jesusen are-riookaitik erregutu daigun (42or.).

Zehaztu beharrik ez da: kristautasunaren eta Auñemendik sinbolizatzen duen horren artean, Arnoldok garbi utzi du zeri emango dion aurrerantzean lehentasuna, horretarako politikoki era adiskidetsuagoan jokatu behar badu ere etsaiekin herrikideekin baino.

Jakina, batzarrera joandako inork ez zekien orduan hurrengo egunean, kasualitatez edo, bilduko zela Arnoldo buruzagia –eta Riktrudis–Amando eta Adalbaldo etsai franko kristauekin, eta, are, nolabaiteko estrategia antolatuko zutela arlo “pastoral” hutsera mugatzen ez zen lan hura –“Jesusen artaldera etxadi guztiak ekartzeko” (60 or.)– egin ahal izateko. Eta garbi ikusiko zutela, aurreratu bezala, “orretarako bakea bear dogu[la], luzarorako bakea” (*idem*).

Bestela esan, frankoen estrategian buru-belarri sartua geratzen zen euskal buruzagia, eta hartarako plangintza oso zen zorrotza: atzeritik etorritako fedea hedatu ahal izateko, euskaldunek atzeritarrak inbaditzaileekin zituzten liskarrak geldiarazi behar zituzten ezinbestean. Eta hartan jardungo zuten Amandok –Elizak–, Adalbaldok –frankoen agintariak⁹⁴– eta Arnoldok –euskaldunen agintariak–, konfabulaturik⁹⁵.

[92] Baina ez beti, egia esan. Adibidez, Riktrudisen afera eta gero, “gure Erritik kanpoetan ibili [ondoren] zeregintxu batzukaz” (141 or.), Amando Auñemendira itzultzean, ez-kusiarena edo egin zuten euskaldunek gotzainarekin: “Ez eutsen abegi onik egin, baiña txarrrik bere ez. Arpegirik ez emotea zan guztia, apezpikua alde batetik ikusi ebenean, beste aldetik iges egitea, agurrik egin barik” (139 or.).

[93] “[...] Neurea dala errua berak! Eta zergaitik? Nik prankotarra iraindu nebalako? Ta zer?” (52 or.). Gainera Portunek argi du ez dela bera ezeren errudun: “Uste dau Riktrudisek gudan asi bear dogula; gogoratu jako bere Aita orretarra jarrita badago, iñok ez dabela atzeratuko; ni nabillela guda billa ta neure eskuetan egoala gudarik ez ziatea esan deutse [...]” (53 or.; g.l.e.).

Konploterako hariak, edonola ere, lehenagotik zetozen ehuntzen, Arnoldok berak itun esplizitua egin eta gero aitortuko zuenez,

–[...] Amando jauna, *lagunduko deusut orain artean baiño geiago ta obeto* (66 or.; g.l.e.).

Baina inork ez bide zuen sumatzen hori.

Agerian zegoen, haatik, Ozinbeltzean⁹⁶ batzartutako auñemenditar agintari gehienek zer nahi zuten⁹⁷:

Gudari nagusien artean iritxi bi egozan: *batzuk guda zorrotz ta ikaragarritzko bat gura eben; beste batzuk (ez geienak, baiña onenak bai)* Arnoldok itz egin eban ezkerotik, *barriri gudetan asteko mugonean egozala ez eritxoan* (45 or.; g.l.e.)⁹⁸.

Nolanahi ere, arrakastatsu gertatuko bazen eleberrian bakearen eta santutasunaren hautua, ezinbesteko zuen haren gidoiak auñemenditarren desmotibazioa areagotzen zihoala erakustea eta konbertsoen de(sa)fekzioak nabarmentzea. Narrazioak egiantzekotasunean galdu behar bazuen ere, alegia. Peru, “koblakaririk onenetakoa” (45 or.), da esangratsuetako bat, baina ez Arnoldok konbentzitu duelako (Portu-

[94] Amandok aitortzen duenez, Adalbaldo “aspaldietako neure adiskidea da, kristiñau bene-benetakoa” (60 or.).

[95] Konfabulazio horretan, Riktrudisen hitzak (“gizon guztiak alkar maitatuegaitik, poz-pezik neure odol guztia emongo neuke” eta, areago, “prankotarrak eta gu adiskide izategaitik ontxe emongo neuke neure bizitzea” [66 or.]) aitak izan zitzakeen zalantza apurrak ezabatzeraz datoz. Ezin da ahantzi Riktrudis ordurako guztiz “irentsia” zuela Amandok bere federako: “se laissa pénétrer par les rayons divins –kronikariet diete–, como une étoile accepte la lumière d’un astre plus brillant” (Menjoulet 1869, 24).

[96] Agirrerren jolas manikeoen otarrean sartu behar dira *Gaizkiaren* presentzia dramatikoa indartzera datozen honako toponimo hau, bertako jauntxoaren deitura (“Otxoa”), tokiaren deskribapena (38 or.), etab.

[97] Mendiolako Arnoldoren ildoko euskaldun “zintzo” legez agertzen dira Saratzuko Lope, Ametzuko Gaispar, Etxegoieneko zaldun gaztea, Urdatzeko Gonzalo nafarra, Ubero Ezpeletakoa eta, frankoen arazoa zeharo garbi ez badu ere, Diego Etxalar bera, ondoko aipameneko “beste batzuk (ez geienak, baiña onenak bai[...])” horien buruzagia, alegia. Euskaldun kristau ospetsu gehiago zerrendatuko ditu beranduago Amandok berak: “Araneder, Askonbegi, Arbide, Sasiondo, Aritzemendi, Ibañeta, Aialde, Otegain ta beste” (145 or.).

[98] Kontrajarritako bi “batzuk” orekatzaille horiekin amarru erretoriko xelebrea darabil Agirrek irakurlearen aurrean, batetik, gerraren aurka zirenei besteenak baino arrazoi eta balio moral eta intelektual garaiagoak egozteko eta, bestetik, eta bidenabar, gehiengoak hartu –nahi– zuen jarrera zeharo neutralizaturik geratu –behar– zela “uler” zezan.

nek ohartarazi bezala, buruzagiak “ezetz esan dabelako, etetz beste guztiak bere” [52 or.]). Ez; ezkutaturik du padar koblakariak arrazoia, berehala ikusiko den bezala. Arnaldoren antzera, hain zuzen.

Eta oraindik hatu kristaua agerian ipini ez duelako eta garai batean taxuzko koblakari bezala jokatzeko zuelako edo⁹⁹, orain inbaditzailearen aurkako gudura joateko erabakia hartua duten gizon gazteek adorea eta kemena indartzeko kantak eskatu dizkiote¹⁰⁰. Baina, nonbait zaharra eta etsia delako¹⁰¹, aldatu egin zaio aldartea, eta harrigarriki haren mezua arras da desmobilizatzailea:

Gaur badakit ez dala ondo/ Zentzun бага zaunk eitea/ Ta bakean doianari/ Ortz-azurrak ezartea./ Geldi orain, menditarrak,/ Bakotxa geure lekuan:/ Elduko da ereti ona,/ Ta aupa mutillak orduan!” (48 or.).

Eta berriro ere, mailu baten gisan, Amando gotzain frankoaren “arrazoi” bera inbaditzaileen aurka ez jotzeko: “badakit ez dala ondo”. Eta eranskin modura, frankoak “bakean doaz”-ela iradoki.

Susmatzekoa zen legez, iritzi- eta jarrera-aldaketa horien guztien benetako arrazoia –orain artean eta oraindik ere isilik izandakoa–, padarra ere kristau egin izan dela bide da¹⁰².

Oraingoan gainera, behialako plazagizon berriemaile guztiei onesen zitzaizen autoritate eta indar intelektualaz baliatuz, Amando gotzainarena baino eliztarragoa zabaltzen ari da mezua:

[99] Jarrera eta erabaki berria kantatu aurretik, honela gogoratu ditu beste garai batean frankoen kontra egindakoak: “Zenbat aldiz berotu dot/ Euskal gizonen biotza!/ Zenbat bidar ikusi dot/ Nire ondoren eriotza!// Zenbat aldiz odoldu dot,/ Neure aizkora zorrotza!/ Zenbat aldiz amaitu dot/ Bizar gorridun arrotza!// Zenbat bidar ikusi dot/ Gure mutil menditarra,/ Besoetan ipiñiaz/ Ekaitz guztien indarra!// Begietan tximistea,/ Ta infernuko su ta garra.../ Ta aren aurretik igesi/ Mendiz beera pranko-tarra” (47-48 or.).

[100] “Ez gaitezuz geiegi oillotu, biar edo etzi iñoiz baino gogoragoak izan bearko doguta. Ea, esaiguzu gudarako eresi bat” (47 or.).

[101] Berak urteen poderioz irabazitako zuhurtziari egozten dio zioa: “Bitartean idoro dot/ Urtien erakutsia” (48 or.)

[102] Ureekin ustez irabazitako zuhurtzia gorabehera, horrek berak eramango du gero heriotzara, Riktrudisen traizioak añaemenditar oro sukarturik duenean, zer bururatu, eta “eliza aurreko enparantzán, gizon aserre askoren erdian, asi zan” Mendiolatarrren alde kantatzen (133 or.). Jakina, “il eben Peru gizagaixoa, salkindarien lagun oker ozkil bat zala-ta” (*idem*), eta inork ez zuen protestarik egin, alderantziz baizik, añaemenditar *guztien* ageriko onespena izan baitzuen zigorrak: “«Ondo egin jako -ziñoen danak- berea da errua, barritsu zitala ez izatea baño ez eukan»” (*idem*; g.l.e.).

Mendi tantai, erreko, / Ibai zabal ta itxasoak, / Gizonentzat
sortu ditu / Gure Egille Jaungoikoak. // Beragaitik bizi naz ni, /
Beragaitik gara euskaldun... / Gauza guztien gaiñetik / Euskal-
dunok maite daigun. // Maite dot nik sorterria! / Maite neban
emaztea! / Baiña bien gain gaiñetik / Maite dot neure Egillea!
(49 or.).

Horrekin guztiarekin, eta fluktuazio logiko-narratibo zenbaitekin bada ere, Agirrek transmititzen duena elur-ura baino aratzagoa da: isilka eta gordeka, agintariak eta orduko añaemenditar *intelligentsia* izan zitekeena, guztiak egiazko egiaren bidean zeudela, isilkako kristauak zirela; eta franko inbaditzailearen aurkako gudua piztera zihoanean, orduan erabaki zutela bereganatutako fede berriaren hautua ezkututzen ez segitzea eta, hura argiratz, añaemenditarrak desmobilizatu eta borrokatetik geldiaraztea.

Puntu horretan ekiten dio eleberriak bereziki interesgarria ez den atal hagiografiko gero eta itxiagoari eta, orobat, ondorio kristau zuzenak erdietsi behar dituen pedagogia eklesiastikoaren jecteari.

10.- Lar jabeturik egin izan ez balu ere, oso da ohargarria Agirreraren ikusmolde ideologiko-narratiboak XIX. mende amaierako errealitateari egiten dion –diogun gordinki– arbuioa edo, apalago nahi bada, ezikusiarrena¹⁰³.

Egia da ez dagoela guztiz garbi noraino ulertu eta atzeman –nahi izan– zuen Elizaren eginkizun akulturatzailea eta agintaritzaren politikoa-ren kolonizazioarekiko uztarketa, eta ilun dela oraindik zenbateraino ohartu zen bera ehundura hartan objektiboki betetzen ari zen legitimaiziolanaz.

[103] Ez, ordea, hizkuntzaren errealitateari, hartan zuzenago agertu zen ondarrutarra, nahiz eta euskarak edo euskararen aitzakiak –adibidez, Riktrudis protagonista euskararekiko leial agertzeak– gainerako traizioak ezkutatzeko tresnatzat ere balio izan zion eleberrian. Edonola ere, ondoko pasarteetan islatu bezala, ikuspuntu argia zuen Agirrek euskarari zegokionez: “Zeintzuk dira, gaur dan egunean bertan [1897an, alegia], gure Euskalerrri errukarriaren samiañak gozatuteko lanean diarduen gizon berezko argitsuak? Euskal izkuntza ederraren gaiñean bear dan era ta sakontasunagaz lan egiten daben gizonak zenbat dira? Iru edo lau, edo bost edo sei: edozetara bere gitxi: beste guztiok bataren edo bestearen eritxikoak gara; baiña geure aldetik ondar ale bat ez dogu ipinten...” (44 or.).

Esanguratsua, dena den, bosgarren kapitulua, “Gizon arrotza” izenburuarekin eskaintzen duena.

Bertan, kristautzearen xedea duen Elizak –Amando apezpiku akulturatzailearen ahotik– laguntza eskatzen dio agintari politiko inbadi-tzaileari –Adalbaldori¹⁰⁴– “Euskalerra guztia Jaunaren siñismenera” ekartzeko.

Esana dugu jada Amando Euskal Herria kristautzera etorritako apezpikua dela, eta horixe duela, berak horrelatsu aitortua, egokitu zaion eginkizun historikoa:

–[...] lan andiak daukaguz emen Jesusen ikastegiko semeok, eta *Euskalerra guztia Jaunaren siñismenera ekarri* artean, lan egin bear dogu gogotik. *Orretara etorri naz ni ona* (59 or.; gurea da letrake-ra etzana)¹⁰⁵.

Agerikoa da ez dela bera inguruetan dagoen elizgizon kristau bakarra, baina argi du, gotzaina izanik, bere zeregina ez dela besteena bezalakoa, garrantzi gehiagokoa baizik, eta laguntzaileak behar dituela eginkizun larri hartan.

Eta hartarako, ararteko-lana bainoago, lupukeria politikoraino iristeko prest azalduko da hasieratik¹⁰⁶, alegia, etorri berria den agintari franko gaztea, Arnaldo buruzagi euskalduna, Riktrudis alaba eta lauak elizan biltzen diren lehen unetik beretik, eta elkarren artean ulertzeko

[104] Anekdotikoa lirudikeen arren, botere hegemonikoaren jabe sentitzen diren jaunxoek ohiko portaera harroputz arruntarekin irudikatu zuen Agirrek Adalbaldo gaztea. Alegia “zelai batean gizon talde andi bat [...] indar neurketan burdin luze bat jaurtika” ikusi zuenean, zer bururatu eta, “*danen artetik igaro nintzan*”, hori bai, haziera oneko paternalismo-puntuak eramanda, euskaraz jakin gabe, “egun onak emonez” (58 or.; g.l.e.).

[105] Krudelagoa da haren kronikariek diotena: “*Il voulut aller porter à cette nation la lumière de l'évangile, trop heureux, disait-il, s'il y trouvait la palme du martyre!*” (Menjoulet 1869, 17; g.l.e.).

[106] Eta amaieran ere bai, erantsi beharko litzateke segidan, lupukeria gordinarekin (ondoko pasarteetan ezin argiago) eta, aldi berean, frankoei laguntza zuzena ematearekin –haien aldeko espioitza egitearekin– lotu behar baita Amandok Riktrudisi aitortzen diona, hots, errege frankoaren aginduak betetzen dabilen Adalbaldori “bein baiño geiagotan emengo albisteak bialdu deusadaz” (127 or.). Beraz, Riktrudisen inguruko informazioa, batetik, eta auzimenditarrei buruzko informazio politikoa, bestetik, inozoa edo litzateke bestelako interpretaziorik ateratzea konfidentziazatik.

erabili ohi diren kode linguistiko-kulturalen desberdintasuna eragozpen ez zelarrik.

Adalbaldo dukeak, edonola ere, jaiotzetik ditu uztarturik bere baitan sinesmenaren mundua eta politikarena, izan ere “done Jertrudisen loba ona, prankotarren erregetxeko semea, Sijeberto eta Ernulfo kondeen ta Alando Remis-ko Lenapezpikoaren anaia” baita (57 or.). Badaki, beraz, norekin interesatzen zion aritzea eta nola beharko duen. Eta Agirrek maitasunaz dioena dioelarik ere, interes politikoko ezkontzarik ere ez zuen ziurrenik baztertzen¹⁰⁷, bestelako bertute fisikoen artean, oraindik “gazte ta guztizko ederra” (64 or.) zen eta “ogetamarren bat urte inguru eukiko zituan” eta (*idem*).

Botere eta agintari frankoen ordezkoren erantzunak –egia esan, inoiz ez da zehatz jakingo zertara, zein misio ezkututara bidalia izan den Adalbaldo Euskal Herrira¹⁰⁸– ez du zalantzetarako tokirik uzten:

[107] Nabarmena da, berriz ere, gotzain frankoaren manipulazioa ezkontza politikoa lortu ahal izateko. Lehendabizi Adalbaldori esaten dio nolakoa zen Riktrudis: “Riktrudis euskal mendietako aingerua” (67 or.). Gero neskatoari: “Ez eutsan bada Amandok esan [Riktrudisi], Adalbaldo eta bera, Riktrudis, *alkarrentzako jaiorikoak legez zirala*, ta *biak alkartutea errientzat guztiz ona izango litzatekeala?* Prankotarrak euren nagusi bat euskaldunagaz ezkontuta ikus ezkeru –esan eutsan Amandok– euskaldunai obeto begiratuko deutse; ta *euskaldunak, Arnaldo izen andikoaren alabea ta Adalbaldo bat eginda ikusitakoan, ez dira auzokoen kontra ain amorratuak egongo*” (81 or.; g.l.e.). Alegia, xede politikoko-militarra lortua geratzen zen horrela: frankoek euskaldunak hobeto *begiratu*ko, eta euskaldunek inbaditzaileak *bakean utziko*. Hortaz, franko gaztearen onoida-de fisiko-espiritualak tarteko, Riktrudis ere prest zegoen maitasunezkoa ere zirudien ezkontza politikoa hartan parte hartzeko: “*Elizearen onagaitik eta errien bakerako*, gurasoen gurariko bategaz alkartu bear izan ezkeru, ezkontzeko doskaiñia [sakarifizioa!] bear bazan, *ezkondu egingo zan*” (82 or.; letra etzana eta parentesia gureak dira). Gogoratu behar da, Amandoren manipulazio politikoa argiago ikusi ahal izateko, egun bakar bateko ikustaldi hutsean oinarritua zela gazte haien arteko “maitasuna”; Riktrudisek berak aitortuko zuen bezala, Adalbaldo senargaiak “bein baizen ez nau ikusi ta” (127 or.). Eta hori baino okerragoa zena: gurasorik gabe geratzean, zeharo umezurtz sentitzean (ikus XIII. kapitulua) bideratu zuen gotzainak neskatoa ustez maite zuen frankoarekin ezkontzera (XIV. kapitulua).

[108] “Erregek bialdu nau *zeregintxo bategaz* Euskalerriko marra edo mugaraiño” (58 or.; g.l.e.), dio une batean, misterioa gordeaz. Edonola ere, mugetarainokoa baino behar ez zuen eginkizunak ez bide dio eragozten Euskal Herrian barneratzea eta istilutan hastea. Eta zintzoki mintzatuko balitz ere, ezin da ahaztu antzeko aitzakiak erabili ohi direla gerra modernoagoetan ere: “orain, Jaungoikoari eskerrak, baketan gagozalako, ta bake eretian euskaldunak gizon onak dirala dakidalako, zeuri –oso ezaguna zuen Amando gotzainarekin ari da Adalbaldo– agur bat egitea otu jatan, emengo Elizatxoak bide batez ikusiaz. Asmo onetan, baninoian lengo batean Aitzbarrengo

–Jauna, zer esanik ez dago; nik gauza orretan neure indar guztiakaz lagunduko deutsut (60 or.).

Eginkizunak bakea behar duela komentatzean, elizgizonek –ez Amando gotzainak eta ez, antza, Txomin Agirrek ere– espero ez duten egiaztapen bat luzatzen die agintari politikoak erantzun gisa, hots, eleberrian barrena errespetatuak eta begirunez tratatuak bezala azaldu nahi ziren Euskal Herria eta euskaldunak frankoek menderatuta ditzutela, kolonia prototipiko baten gisara. Horregatik, bestelako asmo batekin jaurtikia bada ere, merezi du berriz ekartzea Adalbaldo dukearen hitzetan dagoen konstatazio hori¹⁰⁹:

–Nire eskuetan balego, gure artean bakea betikoa izan dedin *euskaldunai emongo neuskioez indarrean malmuzkau ta kendu jakoezan lurrak, itxiko neuskioe buztarri baga, beren lege eta ekanduakaz gura daben eran bizi daitezen*, ta euren adiskide egingo nitzateke (60-61; or. g.l.e.).

Beherago ere berretsiko da frankoaren iritzia:

–[...] Euskaldunak etziran asiko gure kontra gutarrak bakean itxi baleutse euren mendietan (62 or.).

Nolanahi ere den, azpimarragarria da nola botere politikoaren ordezkariak sinesmen eta moralaren arloan egiten duen diskurtsoaren aurrean Elizaren ordezkariak ez duen hitz hoberik.

Esan bezala, zintzoa izateko –halaxe agerrarazi nahi zuen Agirrek– harrigarria diskurtsoa, agintari politiko baten ahoan espero izatekoa ez zena, eta are gutxiago arma-gizon baten ezpainetan, edozein elizgizona baino xamurragoa baita, izan ere:

–Nire aldetik, jauna, betikoa izango da [bakea]. Ez naz ni guda-zalea [...] guda batek bere atzetik dakar, laguntzailletzat legez, nekeak, goseak, aserreak, gorrotoak, gurrakak, negarrak eta odol errekek; eta nik, alkarrenganako maitetasuna, zer jana,

Elizara, arrentxo bat egin ondorean zeu non ete zenbiltzan ango Eliz gizonari itauntzeko usteagaz” (58). Geroago ere azalduko da Uztaritze, Kanbo, Azkaine, Sara... aldera daramatela *zeregin*ek frankotarra (ikus VI. kapitulua), oraintsuago beste hispano-frankotar zenbaiten antzera agian.

[109] Honela mintzatu zain Amandori lerro batzuk gorago: “[...] bat batera gogoratu jatazan gutarrak euskaldunai egindako lur ostute ta beste dongakeriak” (58 or.).

jakinbidea ta biotz barruko atsegintasuna gura nituke erri guztietan (60 or.).

Eta tonu bakezale berean segituko du ondoko lerroetan ere zeregin sekreturen batekin etorritako arma-gizonak:

–Ez dot nik uste errien zoriona andi izatetik datorrenik, eta bai onak izatetik. Egin daiguzan onak, eta zorionekoak izango dira. Sortu daigun biotzetan batak besteaganako maitetasuna, ta makillak, arriak, aizkorak eta geziak berekauz eskuetatik jausiko jakoez gizon guztiai. Danok dakigu gaiztokeri guztien jatorria non dagon: Jesusen lege bigun gozoagaz aztutean, zeruari gure betiko zoriontasun guztien gordelekutzat ez begiratzean. Gizon danak gura dabe euren biotzak eskatzen deuten gozamenen, ta zeruagaz aztitua bizi badira, lurrari euren bizileku bakarra legez begiratuten badeutse, Jaungoikoaren aginduakaz aztuta badagoz, ez dabe beste enparauen ardurarik eukiko; bakotxak bere gozotaunen gose-egarria bete naiko dau, al daben bidetik, beste anai, lagun ta auzokoai beartzun mingotsak irunsi eragiten deutsezan edo ez begiratu barik. «Ibilli nadin neu ondo, –esango dabe euren kolkorako–bete daidala neuk beste guztiak baiño andiago izateko daukadan gogo beroa, ta nire auziko anaiak ondamuz urtu daitezela nire eskubide ta alizateak ikusirik. Emon daioedan nik neure griña guztia eurak deadarka eskatzen deuten betekadea, ta ondatu beitez, gura badabe, nire geide edo lagun urkoak». Orregaitik saiatu bear dogu Jaungoikoaren bildur donea erakusten, zeru goietan itxaroten daukagun ondo izatea gogoratuten, ta norberarenganako daukagun maitetasun oker ta geiegizkoa gizonen biotzetatik tutarrez kentzen. Olan izango dira errien agintariak errien guraso; mendekoak, seme on maitaleak; eta kristandade guztia etxadi zabal maitagarri bat (61 or.).

Amando gotzaina txundituta uzteko moduko diskurtsoa, bestalde:

–Ederto itz egin dozu, Adalbaldo; *neuk bere geiagorik ez neban esango* (62 or.).

Eta garrantzizkoago, baita etsai euskaldunen buruzagia bera ere liluratuta utziko duena, nahiz eta honek, Arnoldok, negoziazio diruditen orotan bezalaxe, “baina” bat erantsiko dien jarraian onespen-hitzei:

–Bai, ederto esana dago; baiña parkatu bear deustazu, adiski-dea, gogoratuten badeutsut zure erritarrak ez dabela olango erakutsirik burutan artu, nire gomutan beintzat (62 or.).

Diskurtsoari berari, mintzakideei eta eleberriaren hariari ere oro har erreparatuta, argitu gabeko zalantza da zeregin sekretu haren barnean ez ote zegoen, sinesmen sakona baino gehiago, kristautasuna indartzeko eta hedatzeko estrategia diplomatikoa harilkatzera bideratutako errege-agindua eta, behin añaemenditarrak “on” bilakaturik uztean, inbaditzaileen presentzia –kolonizazioa– ere normaldurik ikusarazteko xedea.

Ondoko elkarrizketa guztia –errepikatu beharrik ez dago hemen– agintarien arteko akordiorako bidea besterik ez da.

Ohar bat, dena den: inbaditzailearen trebezia diskurtsiboak konbentziturik, Arnaldo sineskorra izango da defentsarako langak jaitsita utziko dituen:

–Ikusten dot, arrotza, bakotxari berea emoten dakizula (62 or.)¹¹⁰.

Heriotza zela eta, ez zuen buruzagi euskaldunak ezagutuko zer-nolako harreman “orekatuak” eratorriko ziren konfiantza hartatik eta nola biziko ziren aurrerantzean arrotzak eta euskaldunak *Añaemendin*. Eta ezagutu izan balu ere, ez zukeen sinetsiko zer opatu nahi izango zien euskaldunei bake-mezulari otxan haiek igorri zituen frankoen errege Klobis II.ak, gudukatzen jarraitzea erabakitzen bazuten:

–[...] jarraitu nai badabe, *bialduko ditut neure erritar aginpeko guztiak mendira, iñoiz izan ez dan lango triskantza gogor entzungarri bat egin daien...* (156 or.; g.l.e.).

11.- Frankoak berehala ohartu dira euskaldunen agintariak, zaharrene-tatik hasita, prest daudela kristautasuna erreferentziazat hartzeko¹¹¹, nonbait sinesmen zaharrek baino kontsolamendu hobea baitakarkie fede berriak menditar menperatuei. Eta hori gutxi bailitzan, baita etekin

[110] Kasualitatez bezala, esaldi hori bera errepikatuko du gero Amandok “maitetasuna” eta “bihotza” hitz samurrak tartekatuz eta esanahi kristau sakona emanaz (ik. 65 or.).

[111] “Sinesmen orrek agintzen deust neure arerioa maitetuteko, ta maitetuten dot, us-tez” (63 or.).

politikoak ere, Arnoldok Euskal Herriari “ostu jakozan lurrak eskatuteko” eskubidea erreibindikatzeko edo duenean, Amandoren erantzuna erlijiotik politikaraino irristatzen baita:

–Euskalherriak ezer galtzen ez dabela. Jaungoikoaren legea zuzen-zuzena da, ta bakotxari berea emoteko agintzen dau. A! Maitetasuna [frankoak maitatzea, alegia] sartzen bada [euskaldunen] biotzetan, bereak eta geiago emongo jakoz auzokoari, gogo guztiagaz (65 or.; gureak dira parentesi barneko azalpen biak).

Erromatarrei betirako gorrotoa izateko zina egin zuen Anibal Bakaren jarraitzaileekin batera eruririk gabeko gudetan zaildu omen ziren euskaldun haien beren¹¹² ondokoen agintari Arnoldoren inozotasunak dagoeneko ez du mugarik¹¹³, Amandoren aipatu hitzek ondokoa esanarazten baitiote:

–Bada orduan, neu izango naz lenengo prankotarrentzat maitetasuna erakusten, arima barruan daukadazan atsekabe guztiak itota. Gaizkiesaleren batek esango dau ez nazala ni euskaldun ona, ta au samintasun barri bat izango da niretzat, bene-benetakoa gero!, besteren batek zoratu egin jatala adierazoten emongo dau; baiña ez da ardura, gure legeak agintzen daben ezkerero. Amando jauna, lagunduko deusut orain artean baiño geiago ta obeto (65-66 or.).

Agerikoa denez, emaitza politiko ezin hobeak dakarzkio erlijio berriak franko menderatzaileari, nahiz eta horretarako, “zergak” ordaintze aldera edo, *koipekeriatan* ere aritu beharko duen inoizka menderatzairekin. Honela mintzo zaio, esate baterako, Adalbaldo Arnoldori:

–Arnoldo zaldun leiñargia [...] itxi bear destazu neure besoetan estutu zaidazan” (64 or.).

Eta areago,

[112] Euskaldunak “gudetan ikusi zeinkez Anibaltarrakaz, aurren aurrenengo beti, edurrez estalduriko mendi *Apeninos* ta *Alpes* deritxenetatik zear, mundu guztiari azurretarainoko ikarea sartuaz” (62 or.).

[113] Interesatuegia, antza, Amandok Adalbaldiri kontatutakoa: “Arnoldo zan, apezpikoaren esanez, gizon burutsu, on ta euskaldunen artean eskubide andikoa” (67 or.).

–Biotz andikoa zara, euskalduna, ta Euskalerrria erri andi bat. Bene-benetan da mingarria zuek ondo ezagutuak ez izatea (63 or.).

Eta aurrerago eta gehiago:

–Maitatuten ditut gizon guztiak, eta erakutsiko dot neureen artean, zein maitagarriak diran nik ezagutu ditudan euskaldunak (66 or.).

–Andiak dira euskaldunak (*idem*).

Euskaldun menderatuaren *koipe-igurzket*a da, halaber, Amando goztainak egiten duena, etsai menperatzailea maitatzeko mezua –mezu politikoa, alegia– barnerarazten dion bitartean¹¹⁴:

–[...] Jangoikoak ekarri zaitue gaur alkar ikusi ta ezagutu daizuen. Biok izango zare nire laguntzailleak emendik aurrerantzean, gizon guztiak bear daben bata-besteaganako maitetasuna erakusten [...] Laguntzat zaukadaz biok gaurtik aurrera, orain artean baiño bere lagun obetzat, eta bat orrek be aldeko urietan, ta beste orrek baso bazterreko txabola ta mendi gaillurretako etxetxoetan, esan bear dozue zeruko oiarzun gozo batzuen antzera: *¡diligite inimicos vestros!* (64-65 or.).

Errepara bekio zuriketa ideologikorako baliatzen den itxurazko simetria-jolasari, “bat orrek” (Adalbaldok, alegia) ahalegin gutxi egin beharko baitzuen gerra-aztarnarik gabe eta zeharo kristauturik zeuden behe aldeko hiri frankotartuetan. Benetako lana, lan eskerga, Arnoldori zegokion, izan ere, kristautu gabeko *saltus* delakoa bakean jarri, frankozaletu eta kristautzen lagundu beharko baitzuen.

Ezin ahaztu, bestalde, eleberrian Adalbaldo aspaldidaniko kristaua zela (“maitetuten ditut gizon guztiak” dio berak [66 or.]), eta Arnoldo,

[114] Nabarmenak Amando frankoaren poztasun “erlijiosoa” eta lausenguak Arnoldoren jarrera-aldaketaren aurrean: “Jaungoikoak bedeinkatu zaizala, Arnoldo”, “Jaun zerukoak saritu zaizala” (64 or.). Oro har, Amando dugu *koipe* gehien banatzen duen pertsonaia. Bereziki azpimarratzekoak dira Riktrudisek Adalbaldoekin ezkontzera –traizioa burutzera– doala eta, bere burua baretzeko esaten dituenen aurrean Amaldok erantzuten dizkionak: “Ondo diñozu, Riktrudis [...] ondo diñozu ta zu ondo zoaz. A! Euskaldun guztiak bide orretatik jarraituko balebe!” (129 or.), “zuk olan gura deutsazu Euskalerrriari; erri guztien gaiñetik dozu maite, zeurea dalako ta erririk onentzat daukazulako. Maite eikezu aurrerantzean bere, maitegarria da-ta” (130 or.).

berriz, ez, eta, hortaz, ikasi egin beharko zuela maitasunaren “agindu” berri hori betetzen.

Baina Amandori bezala, Txomin Agirreri ere egokia eta zuzena iruditzen zaio desberdinen artean planteatutako simetria-jolasa. Eta, jakina, lekuko gisa, adurra dario etsaien arteko gatazka politiko-militar oro kristautasunaren bitartez eta fede zuzenari esker gaiturik ikusten duenean:

Jagi ziran biak [Arnoldo eta Adalbald] besoak zabalik, eta bata bestearen kontra estutu eben alkar, Amando ta Riktrudis pozezko malkoak gorderik egozan bitartean! Ze laurka ederra! Gizon bizar zuri ainbeste urtekoa, arrazarik zarrenetakoaren aurkeztaria bere egun luzeak prankotarrakaz gudetan igaro zituana, prankotarrak ildako mutil eder maite biren gurasoa, prankotar gazte baten besoetan, biak siñismen batekoak eta itxaropen batekoak ziralako! (64 or.).

Alabaina, nolakoa izango zen egoera haren surrealismoa, ezen Riktrudisek amari gertatutakoa kontatzen dionean, Luziaren erreakzioa, sinetsi ezinik (“Ta neuri [gertaturikoa] aitatu ez” [87 or.]), txundidura hutsezkoa baita¹¹⁵. Birritan gainera:

–Prankotarra Mendiolako Arnoldok bere bularraren kontran estutu! (85 or.)

–Ta batak bestea bularraren kontran estutu? (86 or.)

Baina Luziak badaki trikimailuak nondik datozen eta non dautzan. Horrela esaten dio alabari:

–euk biurtu ditun etxe onetako gauzak atzekoaz aurrera [...] euk eroango uanan Amandogana nire senarra (86 or.).

12.- Lan honen luze-laburra dela eta, iruzkintzeke utziko dugu hemen Arnoldoren desprestigioaren kronika, ustezko maiseatze eta esan-mesanak medio, eleberriak gaizki esaka ari zirenen esparrura mugatu nahi

[115] Horretan ere Agirrek dilematzat utzi nahi izan zuen egoeraren motibazioa (“edo ez diñozu egia, edo prankotar ori gizon doneren bat da” [86 or.]), hain zuzen ere, hirugarren aukera bat tartekaturik trilematzat planteatze zezakeenean erraz asko (hots, “edo aita burutik nahasia dun dagoeneko”, esanez).

izan baitzuen guztia¹¹⁶, gertatutakoaren irakurketa politikoa bera ere maiseaketa hutsaren esparrura baztertuz¹¹⁷.

Baina garai, toki eta “iraultza” baten sinbolo eta ezaugarria izanik, ezin du eleberriak –Agirrek– haren portaera gehiago justifikatu gabe utzi, irakurle gaiztoak erraz asko susma dezake portaera pertsonal zekeen batzuk baino zerbait gehiago egon daitekeela Auñemendi guztian hedatutako iritzi eta erreazio orokor hartan. Eta orriak eta orriak emango ditu Arnoldoren portaera zuritu ahal izateko. Honako pasarte etsigaitz hau adibide:

Ai ze atsekabea, ze atsekabea Arnoldorena! Erri zaleegia izan ete zan bildurrez egoan orduan, erri saltzaillea zala ziñoen! Euskalerra saltzaillea. Zein ta bera! Zeiñek asmau eban ain guzur arrigarria? Euskaldunak. Zeiñek siñistu? Euskaldunak (97 or.).

Esanguratsua, orobat, Amando gotzainaren ahalegin ezdeusa, euskaldunak zeharo irrazional bilakatu baitziren:

[Amando] apezpikoaren jakituri ta donetasuna etziran nahikoa Auñemendiko euskaldunen artean sartu zan itsumena kentzeko (90 or.).

Aspergarri samarra litzateke errepikatzea zuritze-saioan oso dela nabarmena narratzailearen esku-hartze ideologiko zuzena, baina Agirrek Arnoldoren portaera behin ere ez du etsaiekiko konplizitate edo traizio gisara hartuko; frankoen aldeko jokamolde hura ikusten ari diren Auñemendiko euskaldunei, ordea, etengabe leporatzen die, ikusi bezala, “itsumena” edo, okerrago dena, berebiziko gaiztakeria.

[116] “Olan gertatu jakon –esaten du Txomin Agirrek– Mendiolako Arnoldori. Andia zan bere izena Auñemendin, Euskalerrari on ugariak egin eutsazan [...] adiskide asko zituan, uste zanez. Baiña usteak ustean gelditu oi dira sarri. Asi ziran jenteak ortik eta emetik bata ta bestea esaten [...] *danak euken Arnoldoren izen garbiari loikeri apurren bat bota bearra*” (88-89 or.; g.l.e.). Eta espero zitekeena Agirrereren hegatsetik: “siñis-men gaiztokoak zirala okerrenak Arnoldoren kontra”. Eta okerragoa, edonola ere, “non ziran orduan Arnoldogaitik arpegia aterako eben *adiskideak? Inondik eztira agiri*” (89 or.; g.l.e.). Auñemenditar gehienak, beraz, Arnoldoren aurkako.

[117] “Batzuk, lotsagaldukoena edo biotzik baltzenetakoak, [zioten] salkindaria [traidorea] zala Arnaldo; beste batzuk, alabea ezkonzeagaitik prankotarren adiskide zala” (89 or.; gureak dira parentesiak).

Ohartu, halere, ohartua da Agirre jokabide harekin sortu zaion araoz, eta ez dirudi onar dezakeenik euskaldun gehienak berak beatifikatu nahi dituen kolaboratzaileen multzotxoaren aurka egotea. Hori dela eta, eleberrigileak euskaldunen erreakzio sozial haren guztiaren errua ahalik eta gehien indibidualizatzea erabakiko du, eta horrela jakinaraziko dio irakurleari, honek istorioa oker irakurtzeko tentaziorik izan ez dezan:

Nondik baiña urten ete eban Arnoldoren kontrako salgaista oker bidebagakoak? [...] oraingoan badakit nik. *Portun ta Loperengandik etorren dana* (90 or.; g.l.e.).

Badaezpada, aurrerago ere, Arnoldoren morroi izandako Pedro Marik Portuni aurpegiatuko dio guztiaren errua, Ozinbeltzekoak omen zioena egia ez balitz bezala:

–Zuk zabaldu dituzu emen guzurrak Euskalerra guztian, zeuk dakizu zergaitik, eta nik bere bai. Zuk esan dozu, guzurrea dala jakinda, Arnaldo nire ugazaba, euskaldunik onena, garbiena, leiñargiena ta zintzoena, Euskal Mendiagaitik geien egin dabengizona, erri-saltzaille bat dala; zuk esan dozu, bere alabea ezkontuteagaitik, prankotarraren alde biurtu dala (107 or.).

Eta beste ertzetik ikusita, eta nolabaiteko damu-zauskada sentitu arren, biziki pertsonalizatuko zuen Riktrudisek ere egoera gatazkatsua-
ren errua:

Noizean bein naigabe sakonak izaten zituan Riktrudisek bere biotzean, euskaldun ta prankotarren arteko guda guztien jatorria bera izan zeitekeala gogamenduten jakonean; baiña bere senarrak eta elizgizonak kenduten eutsen burutik bere gogartea, bada, euren eritxiz, Portunek eukazan erru guztiak (155 or.).

Maite du Agirrek Portun madarikatzea, horretarako azken muturreraino eraman behar badu ere pertsonalizazioaren jokoak. Guduei ez baina Adalbaldori amaiera emateko unean ere, Agirrek Portun gaiztoari leporatu nahi izango dizkio gorrotorik sakonena eta azken aizkorakadaren egiletza (ikus 167 or.). Hori bai, ordura arteko bertsioaren gezurtagarri gisara, Menjouleten ohar bat jasoko du ondarrutarrak orripean: “il (Aldabaldo) fut mis a mort par les parents mêmes de Rictrude” (*idem*).

Fikzioaren esparrutik atera gabe ere, zaila zen Portun bezalako pertsonaia bakar batena izatea euskal munduak frankoen aurka mantentzen zituen borroka guztien errua. Hain zaila, ezen eleberriaren bukaera aldean, esaterako, Amando gotzainaren aginduz menditar batak Ostrabentoko *Erbeste*ko kideei transmititu zizkien albisteak gatazka-egoera hedatu batez mintzo baitziren:

Auñemendin ez egoala gizonak baketuteko itxurarrik; geroago ta sakoagoak zirala gorrotoak; Jesusen legea gorrotoan bizi ziran arimetan ezin zala sartu (153 or.).

Fikzioak ezin ezkuta zezakeen hagiografiari atzeko oihal gisa zerion Historia larria. Eta Historiak beste modu batez hitz egiten zuen.

13.- Euskaldun frankozaleen portaera zuritzeko ahalegin horretan, mezezi du auñemenditarrek berezko dituzten hizkuntzaren eta kulturaren errekan Agirrek dagiena ikusteko geldialdi motz bat egitea. Izan ere, protagonista nagusien portaerak babesteko eta haien zilegitasuna hauspotzeko erabiltzen ditu ondarrutarrak euskara eta hartan garatutako kultura eta tradizioa.

Arnoldok heriotzaren atarian dagoela egiten duen aldarrikapenean eta erakusten duen atxikimenduan aurkitzen da planteamenduaren laburpen teorikoa:

[...] euskaldunak alegiñak egin bear ditue, il arteraiño, euren lurra, euren ekanduak eta euren berbeta ederra gordeten (102 or.).

Baina egia da ez dagoela argi zer ulertzen zuen Arnoldok –eta ez, antza, Txomin Agirrek ere liburua idaztean– euskaldunek “il arteraiño euren lurra” gorde behar zutela zioen hura ahoskatu zuenean, ez baitzirudien oso bestelakoa Portunek eta etsaitzat hartu zituen gainerako euskaldunek frankoen kolonizazioaren aurka egin nahi zutenak eta egiten ari zirenak.

Hori bezain ilun utzi zuen buruzagiak, halaber, “ekandu” hitzaren bitartez adierazi nahi zuena, zeren eta aise pentsa zezaketen inguruko entzuleek eta hilburuko-jasotzaileek akulturazio-prozesuaren kontrako jarrera bat seinalatzen ari zela hil-hurrana eta, hura zela eta, *ekandu* haien artean sinesmen zaharrak eta hari jositako errituek, ipuinek, kon-

daierek eta sorkariek berezko lehentasuna eskatzen zutela eta, eskaini ere, eskaini behar zitzaizela.

Eleberriak ezin aratzago aditzera ematen duena, ordea, zera da: Arnoldoren hilondoan, azken testamentu-asmu haiek begiratzearren edo, hizkuntza –euskara– eta alargunaren eta padar koblakariaren eresi tradizioa amiñi bat bederen zaindu zirela, baina ez horrenbeste gainerako ekanduak, Amando gotzain frankoak bideratu baitzituen, *paternosterrak* eta bestelako *latinak* tarteko, hiletok, guztiak erlijio berriaren arabera burutuak gainera¹¹⁸.

Guztiarekin ere, Agirreren ahalegin xahutzaile-leuntzaile horiezaz jabetzeko, askoz ohargarriagoak dira zazpigarren kapitulua (“Euskal Etxea”) eta hamazazpigarrena (“*Erbesteko bizia*”).

“Euskal Etxea” izeneko atala, jakinaenez, osorik eskaintzen zaio aipatu zurriz- edo legitimazio-eginkizunari. Eta lehen xedea agerikoa du: Arnaldo eta Mendiolarren enda-garbitasunaren bermea finkatzea, jatorriz zuten zintzotasuna eta leialtasuna azaleratzea, eta bertako ohi-turak eta azturak kutsatu gabeak zirela eta euskal tradizioarekin bat zetozela argi eta zalantzari tokirik utzi gabe erakustea.

Zertxobait sibilinoagoa da bigarrena, baina logika eta koherentzia-aren itxura eman nahi du edonola ere: etxe hartatik atera edo erator zitezkeen guztia –pertsonek, iritziak, jarrerak, ekintzak...– berdintsuaz, berdin zuzena, garbia eta tradizioari lotua. Nola pentsa, beraz, haiek halakoak izanik, haietakoren batek traiziorik egin zezaketenik? nola bestek traiziotzat har haiek proposatutakorik, esandakorik edo burututakorik?

Hango jostaldi, olgeta, ipuin, kondaira (“Aitorren egunetako kondaira egiazkoak”), bazkari... den-dena egiten omen zen Mendiolan benetako euskaldunen eran¹¹⁹.

Bestalde, kapitulu zuritzaile horren urruneko trasunto garbia den “*Erbesteko bizia*” atalari gagozkiola¹²⁰, oso da interesgarria nola ba-

[118] Aldaturik geldituko ziren sinesmen zaharreko ekandu guztiak aurrerantzean. Besteak beste –eta adibide bat baino ez da–, Luzia hildakoan, “Arnoldok eriotzako orduan euki eban kurutzetxo bere ezpanen gainean eukala” aurkitu zuen Riktrudisek ama (119 or.).

[119] Eta *demokratikoki* (“zar ta gazte, nagusi ta morroiak batera” [74-75 or.]), nahiz eta fede berriaren itxura zuen giroan (“anaitasun jaungoikozkoan” [75 or.]).

liatzen duen Agirrek Riktrudisi herriminak gogorarazten dion guztia (mendiak, zuhaitzak, harriak, soinuak...) santa erbesterratuak abandonatu duen Euskal Herriarekiko atxikimendu sakonak nabarmen distira dezan¹²¹. Antonimoen esparruan legokeen “traizio” hitza zuritze aldera, jakina.

Eta hori zela eta, “Euskalherri txiki bat egin eban Ostrabenton” (148 or.). Frankoen lurraldean, alegia¹²².

Baina ondoren eransten den arrazoiari erreparatu behar zaio lehen baino lehen:

Erbeste ipiñi eutsan etxeari izena, zerren [...] erbestea zan Riktrudisenzat prankotarren erria (*idem*).

Neskatoa, hara egin arren, handik at bizi omen zen osoki, integratu ezinik nonbait. Baina zerbaitekin konformatu behar ezkon berria, eta “Erbeste”-k Ostrabenton eskaintzen zion txertatze fisiko haren barnean antolatu zuen Riktrudisek behin-behineko “Euskalherri txikia”.

Nolanahi dela, atzean utzitako herriarekiko atxikimendua eta leialtasuna ezin ahantzizkoa zela adierazteko, “gutziz ondo ta Euskaldun bizi zan” (*idem*) eraiki berri zuen jauregian. Hots, gizakiak berezkoen duen ezaugarriari –mintzoari– zeharo atxikia, batetik, baina batik bat “Euskaldun bizitzea” hizkuntzaz haratago doan bizimodu oso eta zirrikiturik gabeko bat dela oroitzuz,

[120] Santa euskaldunak bere “Euskal Etxean” edoski eta barneratutakoaz inolako zantzarik gera ez dadin, honela hasten da kapitulua: “Riktrudis Adalbaldoren etxandian [erbestean, beraz] prankotar emakumeai onekandu guztiak erakusten bizi zan” (147 or.).

[121] Aldi baterako abandonatu, halere, ez betiko, Agirrek hain ongi ezagutzen zituen topikoei jarraikiz, barkaezinezko traizioa baitzatekeen arrazoi bategatik edo beste-gatik atzerriratutako euskaldun batek Euskal Herrira itzultzeko asmorik ez izatea. Añemendira bakean itzuli bitarteko behin-behinekotasun horretaz mintzo zaio Adalbaldo emazteari Ostrabenton daudenean: “Zu ta ni, Riktrudis, -jarraitu eban andreari begira- *ementxe biziko gara bitartean*, ekarri dituzun aide ta etxadikoakaz batera, Jaunaren legea gordeaz ta gorde eragiñaz, arrenetan beti [...]” (137 or.; g.l.e.).

[122] Ostrabentora joatea traizioarekin lotua zegoen heinean, hura ere zuritzeko premian aurkitzen da Agirre. Oso modu bitxian, halere. Hona Uberoren baieztapenari (“Beti da txarto Sorterritik kanpora arerioakana joatea”) Amandok/Agirrek emandako erantzuna: “Zertara joaten dan. *Sorterriarentzat lagunak egitera* joaten bada ez beintzat” (141 or.; g.l.e.). Riktrudis euskaldunen enbaxadore nonbait.

Euskeraz itz egiten zan beti *Erbesten*, euskeraz arren, euskeraz erestu, Euskalerriko ipuiñak esan, euskaldunen ekanduakaz bizi, euskaldunen gisara jantzi... Arkaitz ta mendiak etziran agiri eze, beste gauza guztiak euskaldunak ziran *Erbestean* (148 or.).

Barrea eragin lezake, ziurrenik, frankoen gortean bizitzera joan zen neskatoa, Auñemendikoen antzera, larruekin jantzita eta mendi arteko “ekanduak” gordetzen imajinatzeak¹²³, baina Agirrek erabateko euskalduna jarri nahi dio irakurleari begien aurrean, betegina oso, bere Herriari inolako traiziorik ezin egin diezaiokeena. Ikus, adibidez, nola mintzatu zitzaion euskal santa Amando gotzainari “ezkontzarako berbea emon ebanean”:

–Naroian lekura naroiala patuak edo Jaungoikoak, euskalduna eroango nau, euskaldun biziko naz beti toki guztietan. Neugaz joango dira erririk erri, «euskal mendia, bere izkerea ta bere ekanduak» Euskerea erakutsiko dot nunnai, nire erritarren lege zarra adierazoko dot, al dodan giñoan. Nire gomutea, nire adimena, nire biotza, nire izakerea, euskaldunarenak izango dira beti; ta edozein tokitik, nire begiradarik gozoena neure mendientzat izango da, ta nire arrenik bero, sutsu ta onena euskaldunentzat eta euskeraz egiña (144 or.).

Honetara iritsita, azpimarra dezagun munta handiko puntu bat.

Agirrek traizioaren inpresioa ezabatzeko burutu nahi duen zuritze-lanean hizkuntzak du lehen mailako garrantzia. Esate baterako, Amandok Uberori Auñemendik ez duela Riktrudis galduko esaten dionean, nabarmen uzten ari zaio zertan datzan neskatoaren leialtasunaren gakoak:

–[...] Euskalerriko alabea, euskera zalea ta euskara zabaltzaillea izango da edonun (144 or.).

Zuritze-hitz eta aldarrikapen hanpatuen azpitik zerion bizitzak, dena den, beste zerbait adieraziko zuen gero. Eta narratzaileak “euskeraz itz egiten zan beti *Erbesten*” (148 or.) ohartarazten bazuen ere, agerikoa zen ezin zela hura egia izan. Are, ez zela, izatez, egia, berehala

[123] Dena den, ez dirudite ekandu horien ildokoak Riktrudisek seme-alabei jarritako izenek: Mauranto, Klotsenda, Eusebia eta Adalsenda (154 or.).

aitortzen baitzaio irakurleari “Euskalerriko guda ta kurruketatik igeska” edo “gudetan zaurituriko” prankotarrak jasotzen zituztela Adalbaldok eta Riktrudisek jauregian (149 or.) eta “inguruan etxekorik geienak prankotarrak esaten zituen gudako gertaerak entzuten” egoten zirela.

Nahi bezain barkagarriak izan arren, kontraesan gisako horiek bistan jartzen dute Agirrek eskuarki eleberriaren bide paralelo batetik jongo balitz bezala hartu ohi duela hizkuntzen arazoa.

Hortaz, argitzen-edo duen kontu bakarra euskaldunen arteko elkar-rikzeta-mintzairarena da eta inoiz edo behin, haren parekoa zen frankoen artekoarena¹²⁴. Gainerakoetan, nahiago du behin ere argi ez uztea euskaldunen eta frankoen arteko harremanak zein aharantzatan burutzen ziren oro har¹²⁵, eta are ilunago utzi nahi izaten du Auñemendiko okupatzaileen eta inbadituen arteko harremanen hizkuntzarena¹²⁶, nabari baita Agirrek ez duela oldoztu ere egin nahi frankoen kolonizazioak eta erlijio berriak dakartzaten akulturazio-efektuez, eta are gutxiago baldin efektu horietakoren bat hizkuntzaren –hots, euskararen– gain-beherakada izan badaiteke. Agirre, izan ere, bai bizitzan eta bai fikzioan zinez baita euskaltzalea eta euskararen arazo soziolinguistikoak kezkatzen duen gizona. Baina, dirudienez, sinesmenen eta ohituren bestelakatea ikusarazten ez dioten betaurreko erlijiosoen berek lausotzen diote hizkuntz errealtatearen arriskuaz ohartzea.

Dena den, frankoek Euskal Herriko lubaketan euskaraz mintzatzeko lortzen zuten gaitasuna gora eta “Erbeste”-n beti euskaraz zihar-

[124] Frankoak “euren izkuntzan” (57 or) mintzo ziren haien artean, Amandok Adalbaldo dukea Auñemendi aldean lehen aldiz ikusten zuenean bezala.

[125] Oraintxe bertan ikusi ditugu Ostrabentoko Euskal Etxean suertatzen ziren batzaldi bitxiak, non, frankoen hizkuntzan burutuko zirela pentsatu arren, ez baita ezer argitzen.

[126] Amandori bere elizgizon-aztura ateratzen zaio inoizka, eta latinez mintzo da, baita oso beharrezko ez denean ere: “*Pax hic domini, et omnibus habitantibus in ea*” (101 or.). Dena den, ez dirudi soziolinguistikako esku-liburu askotara hurbildu beharko litzatekeen inbaditzaileen hegemonia linguistikoa –ere– noraino iritsi zitekeen irudikatzeke. Amandoren hizkuntz trebetasunak direla eta, Menjouleten hipotesia da egiantzekotasun gehien duena, egin zuen lehen bidaian zekarren hizkuntz mailari dagokionez bederen: “probablement accompagné de quelques moines, qui connaissaient la langue du pays, il entra dans la terre des Vascons” (1869, 20). Berrogei urte inguru bide zituen ordurako, eta, Auñemenditik alde egin aurretik, hogeita hamar bat hilabete besterik ez zuen egin euskaldunen artean. Riktrudis kristauen artaldera eramateko aski, dirudienez, baina ez horrenbeste ustez euskaldun elebakar ziren Arnoldo eta besterekin jariotasunez –edo itzultzailerik gabe– komunikatu ahal izateko.

dutenen frankofono-maila behera, Riktrudis euskarari atxikia bizi dela adieraztean Agirrek haren leialtasun irmoa erakutsi nahi du, eta aldi berean, Riktrudisek ez zituela inolaz ere merezi “euskaldunak bere kontra artu zituen neurriak, eta Auñemendiko aideak esaten zituen gauza okerrak” (147 or.) aldarrikatu, funtsik gabekoak omen baitziren hura bezalako euskaldun peto bati leporatzeko.

Hizkuntzen erabileraren atal honetan bada, azkenik, ohargarri izan litekeen beste puntu bat, Agirrek gatazkaren muinean jartzen duen aitzakiarekin ezin estuago lotua dena, baina azalpenik gabe utzi arren esplikazioren bat beharko lukeena.

Izan ere, Adalbaldok Portunekin izan zuen aurreneko iskanbila ospetsu hartan –gero ondoko gudu-nahi eta gorabehera odoltsu guztien motorra izango ei zena– zalantzan da noraino ulertu zuen franko iritsi berriak bertako gazteak euskaraz –ez bide zekien besterik– esan ziona, eta noraino ez ote zuen gero Adalbaldok Portun bera iraindu erabili zuen hizkerarekin –frankoera? latin mordoiloa? sasieuskara?–. Hizkuntzaren balioaren abstrakzioa –hobe, ukazioa– egiten da eleberriaren unerik erabakigarrienean, hau da, arerioen arteko komunikazioak berebiziko garrantzia duenean eta guduari ekiteko erabiliko diren ustezko gorrotoak eta aitzakiak sortzen diren unean bertan.

Eta egia esan, ideia sakon askoak edo ez hain erraz adierazteko eta ulertzeko modukoak –lehiakide haietako batentzat deus ere esaten ez zuen fedeari buruzkoak, bestalde– trukatu zituzten euren artean¹²⁷.

Baina ez da horretan amaitzen arazoa.

Harrigarriena narratzailearen ikuspuntuaren enpatia-asimetria da. Hori dela eta, kanpotar kristaua irainduta sentitu omen zen Portunek esandakoagatik, baina Portunek ez omen zuen erdeinua sentitzeko eskubiderik izan bere betiko eta bertako sinesmen zaharrak –animistak, panteistak, politeistak edo zirenak zirelakoak– hankaz gora botatzen zituen baieztapena entzun zuenean, hots, “Jesukristo da Jaungoiko egiazko bakarra...” (58 or.).

[127] Ezin ahantz daiteke Adalbaldok frankoarena dela eleberriak gatazkaren muina haitzatzeko onesten duen testigantza bakarra (ikus 58-59 orrialdeetan).

Jakina, elkarren artean ulertu ala ez, Portunek kontrako baieztape-
na jaurtiki zion, orduko edozein menditarrek kanpotar azpiratzaile bati
jaurtikiko ziona baino ez, hain zuzen:

–[...] Zure siñistea ta zure gisakoena guzurra dala diñotsut,
guzurra Jesukristo ta guzurtokiak zuen Elizak (58-59 or.).

Eta inflexio-puntu bihurturik, une hartan hasi zen, Agirre elizgizo-
naren eskutik ehunduta, holako edo halako hegemonia duen ororen jo-
las asimetrikoa, orrialdeetan barrena eleberriratutako hagiografiaren
xede nagusia –kristautasunaren lehentasunarena– perfilatzeraino era-
mango zuena, harekin uztarturik zeuden inbaditzaile frankoaren kolo-
nizazioa eta akulturazio-prozesu larria hutsaren hurrengo bailliran al-
boratuz.

Logikoa, beraz, bere burua inbaditurik, kolonizaturik, bestek iren-
siririk atzematen duen Herriari eman zitzaion mezuaren azken korolario
–aholku– lasaigarria:

–Kristinaua baziña, jakingo zenduke eroapena zer dan, kuru-
tzea maitetuko zenduke, ta lurreko zoriontasuna trukauko zen-
duke zerukoagaitik (110 or.).

14- Deskolonizazioa kolonizatuta gaudela ohartzean hasten dela dioen
tesia Txomin Agirreren habian egiaztatzerako joan baledi inor, lumatu
samaturik atera liteke segidan, zinez onartu beharko bailuke aurrenik
aski ohartua zela ondarrutarra garaiko errealitate latzaz, eta halaz ere
begirada lauso eta bestelakatuarekin ekin ziola eginkizun narratiboari
eta, okerrago dena, era berdintsuan amaitu zuela bere buruari jarritako
erronka hura. Lerroalde honetako hasierako hitz larri horiek berarekin
ez balihoaz bezala.

Izatez, Agirrek –esango luke, hipotesirik balego, urrikalkorrenak-
ez zuen eleberririk *gatazkari* buruzko hausnarketan sakontzeko eskaini
zion aukera baliatu nahi izan. Eta arrazoia ez zetzan, diogun berriro ere,
Zumaiako paradisu lasaitik haratagoko errealitateaz ez jabetzean, be-
gien hondoan ezarriak zituen borondatezko dioptrietan baizik¹²⁸.

[128] Dioptria ideologikoak eta erlijiosoak, alegia. Hortik, gero, sor zitezkeen eragozpenak
gainditu ahal izateko, auiñemenditar zaharren eta auiñemenditar berrien egoera poli-
tikoak formulazio simetrikotan planteatzearena. Agirrek, esaterako, bere egiten ditu

Eta irudi du –segituko luke hipotesi onberak esaten– behialako auznemenditarrak bezain motz eta interesatuztat¹²⁹ dituela Agirrek bere garaikide euskaldunak ere, eta uste duela azken hauei kalte besterik ez liekeela ekarriko jasaten ari ziren errealitate gordinaz ohartarazteak.

Zaila zuen, bestalde, inguruko mundutik zetorkiokeen irakurleria indartsuena kristaua eta erlijioidea bai, baina ideologiaz nagusiki arnista zuela ez ikustea; eta are zailago oraindik –eta une haietan bereziki!–, beste *errelato* mota bat, errealitatearekin objektiboki estuago uztartua, eskatzen ari zitzaiola ez ikustea.

Baina Agirreren eskema beste bat zen, karlismoaren ikuspuntuetatik inolaz ere aldentzen ez zena, eta horregatik geratu zitzaion hain agerian eleberrian, kristautasunaren osagaia lehenetsiz, ideologiarena lausotzearena. Nonbait politikoki urrun sentitzen zituen posizioetaraino iritsi ahal izateko. Lortu ez bazuen ere.

Egiatzatzeaz geldituko litzateke, ordea, ea zenbateraino baloratu zuen areagotuz zihoan esparru ideologiko haren jokamolde antikolonialistaren ahalmena eta noraino, erlijioaren indarrarekin estaliko zuela koan edo, gutxietsi zuen.

Balegoke, bestalde, jorratu beharreko beste hipotesi-muturrik ere, ondarrutarrarekiko gupida gutxiagokoa beharbada, eta Aranaren mun-

Amando gotzainaren hitz berdintzaileok: “Ez da gauza on bat Erri bi baketutea?” (142 or.). Eta ustezko simetria horretan –harrigarriki– franko inbaditzaileak izan omen dira baketze-lanari heldu dioten lehenak: “Ta era orretan –uste neban nik [Amando mintzo da, Risktrudis eta Adalbaldoren ezkontza dela kari]– ainbeste gizaldian gorrotoz bizi izan diran Dierri biak adiskidetu leitekez... Nire usteak, Ubero –jarraitu eban apezpikuak– nire usteak prankotarren aldetik beteten asi dira” (*idem*). Eta errua euskaldunena da: “Zeuek zara [=zarete] Adalbaldo [etsai frankoa] ezagutu ez dozuenak. Ez dozue ezertarako astirik artu. Ozinbelzko gizon gorrototsuaren deardar ta izutaldiak entzunda tora goraka jagi zara [=zarete]” (*idem*). Eta areago: “Gizon on batek, Padarrak esaten eutsuen egia ez dozue aitu gura izan [...]; itsutuak zagoz [=zaudete] danok, eta Jaungoikoak bakarrik daki zuen gainera zenbat kaltek etorri bear daben” (*idem*).

[129] Irudikatzen dituen buruzagi intelektuali bizkorrenak ere ez dira zama horretatik libratzen. Nabarmentzeko modukoa, esaterako, Uberoren –hots, lehen frankoen alde eta gero kontra dagoen kristau euskaldunaren– ezpainetan Agirrek jartzen duen argudioa: “Maite diran gazte bi alkarregaz ezkontuteari, euren ta Errien onerako bada, ez deritzot txarto, zuri [Amando/Agirre elizgizonari] entzun ta gero; baiña euskaldun baten aberastasun, etxe ta lurra prankotarren eskuetan gelditzea, beti da euskaldunentzat gauza kaltegarria” (143 or.; ikus, halaber, buruzagia “haurtua” erakusten duten ondoko lerroak).

duari hark, kristau-begien aurrean ezarriak zituen betaurreko karlistak jantzita, erantzun politiko garbia eman nahi izan ziola berretsi lezakeena. Mezua, aratza: garaile dituen etsaiekin adiskidetu behar du beti fededunak, euskalduna izan arren, eta kolonizatua sentituko balitz ere.

Egiazkoa izatekotan, korolario argia eta xumea izango zuen aukera horrek eleberraren irakurketan, Txomin Agirrek erabat legitimatuko baitzuen kolonizazioa, Historiari naturalki egitea legokiokeen beste urrats bat bailitzan edo.

Eta ondorioak zituen horrek, jakina, bizi-biziak eta latz samarrak gainera, eta batik bat behialako *Auñemendi* gatazkatsu hura Agirreren garaira transferitzean edo paralelismoak bilatu nahi izatean. Batetik, anaien arteko maitasun kristauaren aldarripean, gaitzetsi egiten zelako inbaditzaile arrotzaren kontra altxatzea, eta horrekin batera, haren aurkako borroka oro deslegitimatzen. Bigarrenik, beste mundu zoriontsuaren agintzaria –edo, kasurik txarrean, erresignazio kristaua– lagun, kolonizatzaileekin ongi eta fraternalki konpontzeko mezua zabalitzen zelako.

Eta hori guztia, diogun berriro ere, “euskalduna” edo izan zitekeen identitatearen beraren gaintik, hura ezabatu nahirik eta, betiere, ezartzen zen kristau “nortasuna”-ren izenean, zeharo ahantzita eta ahantzazazita euskal munduaren akulturazio faktore ezin eragingarriagoa izan zela gainezarritako nortasun hura.

Horren aurrean, liburuak irakurlerik izan balu, eta batik bat euskaltzale kritiko edo militante ideologizatuen sektorekorik –eta susmatzekoa da horrelakoa izango zela eleberrira hurbilduko zen gehiena–, zalantzakoa zatekeen ea irakurketatik ateratako ondorioek egiatan lagundu(ko) ote zuten liburuaren zabalkuntzan eta arrakastan.

Uste izatekoa da –uste hutsetan geratu behar, ez baita hipotesia berretsi dezakeen testigantzarik– garaikide askorentzat ez zela Agirrek berak “novelucá” eta “pobre hijuela mía” zeritzon hartan, euskara hutsezkoa izateak eman ziezaiokeen balioaz gainera, erakargarri gerta zitekeen bestelako amurik, ez eta sintonia ideologikorik ere, erlijioaren esparrutik etor zekiokoenetik at¹³⁰.

[130] Ideologikoki hain konplexuak eta arazotsuak ez ziruditen gaiak garatzera hurreratu zen Agirre ohitura-eleberrietan, hurbileko garaikideen pentsamoldeekin talka egin zezaketen osagai ideologikoak gehiago lausotuz eta margulduz, eta elkartze-puntu

Eta horrexegatik, hain zuzen, ez da erraz ulertzen nola ireki zitzaizkion hain azkar *Auñemendiko Loreari* argitaratua izateko ateak. Azkuek –apaiz ideologizaturik egotekotan, huraxe baitzen une haietan *batzokiaren* atetaraino iritsi zirenetako bat– egilearekin zuen adiskidetasuna arrazoi bat izan daiteke, jakina, baina XIX. mendearan amaierako kultur basamortu hartan euskarazko lehen eleberri mardula izatean bilatu beharko litzateke benetako zioa. Horretan eta, noski, hain antzu eta soildurik genuen baso narratibo haren faboretan jokatzeko hasteko premian, zinez espero bide baitzuen *Euskalzalek* –Azkuek– hurrengoan akuilu eta eredu bilaka zitekeela Agirreren ahalegin hura¹³¹. Atzendu gabe, agian, inguruko kristau “argi laburreko” mogeldar haiei¹³² eleberria bezain bide moderno batetik iritsaraz zekiekeen bazka espirituala banatzeko beharriana.

Ez dirudi, horratik, Azkue moduko gizon bizkor eta zoli bati nobelak kilika lar eragin ziezaiokeenik¹³³, batik bat ordurako *Vizcaytik Bizkaira* eta *Sasi-eskola* bezalako lan ideologiko ausart-gordinak idatziak zituela gogoratzen bada, eta batez ere, Agirrek eleberrian garatzen duen tesia hain politikoki extemporanea eta retrotopikoa zela ahazten ez bada.

Azkentza

Artikulu honen lehen atalean mahairatutako galderei berriro hel bageniezaie, luze segi genezake oraindik solasean, Agirreri bizitza erreala irensten bide zion apaizgoogatik atxikitako mantra erlijiosoak eta harekin sintonian nahi zuen ideologia politikoak nekez lagun baitziezaioketen haie(ngati)k sorrarazitako kolonizazio-akulturazioaren ara-

izan zitezkeenak indartuz. Eta akaso hori ere zela medio –hizkeraren erabileran eta “ofizioan” irabazitako eskarmentua ahaztu gabe– gertatu ziren gero arrakasta gehiagoz jasoak eta irakurriak –Lhandek *dixit- Kresala* eta *Garoa*, hala irakurle xumeeen artean nola adituagoen artean.

- [131] Eta halaxe suertatu zen, harrezkero nobelagile bilakatu baitzen ondarrutarra hitzaren esanahirik, diogun horrela, osoenean.
- [132] “Jende argi laburreko”-tzat zituen *Peru Abarkaren* egileak euskal “nekezale, behargin, atxurlari, olagizon, ikazkin, emakume gorula, ehula, jostuna ta honelako jende meta bekokiko izerdi larriarekin ogia bilatu behar dutenak”. Edo zehatzago, zailantzarik gera ez dadin, “gure euskal herrietako gizon ta andra, neskatx ta mutilik gehien-gehienak dira, jakituriaren aldetik, haurtxoak bezala” (ik. Salaberri 2004, 123).
- [133] Apaltasunak apaltasun, hori bera uste zuen Agirrek honako hau idatzi zionean: “Si, como presumo, no te gusta la noveluca [...]” (ik. Gartzia Trujillo 2008, 36).

zoan burua barneratzen edo, behinik behin, haien efektu bestelakatzailen larriaz erreparatzen.

Guztiarekin ere, egileak eleberrian *esaten duena* arakutzen saiatu gara hemen. Eta argi da ideologikoki gogoan zuenaren ildokoa dela, bete-betean, itzuri zitzaiona eta idatzi zuena, hein batez espero ez zuen adarren bat, oharkabean edo lar kalibratu gabe, sortu izan bazitzaion ere.

Gaitza eta hitsa, halere, Agirre gazteak bere buruari bizkarreratu zion erronka. Gaitza eta hitsa, zeren eta, azken batean eta idazle gisa bederen, ez baitzien XX. mendearen hasierako euskaldunei garaiak lazkaz eta gatatzak behar zuen *errelatoa* zuzendu, eta bai, ordea, hagiografia izateari ezin utzirik, euskal munduaren kolonizazioa eta are akulturazioa zeharo legitimatzen zituen narrazio latz eta lakar bat igorri.

Nolanahi ere den, badakigu *Auñemendiko Lorea*ekin beste arratsen bat gehiago igarotzeak ez lukeela erabat agortuko zalantza eta kezken zerrenda, baina ziurra da lagun lezakeela aske utzitako lokarriren bat edo beste lotzen. Baina hori guztia, esan bezala, beste arratsalde baterako utzi beharko da.

Auñemendin, hurrengo egunean

Aipatutako bibliografia

- Agirre, Tx., 1898: 1886, *Auñemendiko Lorea*, Bilbo.
 ———, (S. Onaindia, biltz.), 1964, *Ondarrak*, Bilbo.
- Arana Goiri, S., 1897, *El Partido Carlista y los Fueros Vasco-Nabarras. (Polémica)*, 1897.03.28, Bilbo.
- Azkue, R.M., 1923, “Agirre, beretergoan”, in *Itzaldiak. Bigarren salla (Euskal Esnalea agerkarikoa)*, Donostia, 67-80.
- Azurmendi, J., 1979, *Arana Goiri-ren pentsamendu politiko*, Donostia.
 ———, 1992, *Espainolak eta Euskaldunak*, Donostia.
 ———, 2017, *Hizkuntza. Nazioa. Estatua*, Donostia.
- Etxegarai, K., 1898, “*Auñemendiko Lorea. Itzaurrea*”, *Euskalzale*, 1898.01.13, 12-13.

- García Gual, C., 1999, “Luces y sombras. Novela histórica y biografía apologética”, in *Sobre el descrédito de la literatura y otros avisos humanistas*, Barcelona, 148-162.
- Gartzia Trujillo, S. (arg.), 2008, *Txomin Agirre. Gutun bilduma*, Bilbo.
- Giussani, L., 2007, *Curso básico de cristianismo*, Madrid.
- López Antón, J.J., 1996, “El debate sobre el izendegi sabiniano. Una visión retrospectiva de la cultura vasca en 1907”, *Sancho el Sabio* 6, 137-154.
- Marko Aurelio, *Meditaciones* (itzulp.: R. Bach Pellicer, 1977, Madrid).
- Menjoulet, 1869, *Saint Amand, Apôtre des Basques*, Auch.
- Navarro Cabanes, J., 1917, *Apuntes bibliográficos de la prensa carlista*, Valencia.
- Pavese, C., 1946, “Il compagno”, *L'Unità*, Turin, maiatzaren lehena.
- Salaberri, P., 2004, *Euskal Klasikoen atarian*, Iruña.
- , 2016, “Hagiografía eleberrirantz erroizten hastean (Arratsalde bat Añemendiko Lorearekin I)”, *Egan* 69/1-2, 129-162.
- Updike, J., 1961, “A&P”, *The New Yorker*, 1961.07.22

Gabriel Arestik “*mailu batekin*” poema bildumari jarritako hitzaurre apokrifo bi

JON KORTAZAR¹

Sarrera

Mailu batekin: Biola batekin (2016) Gabriel Arestiren (1933-1975) Paulo Kortazarrekin batera lana argitaratzen ari nintzela, “Mailu batekin. Poema-bilduma laburretik” (1964) poema bilduma berriz irakurtzeko aukera izan nuen eta zenbait ezustekoren aurrean aurkitu nintzen. Historia *Mailu batekin: Biola batekin* liburuaren sarreran kontatu genuen. Liburu hori Euskaltzaindiak eratzen zuen Lizardi sarira aurkeztu zuen poetak 1962an. Ez zuen saririk irabazi eta bilduma hartatik harturiko bost poema argitaratu zituen *Egan* aldizkarian plazaratu zen “Mailu batekin” poema bilduman. 1965ean berriz aurkeztu zuen bilduma sari hartara, aldaketa nagusi hiru eginaz, ordea: izenburua aldatu zion; *Euskal Harria* jarri zion une horretan; poemen ordena aldatu egin zuen, joera politikoagoa emanez; eta *Eganen* agerturiko bost poema haien ordez, beste bost sartu zituen bilduman.

Historiatxo hori pausoz pauso jarraitzen nuen artean, *Eganeko* “Mailu batekin” berriz irakurtzeko eta aztertzeko beta izan nuen. “Mailu batekin” bilduman guztira 11 poema ageri dira (19 zenbatu zituen egileak, baina zenbaki batzuk falta dira eta “Aialako Konterria” bitan

[1] Lan hau Eusko Jaurlaritzak babesten duen Ikerketa Sareen partaide den LAIDA (IT 101216) Ikerketa Taldearen lanaren barnean kokatzen da.

banandua agertu zuen; beraz, guztira hamar poema dira). Esan dugunez, 5 *Mailu batekin: Biola batekin* bilduma garai hartan ezezagunetik datoz. Bildumaren asmoa ordu arte Arestik egindako poesiaren irudia ematea zen.

Mailu batekin: Biola batekin liburutik hartuak ziren: “Antigoaleko profezi-liburu batean irakurria” (II), “Aialako Konterria” (IV eta V), “Errege godoak” (VII), “Tolstoi” (IX), “Kopla gisa zuhur batzuk neurri nagusian” (XI) eta “Errefrauak” (XIX): poema liburuan askoz gehiago idatzi bazituen ere, *Eganen* zazpi besterik ez zituen eman. Beste laurak musikatuak izan ziren: “Intxina” (I), Andoni Arregiren musikarekin lagundua izan zen poema, “Zeruetan Jainkoa” (XII), “Euskal Lieder” (XIII), Noraren izenaren inguruan osaturiko poemak; eta “Nora?” (XIV) Rafael Castrok musikatu zituen poemak. Denborak aurrera egin ahala, *Euskal Harria* liburuan argitaratu zituen gehienak.

Hitzaurre apokrifo bi

“Mailu batekin” *Eganeko* bilduma ez zen ezezaguna. Karmelo Landak eta bere kideek bere *Arestiren Lan literarioak* (1986) edizio erraldoia agertu zutenean, kontutan hartu zuten bilduma, dudarik ez, bestela ez zen agertuko edizio horretan beste inon agertu ez zen eta *Mailu batekin: Biola batekin* baino ez zen “Kopla gisa zuhur batzuk neurri nagusian” poema.

Baina, agian, poema bila ari zirelako begietatik joan zitzaizen poemak ondoan ziren bildu ez zituzten beste testu bi. Poema bilduma horren aurrean izan nuen lehen ezustekoa berezia izan zen: Poemen aurretik hitzaurre bi daude eta ez nolanhikoak: lehena Mikel Arrutza (guk hemendik aurrera Arruza idatziko duguna) jaunarena omen da. Eta bigarrena Jurgi Oteiza jaunarena.

Artikulu honek helburu bi ditu: lehena, *Arestiren Lan literarioak* bilduman ageri ez ziren testu biak berriz euskal literaturaren historiara ekartzea, erakartzea, eta bigarrenez, Arestiren irudian zerbait sakontzea: orain arte Arestiz eman den irudia oso iluna izan da, bere azken urteetan sortua eta oinarritua, gizon mingotsa, malgizona, eztabaidaz eta arrabioz ongi hornitua. Baina bada beste Aresti bat ere, bere alaba Anderek gogoratu duen bezala, askoz ere alaiagoa, ironikoa. Eta hitzaurre hauetan ageri den pertsona oso umoretsua da, ironia maisutasunez,

ozpina falta ez badu ere batez ere Arruzaz ari denean, erabili ohi duen idazlea.

Hitzaurre biok Arestiren umorezko literaturaren berri eman dute eta bere joera eta bizitza literarioa ezagutzeko beta eta modua.

Mikel Arruzaren izenean emaniko hitzaurrea: **Horri eta Urri**

Lehen apokrifoa Arruza jaunarena (1890-1966) omen da. *Mailu batekin: Biola batekin* liburuaren aurkezpenean azaldu genuenez, arrazoi bi zituen, edo erabili zituen Arestik Arruzaren lana irriz tratatzeko. Garbi-zaletasuna zen lehena, bere lanari egindako kritika ondoren. Arruza jauna oso garbizalea zen. Honela mintzo izan da Ibon Sarasola berriki Arruzak Arestirekin izan zuen harremanaz: “Aresti garai hartan ezagutu genuenok ondo dakigu Gabrielelek bihotzez gorrotatzen zuela Miguel Arruza Eguia, *Arrugain*, *Garbi* eta *Garbi Zale Zarra* goitzenak erabili zituen euskal idazlea”. (Sarasola 2016).

Arruzak gerra aurretik egin zuen batez ere lanik garrantzitsuena. Juan San Martinen *Escritores euskéricos* lanean (1968: 40) bere Antonio Truebaren itzulpena aipatu izan da: *Etxe kalte* izenburuarekin, baina ez da esaten, adibidez, gerra aurrean Euskal Autonomiako Estatua jarri zuela euskaraz. Bere ezizenak garbi adierazten duenez, “garbi zalea” zen.

Baina, beharbada, Arestik ez zuen kontutan hartuko *Gaceta del Norte* 1961ean ez bazuen bere *Tobera* kritikatu. Honela idatzi zion Arestik Juan San Martini bere haserrea adierazteko:

“Bertan aldaketatxo bat egin nuen, gauza faltso bat esan baitzenuen.[...] Arrutzaz baitdiozu inoiz ez zuela erderazko artikulua bat ere idatzi, eta hori ez da egia. Bilbaoko “La Gaceta” behin idatzi zituen nire kontrako erderazko artikulua bi, nire “Tobera”z kristorenak eta bost gehiago esanaz, 1960-garren (sic) urteko Maiatzaren 13-an eta 15-an, gogoratzen naizenez”.

Artikulu horiek izan ziren apurketaren tximista, zalantzarik gabe. Gehiagotan ez zion Arestik Arruzari barkatuko. Ezta ere, ikusiko dugunez, bere heriotza orduan. Dena dela oker bat dago: *Tobera* 1961ean agertu zen; beraz artikulua horiek 1962koak izan behar dute.

Lau aldiz aipatu zuen Arestik Arruza bere lanetan:

- a) *Harri eta Herrin* (1964) lehen aldiz, abizenarekin hitz jokoan egin zuen: “Australiako kangurua/ eta Mikel/ Gezurra”. Azken “Gezurra” hori, Arruzarekin egindako joko ironikoa litzateke.
- b) *Euskal Harrian* (1967) agertu zuen “Est, est” deituriko poeman, garbizalekeriaren eta euskara klaroaren arteko eztabaida gai gisa harturik. Kontuan hartu behar dugu Arruza 1966an hil zela, eta beraz, poema haren heriotza ostekoa dela, eta neurri horretan krudela.
- c) “Euskal Komedia” deituriko poema aipatu izan dugu kritikarekin loturik ageri da. Hain zuzen ere *Gaceta del Norten* Arruzak agerturiko artikuluekin. Testuan zuzen aipatu zuen Arestik “Iparreko Gazeteak” egin ziola kalte. Beraz, badirudi 1962tik hurbil egindako poema dirudi. Eta bertso hauek horren adierazle izango lirateke.

“Lengo batean, emon eustazan
sekuluako azoteak”.

- d) Laugarren aipamena eskura dugun hitzaurre hori litzateke. Eta kronologia hautsi dugu, hain zuzen ere, testu apokrifoa honetan dugulako gaurreko gure arreta.

Idazle bion arteko lotura ez zuen eztitu Arruzak 1965an Arestiri bidali zion, eta neurri batean hitzaurre honi erantzuna zen, Gabon txartelak. Arestiren bidez dakigu hauxe idatzi ziola Arruzak: “NAVIDADEAK ETA AÑO NUEVOA FELICIDADE COMPLETOAREKIN PASATU, ACADEMI VASCONGADAKO AMIGOAK”.

Pentsatzekoa da hitzaurreak ez ziola graziarik egin Arruzari eta Gabon txartel horrek ez zion grazia txintarik egin Arestiri.

Erretorika klasikoan ironia irudiak pisu berezia zuen. Bire Mortara Garavelliren (1988: 190) ustetan hauxe da definizioa:

“La ironía (en gr., *eirónéia* “ficción”, de *eirón*. “el que pregunta” [fingiendo que no sabe]; en lat. *simulatio* “simulación”; *illusio* “engaño” “falacia”, *permutatio ex contrario ducta* “cambio [de sentido] por lo contrario”) estaba incluido en los tropos en los tratados tradicionales”.

Egile berak beste teorikoen iritziak jarraituz, Arestik hemen Arruzari egotzitako testuan erabilitako estrategiak aipatzen ditu:

“Predomina la concepción de la ironía como antífrasis o “inversión semántica” (ironía es decir lo contrario de lo que se cree y de lo que realmente es), pero no faltan referencias a los fines (burlarse de alguien o de algo, escarnecer), al carácter paradójico y alusivo de la alteración irónica, a las ventajas que ofrece (la idea es de Freud) “para esquivar fácilmente las dificultades de las expresiones directas” y a su parentesco con lo cómico. Lausberg menciona su condición de cita (“la ironía como tropo de palabra es el uso del vocabulario característico del adversario [...] con la firme convicción de que el público reconozca la falta de credibilidad de este vocabulario): lo que se entiende por “hacerse eco” de otro discurso [...] Desde esta particularidad, los distintos tipos de ironía podrían interpretarse [...] como “*menciones* (generalmente implícitas)”, como el *eco* de un enunciado o de un pensamiento del que el hablante quiere subrayar su error, inadmisibilidad, inoportunidad o inadecuación” (1988: 190-1).

Aipua luzea da eta bere hizkera bereziarekin, baina oso aproposa dugu Arestiren helburuak eta teknikak ezagutzeko. Garbi dago Arestiren hizkera mota erabiliz Arruzaren iritzien “errakuntza, joera onartezina, desegokitasuna eta errealtatetik urruntasuna salatzea izan zirela Arestiren helburu nagusiak.

Teknikari gagozkiolarik hiru dira nagusiak hitzaurre apokrifoan:

1) Ironiaren ispilu doblea: Arestik ez du ironia erabiltzen Arruzaren hizkera parodiatzeko, berez parodia bi erabili ditu hitzaurre apokrifoan: Arruzari erantsi dio Arestiren hizkera mota, “mordoiloa”, baina muturrera eramana; beraz irakurleak badaki Arruzak ez lukeela hori idatziko dagoen moduan behintzat, baina ideologiaren aldetik testuak Arestik inondik inora pentsatuko ez lukeena adieraziko du, agian Arruzak pentsatzen duena azken muturrera eramana; beraz irakurleak badaki Arestik ez lukeela hori inondik inora pentsatuko. Hizkeran Arestiren hizkera parodiatzen da, pentsakizunean Arruzarena.

Garbitasunetik oso urrun dagoen hizkera erabiliz, Gabriel Arestik Arruzari eransten dio euskara “klaroa”, hark garbizale izanik, onartuko

ez lukeena. Baina hizkera parodiko horretan nazionalismo tradizionalari eragozten zaizkion ideien kritika dago:

a) Industriaren aurkako joera.

Aipuak argiak dira. *Euskal Harrian* agerturiko poemak esaten duen bezala, “Altos Hornosko argiak dira” poetak ikusten dituenak, eta ez mundua birrintzeko Jainkoak bidalitako sua. Hemen ere topiko hori erabiltzen da, baina industrializazioak pertsonak esklabo bihurtu dituela adierazteko:

“Altos Hornosko – argia – zeruan – dut ikusten: - argi madarikatua! – zeinbat gizarajo – dituzu – ondatzen.

Gizonak al dira? – esklaboak ote?, - edo ta, - arima bako animaliak?” (1964: 51).

Kapitalismoaren aurkako esaldiak badirudite ere, bat-batean agerian geratuko da ahots poetiko faltsu horrek ezin dituela etorkinak onartu:

b) Etorkinen aurkako iritzia.

Langileak animaliak badira, okerragoa da Rekaldeberriko deskribapena:

“Ilundu zait berriz – eguzkia- Errekaldeberrin – nago orai, - zer ikusten dut – emen – alegia? – Gizon eta emakume, - neska eta mutil – atzerri jendia: au al da – au gure erria?.

Aipamenak okerrera egin du zeren pertsona horien egoera latza azaleko iritzian bukatzen da:

“Automobillak – ugari – autobusak eta trolebusak; - aparkatzeko – tokirik ez. - Problema tremendoa, - gure gaurko – problema au! – Nun aparkatuko – ote gera – laister – euskaldunak?”.

Dena dela, laster ageri da Euskal Herriaren gaia eta zein ote den benetakoa:

“Lurrez aldatu – bearra dugu, - Euskalerriko – semeak”.

c) Berritasunaren aurkako jarrera.

Arruzaren ideologia atzerakoia agertuz, eta hartaz irri eginik Arestik garbian uzten du berritasunaren aurka duen jarrera. Berritasuna ukatzen duen jarrera horrek alde bi ditu. Poesia berriaren aurkakoa da lehena:

“Au da egungo- poesi berria;- leenagoko- poetak- ez dira- gauza.- Tentelkeri- utsak- baizik- etzituzten- esaten- leenagoko-poeta- zaharrak [...]

Bijoaz- zorionean- atzoko- txotxolokeriak,- betoz- ordu onean,- actualidades (sic)- adornaturiko- ideia- berriak.

Populuak- artuko ditu-bai,- kontentuz- beterik,- gure modernismoak- eta utziko- betiko- oskurantismoa”

Hizkeraren erabilerak (errepikapenak, erdarakada gordinak) garbi adierazten dute testuaren gogo ironikoa. Gainera, baina, zuzen-zuzen eman du Arestik, ahots parodikoaren berritasunaren aurkako gogo gogorra. Ez da soilik hizkera salatzen dena; batez ere berritasunaren eta gaurkotasunaren aurka ageri den iritzia da bilbotarrak salatu nahi duena Arruzaren pentsakizunean.

d) Euskara ulerkorraren parodia.

Garbi baino garbiago dago Arruzaren eta Arestiren artean dagoen desberdintasunik handiena hizkera ulertzeko moduan zegoela. Arestik euskara ulerkorraren alde erabili ohi duen hizkera ironiaz eta irriz erabili da hitzaurre apokrifo honetan. Ahots apokifroak ulerkortasunaren ezaugarriak muturrera eraman ditu eta exajerazio horretan, joera azken punturaino eramanaz irria agerian uzten du.

“Baskuentze- klaroan- ari gera- gaur,- olatu berriko- **Beatles**- gazte- ulesapa- lezeak [...]

Munduan- eztago- baskuentze- modernu- au baiño- idioma oberikan.

Preparatuak gaude- gaurko- gazte- beatleszaleak,- Baskoniako idioma guzia- erderazko bokabloz- betetzeko. Ori izango- dugu- benetako- baskuentzea”.

Ez da zalantzarik “olatu berri” horrek Juan San Martinen *Uhin berri* euskal poesiaren antologia aipatzen duela. Baina parodiak bere azken

indarra hartzen du Arruzak Gabonetako zorion gutun hartan jarritako “Akademia Vascongada” hura Arestik erabili duenean:

“Eztugu- bear- leengo- Euskaltzaindiarik,- Akademia- Baskongadea- zabalduko dugu- orai”.

Oteizaren izenean emaniko hitzaurrea

Oteiza hitzak eta Arruza abizenak errima mantentzen dute. Baina hitzaurreak desberdinak dira. Bigarren hitzaurre apokrifoa Jurgi Oteizaren izenean ageri du Arestik. Arruzak idatzi omen zuena prosa itxurazko bertsoz idatzita dago. Oteizarena aldiz gutuna da, eta horretan ere ironia ospindua da nagusi, Oteizaren umorez jantzitako irudia ageri duela.

Zalantzarik ez, bigarren hitzaurre hori askoz ere leunagoa da, eta Arruzaren izenean idatzi den testuarekin gertatu den bezala, honek ere baditu loturak Gabriel Arestiren lanetan. *Harri eta Herri* poema entzute-sua dago:

“Nik ez tut Jurgi Oteiza eskultorea ezagutzen.
Baina hainbeste bider ikusi ditut haren harriak,
Haren apostoluak,
Bularretik eginikako baten ttua
Edo gurdi batek zapaldurikako arratoiaren hilotza
Balira bezala
Kamino gaitz horretako bazterretan
Ereririk” (Aresti 1986 b: 99).

Pere Ballart-ek, ironiaren teoriko nagusiak sei ezaugarri jarri dizkio ironiaz baliatzen den testuari:

“Mi tesis, pues, consiste en que toda ironía (desde el enunciado más conciso al discurso más extenso, desde la simple antífrasis a la más sofisticada de las ficciones) debe satisfacer para ser considerada como tal una serie mínima y cerrada de condiciones, que entiendo deben pasar por la posesión de todos y cada uno de los siguientes rasgos: (1) un dominio o campo de observación; (2) un contraste de valores argumentativos; (3) un determinado grado de simulación; (4) una estructura comunicati-

va específica; (5) una coloración afectiva y (6) una significación estética” (Ballart 1994: 311).

a)Ikusmira.

Ikusmira edo narratzaile ironikoak hartzen duen ikuspuntua dela eta, Pere Ballartek adierazi du testuaren balio ironikoa, testua irakurri ostean gertatu ohi dela irakurlearengan. Gure kasuan, Arestik hitzezko ironia erabili du fikziozko hitzaurre horretan. Arestik Oteizaren hizkera moduaren parodia adieraziko du, batez ere artisten hizkera aldrebesa eta berezia parodiatuz: sintaxia trukatur: “Gabriel, atzoko arratsaldean (haren zai nengoen), zure liburua heldu zitzaidan”, beharrezko ez diren parentesiak sartuz, eta hutsalak diren iritziak (alferrik) indartuz horrela, eta artistaren estilo nahasi eta hanpatua: “Zure liburuarekin sentituta (gure Gorputz haundi honetan), nire bizitzako zorionik haundiena”.

b) Argumentuen kontrastea.

Testu ironiko batek egiaren eta antzaren arteko kontrastean jarri ohi du bere balio nagusia. Baina Oteizaren benetako diskurtsoa hemen, hitzaurre honetan, antzaren bidez agertu da. Ziurrenik ez zuen Oteizak “benetan” horrela hitz egingo, baina badu testuak erabiliko zukeen estiloaren antza. Batez ere diskurtsoaren hausturetan, eta haustura, batez ere, parentesien erabilpenean datza eta entzuleari egindako galdera zuzenetan: “Elorrio ezagutzen duzu?”.

c)Simulazioa.

Ballartentzat “ironia zalea beti da fingidorea”. Horrela adierazi du irudiaren sena:

“El ironista es siempre un fingidor que cuida de que sus verdaderas opiniones queden al abrigo de una cierta afectación, único indicador de que su sinceridad no es, ni mucho menos, completa”.

Oteizaren ahotsa imitatuz, haren tonuaren handinahia aipatuz; Arestik bere irudi ironikoa agerian uzten du. Hitzaurre apokrifoaren oinarrian, Arestirekin bat egiten duela irudikatzen duen Oteizaren ahotsa dago. Baina bene-benetan ez du Aresti agertzen, bere burua soilik entzuten duen ahotsa da irudikatu zaiguna simulazioa agertuz.

d) Egitura komunikatibo berezia.

Garbi dago edozein testu ironikok irakurlearekiko arriskua agertu dezakeela; hain zuzen ere, batzuk ironikotzat har dezakeena, beste batzuk zuzena eta serio gisa hartzea. Beraz, exajerazioa bihurtuko litzateke diskurtso ironikoaren marka nagusia. Garbi dago hitzaurre biak konparatuz gero, askoz ere garbiago dela Arruzarekiko egindako jolasa, eta ostean, ez hain garbia Oteizarekin egindako, hartan exajerazio puntuak handiagoak direlako. Hura sarkasmoa zen, beste hau parodia. Eta komunikazio jokoa, agian, ez da hain garbia kasu honetan. Dena dela, diskurtso sublimea: “Arima atera nuen maginatik”, diskurtso arruntarekin kontrastean dago: “ohearen gainean jaurtiki nuen nire gorputza”, eta bien arteko joko horrek sortu du egitura komunikatibo berezia, irakurlearengana diskurtso ironiko gisa helduko dena.

e) Kolorazio afektiboa.

Ironia mota guztiak ez dira berdinak. Badira irria sortzeko jaio zirenak, badira pertsonaia bat gorrotarazteko eginak, beste batzuek irakurlearen hausnarketa bilatzen dute, eta beste batzuek errealitatean ager daitezkeen kontrajarpenetan jarri dute arreta (Ballart 1994: 321). Kolorazio afektiboa desberdina da guztietan. Arruzarenak ahotsarekiko gorrotoa bilatzen duen artean, bigunagoa da Oteizari eskainitakoa. Bata gogor aurkeztu du Arestik, bestea zoro gisa baina ero maitekor gisa.

f) Joera estetikoa.

Ironiaren erabilerak zerikusi du, Ballarten ustetan (1994: 323), egi-learn helburu estetiko nagusiarekin. Zein liteke bada, Arestiren asmoa Arruzaren estetika eta Oteizaren estetika kritikatzu? Bere hizkera poetikoaren alde egitea kasu batean, eta gehiengoaren aldeko bere estetika-aren defentsa beste aldetik.

Harri eta Herri-n Oteizari buruz idatzi zuen “Profeta bati (Jorgi Oteizari azaldu nahirik)” manifestu poetikoan, Arestik garbi utzi zuen bere estetika zerikusi gutxi zuela eskultore nagusiak egiten zuenarekin:

“Jurgi Oteizaren eskultura konprenitzeko
Bista luzearen behar da
Baina nire poesia konprenitzeko
Ezta behar
Belarri zorrotzen,
Agian
Harek listoentzat eskulpitzen zuelako,

Eta nik
Tontoentzat
Eskribitzen
Dudalako” (1986 b: 109).

Dena dela, Oteizaren hitzaurre apokrifoak poema horretan aipaturikoa poeman erabilitako ideia batean oinarritzen da: Aresti eta Oteizaren pertsona bakartiak dira inguru gogor eta gezurtiaren erdian. Eta Oteizaren diskurtso faltsuak antzekotasun hori indartzen du, konturatu gabe, baina, Arestik bien arteko diferentziak oso kontutan zituela.

Ondorioak.

Artikulu xume honen helburua Gabriel Arestiren lan ahaztu bi berri berbaloratzea izan da, al de batetik, eta bere irudi komikoa azalean jarri, ironiaren azterketa eginez, hitzaurre apokrifo bi azalduz.

Eta bukatzeko orduan, ironiaren izaera bikoitzaz hitz egin nahi nuke. Mortarak gogorazten duenez, ironiaren izaera kontraesankorra da: batetik behar dugu analisia egin eta bere espresabide erretorikoak antolatu, eta aldiz, eta une berean, espresabide horietatik ihes egiten du:

“El cuidadoso análisis de Mizzau separa los aspectos semánticos (la antífrasis) y pragmáticos de la ironía, debate sus ambigüedades, y las inversiones paradójicas, describe las intenciones con las que se produce, los sobreentendidos, la condiciones a las que se somete, sus relaciones con el humor, sus funciones en la interacción comunicativa [...] La “zona de incertidumbre psicológica” en la que vive esa figura proteiforme ha sido batiada por Jankelevitch: la ironía es el “deshincharse” del énfasis y de la seriedad; quiere inducirnos a redimensionar el mundo y a nosotros mismos, pero no es superficialidad ni futilidad, sino más bien pudor, mezcla de risa y llanto” (Mortara 1988: 191-192).

Hori guztia erakutsi nahi genuen Gabriel Arestik Mikel Arruza eta Jurgi Oteizaren ahotsetan jarritako hitzaurre apokrifo bietan.

Bibliografia

- ARESTI, Gabriel (1964): "Mailu batekin. Poesia-bilduma laburretik". *Egan*. 1-6. 51-67.
- , (1986, a): *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -1. Lehen poesiak*. Karmelo Landa edizioa. Susa. Zarautz.
- , (1986, b): *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -2: Harri eta Herri*. Karmelo Landa-re edizioa. Susa. Zarautz.
- , (1986, c): *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -3: Euskal Harria*. Karmelo Landaren edizioa. Susa. Zarautz.
- , (1986, d) *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -4: Harrizko Herri Hau*. Karmelo Landaren edizioa. Susa. Zarautz.
- , (1986, e): *Gabriel Arestiren Literatur Lanak -10: Artikuluak, Hitzaldiak, Gutunak*. Karmelo Landaren edizioa. Susa. Zarautz.
- , (2016): *Mailu batekin: Biola batekin*. Jon Kortazarren eta Paulo Kortazarren edizioa. Bilboko Udala.
- ATXAGA, B. (2000): "Aresti eta bere inguru zaila" in *Gabriel Aresti (1933-1975). Gabriel Arestiren mundua. Erakusketa eta Jardunaldiak*. Bilboko Udala-Gipuzkoako Foru Aldundia. Bilbo, Donostia. 43-60.
- BALLART, E. (1994). *Eironeia. La figuración irónica en el discurso literario moderno*. Sirmio. Quaderns Crema. Barcelona.
- CADARSO, H. (2001): "En torno a Gabriel Aresti. Geografía sentimental de un poeta bilbaíno". *Bidebarrieta*. IX. 81-103.
- DEL CERRO, R; ROMERA, J.C. (2001): "Gabriel Aresti, izena eta izana". *Bidebarrieta*. IX. 17-80.
- ELKAR LANEAN (1999): *Gabriel Arestiri Omenaldia. Bilbok bere seme prestuari. 1986ko Ihardunaldien aktak*. Bilboko Udala. Bilbao.
- ELKAR LANEAN (2000): *Gabriel Aresti (1933-1975). Gabriel Arestiren mundua. Erakusketa eta Jardunaldiak*. Bilboko Udala-Gipuzkoako Foru Aldundia. Bilbo, Donostia.
- JUARISTI, Jon (1976): "Hitzatze/Epílogo" in ARESTI, Gabriel: *Obra Guztiak. Poemak II*. Kriseilu. Donostia. 506-517.
- , (1987): *Historia de la literatura vasca*. Taurus. Madril.
- KINTANA, X. (arg.) (2014): *Harri eta Herri. Artikulu Bilduma*. Euskaltzaindia. Gabriel Aresti Kultura Elkarte. Bilbo
- KORTAZAR, Jon (2003): *El poeta Gabriel Aresti (1933-1975)*. BBK Fundazioa. Bilbo.
- , (2010): "El poeta Gabriel Aresti". *Cuadernos de Alzate*. 43. 68-101.
- , (2015): "Las relaciones literarias entre Blas de Otero y Gabriel Aresti". *Ancia*. 8. 6-11.

- <http://www.fundacionblasdeotero.org/images/documentos/ancia/Ancia-8.pdf> [2017ko urtarrilean kontsultatua].
- , & Paulo KORTAZAR (2016): “Sarrera” in *Mailu batekin: Biola batekin*. Jon Kortazarren eta Paulo Kortazarren edizioa. Bilboko Udala.
- , (2016) : “La poesía de Gabriel Aresti, un proceso de ideologización en la literatura vasca contemporánea” in KORTAZAR, Jon (editor): *Autonomía e Ideología. Tensiones en el campo cultural vasco*. Iberoamericana-Vervuert. Madrid-Frankfurt
- LANDA, K. (1999): “Gabriel Arestiren obra” in *Gabriel Arestiri Omenaldia. Bilbok bere seme prestuari. 1986ko Ihardunaldien aktak*. Bilboko Udala. Bilbao. 35-48.
- , (2013): “Gabriel Aresti: Nazionalismoa eta Sozialismoa Bilbon eta Euskal Herrian” in ELKAR LANEAN: *Bilbon, 2012ko irailaren 14an egindako Nazionalismoa ikertuz: nazionalismoa, demokrazia eta kultura I. Kongresuaren akta-liburua. Minutes Book of Research on Nationalism 1st Conference: nationalism, democracy and culture*. Bilbao, September 14th, 2012. EHU. 113-122.
- MANTEROLA, Ismael (2016): “Compromiso o especificidad del medio. arte en el País Vasco en las últimas décadas del siglo XX” in KORTAZAR, Jon (editor): *Autonomía e Ideología. Tensiones en el campo cultural vasco*. Iberoamericana-Vervuert. Madrid-Frankfurt.
- MITXELENA, K. (1978): “Miscelania filológica vasca II. Aspectos de la métrica de Aresti”. *Fontes Linguae Vasconum*. X. 389-413.
- MORTARA GARAVELLI, Bice (1988): *Manual de Retórica*. Cátedra. Madril.
- NANCLARES GÓMEZ, G. (1998): *Tras el reino de piedra. Una aproximación a la literatura nacionalista vasca y gallega de los años 60*. Diputación Foral de Alava. Vitoria.
- OTEIZA, Jorge: (1975): *Quosque Tandem...! Ensayo de interpretación estética del alma vasca*. Txertoa. Donostia.
- , (1983): *Ejercicios espirituales en un túnel*. Hordago. Donostia.
- SALABURU, P., X. ALBERDI (ed.) (2012): *The Challenge of a Bilingual Society in the Basque Country*. University of Nevada. Center for Basque Studies. Reno.
- SARASOLA, I. (1979): “Hitzaurrea” in ARESTI, G.: *Obra guztiak. Poemak I*. Haranburu Altuna. Donostia. p. 10-99.
- SARASOLA, I. (2016): “Gabriel Arestiren Harri eta Herri-tik desagerturiko bi poema”. *Berria*. 23/02/2016.

HITZAURREAK

Mikel Arrutza jaunarena:

HORRI ETA URRI (Poema ttipia).

Gabriel Aresti eta Juan San Martin, ene adiskide
minei.

Ilundu zait — eguzkia; — gaba dut — lagunkide; — dezadan
nunbait estal — nire ames eroa.

Altos Hornos'ko — argia — zeruan — dut ikusten; — argi ma-
darikatua! — zeinbat gizarajo — dituzu — ondatzen.

Gizonak al dira? — esklaboak ote?, — edo ta, — arima bako —
animaliak?

Altos Hornos — argi dut; — giza-esklaboak, — obreru gai-
zoak, — badijoaz umil — lantegietaruntz.

Eskuan otzarak, — aietan gosea; — begira — zerura... — be-
gira — lurrera... — Seme-alabak — etxean, — gosakide, ausaz; —
emazteak, berdin, — zer janik — balute — jango luketela.

Illundu zait berriz — eguzkia. — Errekaldeberrin — nago
orai, — zer ikusten dut — emen, — alegia? — Gizon ta emaku-
me — neska eta mutil, — atzerri jendia; au al da — au, gure
erria?

Automobillak — ugari, — autobusak eta trolebusak; — aparka-
tzeko — tokirik ez. — Problema tremendoa, — gure gaurko —
problema au! — Nun aparkatuko — ote gera — laister — eus-
kaldunak?

Errekaldeberrin — ezta guretzat — tokirik gaur; — beste **Errekaldeberriren** bat — topatu bearko. — Nun baiña? — Euskalerrian ez. — Gure erria — galdua baita — euskaldunentzat. — Lurrez aidatu — bearra dugu, — Euskalerriko — semeak.

Au da egungo — poesi berria; — leenagoko — poetak — ez dira — gauza. — Tentelkeri — utsak — baizik — etzituzten — esaten — leenagoko — poeta — zaharrak.

Ut, ortikan, — kantari ergelak! — bide berrietan — sartuak — gera — gaur, gizonok.

Orai bai, — orai — egiten ditugu — benetako poesiak, actualidades (sic) — bestiturikoak.

Baskuentze — klaroan — ari gera — gaur, — olatu berriko — **Beatles** — gazte — ulesapa — luzeak.

Kitarra — elektrikoarekin — ekingo diogu — kanta berriak — kantatuz — eta — gorputzarekin — mobimentu — modernuak — egiten.

Au ikusten — dutenean, — leengo erako — poeta — kaxkarrak, — lotsatuta — geldituko dira.

Bazan — bear izana, — gure baskuentze — hermosoa — salbatu — nahi — badugu, — bide ortara — jo bearko — dugu.

Bijoaz — zorionean, — atzoko — txotxolokeriak, — betoz — ordu onean, — actualidades (sic) — adornauriko — ideia — berriak.

Populuak — artuko ditu — bai, — kontentuz — beterik, — gure modernismoak — eta — utziko — betiko — oskurantismoa.

Munduan — eztago — baskuentze — modernu — au baiño — idioma oberikan.

Preparatuak gaude — gaurko — gazte — beatleszaleak, — Baskoniako — idioma guzia — erderazko bokabloz — betetzeko. Ori izango — dugu — benetako — baskuentzea.

Klarki — konprenituko — digute — geroko jenerazioak, — eta — orrela — salbatuko dugu — bai, — gure idioma — maitea.

Eztugu — bear — leengo — Euskaltzaindirik, — Akademia — Baskongadea — zabalduko dugu — orai, — eta — berau — izanen da — guzian — gidari — bakarra.

Aupa baskongaduak! — saludatu dezagun — ezkerraldeetik — datorren — argi berri — au!

* * *

Jurgi Oteitza jaunarena:

Gabriel, Atzoko arratsaldean (haren zai nengoen), zure liburua heldu zitzaidan, zu irakurtzeko nire arima atera nuen maginatik, ohearen gainean jaurtiki nuen nire gorputza, eskua-
ren ondoan jarri nuen (hain da oraindik beharrezkoa). Horre-
gatik ikusten dut (gure Sorterria), etzanik dagoen gure Gor-
putz haundi hori, itsas ondoan hilik edo lokaturik, orain iha-
rrausten hasten dena. Zurekin ikusten dut mendi batetik be-
zala (itsasotik), nola piztutzen den gure behinolako odol beroa.
Gure bihotzera apuntatu zuten, baina gaurko egunkariak dioen
Nichols andre horrek, oraindik dirau bere gorputzaren barre-
nean bizirik, bihotza eskumaldean zedukalako. (Igarrita eduki
uste dut azalduera hau aldeztu aurretik).

Elorrio ezagutzen duzu? Zure liburuarekin sentitu dut (gure
Gorputz haundi honetan), nire bizitzako zorionik haundiena,
aurreneko boza, haltuena, zurean. Goiz batean Agiñan lurra-
ren gainean makurturik kromlek txiki eta huts baten ondoan
nengoelarik entzuten iruditu zitzaidan bozaren parekoa da.
Boz haren desesperantza haundia konprenitu nuen, eta zergatik
hiltzen zen. Aspaldi honetan entzun dut berriz ere Elorri-
on (Jon-
done Mikeleko hermitan, bederatzigarren zekurukoan). Kata-
but megalitiko batean gizon askorentzako hezur-ibai bat dago, eta
bat bakarra zen, desesperantzaturik deiadar egiten zuena (ga-
rraisia horretan bizi naiz orduetik, boz horretan), bere ezpata-
ren bila astintzen zirudiena. Eta zurezko estalki arin hura, ikus
genezan haur batek jaso zuena... Beste gizon bat zen, eta ber-
bera, oraindik hiltzear dagoena. Garraisiaka jarraikiko dut
(boz harekin berarekin, haren barrenean bizi naiz). Ezpata hori
bilatzen dut, nire besoak ezluke jasoko. Laguntza eskatu nuen,
zurea. Orain nirea bezalako beste boz bat entzuten dut, nirea
baino goragoa, baina bakarrik dagoelarik nirea bezain ahula.
Beste boz batzuk ere entzuten ditut (Elorri-
on egon zara?). Elkarrekin egoten garenean, eguna urratuko berriz ere. Laster
bilduko gara.

Iban Zaldua: Gauza eta beste

AIORA SAMPEDRO ALEGRIA

UPV-EHU

aiora.sampedro@gmail.com

Laburpena Iban Zalduaren literatur ibilbideko lanak laburki aurkeztu ostean, genero-rolen inguruko fikzioak bere narratiban eta saiakeretan duen presentzia aztertuko da artikulu honetan. Gaiaren inguruko zenbait narrazio esanguratsuren hurbilpen kritikoa burutuko da ondoren, auzia lantzerako orduan egilearen narratibako ezaugarri nagusienak zedarritzeko asmoz.

Sarrera

Iban Zalduaren ipuingintzan gatazkaren gaia zentrala den arren, genero rol normatiboan iraultza ere motibo errepikakorra dela defendatzeko helburuz idatzi da saio hau. Horretarako, *Inon ez, inoiz ez* aukeratu dugu, bere ipuingintza osoko ezaugarri bereizgarrienak biltzen dituela uste baitugu. Bertan, zenbait ipuin aukeratu ditugu, eta erakutsiko dugu, ipuin horiek kontaktzen duten istorioaren atzean, badela heteronormatibitateari egiten zaion kritika ere.

Irakurketaren amaieran, irakurleak ondoko galdera hauen erantzuna jasotzea genuke helburua: 1) Zalduaren ipuingintzan genero-rol normatiboak hausten dira? 2) Era nabarmenean hausten da gaur egungo egoera normatiboarekin? 3) Zein estrategia narratiboren bidez garatzen da haustura hori? 4) Emakumeek eta gizezkoek jasotzen duten hausturaren tratamendua berdina izan ohi da?

Zalduaren ipuingintza eta *Inon ez, inoiz ez*

Iban Zaldua (Donostia, 1966) Historian lizentziatua da, eta Euskal Herriko Unibertsitatean ekonomi historia irakasten badu ere, ibilbide literario zabala du. Zenbait ipuin-bilduma¹ idatzi ditu orain arte: *Gezurrak, gezurrak, gezurrak* (2000), *Traizioak* (2001), *Itzalak* (2004), *Etorkizuna* (Euskadi Saria, 2005); azkena, lan honetan aztergai den obra *Inon ez, inoiz ez* (2014). Bestalde, ipuin-liburuak ere idatzi ditu *Ipuin euskaldunak* (1999), *Biodiskografiak* (2011) eta *Idazten ari dela idazten duen idazlea* (2012). Gainera, zenbait antologiagilek aintzat hartu dituzte bere lanak beren bildumak osatzerakoan Camel-en *Best European Fiction 2015* (2014), Olaziregiren *Mende berrirako ipuinak-Antologia* (2005) edo Ayerberen *Our Wars. Short Fiction on Basque Conflicts* (2012).

Nahiz eta bere jarduna ipuingintzan oinarritzen den, zenbait saikera lan argitaratu ditu, eta hauetan ere, gai nagusia literatura da: *Obabatiko tranbia* (2002), *Animalia disekatuak* (2005) eta (*Euskal*) *literaturaren alde (eta kontra)* (2016). *Nouvelle* bat ere idatzi du, *Euskaldun guztion aberria* (2008). Gainera, haur eta gazte literatura arloan Euskadi Saria jasotako *Azken garaipena* komikiaren gidoiaren egilea da (Euskadi Saria haur eta gazte literatura alorrean, 2011).

Azkenik, *Veinte cuentos cortitos* (1989), *La isla de los antropólogos y otros relatos* (2000), *Si Sabino viviría* (2005), *Ese idioma raro y poderoso* (Euskadi Saria gaztelaniatzko saiakeran, 2012) lanek biltzen dute Zalduak gaztelaniatz eginiko ekarria.

2014ko apirilean Elkar argitaletxeak publikatu zuen lan hau hiru zati nagusitan banatzen da: lehen zatia, *Inon ez*, eta hirugarren zatia, *Inoiz ez*, deiturikoak fantastikoenak lirateke; erdiko zatia, *Hemen, orain* (2006-2014); izenak adierazten duen bezala, errealistena. Idazlearen esanari jarraiki hasierako atalean bildumen artean kokatu badugu ere, erdiko atal honetako gai nagusia gatazka izateak, lana ipuin-liburuen barnean kokatzea ere eragin dezake; izan ere, nahiz eta beste gai anitz ere jorratu (lan honetan aztergai den generoaren ikuspegia adibidez), behin eta berriro euskal gatazkaren testuinguruan ipiniko gaitu autoreak eta eszenatoki baten moduan agertuko zaigu ipuin askotan. Gainera, egia

[1] Zalduak behin baino gehiagotan erabilitako banaketa gure egingo dugu lan honetan: ipuin-bilduma gai desberdinen inguruko ipuinen multzo bezala harturik, eta ipuin-liburua, aldiz, gai baten inguruan oinarritutako ipuinen pilaketa gisa.

da, ipuin batetik besterako pertsonaien izenak zenbaitetan errepikatzen direla (Mikel, Aitor, Elena, Iñaki...); horrek adierazten digu, balitekeela pertsonaiek ipuin batetik bestera jauzi egitea, nahiz eta pertsonaia autonomotzat ere har daitezkeen eta ipuinek ulergarritasunik ez galdu.

Idazleak ipuin-bilduma bere aurreko lanen aldean gai anitzen inguruan eraiki dela badio ere, liburuaren izenak berak ematen digu aditzera zein izango diren obraren ardatzetako batzuk: *Inon ez, inoiz ez*. Zalduak azaltzen duen bezala, fikzioaren espazio eta denborari egiten dio erreferentzia izenburuak; hots, bere hausnarketa metafisikoei jarraiki, inon eta inoiz gertatzen ez dena baina benetan gertatzen dena delako fikzioa.

Azken liburu hau bere ibilbideko osoenatarikoa dela esan badugu; hein handi batean, idazlearen obsesio literarioen berrespen modura har dezakegulako da; generoaren eraikuntzaren gaiarekin batera, beste hainbat ardatz errepikatuko zaizkigu. Zehazkiago, 2005ean argitaratutako bere *Etorkizuna* ipuin-liburuaren jarraipen gisa ere uler daiteke; izan ere, bertan agertutako ipuinetan agertzen zaizkigun motiboak biltzen dira bertan.

Gure ustez, idazle donostiarraren ipuingintzan *Gauzaren*² inguruko gogoeta gai nagusia dela oso ideia zabalduta bada ere, genero-rol³ normatiboen iraultza ere errepikatzen den motiboa izango da. Iruditzen zaigu idazleak kontakizun askotan egiten duela rol tradizionalen aurkako kritika; ia-ia ipuin guztietan agertzeraino, batzuetan kontakizuneko gai nagusi bezala, besteetan pertsonaiak laguntzen dituen eszenatoki modura. Horretarako, darabiltzan gai nagusiak haurren zaintza edota desleialtasunak izanik gehienbat, baina baita emakumeen lekua gizar-tean, homosexualitatea, banandu ondorengo bikoteen arteko harremana eta generoaren eraikuntzarekin loturiko bestelako hainbat xehetasun ere.

Hori egiaztatzeko zenbait kontakizun aztertuko dira xeheki, emakumeen eta gizonen iruditegia eraikitzekeo estrategiak ikusiko dira eta idazlearen beste lan batzuk tartekatuz, egileak bere kontagintzan erabi-

[2] Euskal gatazka aipatzerakoan Zalduak bere egindako terminoa.

[3] Hemen generoa Alvarez Uriak *Genero ariketak* laneko glosarioan definitzen duen moduan ulertu beharko da, hau da: “gizon eta emakumeei egotzitako eta sozializazioaren bidez barneratutako rol, identitate eta balioen definizio historiko-soziala” (Castillo & Retolaza, 2013: 288-289).

litako generoen ikuspegia aurkeztuko da. Lan hauek aukeratzearen arrazoa, gehienbat, generoaren iraultzaren motiboa argiki erakusten dutela izan da; aztertu nahi genituen arloak gardenki azaltzen direlako. Honako ipuin hauek aztertuko dira xeheki:

“Williams”: seme-alaben zaintzaren eta bikote harremanen arteko zerikusiarren inguruko gogoeta egiten du idazleak. Haizea izeneko haur txiki baten guraso diren bikotearengan jartzen da arreta istorioan, Jonan eta Malen. Ezkondurik daude eta senarrak beste emakume batekin duen afera erakusten zaigu. Eguneroko bizitzan hau guztia elkartzerakoan sortzen diren arazoei ematen zaien erantzunaren inguruko kontakizuna da.

“Gerra Zibilak”: nazio eraikuntzan borroka apalagoek duten lekua- ren inguruko hausnarketan oinarritzen da ipuina. Euskal Herriko baso batean borrokan dabiltzan Euzko Gudarozteko borrokari talde baten istorioa kontatzen zaigu, eta haien arteko emakume bakarrak, bere egunerokoan lehen pertsonan gertakarien berri ematen digu.

“Zeta-harrak”: kontakizun honetan ere seme-alaben zaintza eta bikote harremanak izango dira gai nagusia. Hemen ere haurrak dituzten Iñaki eta emazte ohiarengan fokalizatzen da istorioa. Kasu honetan, bikotea banandua dago, eta biek dute harreman berri bat: ama beste emakume batekin bizi da, eta aita ere beste emakume batekin elkartu da.

“Bila”: errelato honen muina metaliteraturan datza. Harreman lesbiko baten berri emanez, emakumeek eta homosexualek literaturan duten lekua- ren inguruko gogoeta erakusten digu. Bolada ekonomiko kaskarra pasatzen ari diren bi emakumeren arteko amodio-aferaren berri ematen digu idazleak. Protagonistek ikusten dituzten pelikula edo telebista serieen inguruko iruzkinak literaturaz duen ikuspegia ezagutarazteko baliatuz.

Ipuinen azterketa

Esandakoaren argitara, ikus dezakegu generoak bereizteko ahalegin berezia egiten duela idazleak lanetan, topikoak erabiltzen ditu sexuak bereizteko eta gero, topiko horiek deseraikitzen ditu.

Irakurlearen aurreiritziekin jolasten du: baliabide hau nabaria da emakumezkoak protagonista diren errelatoetan. “Gerra Zibilak”-en ha-

sieratik dakigu Euskal Herriko txokoren batean borrokan dabilzan gudar talde baten berri ematen zaigula, baina kontaktarekin aurrera egin ahala markatzen zaigu narratzailearen sexua, femeninoa hain zuzen. “Bila”-n ere generoaren inguruko planteamendua egin nahi duenean hasten da bi partaideen sexuen markapena, idazleak berak diosku kontaktetan “Fijatu al haiz ipuineko zein puntutan hasten diren elkarrizketak eta, ondorioz, genero-markak?” (274)⁴. Sexuak markatzeko enplegatutako baliabide nagusiena hitanoaren erabileran datza, elkarrizketen bidez markatzen du gehienetan autoreak partaideen sexua aztertuko diren ipuin guztietan. Izenburuek ere leku garrantzitsua hartzen dute zeregin honetan, aurrerago zehaztuko den bezala, “Williams”-en izenburuak adierazten digu zein sexurengan jarri nahi den arreta.

Azterketarekin hasteko, protagonistei helduko diegu. Aipagarria da narrazio gehienetan protagonistak tarteko adinekoak izatea; horrek, Zalduaren fokalizazioaren berri ematen digu. Gehienetan, bikote-harremman bat duten eta haurren baten gurasoak diren pertsonaiek betetzen dute ipuinetako protagonisten profila; aipatutako “Williams”-ekoak edo “Zeta-harrak” narraziokoak, adibidez. Hala ere, zehaztu behar da; aurrerago azaltzen saiatuko garen bezala, bikote-harremman heterosexualak aurkitzen ditugula nagusiki, eta homosexualak bigarren mailan geratzen direla.

Istoriotan ageri zaizkigun emakumezkoen eta gizonezkoen profilarri begiratzuz gero, zenbait ardatzen inguruan egituratzen direla ikusiko dugu, batez ere: amatasuna eta aitatasuna, etxeko bitzita eta lan mundua ezkontzeko arazoak eta bikotekidearekiko harremana.

Azkenik, narratzaile molde anitz aurkitzen ditugu. Gure azterketarako erabilitako ipuin gehienetan, kontalaria estradiemetikoa izatearekin batera orojakilea da; hala ere, aipagarria da, nahiz eta kontalaria estradiemetikoa izan, gizonarengan fokalizaturik agertzen dela; izan ere, bieran ematen zaigu gizonezkoaren sentsazioen berri, baina ez halaber, emakumezkoena. Adibidez, “Williams” istorioan lehenik Jonanen berri ematen zaigu, lehenengo paragrafoan agertzen da jadanik eta hurrengo orrialdeetan hartuko du Malenek, emazteak, hitza. Berdina gertatzen zaigu “Zeta-harrak”-en, protagonista senargai ohia litzateke eta bere inguruan harilkatzen dira gainontzeko pertsonaiak: alabak, emazte

[4] Soilik orrialdeak aipatzean, aztergai dugun lanari egin nahi zaio erreferentzia.

ohia, bikotekide berria eta gainerako 2.mailako pertsonaiak. Beraz, badi-rudi Zalduak ahalegin berezia egiten duela bikote-harremanak eta umeen zaintza bezalako gaien inguruan gizonetzkoen lekua aldarrikatzen.

Aitzitik, emakumeengan fokalizatu denetan istorioa, berriz, narratzaile intradiegetikoaren bidez izan da; lehen pertsona kontatutako istorioen bidez; hauetan gainera, kontuan izan behar da idazketak hartzen duen garrantzia, “Gerra Zibilak”-en eguneroko baten idazten duen pertsonaia dugu. Gema Lasartek bere tesian azaltzen duena argigarri suerta daiteke emakumezko pertsonaien eraikuntzan idazkeraren erabilera ulertzeko (2012: 65-66):

[Emakume idazleek sortutako emakume protagonistek] ia guztiek modus autobiografikoa dute kontamolde gisara [...]. Bali-rudike mendeetako emakume idazleen isiltasunak derrigortu dituela emakume idazleak identitate eraikuntza hartzera idaz-tankera gisa.

Gainera, “Bila” kontakizunean ere, istorio amaieran metafikziora joaz, hasieran narratzaile batek kontatutako istorioa zena, pertsonaieta-ko batek idatzitako liburu bateko istorio bilakatzen da aldi berean.

Honen argitara espazioak garrantzitsuak dira testu hauen azterketan. Gehienbat espazio itxiak erakusten dizkigu. Etxeek hauen artean leku berezia hartzen dute: bikotekideen bizilekua itogarri bilakatuko da ipuin gehienetan; adibidez, “Williams”-en “Berak egun guztia etxetik kanpo pasatzen din, eta nik bazaukanat kalera pixka bat irteteko eskubidea ezta?” (58); bestalde, etxearen deskribapen desatsegina egiten digu narratzaileak; egoera itogarria aurkezten zaigu bai gizonetzkoentzat, bai emakumezkoentzat, “Malen lanean ari da [...] haren mahaia irudikatu du, katalogo irekiek, San Miguel lata hutsek eta zigarrokinek estalia” (55). Azpimarratzekoa da, etxetik kanpoko zereginetan gizonetzkoak agertzen zaizkigula ia beti. Gainera, etxetik kanpo agertzen zaizkigun emakumeen kokalekuak nahiko marjinalak izan ohi dira, bizitza publikotik ezkutuan: baserria da emazte-ohiaren eta bere bikotekide berriaren bizilekua “Zeta-harrak”-en, basoan garatzen da “Gerra Zibilak”-eko kontakizuna, kontainerretan ezagutzen dute elkar “Bila”-ko emakumezko bikoteak...

Istorioretan ageri zaizkigun emakumezkoen eta gizonezkoen profilarri begiratzuz gero, zenbait ardatzen inguruan egituratzen direla ikusiko dugu, batez ere: amatasuna eta aitatasuna, etxeko bizitza eta lan mundua ezkontzeko arazoak eta bikotekidearekiko harremana.

Emakumezkoen kasuan generoaren egituraketan amatasuna gai errepikakorra izango da *Inon ez, inoiz ezen*. Lasartek diosku euskal literaturan emakumezkoek sortutako emakumezko protagonisten azterketa egin ondoren, zenbait narrazioetan amatasunaren alde onak azpimarratzen direla; hau da, diferentziaren feminismoaren zantzuak aurkitu dituela honako nobela hauetan: *Zeruetako Erresuma, Jostorratza eta haria, 31 baioneta, Amaren eskuak...* (apud Lasarte, 2012: 132; azterketarako erabilutako ipuinetan kontalaria objektiboa da eta ez du baloraziorik egiten (ez da amatasunaren aldeko, ez kontrako iritzirik ematen), hala ere, ez dirudi amatasunaren ikuspegi idealizaturik ere egiten denik.

Umeen zaintzan sortzen diren arazoez dihardute errelatoek, bikotekidearekiko zein bikotekide ohiarekiko harremanean sortzen diren arazoez. “Zeta-harrak”-en bi gurasoen arteko desadostasunaren berri ematen zaigu, haurren aisialdiko denborari dagokionean, gurasoak umeen jagotearen alderdi baten inguruan ados ez daudenean sortzen den talakaz, “-Seguru mendi horretan, omenaldian, egon zaretela. -Bueno, eta zer? Nire asteburua da eta titi-puntan jartzten zaidana egin dezaket alabekin. [...]. -Edozein modutan, ongi dakizu ez zaidala gustatzen umeak holako gauzetara eramatea.” (219-220). Aurkezten zaizkigun emakumeek ez dute “ama onaren” profila betetzen, badirudi Zalduak hemen ere gizonezkoen eta emakumezkoen rola irauli eta gizonezkoari historikoki egotzitako akatsak amarengan ezartzen dituela (alkoholismoa, etxetik kanpo denbora asko igarotzea, haurren zaintza ahaztea...). Adibide hauek ongi ikusten dira “Williams” ipuinean: amak txirriak erretzen ditu eta aita haurraren kargu utzita ateratzen da lagunekin; ipuinean bertan agertzen zaigu lagunekin festara joaten denean pertsonaien gogoia “-Gaur nesken afaria dun! *Desmadrea! Desmadrea!*” (65). “-Non dago Haizea? Txirri usaina dago airean [...]; -Bere gelan egongo duk, han utzi diat jolasean -Malenek ez du bista pantailatik apartatu. -Afaria...? -Ez, ez zioat eman oraindik, Jonan.” (55).

[5] Adibideetako letra etzanak neurea dira.

Azkenik, Lasartek diosku euskal literaturan emakumezkoek sortutako emakumezko pertsonaiak sortzerakoan “genealogia femeninoa gailentzen dela, hau da, emakume idazleak ahalegindu direla emakumeen arteko harremanak plazaratzen” (2012: 138). Azpimarragarria da Zalduaren kasuan ez dela ama eta seme-alaben arteko harremanean sartzen, ez zaigu haien harremanaren inguruko daturik ematen, ez sentimendurik aipatzen, ez eurak bakarrik daudeneko pasarterik kontatzen... Aitaren eta haurren artean, aldiz, baditugu horrelako adibideak.

Etxeko bizitza eta lan mundua lotzeko arazoak dira ipuinetako beste motibo errepikakorra: egia esan, azterkizun ditugun istorioetako emakumezkoek gaur egungo joerari jarraiki⁶, etxeko lanak egiteaz aparte, etxetik kanpo lan egiten dute gehienek. *A priori* ez zaigu aditzera ematen zentzu horretan gizon eta emakumezkoen arteko desorekarik dagoenik. Hala ere, zenbait ipuinetako protagonistengan horren agerikoa ez den egoera zapaltzaile baten zantzuak antzematen dira: espazioa aztertzerakoan aipatu bezala, “Williams”-eko Malenek etxean lan egiten duenez, etxean ematen du eguna, Jonanek ostera, kanpoan egiten du lan.

Jadanik antzeman daitekeen bezala, bikotearekiko zein bikote ohia-
rekiko harremanak dira ipuinetan behin eta berriz errepikatzen zaizki-
gun arazoen muinak. Adibidez, badirudi “Zeta-harrak”-en aitaren bikote
berriak gizonaren nahiei men egiten dien emakumearen papera eta
emakume objektuaren rola jokatzeko dituela. Ipuinari izena ematen dio-
ten animaliekin (zeta-harrak) jokoa eginez, istorioan bertan esaten zai-
gu zeta-harrak emeak izan ohi direla eta “larrua jo eta *errutea beste
gauzarik ez*” (226) dutela egiten. Bikote ohia-
rekiko harremanaren berri ematen zaigunean jelsia da gehien azaleratzen den sentimendua, ipuin
batean baino gehiagotan agertzen zaigu horren adibiderik, “Zer? Zure
*laguntxo*a hortik dabil, ezta? –Pilar du izena. Eta ez, ez dago.” (221).

Era berean, badira, soilik emakumezkoek lotuta agertzen diren zen-
bait motibo: homosexualitatearena litzateke nabarmengarrietakoa. Az-
tertzen ari garen ipuinetako zenbait protagonistek harreman homose-
xualak⁷ nahiz heterosexualak izaten dituzte.

[6] EUSTAT-en 2011ko datuen arabera, EAE-n 2.179.815 lagunek lan egiten dute; horie-
tatik 1.063.575 gizonetakoak dira eta 1.116.240 emakumezkoak.

[7] Harreman homosexuali erreferentzia egiten zaienean Alvarez Uriak bezala ulertuta
egin behar dela, “sexu bereko pertsonetako desira sentitzen duen pertsona” (Cas-

Batetik, adierazgarria da pertsonaia homosexualak sortzea ipuinetan, batzuetan protagonistaren beraren lekua emanik; izan ere, modu honetara, heteronormatibitateari aurre egiten dio autoreak, homosexualitatea ikusgarri eginez. Hau ere genero rol normatiboak aldatzeko saiakera izango litzateke; izan ere, Alvarez Uriak bezala ulertuta, heteronormatibitatea “jarraitu beharreko eredu eta arau bihurtzea harreman heterosexualak” (Castillo & Retolaza, 2013: 292) genero-rol normatiboen alderdietako baten gauzatzea litzateke.

Bestetik, bilduma osoan soilik emakumezko homosexualak agertzea ere deigarria da (egia esan, Zalduaren ipuingintza osora zabaldu daitekeen orokorpena da hau, gay baino lesbiana gehiago sortzen baititu). Guk aukeratutako bi kontakizunetan badira lesbianen kasuak; bat “Zeta-harrak”-en, zeharka bada ere, erakusten zaigu amak orain beste emakumezko batekin duen afera, “Eta Bilboko manifestaziora? Ez duzu, ba, Asun zure *lagunarekin*, horra eramateko asmoa izango?” (228). “Bila”-n aldiz esplizituki kontaktzen zaigu sexu-harremanaren pasadizoa “Ilea laztandu zidan, eta musu eman zidan ondoren; espero bezala erantzun nion nik [...]. Laster jaitsi ginen lurrera, edo erori ginen.” (267). Honen guztiaren bidez, homosexualitatea ikusgarri egiten bada ere, deigarria iruditu zaigu soilik emakumezkoen lotuta agertzea, baliteke emakumezkoen sexu askapena, emakumezko diren heinean, oraindik zailago gertatzen delako izatea; eta horri idazleak lekua eman nahi izatea. Bestalde, eta nahiz eta emakumezkoen homosexualitatea agerrarazi, harreman mota hau bigarren planoan geratzen dela dirudi, ez baitugu aurkitzen protagonisten artean harreman egonkor lesbikorik, erran nahi baita, “Zeta-harrak” kontakizunean zeharka soilik aipatzen den harremana dugula, kontakizun nagusiaren atze-oihal gisa agertzen dena, eta “Bila”-n agertzen zaigun harremana esporadikoa dela.

Azkenik, “Zeta-harrak” kontakizunak eskainiriko datuei helduz, emakumezkoen arteko harreman homosexualen alderdi interesgarri batzuk azaltzen zaizkigu. Sareinak taldeak ongi azaltzen duen moduan

Erresistentzia gune horien bila jo ohi dute lesbiana askok eta askok. Horiatariko zenbait lekaimetxea, harema, eskola, base-
rria, ostatua edo aterpea dira. Esaterako, XX.mendeko literatu-

tillo & Retolaza, 2013: 293). Hortaz, ez gara bisexualitateaz mintzatuko, nahiz eta gizon eta emakumeekin izan harreman sexualak ipuinetako pertsonaia berak.

ra lesbiarra urruneko aterpe zahar batean, itsasoaren erdian dagoen itsasontzi zabal eta handi batean, irla batean edota Parisen kokatuko da (2010: 98).

Gure kasuan ere, hiriko bizitzatik urrun, baserri batean, bizi diren emakumezkoen inguruko datuak tartekatzen zaizkigu. Gainera, zenbait ikerlarik borroka homosexuala eta gainontzeko iraultzak elkartu izan dituzte, adibidez,

Hego Euskal Herrian lesbianismoa eta feminismoa elkarren ondoan landu ziren 1979tik 1995era. 70ko hamarkadan mugimendu feministaren barnean sexualitate askeari eta lesbianismoari buruzko gogoeta plazaratu zen (Villar *apud* Sareinak, 2010: 89).

Gure kontaktetan, amak, lesbiana izatearekin batera, euskal nazio eraikuntzan parte hartzen duela zehazten zaigu “-Umeak nora eraman behar dituzu [...]? Bilboko manifestaziora [...]? Jakinaren gainean zaude: ez dut Maddi egunkarian berriz ikusi nahi ikurrin bat eskuan duela.” (228) eta arestian esan bezala, protagonista gehienak maila ekonomikoertainekoak dira.

Genero indarkeriaren gaia iruditu zaigu emakumezkoen azaletan ageri den beste auzi nabarmengarria. Analisia hobeto ulertze aldera, genero indarkeriatzat onartzen dena mugatu beharko litzateke. Nazio Batuek horrela zehaztu zuten: “indarkeria edo xantaia emozionala erabiliz edo erabiltzeko mehatxuaz egiten den edozein motatako biolentzia; bortxaketa, emakumeenganako indarkeria, sexu-jazarpena, pederastia edo intzestua barne” (itzulpena neurea da, *apud* Lasarte, 2012: 79).

Honen adibiderik badugu “Gerra Zibilak”-en, eta bilduman zehar ipuin gehiagotan ere agertuko da. Bortizkeria fisikoaren adierazpena protagonistarengan gauzatzen da; behin eta berriz bortxatzen du bere borroka kide batek eta laguntza eskatzen duenean ez du erantzunik jasotzen. Emakumeek sortutako emakume protagonisten azterketan indarkeria fisikoaren kasuak aztertzen direnean, honakoa esaten zaigu: “gertatutako gauzak kontatzen zaizkigu [...] eta indarkeria sinbolikoa ikusten da” (*apud* Lasarte, 2012: 84). Baieztapen hau ere gurera ekar dezakegu, kontakizunean zehar etengabeak dira honen adibideak “hara-gia nik hezurgabetu eta gatzatzeko agindu du sarjentuak [...]. Berehala jaten ez dugun ehiza guztia nik gatzatu ohi baitut” (87) edo “Uniformeak josten” (95). Indarkeria sinbolikoaren zertzeladak kontaktarekin tar-

tekatzen baditu ere, indarkeria fisikoa gauzatzen den unea tentuz kon-
tatuko digu geroago.

Ikus daitekeenez, kontakietan indarkeria fisikoarekin batera tar-
tekatzen da indarkeria sinbolikoaren gauzapena, baina, Nazio Batuen
adierazpenean indarkeria sinbolikoa ez da oso argi adierazten eta agian
horregatik, ondorengo diote Bosch eta Ferrerek horren inguruan:

Biolentzia mota honek gizarte talde bat menperatzeko botere-
tsuek garatutako estrategia kulturalak natural bihurtzea du
ezaugarri nagusia. Hau da, gizarte desberdintasun ariketa
bat natural bihurtzen duen biolentzia da eta, hain zuzen horre-
gatik, askotan ez zaio kontrarik egiten (itzulpena neurea da,
apud Lasarte, 2012: 78).

Aurreko ataletan azaldu den bezala, bortizkeria mota honek har-
tzen du leku nabarmena Zalduaren lanean (sexismoa aipatu da, bikoteen
arteko harremanak aztertzerakoan batez ere). Lasartek dioen bezala,
euskal literaturan “tratu txarrak edo abusuak gertatzen direnean, [espa-
zioaren] fokua erabat ixten da, indarkeria ikusezin edo isiltasun bihurtu
nahian” (Lasarte, 2012: 88); espazioaren atala lantzerakoan ikusi dugu-
nez, espazio itxiak (gure kasuan etxeak) gailentzen dira, eta bertan ga-
ratzen dira aipatu indarkeria sinbolikoaren ezaugarriak.

Gainera, indarkeria honen erakusgarriak ez dira soilik protagonis-
ten gorabeherak; honen zertzeladarik ere ageri zaigu hari nagusitik
urruntzen diren pertsonaien artean ere. Honen adibidea dugu adibidez,
“Gerra Zibilak” ipuinean; izan ere, istorioaren protagonistak berak ge-
nero indarkeria jasan behar izaten duela ikusten badugu ere; kontakizu-
naren momentu batean, protagonista ez den beste pertsonaia batek ere
honen adibidea erakusten digu. Gudarosteko buruzagiak beste gudari
batekin hitz egin ondoren, zera kontatzen diola esaten zaigu: “Pasa den
mendearen amaieran, bailara honetako baserrietako neska batzuk kon-
bentzitu, edo bahitu –hori ez dit argi azaldu-, eta haiekin bizitzera era-
man zituzten mendira” (100). Kontatzen zaigun ekintzaren aurrean
pertsonaia guztiek (buruzagiak, beste gudariak, gudarosteko gainon-
tzeko gudariak...) erakusten duten pasibotasuna indarkeria sinbolikoa-
ren adibide garbia litzateke. Nahiz eta ekintza argi ez egon, indarkeria
egon ahal izan dela susma daitekeen kontakizunean, pertsonaiek ez dute
gertakariak argitzeko zirkinik ere egiten eta indarkeria bera egon ahal
izatea onartzea dakar horrek.

Pixka bat sakonduz, ipuin honetan genero indarkeriaren atzean kopripilo sakonago bat ezkututzen dela ikusiko dugu; izan ere, esan badugu neskatoak laguntza eskatzean ez duela erantzunik jasotzen, zergatia bera ere azaltzen digu egileak, “inportanteena borrokan jarraitzea da” (97). Baieztapen honek azaltzen digu ipuinaren gibelesko ideia, Mikel Ayerbek dioen moduan:

Gatazkaren ideien kuestionamendu bat ere iradokitzen du [...]. Historia liburuetan gerra zibil gisa deskribatzen ez diren gatazken berri ere ematen baitu [...]. Gatazka nagusiek bestelako gatazka txikiagotu eta irentsi egiten dituztela, sarritan gatazka indibidualak auzitan jarri eta ezabatzeraino (Ayerbe, 2016: 209).

Aztertzen ari garen ipuina gerrako genero rolen markapenaren sinbolotzat har genezake, izan ere, Yuval-Davis eta Anthias-ek dioten moduan “emakumezkoen eginkizun nazionala ugalketan oinarritzen da, ugalketa biologiko eta ideologikoa barne hartzen dituelarik” (itzulpena neurea da, 2000: 10); “Gerra Zibilak”-eko protagonistarengan hau bera ikusten dugu, sarjentuak borrokan jarraitzeko esaten dionean, kontalariak berak adierazten digu badakiela “hori posible egin dezakeen bakarra” bera dela (102). Gainera, Allen-ek diotenari jarraiki, “emakumezkoak arazo bilakatzen dira borroka garaian, patriarkatuari kontra eginez, gerra garaiko hierarkia eta patriarkatu beharrezkoa mehatxatu dezaketelako” (itzulpena neurea da, Allen, 2000: 309) eta ipuineko protagonista arazo bilaka daiteke buruzagiarentzat bortxatzen duen kidearekiko matxinatzen lagunduz gero.

Gizonezkoen analisisa emakumezkoena baina soilagoa egitea hautatu dugu, ikusi baitugu gizonezkoen profilarik begiratu, emakumeekiko zenbait ezaugarri kontrajartzen direla eta beraz, hemendik aurrerako emakumeekiko alderaketa moduko bat izango da.

Narratzaileak hitz egiterakoan aipatu den bezala, gizonezko pertsonaien marka da istorioak gehienbat beraiengan fokalizatuak egotea. Hau erakusteko, Zalduak zenbait estrategia narratologiko erabiltzen ditu: oraindik orain aipatu dena, istorioan agertzen den lehen pertsonaia gizonezkoa izatea litzateke erabili. Bestalde, ipuinen izenburuek ere eginkizun erabakigarria jokatzen dute; gaude ez dela kasualitatea “Williams” ipuinean, zeinetan esan dugun gizonezkoarenganako fokalizazioa nabarmena dela, izenburuak, batetik, gizonezko izena eta bestetik,

gizonezkoen bizarra mozteko tresnen marka ezaguna ordezkatzea, maskulinitatearen adierazgarri.

Beste alde batetik, aurrerago emakumez hitz egin denean adierazi da ez dela sakontasunik antzematen ama-alaben harremanetan, baina, “Williams” eta “Zeta-harrak” ipuinetan adibidez, gizonezkoek alabekin duten harremanak ipuinetako orrialde dezente hartzen ditu: “Atea itxi du, eta arraroa iruditu zaio Haizea ez agertzea aitatxo, aitatxo! oihukatuz” (54).

Emakumeak homosexualitatearekin lotzen baziren, gizonezkoen kasuan homofobia agertuko da. Horrela, “Zeta-harrak”-en aitaren bizilagun bati gizonezkoaren berri galdetzean, hau esango digu “Haren emazte sorginak ez zuen minutu bat ere galduko umeak kentzeko. Horietako bat da... badakizu... [...] Oraingo emaztegaiak, horrek bai ematen zuela emakume ona” (232). Emazte ohiarekiko elkarriketetan ere homofobia ageri zaigu, zeharkako aipamen ironikoekin adierazten baita kontakizunean gai tabua dela, “Ez duzu, ba, Asun zure *lagunarekin*, horra eramateko asmoa izango?” (228).

Azkenik, hain berezko duen parodiaren estrategia ere erabiliko du: “Gerra Zibilak”-en batailoiko gainontzeko partaideak, guztiak gizonak, nabarmen geratzen dira karlisten taldekoei aurka egin ondoren; protagonista Sabiñek aurretik esan bezala, haietako bat emakumezkoa izanik, nahiz eta taldekideek hasieran ez sinetsi. Hasieran, Sabiñez trufatzen dira, “barre egiten didate besteek. ‘Gona jantzita al zebilen [...]?’ *Rougea*-ren distira sumatu zenion ezpainenetan, ala?’” (94), gero, protagonistak berak kontatzen digu “Gorpuen artean ibili naiz une batez [...]. Buelta eman diot lurrean ahuspez etzanda geratu den bati. Emakumea da, ez oso gaztea. Irribarre egin dut” (99), borobiltzeko, ez du gainontzekoen errekonozimendurik jasotzen, nahiz eta denek ikusi arrazoi duela. “Williams” errelatoan ere badugu parodiatzearen zantzurik; nahiz eta, Jonan aita maskulinitatearen parametroen barnean aurkezten zaigun “Konketa ilez beteta dago. Bereak direla konturatu da, goizean bizarra egin duenekoak” (55), aldi berean, bai narratzaile estradiegetikoaren eskutik bai emazte Malenen ahotik, maskulinitatearen ideia mendebaldarraren kontra joango litzatekeen ahuleziaren bidezko parodiatzearen zantzuak erakusten zaizkigu: “Jonan beti zorabiatzen da mendatea igotzean, etxerako itzuleran” (60), edo gidatzeari muzin egitearen bidez: “Baina Jonanek, baimena hemezortzi urterekin atera bazuen ere, ez du

orduz geroztik bolanterik ukitu. –Beldurra emango lidake orain kotxe bat hartzeak” (62).

Ondorio gisa

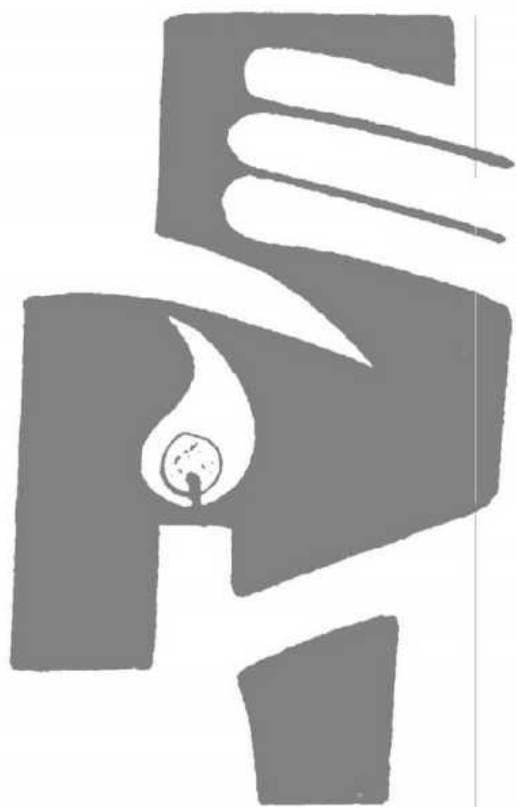
Lan honen helburua Iban Zalduaren ipuingintzan genero rol normatiboen kontrako iraultza proposatzen dela frogatzea izan da eta iraultza hori, literatura osoan zehar egiten saiatzen dela.

Uste dugu, argi erantzun daitezkeela hasieran planteatutako galderak: genero rol normatiboen kritika zorrotza egiten da kontakizunetan eta ondorioztatu dugu, Zalduak generoa itzultzeko irakurlearen inguruko gaur egungo gertuko eta eguneroko bizitza azaltzen digula gordin-gordinean. Horregatik, emakume eta gizonezkoek gaur egungo egoeran dituzten arazo eta akatsen arteko banaketa difusoa da, ez dira banatze nabarmenak, esango genuke mikromatxismoak salatzen jotzen duela.

Azkenik, esanguratsua da euskal literaturan emakumezkoek sortutako emakumezko protagonisten inguruko analisisirik egin bada ere, gizonezkoek sortutako gizonezko eta emakumezko pertsonaien inguruko azterketak urriagoak izan direla. Etorkizuneko lanetan garatu beharreko gaia iruditzen zaigu.

Bibliografia

- ALLEN, H. "Gender, sexuality and the military model of U.S national community", in Mayer, T. *Gender ironies of nationalism. Sexing the nation*, Taylor & Francis e-Library, 2000. 309-329.
- AYERBE, M. "Iban Zalduaren Ipuingintza. Guda eta gatazka", in Arroita, I. & Otaegi, L. *Oroimenaren lekuak eta lekukoak. Gerra Zibilaren errepresentazio artistikoak vs. kontaera historiko-politikoak*, 201-213, Bilbo: UPV-EHU, 2016.
- ALVAREZ URIA, A. "Glosategia", in Castillo, I. & Retolaza, I. *Genero ariketak*, Donostia: Edo, 2013. 279-308
- LASARTE, G. *Feminist agenda*, Bilbo: UPV-EHU, 2012.
- ANTHIAS F. & YUVAL-DAVIS, N. "Gender ironies of nationalism: setting the stage", in Mayer, T. *Gender ironies of nationalism. Sexing the nation*, Taylor & Francis e-Library, 2002. 1-25.
- SAREINAK, "Milia balitz lamia... lesbianismoa eta euskal literatura" in Egaña, I. (koord.), *Desira desordenatuak: Queer irakurketak (euskal) literaturan*, Donostia: Utriusque Vasconiae, 2010. 87-103.
- ZALDUA, I. *Etorkizuna, 2. argitaraldia*, Irun: Alberdania, 2005.
- Inon ez, inoiz ez*, Donostia: Elkar, 2014.

Sorkuntza

Poema zoriontsuak

AINARA MAIA

VIOLA FISCHEROVÁ (18.10.1935, Brno), Morabiako poetisa bat

Kuzkurtu egin zinen
Nire baitan kukutu
Fetu bat bezala.

ETXOLA BAT MAHASTIAN (Jose Angel Valiente)

Zein hauskorrak diren paretak
artean ez zegoen ezer
atean ni nago, eta ni naiz.
Dena, ni hautsirik naizela;
dena, ni hautsirik nintzela.
Etxola hau neurea da,
baina nolatan ezin izan nuen ikasi
hura ukaiten edo sinesten?
Oso baliotsua hemen, beraz,
iraganeko zoriona eta zorigaitza.
Etxolaren atalasea oraindik epel dago
oin hutsen azpian
ia entzuten da hamar aldiz ahots bat
ahostun amaigabeko iluntasunean
eta izarrak zerrautsa begietan.

IDEA VILARIÑO (1920-2009), Montebideoko poetisa bat.

IDAZTEN DUT, PENTSATZEN DUT, IRAKURTZEN DUT

Idazten dut, pentsatzen dut, irakurtzen dut
hogei orrialde itzultzen ditut,
albisteak entzuten ditut,
idazten dut, idazten dut, irakurtzen dut.
Non zaude
non zaude.

TOPAKETA

Dena zurea da
zuregatik
zure eskura doa
zure belarria
zure begirada
joan ohi zen
joan zen
beti izan zen
bilatzen zaitu, bilatzen zintuen
lehen bilatu zintuen
beti
sortu nintzen gau beretik
negar egiten nizun sortzean
eskolan ikasten zintudan
orduko maiteekin maite zintudan
eta besteengan.
Gero
gauza guztiek
lagunek liburuek porrotek
larritasunak udak eginbeharrek
gaixotasunek aisiek konfidentziek
dena markaturik zegoen
dena zihoan bideraturik
itsu-itsuan
errenditurik
igaroko zinen tokirantz
aurki zenezan
zanpa zenezan.

DEIKA ARI NATZAIZU

Maite,
itzaletik
minetik.
Maite, deika ari natzaizu
oroiminaren putzu itogarritik
balio ez didan ezerekin
ez zaitut itxaroten.
Deika ari natzaizu, maite
patuak ametsari eta bakeari bezala
deika ari natzaizu
ahotsez
gorputzez
bizitzaz
dudan guztiarekin
eta ez dudanarekin
etsiturik
egarriturik
negar zotinka
airea bazina bezala
ni itoz
argia bazina bezala
ni hilez.
Gau itsu batetik
ahantzuratik
ordu itxietatik
bakartasunean
negar-malkorik gabe
ezta maitasunik gabe ere
deika ari natzaizu
heriotzari bezala,
maite,
heriotzari bezala.

UDA BAT

Batzuetan keinuak egiten ditut
tristura-aurpeirik egin ez dezadan
ahaztu nadin,
maite,
nire pentsamendu krudel eta gogorrak
uxa ditzadan.
Nola egin behar dut,
maite,
oraindik bizitzen segitzeko
oraindik uda hau jasateko.
Asko pisatzen du,
itsasoak pisatuko balu bezala
pisatzen du,
bere bloke ikaragarriarekin
neure bizkar,
hondoratzen nau
minaren lur beltzanean
eta hor deseginik uzten nau
maite
hor bakarrik
zure abandonuak.

AINARA MAIA URROZ (1976), Irungo poetisa bat.

ZORIONTSU NAIZ

Zoriontsu naiz

hitz hauek idazten dizkizudalako,

zu isilik bazaude ere.

Zoriontsu naiz

“nola zaude” galdetzen dizudalako

zurekin beti han/hemen nagoela errateko

bihotz osoz “maite zaitut” errateko

Zoriontsu naiz

maite zaitudalako

zoriontsu naiz

zu ezagutu izanagatik

han/hemen nirekin zaitudalako soilik

inoiz baino zoriontsuago naiz.

POEMA BERRIA ZURETZAT

Udazken honetako naturak
zure arimaren koloreak zabaltzen dizkit
neure eskuetan
udazken honetako haize hotz honek
bihotza laztantzen dit
zure eskuetan
urteko geltoki erromantiko honek
xuxurlatzen dit epel, isilik
zeren eta sentimendu hau
konkretu subjektiboa da
zuganantz
arrazoitzen ez dakien sentimendua.
Ez naiz objektua
ez dago helbururik
zu giltzarrapo bati lotzeko
baina subjektua zara,
gorri grinatsua den boligrafo honen
ene bizitzaren protagonista
eta askatasunez idazten dugu
zeru urdinean
haizearen bitartez
gure maitasuna.

*Gustatzen zatzaizkit
zoragarria zarelako
eta horren ongi sentiarazten ninduzulako.
atzoko San Jose lore erneberri hauek
ekar ditzakezu
eta nik
musika leun bat ekar diezazuket
elkarrekin dantza egin dezagun
eta hodeietarantz joan gaitezen.
Zuk niri maitasuna hats hartzen didazu
eta
nik zuri poesia ematen dizut
bikote perfektua gara bere inperfektutasunean.*

Egun berri bat
Zugan sinesten dut
Prest eta zabalik nago

*Maitasun handiak ez du inongo mugarik denboran udako leihorantz./
Die grösste Liebe hat keine Grenze in der Zeit zur Sommer Fenster*

Goizean goiz jaikiak
lanbroturik hiria
ene barne bazter miresgarriak ikusi ditut
begiak hertsirik
eta eguzki-errainu bat sartu zait barnean,
itxaropen-izpi bat
bizi naizela oroitaraziz
maite dudala ene bihotz osoz.

Maiatz.en bidean

Horra, irakurle, *Maiatz.en bidean 1982-1990* liburutik egin dugun lagina. Lagin honek liburua irakurtzera eragin nahi luke irakurlegoa.

Zer da, beraz *Maiatz.en bidean 1982-1990* liburua? “Maiatz” aldizkariari eta bere eragine nagusiarri egin nahi izan zaion omenaldi bat, batik bat.

“Maiatz” aldizkaria 1982. urteko otsailean sortu zen, eta egun, Baionan editatzen da. Geroztik etengabe dihardu euskal idazleen artikulua, poesiak, beti ere literaturari emanak, argitara ematen Lucien Etxezaharreta-ren ardurapean.

Sortzaileen artean jarri beharrekoak dira Lucien Etxezaharreta-z gain, Piarres Charriton, Itxaro Borda, eta Aurelia Arkotxa. Hasieratik beretik izan zuen idazle askoren laguntza, batik bat iparraldekoena: Henriette Aire, Aurelia Arkotxa, Jon Casenave, Jean Luis Davant, Eñaut Etxamendi, Txomin Peillen, Auxtin Zamora, Etien Salaberri, Mayi Pelot, Beltza, Manex Erdozaintzi.

Hasierako alean erabaki zuten aldizkariaren nolakotasuna:

«Aldizkari bat, gurea. Gauza batzuk, denetarik, euskaraz, landuak. Gure literatura.

Literatura, zertarako? Gure sendimenduak ez ditezen bakarrik pasa bainan bizi ditzagun. Maitasuna, lana, tristezia eta mendiak, esperantza eta gau baten zoriona, euskaraz. Gureak euskaraz direlakoan.

Literatura guretako. Ez gauza hil batzuk, ikerketa hotzetarakoak eta errautsez bete erakustokietarakoak.

Literatura bizirako.

Hasiera beretik izan da Lucien aldizkariaren koordinatzaile, eta idazle askoren eragile eta bultzatzaile. Horretaz gain, beste euskal aldizkari eta egunkari askotako kolaboratzaile fina izan da.

Beraz, bi omenaldi egin nahi izan dira liburu honekin: bata aldizkariari berari, bertan argitara emandako lan askoren bilduma eginaz, kolaboratzaileak ohoratuz, eta bi, Lucien Etxezaharretari berari.

Euskaltzaleen Biltzarra izan da berriro ere omenaldi honen eragile. Badaramatza urteak hainbat omenaldi eta argitalpen antolatzen, azken hamar urte hauetara mugatuz eta liburuaren sarreran Piarres Aintziarten hitzak honeratuz, “Beskoitzen, Joannes Leizarraga omendu genuen eta karia horretara Patxi Salaberri Muñoak *Leizarraga zaharra, Leizarraha berria* obra eskaini zigun. Jatsu-Garazin Jean Etxepare gaztearen *Iturraldea* eleberri ezezafuna, aro baten testitu aberatsa, inprimatu genuen. Lekornen Leon Pochelu apez jakintsun *Garralda-ren Herrian* agertu artikuluan, *Jakitategi Jakitate* tituluaren ezarriak, liburu batean bildu genuen. Beñat Soulé-ren lan gaitza. *Neurtizlari Bertsulari iparraldez*, aurkeztu genuen Irisarrin. Donibane Garazin berriz, euskal militante suhar eta idazle fin Pierre Duny-Petre *Piarres Hegitoaren* obrak. Azkena (the last but non the least) *Etxea eta Etxekoak*, hedadura handiko idazle batek kartsuki, bilkuraz bilkura han hemenka hedatua, eta berriz argitaratua: biba Zu, Donoztiriko seme Daniel Landart...”

Guk, *EGAN* aldizkari honen bidez, gure zorionak igorri nahi dizkiogu Lucieni, eta jarrai dezala gaur arte egin duen moduan gogotsu lanean.

EGAN

Akixo Kepa Zigor ¹

EGIAK

Egiarekin egindako
ezpatek dute
gizona hil.

Egiak ditu legeak
egin, eta lege
gabeak urkatu.

Egiak egin du gosea
eta gizon lodiak.

Egiarekin zuritu dugu
haurraren esnea.

Egiak ezkondu ditu
ez zirenak maite.

Egiari besoa moztu diotelako
nere ama negarrez.

Egiak eskuak beteta,
baserritarra joanda solora,
egiaren soloa,
egiarentzat artoa.

[1] Aretxabaletan sortua, Biarritzen bizi, argazki, marrazki eta eskultura langilea. Zoro garaia poema liburua argitaratu zuen.

Egiak eraman du
Espainiara soldado.

Egiak jotzen ditu
nere herriko kanpaiak.

Egiaz beteta dira
neska hutsaren sabelak.

Egiak dio
anai arrebaren
semea ez dela egia.

Egiak du
Aita Saindua egitu.

Egiak egin ditu
Euskal Herriko lanoak.

Egiak utzi ditu
gau gabe sorginak.

Atzo entzun nuen
haur bat jaio dela
eta gezur izena duela.

Maiatz 2 (1982)

NAFARRA

Nafarra, Nafarra urruna
Nafarra bederinkatua,
txapel gorrien etxea.

Kondairak dion bezela,
zenbat aldiz etorria,
zenbat aldiz joana.

Nafarra, Nafarra ezkondua,
Nafarra alarguna,
zure lur lehorrentzat, Xiberoko elurra.

Nafarra, haundietatik haundiena,
eskutan kristaua,
Oiartzunen ezaguna.

Nafarra, zezenen belarra,
Iruinea harrizkoa,
Estella horia.

Nafarra, Nafarra,
Aralartik nago oihuka
zatoz etxera, ala,
betiko izan zaite madarikatua.

SUA
Aita gizon.
Ama hotz.

Alkar maitasuna
laztanez egina;

Hotza erditu zen,
zu sortu.

Sua jaio zinen.

Zira,
lapur,
hiltzaile,
oker,
eta neguak
egin zaitu ederra.

Ez dezu
ispulu beharrik.
Maite zaitut dantzan
nere eskuetako harritan.

GIZONA

Gizonaren erditik
sortzen da
eman nahia.

Egiz,
oso,
sakon,
bero,
horregatik gizonean
sinisten dut.

Nahiz eta erditik
kanporako bidean,
egia gezurtu,
osoa zatitu,
sakona arindu,
eta beroa epeldu.

GIZONAREN BARATZEAN

Ixiltasuna behar da
gizonaren baratzean,
goizean goiz soma dezan
barurik; errotako ura.

Uraren soinuan
ikusiko ditu
maitasunaren eskuak
biziaren ogia oratzen.

PUTA
Herriz herri
ari naiz
zoriona saltzen.

Hankak ditut
harripeak bezala,
eta eskuentzat bularrak.

Batzutan bihotza
lokatzaz betetzen zait,
eta nere ibilkerak
nahiak agertarazten ditu.

Aski luzea naiz
begietan ikusteko,
eta aski laburra
irainak biltzeko.

Garia erein
dutenentzako
sedak kentzen ditut,
eta ogia erosteko
estaltu osorik.

Ni naiz amodio
debekatuaren ohea,
eta ardoaz nahastutako orhoipena.

Maiatz 3 (1982)

Alkhat Ernest ²

DROGA GOGOAN

Doinua: Xalbador zenaren, "Esperantzarik gabeko amodioa"-rena.

Hendaiaiko Iparragirre lehen bertso paper lehiaketaren bigarren Saria

Mila hizkuntzen artean ere egiten bada hautua
Mundu osoak ezinbertzean hitz bakar bat du batua
Aments faltsuen iturria da droga dutena deitua
Hoin garbia zen Euskal-Herrirat zorigaitzak du sartua
Itxaropenak zabal dezala hasterat noan kantua.

Diru hutsaren morroiak dira droga horren nagusiak
Gizontasunak dituen mugak dituztelarik hautsiak
Anaiak hilez dituzte beti zuzentzen beren auziak
Bihotzak duen maitasunetik sosak ditu biluziak
Bainan errexki saretan sartzen ahulak diren guziak.

Maitasun faltan, lan eskasian laster bilatzen urtzoa
Loa arina dagoenetan amentsak baitu gozoa
Beti bertzea bide txarrean anaia edo auzoa
Etsimenduak lanbrostatzen du drogatuak duen soa
Ezin ukanen amentsetan du suntzitzen bizi osoa.

Drogatuaren ezinbertzea nahi izan dut aditu
Gaztetasunak eman argia nola ote zaion histu
Ustelkeriaz egin munduan mila arrazoin baditu
Zuzentasuna ta justizia nahi luzke berriz piztu
Altxagarritzat droga hartzen du gero ezin da zutitu.

[2] Iholdin sortua, kondalari, bertsolaria. Bertsolari elkartearen eta bertso eskolen sortzailea, 2008an zendua.

Herritarretan, etxekoetan, gutik dute konprenditzen
Beren ustean ez delakoan bide beretan ibiltzen
Gordean duen bortizkeria amentsez badu arintzen
Nuklearrari edo gerlari gitarraz badu agintzen
Porruak eman askatasuna ez baitu nihun aurkitzen.

Biziak duen handitasuna ainitzek egiten diruz
Nortasunaren jabe ez dena betikotz leizean sartuz
Zuri mintzo naiz orai gaztea osoki errespetatuz
Ez dugu nehoiz deus aldatuko aments xoroak xurgatuz
Bainan biziko mail guzietan egunero borrokatuz.

Zainetaraino senditzen duzu libertatezko gosea
Nahiz txarra den aztertu gabe guzien kondenatzea
Bilatzen duzun zorion hura ez dago ezinbertzea
Eta ustean etsai direnak lagunentzat onhartzea.

Naski gehiegi agertzen da gaur ospetsuen parabola
Onart dezagun nahi ala ez droga gu baitan dagola
Izpiritua nunbait daukagu pozoindatua odola
Batzuendako politika da bertzentzat aldiz alkola
Eta ez dea drogaren pare purua edo footbola.

Euskal-Herriko buraso onak gizon eta emazteak
Zer ekar dio etxekoeri gure begien hesteak
Denak ahulak denak erorkor batzuak ala besteak
Ez kondenatu bainan zabaldu maitasunaren ateak
Altxa ditzagun guk egin hutsez erori diren gazteak.

Hau edalea hura alferra bertzea aldiz ergela
Gazten aldeko maitasunak du Apirilaren epela
Guziak aldiz guri galdezka ezin eginez bertzela
Elgar lagunduz joka gaitezen gizondu gaiten horrela
Sekula santan ahantzi gabe denak drogatzan girela.

Amestoy Koldo³

ASTO AINITZ MUGERREKO!

Oroitzen zarete, Aturri ibaian ibiltzen ziren gabarretaz. Gabarra horiek, Bidaxunetik harria (Bidaxuneko harri gris famatua), Baionaraino karreatzen zuten eta gero, itzultzerakoan, zer nahi puska, laborantza, etxegintza eta ofziantzat; bai eta ere, janari, edari eta etxeko gauza beharrezko ainitz ekartzen zuten.

Baionatik Bidaxuneko bidean, hor duzue Mugerre, Mugerre beheera eta Mugerre gaina. Herri beheera, Aturri ibaia hegian da. Kartier edo auzo hortakoek, astean bizpahiru aldiz, gabarrak kargatuak, ibaiari gora joaiten ikusten zituzten. Beren etxe aitzinetik pasatzen, sudur petik, erraiteko maneran!

Mugertar horiek, behar zituzten gauzen bila, asto, mando, zaldi eta karrosekin, Baionaraino joan behar zuten, gain behera, eta itzuli, petik gora; joan jinak, zazpi zortzi kilometra.

Egun batez, herriko kontseiluaren biltzar batean, Mugerre behe-reko kontseilari-ordezkari batek, Aturri bazterrean, MUGERREKO PORTUA egin behar zela aipatu zuen. Hemendik ikusten duzue, ideia berri horrek, auzapez eta kontseilarien aurpegi-begitarteak nola argitu zituen.

A bai! Hori bai! Hori ideia ona dela! Berehala eraiki behar dugu! Hori izan zen azken hitza. Eta auzapeza doi bat xifritua, ideia hori ez baitzen berea!!!

Handik zenbait hilabetetara, obrak ongi abantzatuak ziren. Ez zen ez, Baionako portua bezain handia, baina bazuen hala ere portu itxura zerbait. Memento berean, Herriko Etxeak, gabarretako nagusiekin, hola-ko hitzarmen bat finkatu zuen: Baionako portuan, Mugertarrentzat baztertuak, metatuak izanen ziren puska guziak hartuko zituztela eta diru zerbaiten truk, Mugerreko portu berrira ekarriko.

[3] Amikuze Arrutakoa, Hazpamen bizi, kondalari bazter askotan.

Portua, azkenean, bururatu zuten eta egun batez, estrenatu. Biharamunean berean, lehen gabarrak, lehen kargak, lehen puskak pausatu zituen. Segidan, Mugerreko gazte batzuek, beren asto eta mandoak bas-tatu eta, puska karrezen hasi ziren. Sistima ona zela! Neke gutiagorekin eta lasterrago gauzak etxeraino helduak zirela! Pixka bat karioago baldin bazen ere, gazte batzueri lana emaiten zela! Eta abar! Mugertarrak loriatuak ziren.

Berria, fite hedatu zen! Laster, Mugerre, Elizaberri, Milafranga, Hiri-buru, Lehuntza, Beskoitze eta Hazparnetik ere, galdeak izan zituzten. Mugertar gazteek, beste asto batzu erosi, basta berriak egin arazi eta garraio lanean, gidariak aldatuz, jo eta ke arizan ziren. Ikusi behar ziren, eskualde hortako erregebide, orgabide eta sanderetan gaindi, asto kargatuak, lerro lerro ibilki, lerro bakoitzean hamar, dotzena bat asto, gidari bat aitzinean, beste bat gibeletik, bidez bide, gau eta egun, sasoin guzietan, uda ala negu, iguzki ala euri, beti aitzina joan... Gaixo astoak! Gaixo gidariak!

Epoka hortan, Mugerren, orotara, ehun eta berrogoitahamar bat asto lan hortan ari zen eta beste hogeitahamar, berrogei bat mutil, gidari.

Nik ez dakit zendako, erran hori zabaldu zen? Jende batzuk jelos zirelako edo. Abere-jabearen fenomeno gertatzen zelako, erran nahi baita, jabe batek, bere animale maitatuenaren itxura, emeki emeki hartzen duelako edo Herriko biztanleen kopurua, nonbrea, astoena baino ttipiago edo berdintsu zelako edo... Orogen buru, asto eta gizonak, gehiegi lanean ari zirelako edo... Inguruko eta Lapurdiko beste herri guzietan bezain bat asto Mugerren bizi zelako edo. Beharbada, bi beharrieri fdatuz bakarrik, lau eta bi zangoen artean, kondatzen ez jakinez, batzuek diferentzia ezin egin zutelako. Nik ez dakit. Baina, dakitana da, gauza harrigarri hau: erran honek, gaurregun arte iraun duela eta ez dela hain segur bihar ahanztekoa, ez galtzekoa:

ASTO AINITZ MUGERREKO!

Hori hala bada, halabiz!

Hala ez baldin bada, halatsu!

Berhocoirigoin Michel⁴

GAZTAIN-XILOA

“Gaztain-xiloa” izena duzu... Garazi, Baigorri edo Xuberoko baserri ttipixka bat zinen... Zinela diot, ezen orain, ez baitzira. Ez zira gehiago deus... Izaite ekonomikorik ez duzunaz geroz, EZ ZIRA!... eta kitto!

Alta mendez mende, sortu, hazi eta biziarazi ditutzu familiak: zor-tzi, hamar hurrekoak... Mendiari kontra, atera zira beti: behi, zerri eta ardi kotsia... egiten zen hura kasik dena garbi, eta ez zen despendiorik behar! Uros bizi izana gatik, xuhurki itzulikatu behar, eta laneko orenak ez kondatu...

Bainan, atzo hein batean itzulikatzen zena, egun kasik ezin da; Gaztain-Xiloko eskualde guzia, zonbeit urte hotan jada husten ari da, eta, badakizue desertuak desertua dakarrela. Gaztek ere bizi nahi dute, eta bizia ez da lanean mugatzen...

Dena den, Gaztain-Xiloko nausi etxekandereak hirutan hogoi ta zonbeit urtetan dira eta, beren partea egina baitute, erretreta altxatzen hasiak dira; zorigaitzez segidarik ez dute etxaldean... Bi semeak behere hoitarat joanak: bat polizan sartua eta bestea PTT-tan lanean ari; alaba bat mediku baten etxean “nexus” eta bestea eskola librokoro errientsa... Hala, “denak beren zitiuazionearekin!...”

Horra beraz, beste etxalde bat gutiago... ez da gure herria, hortan ere, beste oska batez ahantzatu; “Bo! diote auzoek... hamabi ektara orai-ko egunean ez da aski! Aise hobe da laborari gutiago eta, diren hek hobeki bizitzea!...” Horiak hola, Gaztain-Xiloko lurra amikanoak arrandatzekoak omen ditu... Omen!... Ikusiko hori gero!

Ze memento txarrean hustu den etxalde hori: orai, hoinbeste jende-kerbeit egingo zutelarik! Lehengo gobernuak ere, laborantza neke laguntzeko ideia zuen mementoan, justu justua orduan!, ez baita izigarri, bozetan kanporat joan behartu zitzaikon... Eta, gobernu berria jin zen: ha! hunek ba kerbeit eginen zuen... alainan, ez dutea hitz emana? eta, hitz eman badute, doaika... Ez baitira denak batian egiten ahal... Zer

[4] Laborari garaztarra sindikalista eta Laborantza Ganbararen buruzagia.

nahi duzue, ez dakigu xuxen kanbiotik landa zonbatgarren egunean den denbora aldatzen... eta batzuetan, tirrit, ez da aldatzen ere!...

Ba zinez, memento txarrean hustu da Gaztain-Xiloa, hoinbeste eskual seme alaba ari zauzkigularik oihuka: “Herriak bizi behar du...”... “Lurra Laborarier”... “Diruduna erosle”... Alta, norbeit etor baledi zure lurretarat, ados zintake ez? Norbeit planta baledi Gaztain-Xiloan... Ho! ibiakoitz igande guti libra zindezake, eta zure alokairuak ttikiegi litezke Greziarat edo Albaniarat bakantzetan joaiteko... Bainan, zer nahi duzu...

Ixo... Ixo... Ikusten dut norbeit heldu, argazki hartzeko tresna bat eskuan... egia da, baduzu itxura berezi bat... “Etxe ttipitto aintzin xuri bat, lau haitz ondoren erdian, iturriño bat aldean...” “Klik”, hartu du argazkia eta fer da gure gizona!

Esplikatu daut: “Gaztain-Xiloaren itxura, heldu den udatik goiti, Garaziko karraketan hatxemanen duzue milaka eta milaka, delako Xinan eginak diren “Souvenirs du Pays Basque” horien gainean, label gisa lotua”...

Maiatz 6. Garazi (1984)

Davant Jean Louis⁵

ASKATZEN

Erroak airatuz arras erre gabe
Hari baten puntan banoazu beti
Goi ala beheti, lana zutabe
Askatzen ari naiz, askatzen lurretik.

Aitamen oihana, urkoen sasia
Buztinen aztuna utzirik atzetik
Meneko ninduten indarren artetik
Askatzen ari naiz, askatzen hasia.

Lilien kantua goitikoan galduz
Lurraren lurrenak arrokan ahantziz
Amildegia honen begira naiz heldu.

Sustraiak non ditut, non oroitzapenak
Piru bat bederen banu den mendrena
Askatu beharrez, dena dut ahantzi.

Askatzen ari naiz askatzen lurretik
Askatu orduko erroak etenik
Askatzen ari naiz, askatzen bizitik
Amildegia

a
n
!

Maiatz 1 (1982)

[5] Ürrüstioien sortua, irakasle egona, olerki, liburu eta pastorala idazlea.

Duny-Petre Piarres⁶

ZER GIREN BESTENAZ

...“Hori da ontsa errana,
baina behar dugu lantu gure baratzea!”
Voltaire, *Candido*

Diela ehun mende, hemengo herrian,
Jende jakintsunenak, harpe beltz batian,
Bildu ziren ta jarri supazter xokoan,
Ikertuko zutela zer zuten gogoan!
Zuhurki hasi ziren, beraz, eleketan,
Denak utzirik eta, erran eta merran...

Hunek, erraiten zien, gizona zerutik
Erori dela hunat, Jinko bat izanik.
Bai eta orai ere, hortaz orroiturik,
Ametsetan bederen, baduke geroztik
Argiño bat gogoan ardura pizturik,
Bere bihotza nunbait iluntzen delarik.

Horrek, segurki baietz, eta berehala
Zimizta bat burian agertzen zakola,
Jakitate handia hortik heldu zela!
Gizona balinbada jinko bat bezala,
Egiaren zaintzeko ukanez axola,
Zergatik agertzen da, hemen, hain ahula?...

[6] Garaztarra, Périgueux hirian komisario eguna, *Piarres Hegitza* izenarekin idazle, kronikalari eta haur munduko testuen ikertzaile.

Harpiaren jabia, leherrina baitzen,
Ihizitik jin eta, zanpez lokartu zen!
Gure hitzun ederrak, han beti mintzatzen,
Solasari loturik, denbora pasatzen,
Eta zilo hortarik nehor ez jalgitzen,
Kakin beharrez ere, etziren higitzen!...

Harpe guzia baitzen arrunt usaindia,
Haserrean jeiki zen lekuko nausia
“Nik ez dakit badenez gogoan argia,
Ba batian atxeman dut zertan den egia
Ziek utzi orduko, hor, zikinkeria,
Nork garbitu behar du ene sukaldia?...”

Egungo Jaunak ere, dira ene ustez,
Mundu zikintsu huntan, kezkatia zinez,
Alferretan mintzatuz, lanak ez eginez,
Gero ta gehiago goxoan egonez,
Kakaren garbitzeko sehia beharrez,
Lagun aski zozo bat ezin atxemanez!

Maiatz 2 (1982)

Erramuzpe Patxika⁷

AGUR MAITE!
Egun heldu nitzazu
“emazte bezala”
zurekin mintzatzera,
zeren nik baitiot
neri ekarri dautazuna
zor dauzutala.
Bertze ainitz bezala,
agertarazi nauzula
hain ttipi bainan hain zabal
den tresna lauki hortan.
Nahi nuke, lerro hauetan,
sendiarazi, denbora hartan,
senditu nuena nere baitan.

Egun hartan izan zen
“emazte bezala”
“Ni” naizena agertzea
bertzeen aintzinean.
Telefonatu zinautan
nahi ninduzula flmatu.
Nere bihotza zen gelditu,
harriturik ta xoraturik.
Bainan egun hartarik
kontzientzia harturik
ohartu naiz gogotik
toki bat izanik
naizela gizartean bizirik.

[7] Aldudarra, Angelun bizi, mundu euskaltzaleko langilea.

Geroztik badakit
“emazte bezala”
izana gatik etxean lanean,
bizia eta bizitza dela
barnetik ongi izaitea.
Nere izaitea borrokatzea
amodioa zabaltzea
bihotzean bizi dutana
bertzeekin bizitzea.
Ez da beti errex
naizena agertzea.
Bainan hori da
Biziak eskaintzea daukuna
ZUK MAITE dakizuna.

Bihotzetik agur Maite
“emazte bezala”
milesker egin duzunaz.
Neretzat, ez zira hila,
uzten duzun lana
hain da ederra,
nun neretzat baitzira
gutartean bizirik.
Bai MAITE lehen lehenik
emazte zira.
Eta “emazte bezala” diot:
ez adiorik eta ikus artio.

Etxegoin Pantxoa⁸

NERE IZAITEAREN OIHANA

Larunbat arratsaldea. Zerua oskarbi dagoen bitartean, bide haundia uzten dut eta xendrak hartzen. Xendra hauek, noraino eramanez naute? Nik bilatzen dudana tokira agian; toki bat ixila, bakardadez josia eta bizkitartean, mila gauzen egoitza. Oihan usain-on bat igerikatzen den toki bat. Sartzen naiz, nere gorputza sartua da deihanik; oihanaren erritmoarekin bat egiten du. Nere oinek ere! Arnasa hartzen dut, batean lurraren altxor guziak nereganatuz eta bestean, debaldetan etorri zaizkidanak kanporatuz. Inun luhartzarik. Bakarrik, ezker zuhazti, eskuin sasi, begira latsa-errekari. Orroitzapenetan nabil edo bederen xerkatzen. Bat heldu zait gogora! Haur edo hobeki, ttipiagi nintzelarik, nere aitak egortzen ninduen egungo sasoin berean, udazkenean, behi zain, latserreka hortara. Hitzak dakarren bezala, toki bat, ur-bide, sasi haundi batek berexten zuena. Alde batetik, gure funtsak, bestetik beste norbaitenak. Eta, erdi-erdian, haritz bat. Hunek emaiten zuen ezkur bi aldetara, ez zitzaizolakoan bekaizgo egitea laket, dudarik gabe. Bai, erraiten dut “zuen” zeren eta orain, nun zaude? Zer egin zizun haizkor punta zorrotz harek? Populuak iziturik joan ziren zure ilakinatik; xori kantariak, beren amodioan sarturik zeudenak luzaz ibili ziren zure bekoki gainean zinkurikan, zure oihi minen babesean. Egun, ezin diezadakezu erantzunik eman. Bizkitartean, zu ikusi eta, sekulakotz lurrari lotua zirela iduritzen zitzaidan. Bainan, zure izerlikak kolpe barnekorretik ihes egin zuen eta enborra eihartu eta berexi zen bere oinetarik.

Eta bihar, supazter distiratsu batean, suak hixtu eta zarta eginen du eta zu, egur zahar bilakaturik aspalditik, intzirikan tehentaz beteko dituzu gure sukalde epelduak. ZER erranen ote dute? sortua zinela, lurrez asetzeko eta zeru urdinaren hurrupatzeko? Urtero haundiago eta xorien ohantze izaiteko? Bai, erranen dute gizona sentimendu gabekoa dela haritz bat haizkor kolpez hozkatua izan dadin, izaite bizi bat izanki eta... Eta supazterrean, egurra kurrumilkatuko da.

[8] Garaziko Jatsun sortua, kantari, antzerkilari, kultur munduko langilea, Kultur Erakundearen zuzendari.

Bat batean, nere gorputza higitzen da edo bederen higitzen dut. Polliki polliki aurreratzen naiz abots baten bila. Nere oinek harrotzen ote dituzte zuhaitzaren azken errautsak! Nabil, asmo horiek gogoan, sartuz lur barneraino, misteriotsuak zaizkidalako haren sabel zuloak. Nere oinek, berriz ere haiek, lur-arras dabiltzalarik, musikaren irudimen bitxiak ekartzen dizkidate, nere gorputz guzia inarosten dutela, haizeak frindaka daramatzalarik larrazkeneko azken ostoak. Lurrak berak, doinuzko oihartzunak dakartza, nere gorputzaren zama haren gainean kunkurtzen zaiolarik. Okhilak bere aldetik, beti erritmo berdinean jotzen eta jotzen du moko ukaldika, trunkoa zilatu artino.

Urratsak neurrituz, oraino bere zangoen gainean dagoen ametz bati hurbiltzen natzaio. Jauzi egiten dut, adar buluzi bat nahiz nere esku plegatuetan tinkatu eta laster lurreratzen naiz, burdingita bat bezala nere baitako zalutasuna aurkitu nahian. Huntz-osto eta goroldioek estalirik daukate arbol azala. Goroldi hori, harrotzen dut nere ehi punttekin, senditzen eta hurrupatzen haren usain gozoa nere sabel zuloraino sar dadin. Senditzen dut gaztetasunaren ezitia; berpiztea merexi duena. Orroitzen naiz zenbat aldiz hurbildu nintzaion ttipietan, harrozkatu nizkion erroak jakin nahian zergatik sortu zen lur edo zuhaitzen mamian.

Egia erran, bidaia luze batean sartua naiz bainan ez luzarako zorigaitzez. Laster, bide haundia atxemanen dut, xendrak utzi eta... Eguneroko bizitzak berriro ere dei eginen dit, utzirik adarpean mila solas ixilduko direnak, lehen haize pafadan. Egun batez, oihana hiltzen balitz, lurrak galduko luke bere urguluzko edertasun guzia; amets gabeko mundu baten ordularian biziko ginateke.

Maiatz 5 1984

Ezponda Txomin ⁹

JABERIK GABEKO ZAKURRAREN BIZITZA

1

Beti bezala bertsuen bidez daukat egungo langintza
aipatu nahiz jabe gabeko zakurrak duen bizitza
ez idurian gure arteko ainitzak berdin gabiltza
esperantzaren hegal beroak handia baitu geriza

2

Zokotik zoko Etxetik Etxe beti badabil til-til-til
beharriak-ta burua apal jateko onik ezin bil
horren gatik du bizkar partean larrua hezurrer hurbil
gauza ona den lekuan beti baitago ainitz maratil

3

Ez da ohitua asko bezala beti sabela beterik
badaki zer den garizuma ta zer egoitea barurik
horrelaxen du nai ez duenak egon katean loturik
sofritu gabe ez da izaiten sekulan libertaterik

4

Gau gehienez miatu behar kanpoko zikin untziak
beretzat zerbait gordetzen baitu batek ez badu bertziak
ez du lotsatzen zikin artean bere muturra sartziak
beretzat berdin onak baitira bertzek ez nahiz utziak.

5

Gau gehienak hola pasa ta egunaz baitago lotan
aments goxoak egiten ditu haragi onak gogotan
etzen lekuak hautatzen ditu bere gustuko lekutan
uda partean itzalean ta neguan lasto metetan.

[9] Garaziko Jatsun sortua, Arbonan bizi, kondalari eta bertsolaria.

6

Bere betiko lagun fdelak hortxe ditu kukusoak
bere denboran haziak ditu bai familia osoak
haien haizkatzen bermatzen ditu zangoak eta besoak
lagun hoberik merezi zuen hain segur zakur gaizoak.

7

Zakur mehea dena kukuso lehengoan erranian
lehen egia zagoen eta berdin gaurko egunian
uste ez denak hartzen baigaitu maizenik bere menian
beti badira bizi direnak bizi direnen gainian

8

Behin batean joan izan zen urrixa polliten gana
maitasunaren sukarrak zion ideia hori emana
harat helduta aurkitu zuen gaitzeko zakur andana
bainan abilak badaki beti besteak nola engana.

9

Ikusi zuen bazagoela bertzetan zakur ederrik
maitasunezko sendimendutan ez zagoela bakarrik
batzu borrokan hor ari ziren negurtu gabe indarririk
maitasunetik urruti zauden joka ari zirelarik.

10

Gisa hortarat iraganikan hiru gau eta bi egun
berriz lehengo lekurtatzea deliberoa hartu zun
denbora gutiz egin izan zen zerbait geihagoz jakintsun
maitatzen dugun lekuan bezin ongi ez gaudela nihun.

Bergarako Idazle Eskolako ikasleen testuak (2017)

OREKAREN BILA

Bergarako Idazle Eskolako lehen egunean, aurkezpenen ondoren, egokitu zitzaigun azaltzea, idatziz, izena zergatik eman genuen. *Bizitza ipuin bat delako, jarri nuen nik, eta ipuin hori idaztea gustatuko litzaidakeela*-ko. Gezurra zen, baina polita.

Gurasoak baserritarrak nituen; aita bost neba-arrebatik azkena eta ama seitik azken aurrekoa. Beraz, ezkondu, kale gorrira ezkondu behar izan zuten.

Garraitzetako Tortola kalean alokatu zuten etxe zahar bat. Beheko solairuan, bodega beltz batzuk zeuzkan etxejabeak. Egurrezko eskaile-
rak igota heltzen zen lehen solairura. Han zegoen etxebizitza. Hiru loge-
letatik bakar batek ematen zuen patio estu eta ilun batera; beste biak
itsuak ziren. Egongelan, bernizatutako mahai handi bat armairuz ingu-
ratua, patioari leiho batez lotua. Komunean, egurrezko konketa baino
ez, hiru metroko zuloarekin. Ezkaratza zen argi naturala zeukan etxe-
gela bakarra, kalera ematen baitzuen. Aurrez aurre, San Pedro beltzaren
irudia, edonor ikaratzeko modukoa.

Egurrezko eskaileretan gora nor zetorren laster jakin zitekeen, per-
tsonaren araberako melodia jotzen baitzuten egurrezko mailek; beti ere,
hileta martxaren tankerakoa.

Etxe horretan eman nituen bizitzako lehen hamar urteak. Denak ez
ditut gogoan, baina bai bost urte nituenekoa, gerritik beherako parali-

siak oheari lotu baininduen. Meningitisa izan zitekeela pentsatu zuten medikuek, eta igande batean, egongelako mahaian eserarazi ninduten, gorputza aurrerantz makurtuta. Aitaren zerrategiko lau lagun indartsuk eusten zidaten, medikua eta praktikantea lepoko hezurretik analisisietarako ura ateratzen zebiltzan bitartean. Zitxada mingarri haiek eragindako alarauek etxea ere inarrosi egiten zuten. Logelara eraman nindutenean, ama negarrez aurkitu nuen, “ez egin negarrik” esan nion, “ez didate minik egin eta”.

Ohean etzanda, aitaren lagunetakoko batek egurrezko metro tolesgariarekin neurtu ninduen, hilkutxa prestatzeko edo ...

Ez zen meningitisa, sukar erreumatikoak baizik. Lau ordutik lau ordura etortzen zitzaidan praktikantea injekzioa jartzera. Eskailerek hileta martxarekin iragartzen zidaten bisitaldia. Negarrez ematen nion ongietorria. Hezur eta azal baino ez nintzenez, orratzak hezurak urratzen zizkidan, min eraginez.

Baina praktikantearen orratzek ez ezik maindireen mugimendurik txikienak ere alarauka jartzen ninduen. Igande arratsaldeetan izaten nuen barealdia. Izeko bat etortzen zitzaidan bisitan. Ikaratzeko ipuinak kontatzen zizkidan, hain errealismo handiz, ezen beldurraren beldurrez minik ere ez bainuen sentitzen.

Lau hilabete egin nituen ohean. Negua izango zen, zeren gogoan dut erregeenetan Baltasar bera etorri zitzaidalako oparia ekartzera: kartoizko behia. Izugarritzko ilusioa egin zidan, ez errege beltzak, behi nabarrak baizik.

Hainbeste injekzio hartuta hoherantz egiten ez nuenez, medikuak iradoki zien gurasoei eguzki-izpirik ere sartzen ez zen etxe hartatik ateratzeko, bestela ez nintzela sekula osatuko. Amaren jaiotetxera eraman ninduten. Eguna behizain ematen nuen aitonarekin, eta olgetan txakurrarekin. Grazia egiten zion txakurrari bera bezala lau hankan ni ikusteak, baina halaxe ibili behar izaten nuen, ahaztu egin zitzaidan eta oinez. Naturak osatu ninduen.

Ni osatu eta aitona eraman. Goiz batean ez zela ongi sentitzen eta arratsalderako joana zen beste mundura. Bat-bateko heriotza hark arrakalatu egin zidan barrua. Negarrez eman nuen eguna, lepoko hezurreko zitzadak baino mingarriago egin zitzaidan aitonaren heriotza. Gainera, bakarrik nengoen, nire ama ere zulo beltzean sartu baitzuen bere aita-

ren heriotzak. Eskerrak auzoko baserrian nire sasoiko neskato bat zegoen eta haren azalpenek kontsolatu ninduten. Esan zidan aitona ez zela betiko joan, bere amonak esanda zekiela berriz biztuko zela. Denborari denbora ematea zela kontua. Hitz magikoek esperantzaren leihoa ireki zidaten. Aingeru hartaz maitemindu nintzen. Elkarrekin ematen genuen eguna, jolasten, berbetan, mundu hobea diseinatzen ... Eskolak bereizi gintuen; bera mojen kolegiara eraman zuten, ni herriko eskolera. Aitonaren galeraren parekoa edo gogorragoa egin zitzaidan lagun bakarra galtzea. Hutsune ikaragarria.

Eskola kartzela bat zen eta katekesia beste bat. Infernuari izua nion. Behin, komunioa egiteko bezperan, hostia zelan hartu irakastera eraman gintuen abadeak elizara. Haginekin ukitzen bagenuen, infernura gindoazela esan zigun. Ia bertan hil nintzen hostia ezin irentsita.

Garai hartako une zoriontsu bakarrak igande arratsaldekoak izaten ziren. Izeko dendaria etortzen zen gurera, kutxa bete txokolate tableta otzaran hartuta. Txokolate tableten barruan, bilduma bat osatzeko kromoak: futbolarienak, pilotarienak, txirrindularienak ... Bakoitzean bat. Tabletak zabaltzen genituen, kromoa atera, errepikatuak sartu eta berriro zarratu. Horrelaxe osatu nuen nire bizitzako lehen bilduma. Balo bat hartu nuen opari gisara, hondartzara eraman nuen egunean erreka ostu zidana eta itsasoak irentsi.

Eskolako egunik onena larunbat arratsaldea izaten zen. Ez hurrengo egunean jai geneukalako, baizik eta andereñoa ile-apaindegitik berandu etortzen zelako. Haren berandutzea ikaskideei ipuinak kontatzeko baliatzen nuen. Neuk asmatutakoak gehienak. Aho zabalik entzuten zituzten. Sufrimendua fantasiarekin sublimatzen entrenatuta, ipuinak asmatzen abila nintzen eta kontatzen abilagoa. Aurkitua nuen munduanlekua ...

Orain, jubilatuta, Idazle Eskolan ipuinak idazten ikasi dut; tamalez, zelan asmatu ahaztu zait. Lastima.

Orekaren bila lehen, orain eta beti.

FERNANDO GARATEA

URREZKO LEPOKOA

Gizonezko ederra zen. Altua. Beso indartsuekin. Bular sendoa. Ez ordea lanak zaildutakoa. Ariketa makinek zizelkatutako gorputz ia perfektoa zuen. Dietak. Proteinak. Esteroideak. Gau giroko dantzaldiak. Bitaminak. Estimulanteak; legalak, ilegalak ere bai. Ajolarik gabe bizitzeak proportzioak borobiltzen zizkion.

Unibertsitateko ikasketak hasi bai, ez zituen bukatu, ordea. Diru behar handirik ez gurasoen eskuzabaltasunari esker. Haiek izan ez zuten aukera eskaini zioten semeari. Harro zeuden berarekin. Magisteritza bukatzeko zazpi urte gehiegi ez ote ziren pentsatzen hasi ziren arte. Nota onak aterata tartean gainera.

Iturria moztu arte. Iñigok ez zuen bizitza zer zen ikasi; hogeita bost urterekin eta bizi-bizi zegoela usaindu baitzuen sufrea gertutik. Guraso edo aiton-amonen gosea ez sentitu arren, dexente argaldu zen. Egunero afaltzea, zer zen hori? Oheratzerakoan, bakarrik hasieran; bakarrik, hotzez ondoren; bakarrik, hotzez, kotxean bukaeran.

Zin egin zion bere buruari ordea ez zuela gehiago hotzik pasako. Egin beharrekoak egingo zituela bizitzan aurrera egiteko. Asmoak ez ziren txarrak. Duintasun hitza, bai, zitala. Konturatzen zarenerako, gehiegitan jo duzu lurra lohia gustukoa ez duzula esateko.

Casting-a. Hura zen hitz klabea. Ateak irekiko zizkion giltza. Parrandetan besterik ez zuen abestu. Ez zekien dantzan. Antzerkira behin joan zen; aktoreak lan bikaina egin zion... kamarotean. Ez zuen habilidade berezirik ezertan. Pailazo hutsa zen... pailazoa, bai, arrakasta duen oro bezala. Ez ala? Futbolari-pailazoa. Politikari-pailazoa. Kazetari-pailazoa. Sindikalista-pailazoa. Psikoanalista-pailazoa. Idazle-pailazoa. Mediku-pailazoa. Ez zen bizitza bere zirko hutsa?

Kontzeptu aldaketan zegoen gakoa. Besteen izerdiarekin aberastea-ri ekintzailea deitzen bazioten, lasai ederrean izan zitekeen bere moduko pailazoa harreman sozialetan aditua. Errealitatea norberaren erai-kuntza bada, ekitea besterik ez zitzaion geratzen.

Atea gurutzatu zuen:

-Egun on...

-Proba egitera zatoz?

-Ba...

-Inprimakia bete mesedez eta itxaron, mila esker.

Irtendakoan botaka hasi zen baina lortua zuen lekua programan. Agudo kanporatu zuten lehiakideek. Lortu zuen nor izatea gaueko munduan. Harrapakina behatu. Hegoak astindu. Atzaparrak estutu. Dena sekuentziazio perfektuan. Hontza.

Harrapakinak beste haundiagokoaren bidean jartzen zuenean, txikitua uzten zuen. Diskoteketako komunak sarri bisitatzetik pentsioetara pasa zen. Bi eta hiru izarretako hotelak heldu ziren gero. Dena oso azkar pasatzen ari zen. Beharrezkoa zen diskrezioa mantentzea. Zer esanik ez txaletak bisitatzen hasi zenean. Zaila benetan.

Xabier ezagutu zuen arte:

-Bizitza osoa jolasean pasa behar duzu?

-Lanean baino hobeki, ezta?

-Nik eskaintzen dizudan trena ez da zure nasatik berriro pasako txikito!

Epailea. Sona handikoa. Berarekin jarraitzekotan jolasak bukatuak zirela sinarazi zion. Normala, idazlea balitz olerkia erreztatzea eskatuko zion. Polizia balitz, zartailuarekin jotzea ohera lotu ondoren.

Uste baino errazagoa suertatu zitzaion aurreko bizitza estaltzea. Miloi bete eskas biztanleko herri txikian denok elkar ezagutzen duten arren, ukiezina zirudien. Begirada zorrotzen orde irribarre zuriak. Erantzun txarren orde galdera inutilak. Miserableak!

-Arratsalde on bihotza!

-Arratsalde on! Xabi! Dena ongi? Oso arraroa da zuk ordu hauetan deitzea.

Luzeak izan ziren deia jaso eta hurrengo bi orduak. Hogeita hamabi minututan etxeratuko zela esan zion. Seinale txarra. Giltzak sarraila

ireki zuenean gihar guztiak tenkatu zitzaizkion. Edozertarako zegoen prest. Aurpegiak ez zuen ezer salatzen, ez onerako ezta txarrerako ere. Kartazala eman zion. –Hurrengo egunetan oso lanpeturik ibiliko naiz...

–Harritzekoa zu lanpeturik!

–Ez daukat sesiorako gogorik... honekin ere egin dezakezu txistea...

–...

–zuk erabaki gonbidapena onartu ala ez.

Berak erabakitzeke. Nola ez zuen onartuko ba? Urte judizialaren hasiera ekitaldia. Hiriko gizon-emakume aberatsenak egongo ziren! Boteretsuenak ere bai. Tira, batzuk sokaren ahoa, besteak ipurdia! Hura izango zen bere gaiapenaren festa. Lohitik ateratako gizonaren mendekua. Iñigo Haroren kontsagrazioa.

Iritsi zen eguna. Iñigok taxia hartu zuenean ez zekien oraindik gauak ekarriko ziona.

–Arratsalde on bihotza! Ez naiz etxetik pasako, zuzenean joango naiz hotelera, ados?

Haserretu zen.

–Ez zait batere zuzena iruditzen! Uste nuen serioago hartzen zenuela gurea! Nirekin lotsatzen zara ezta!

–Iñigo... ez hasi beti...

–Hor konpon!

Hotelera iritsi zenean Xabi ez zegoen. Ekitaldi aretora sartu zen: ezta han ere. –Oso zen arraroa gertatzen ari zena. Korbataren korapiloa zertxobait askatu zuen. Argiak itzaltzen ari ziren. Non demontre zegoen?

Aurkezlearen hitzei ez zien erreparatu “Javier Grande Lopez” entzun zuen arte. Belarriak tentetu zituen “...urrutira zoaz baina bihotzean eraman gaitzazu, mesedez...” Fosilizatua geratu zen. Zer arraio esan zuen hark? Ze demonio zen antzerki hura? Zergatik ez zekien deus komedia edo tragedia hartaz?

Zalantza guztiak uxatu zituen Xabi hurbildu eta ezpainenetan muxu eman zionean. Lehenengoa aldia zuen publikoan. Aho bete hortz geratu

zen. “Banoa, nirekin nahi zaitut han ere”. Oraindik silabak, hitzak prozesatzen ari zela, Xabik kutxatxoa patrikatik atera zuen. Tapa altxatu eta urrezko lepokoaren inskripzioa erakutsi zion: “20161115-I-51116102”. Negarrez hastekotan egon zen. Originala benetan: elkar ezagutu zuten dataren zenbakiak; bere izena; ondoren, elkar ezagutu zuten dataren zenbakiak alderantziz idatziak, betikotasuna adierazi nahian edo.

Nolako gaua! Jende inportantea ezagutu zuen; fiskalak; epaileak; polizia-buruak; paparrean metal asko zeramatzaten militarrek; alkatea bera... Konturatu ere ez zen ia-ia egin Xabik kasurik egin ez ziola. Bere konpromisoak zituen. Batekin eta besterekin berriketan. Dantzaria ez izan arren han ibili zen damaz-dama dantza bikotea aldatzen senarren irribarre inozoaren pean. Kabroiak! Ez zuten arriskutsutzat jotzen.

Festari agortze zentzuak antzeman zizkion. Ezin zuen horrela bukatu bere gaua. Euforia egoera hartan erabaki zuen aspaldian utzia zuen ohitura behingoagatik berreskuratzea. Ez zuen jarriko Xabi arriskuan. Taxia hartu zuen hiriko ibai zabalaren alde ilunera joateko.

Etxeko txirrin errepikakor eta amaезinak ekarri zuen bueltan. Ondorengo gaizki editatutako filmearen fotogramek osatzen dute: pertsona armatuak, kaputxadunak, oihuak, eskuburdinak, letania, sirenak, kazetariak. Epailea.

-Kodea Iñigo!

-Zein kode?!?

-Suitzakoa! Miloi askoren jabe egiten zaituena Iñigo...

-Zein kode!

-2-0-1-6-1-1-1-5-I-5-1-1-1-6-1-0-2

-Ze kode eta ze ostia!

-Zintzilik daramazuna Iñigo, zintzilik daramazuna.

JOXE ALDASORO

EGUTERA ILUNTZEN DENEAN

Urdaila orroka zeukan Mikelak mahaian eseri zenerako; eskerrak amak mahai gainean utzia ziola talo-zopa katilua. Koilara bete eta ahora eraman zuen.

Bederatzi urteko neskatoak bigarren astea zuen artzain, eta baka-rrik joateko garaia iritsia zitzaion. Koinatuak eraman zuen aurreko as- tean, lehenengo eguna izanda, ofizioa erakusteko. Hura zaldian, Mikela oinez. Hurrengo hiru asteetan bakarrik aritu beharko zuela esan zion orduan. Bere ahizpa, Maria, ume izateko zegoen; koinatua ipurdia erla- kiztenez beteta; eta anaia nagusiak ez omen zuen batere fundamenturik ardiekin. Horrela eta beste mila modutara egiten zion iseka koinatu petralak anaiari. Kontuak kontu, azkenean Mikelak joan behar koina- tuak horrelako burugogorkeriaz erosi nahi izan zituen ardiei kasu egi- tera.

Amaren eskuak ilea laztandu zion eta neskatilak begirada jaso zuen, ez zuen inor sukaldean sartzen sentitu.

“Bi txokolate-ontza eta sardinzar erdia jarri dizkinat poltsan”. Ur- dintzen hasitako ile luzea mototsean jaso zeraman eta jantzi beltza, goitik hasi eta beheraino, joan ziren lau urteetan bezalaxe. “Egun on, ama”, eskuak amantalean sikatu eta poltsari heldu zion, “Eskerrik asko”. Alabari eskua sorbaldan jarri eta sutara gerturatu zen ama. “Egon, egon. Ondo gosaldur lehenengo”. Anaiaren katilua prestatzen hasi zen, aurki jaiki eta baserriko lanekin hasiko baitzen hura ere. Amak ahizparenera joan behar zuen eta hura geratuko zen baserriaren karguan.

Katiluko esnari azken tragoa eman eta harraskan utzi zuen Mike- lak, poltsa hartu eta etxetik irteteko. Fresko zegoen kanpoan eta eskuak jertse-besoetan ezkutatu zituen, saletxera zihoala. *Txiki* zaunka batean ari zen barruan, eta egurrezko atea zabaldu orduko, salto egin zion gai- nera lagunari. Koinatuarekin ez zuen halakorik egiten, baina bazekien Mikelak ez ziola errietarik egingo. *Txiki* izena zuen, artzain txakurrak txikitik askorik ez bazuen ere; handia eta bikaina, txakurra. Buruan laztan egin zion neskatilak eta saletxetik makila handia hartuta,

Arantzazumendira bidean jarri ziren biak, *Aantzumendi* deitzen zioten hartara.

Orbelezko mantuak, zabal, udazken kolorez janzten zuen mendia. Arbola gehienek galduak zituzten hostoak, eta gelditzen zitzaizkien apurrak haize boladek lapurtzen zizkieten. Gaztainondoak fruituz beterik zeuden, luze gabe joango ziren gaztainak erortzen. Gustatzen zitzaion artzain lana Mikelari, lasai-lasai egoteko aukera ematen zion, koinatuaren petralkerietatik urrun, anaia nagusiaren txantxetatik urrun. Gauza bakarra eskatzen zion Jaungoikoari: ateri irauñ zezala; trumoirik ez, mesedez. Beldur zen trumoiak mendian harrapatzen bazuen gertatuko zenaz. Larritasun ederrak pasata zegoen beste behin, baita *Txiki* ere, trumoiak mendian harrapatu zituztenean. Laguna korrika txikian bazihoala ikusita, errezoan hasi zen haurra, amak esana baitzion doktrina ondo ikasi behar zuela.

“Nor da Jaungoikoa? Izan daitekeen izakirik bikainena da Jaungoikoa. Jabe onari ematen dio betiko...”, tokian geldi geratu zen pentsakor une batez, “...zoriona!”

Benta *Txiki*, Zuhazti eta Egileor igarota, zeharbidea hartu zuen betiko larrera heltzeko. Hontza uluka ari zen. Izango ziren hiru bat ordu laurden etxetik irten zenetik, baina erlojurik ez eta izango balu ere ezin antzik eman... ezin seguru jakin. *Txiki* ilajea bustita gerturatu zitzaion korrikan, ailegatu ziren errekastora, Arreako pasora. Ingurura begiratu zuen, ea oinak busti gabe igarotzeko pasabiderik zeukan, ez zuen egun osoa hankak bustita pasa nahi eta. Harri handi samar bat zegoen erdialdean, haraino iristea lortzen bazuen ez zuen busti beharrik izango. Eskuez altxatu zuen soinekoa eta haize freskoak oilo ipurdia zabaldu zion izterretan. Abarkak bustitzen bazituen, kito! Kontu handiz luzatu zuen oina eta bera baino garaia goa zen makilarekin lagunduta egin zuen saltoa.

“Bai!” salto egin zuen pozarren, lehor iritsi zela sentitzean: “Goazen, *Txiki!*”. Txistuka jarraitu zuen bidea, gizonak egiten zuten bezala.

Eskua eraman zuen kopetara, Arantzazumendiko larrea hobeto ikusi nahian. Han zegoen ordurako Pio, Askosaletzekoa. “Eskerrak...” izugarri laguntzen zion agureak neskari, ardiak noiz atera, noiz sartu... Gero koinatuak zerbait ematen zion eta gizona gustura. Hura gabe galdu egingo litzateke Mikela *txikia*.

Toki egutera zen larrea, ardiak epel egoten ziren bertan. Goialdean, aldiz, pagadi zabala zeukan eta txabola, koinatuak sekula giltzarik eman ez zion arren. Beheko aldean inguruko herri guztiak ikus zitzakeen, inurritegiak izango balira bezala, euren erritmoan egunean aurrera egiten zutenak. Euren lanetan, euren kontuetan; han goian gertatzen zen guztiaz ezjakin. Beste mundu batean bezala.

Gerturatzen zen heinean bere familiako ardiak ezagutzen hasi zen. *Filo. Lepamotxa. Burugrixé, Sorgiñe.* Mariarenak izanda ere, honek ez zuen bat bera ere ezagutzen, ez zitzaizkion gehiegi axola ardiak. Mikelak, ordea, pertsonak bezalaxe bereizten zituen eta izena jarri zien. *Txikik* korrika saio ederra egin zuen ardietara iristeko! Ehun ardi pasatxo ziren, baina egitian bildu zituen denak txakurrak.

“Egun on!” Piok eskua altxatu zion agur modura, eserita zegoen harritik jaiki gabe. Mikelak irribarre egin zion eta ahots alaiaz erantzun: “Egun on!”. Bi, lau, sei, zortzi, hamar... hatzekin binaka zenbatu zituen ardiak; guztiak zeuden, abaroan. Halaxe bilatzen zituen goizero, bil-bil eginda, latzean etzanda.

Pio ez zen oso gizon kontularia, izatez. Artilezko galtzak egiten ari-tzen zen, gero saltzeko, eta halaxe ari zen orduan ere, begiak erdi itxita. Aldian behin, zerbaitek akordarazita bezala, ardiak tokiz aldatu behar zirela jakinarazten zion Mikelari eta esandakoa egiten zuen neskatilak. Esaneko neska baitzen.

Goizerdi aldera eman zion lehenengo agindua: “Aizan, zelaira atera behar ditun”. Latzean garoak eta jaten zituzten, baina denetarik jatea komeni omen zitzaien eta zelaira ere atera behar ziren, ona jatera. Hasierako egunetan irakatsi zion hori Piok, koinatuak ez bezala. Gustura hartzen zuten ardiek aldaketa, noski. *Deabruhanka* hasia zen gainontzeko ardiei salto egiten. “Geldi, geldi!” banatu zituen neskatilak, ardiengana gerturatuz, Piok algara egin zuen umea hala ikusita eta lotsatu egin zen Mikela. Gertu zeukan arroka batean eseri zen, soinekoa lisatuta.

Artzaina jaikitzen ikusi zuen eta eskuak arbelezko iturrian sartzen. Biak batu eta ahurra urez beteta eraman zuen ahora. Bekokia belztu zuen Mikelak, amak esku zikinekin ez jateko esana zion eta ez zitzaion keinua gustatu. Baina egarri zela sentitu zuen honek ere eta indarrez jaiki zen zorutik. Ez zitzaion metal ura gustatzen, ezta ur beltza ere...

baina iturri hartako ura fresko-freskoa zen eta inolako zaporerik gabea. Piok lepoa okertu zuen, mugimendu zakarra ikusita. Umea gaztainondo baten adarretik tiraka ari zen, hosto bat kendu nahian.

“Ze demontre habil, neska”, Mikelak hostoa tolestu zuen eta iturrian sartu, basoarekin egingo lukeen bezala. Urez beteta atera zuen eta azkar asko eraman zuen ahora, urak ihes egin baino lehen. Irribarre egin zuenean ur tantak erortzen zitzaizkion ezpainenetik, baina asmatua zeukan hura edateko modu berria.

Bazkalordua aspaldi pasata zegoen, Piok herrira jaitsi behar zuela esan zionean, enkarguren batzuk egiteko omen zeuzkan eta. Fundamentua bazeukala neskak eta bakarrik ondo moldatuko zela. Larrean behera galdu zuen Mikelak begi bistatik horren ostean.

Isil-isila egin zitzaion bat-batean Arantzazumendi, Pioren hitzek askorik betetzen ez bazuten ere. Poltsatik koadernoia atera zuen eta orri garbi baten bila hasi. Hemen. Kartoi zatia jarri zion azpian, tolestu egiten baitzitzaion bestela, eta lapitza hartuta, dotrina idazten hasi zen. “Nor da Jaungoikoa...”

Beeka hasi ziren ardiak eta pagadira gerturatzen ari zirela konturatu zen Mikela. Gorantz begiratu zuen: euri-lainoak. Errezoan hasi zen berriro ere, baina Jaungoikoak ez zituen bere erreguak entzun. Mendi puntako erreguak elizatik urrunegiak izango ziren akaso. Euri tanta lodiak erortzen hasi ziren, zeruak burrunba bortitzean eztanda egiten zuela.

Mikelak *Txikiri* deitu zion eta pausu azkarrean gerturatu ziren txabolako horman babestera. Hotzak eta izuak dardarez astintzen zioten gorputza eta belaunak besoez inguratu zituen, berotasun apurra mantendu nahian. Ile bustiak tantak isurtzen zizkion aurpegian, haren begi azpietan ez ateratzeko gordetzen ari zen negar malkoen ordez. Luzea zen oraindik arratsaldea.

Zelaian erorita zegoen koadernoari begiratu zion: zopa eginda zegoen dotrina idazten ari zen orria, orban gris zabalak nabarmentzen ziren. “Nor da Jaungoikoa?”, galdetu zion bere buruari Mikela txikiak eta begiak eskuez estali zituen.

GALDU-GORDIAK

Elkartean ematen dute Ferminek eta Mattinek bazkalondoa, batzuetan, besteren bat batzen bazaie, mus partida ere jokatuko dute. Bestela, likoreak ateratzen dituzte Ferminen baratzean hazitako belarra erreztzean eztarria ez lehortzeko. Politika edo futbola izaten dute hizpide, nahiz eta ez bata, ez besteak, ez izan horretan interes berezirik. Batak Teleberrin entzundakoa errepikatzen du, besteak Telediariokoa.

Gaur, ordea, ezingo dira solasean nahi beste luzatu, herritarrei noizean behin egokitzen zaien lana egin beharko baitute, bart zendu zen Dorretxeako agurearentzat zuloa prestatzea hiletaren ondoren lurperatzeko.

-Ze, Mattin! Entzun al duk atsoa?

Elkarte ondoko etxean bizi den zaharrari buruz ari da Fermin. Arratsaldero topatzen dute atarian eserita, adats luze zuria mototsean bilduta beti, ezerezari so, gehienetan.

-Entzungo ez nian, ba!

-“Aaaiiii....galdu-gordiak!” kar, kar, kar!

Horrela agurtu ohi dute elkar, batak galdetu, erantzun besteak, barez lehertu bi-biak. *Galdu-gordiak*. Horixe da atsoaren ahots lakarrari arratsaldero entzuten dioten bakarra.

-Deitu didatenean, pentsatu diat: “*galdu-gordia* baldin bada lurperatu behar dena”?

-Hortxe zagok, ordea.... Luzerako ematen dik, gainera... sorgin doto-re itxurako horrek...

-Tira, atera ezak zer edo zer, zuloa egiteko indartu beharko diagu!

Beti bezala joan zaie bazkalondoa, luze, ohartzeko berandu xamar dabilta hilerrirako. Elizako atean jendeketa pilatzen ari da dagoeneko, arin egin beharko dute lan, erretako belarrak horretan askorik lagundu ez arren. Iritsi dira hilerrira, hartu dituzte sarreran aurkitu dituzten

palak, baina ez dira berehala ados jarri apaizak adierazitako lur zatia non ote den. Hasi dira Mattinek seinalatutako zatian zulatzen, ez dirudite horretan oso iaioak, lurra gogor dago azken asteetako lehorrea dela eta.

Halako batean, bigundu zaiela sumatu dute eta palakada bortitza-goak, sakonagoak egiteari ekin diote. Izerdi patsetan daude biak, jo eta su, erritmoa hartu diote elkarri, kiski-kaska, kiski-kaska, kiski-kaska... Sast! Mattinen palak gogorra jo du berriz.

-Kabenzotz! Ederki ari gintuan! Temati ni, gero! -Gogor ekin dio atzera Mattinek, Ferminek ohartarazi duen arte.

-Geldi! Zerbait zagok eta! Banengoan ba ni, haraxeago zulatu behar zela...

Ezkilak joka entzun dituzte orduan, meza laster bukatuko den seinale. Zuloa bete eta haraxeago zulatzea proposatu du Ferminek.

-Zoratu haiz! Ordu erdi behar izan diagu hau zulatzeko, hamar minututan hemen dituk eta! Dagoena aterako diagu, nonbaiten gorde eta guztiek alde egitean berriz sartuko diagu, eta bakea!

-Gorde, gorde... erraz hitz egiten duk hik! Non gordeko diagu, baina?

-Ondoko larrean bada etxola bat, hara eramango diagu.

-Harrapatuko gaitiztek!

-Ez, hoa eta esaiok apaizari arazoak izan ditugula, nik bitartean falta den lurra kenduko diat.

Lasterka abiatu da Fermin, bihotza taupa-taupa. Zorionez, bidean herriko ume bat aurkitu du. Neskatoak begi onez hartu ditu mandatua egitearen truke Ferminek emandako bi txanponak, horrela, Fermin Mattinengana itzuli da. Ahal bezala atera dute kutxa usteltzen hasia, aldiz, bakoitza mutur batetik helduta altxatzen saiatu direnean oholak kraskatzearekin batera gorpua lurrera erori da. Fermi goragalea etorri zaio.

-Aizak! Ez gaudek txorakerietarako! -errieta egin dio Mattinek -Har ezak orgatila. Zortea izan diagu, horrela errazago izango duk garraiatzea.

Orgatila etxolan utzita bueltan direla ikusi dute segizioa hilerriara sartzen, apaiza eta hildakoaren familia buru. Orduan sumatu du Ferminek bihotza bere onera etortzen; dena den, apaizak harengana hurbiltzeko keinua egin dienean berriro saltoka hasi zaio, gizona okerraz ohartuko zelako beldur.

-Prest? Hasiko gara, beraz -esanez, otoitz egiten hasi da apaiza.

Ohiko modukoa izan da lurperatzea, kutxa sartu, lur apur bat botatzen hasi... Ohiko modukoa izan da, behintzat, jendea alde egiten hasita hildakoaren alabarekin bakarrik gelditu diren arte.

-Zuek segi lanean -esan die emakumeak -ez dizuet trabarik egingo, azken unea arte egon nahi dut berarekin, besterik gabe.

Bi mutilek elkarri begiratu diote, batak besteari esanez bezala "trabarik ez duela egingo dio... zuloa itxi eta gero berriz ireki beharko diagu eta!". Itxi dutenean emakumeak bakarrik uzteko eskatu die, aitarekin bakarrik egon nahi duela tarte batean. Mutilek hasperen egin dute.

-Goazemak trago bat hartzera, merezi diagu; gero itzuliko gaituk.

Tragoa tragoaren ondoren, ilunabarra iritsi zaie egin beharrekoak bete gabe.

-Zer? Gaurkoa bukatu beharko diagu, ala? Eta bakea!

-Bai, gainera gauetz ez gaitiztek ikusiko.

-Aizak, Mattin, gaurkoa ikusita, pentsatzen hasia nauk atsoa zuzen dabilela.

-Bai, a ze galdu-gorde pare! Kar, kar, kar!

Ijili-ajala abiatu dira berriz ere hilerri aldera, bukatutakoan tabernara itzultzeko oso berandu izango ez delakoan; egin dute beste zulo bat, Ferminek aurretik proposatutako lekuan. Etxolara iritsi direlarik, ordea, bizkarrezurra zeharkatu dien hozkirria sentitu dute. Deus ere ez dago arratsaldean utzitako orgatilan!

-Zer egingo diagu orain?- Ferminek intzirika ia.

-Kabenzotz! Egin, egin...! Zer egingo diagu ez dagoen zerbaitekin? Ezer ez, aditu? Ezer ez! -Mattinek amorruez -Goazemak elkartera, zer-bait bururatuko zaiguk.

Gauerdia da herrirako bidea hartu dutenean, katu galduren bat izan ezik, beste inor ez dabil kalean, ahots urrunak iristen zaizkie noizean behin, telebistetako soinuak. Heldu dira elkartera, giltza sarrailan sartu dutenean hotsa sumatu dute gertuan. Burua biratzean, itzalen artean ikusi dute: ile zuria sorbaldetan behera, begirada ohi baino galduagoa, ilargiaren argitan zurbilagoa. Gorputza zurrundu dien marmarra baino ez zaie iritsi:. *Ai....galdu-gordiak*

NEREA BALDA

IZATEAZ

Dei iezadazue Theresa Miller, mesedez. Edo Theresa Sorensen. Tessa Bronson, agian. Nerabe nintzenean nahi nuen horrelako izen bat.

Kosmopolita eta mundutar sentiaraziko ninduen izen bat.

Ez zen nire abizena gustatzen ez zitzaidalako. Esklusibo xamarra da, ez dago Andonegi pilo bat, ez da Etxeberria edo Uranga bezalako abizen bat, entzunagoak, ez. Sekula ez dit arazorik eman, abizen euskalduna da, RH negatiboaren herrialdean bizitzeko ezin aproposagoa. Sekula ez dut entzun behar izan makettoa edo cacereñoa naizela nire abizenagatik. Beharbada kontrakoa, nire txikitako Donostian *qué casera* entzun behar nuen igual, baina hori euskaldunak ginelako zen eta gure artean, txikitant behintzat, euskaraz egiten geniolako elkarri. Baina Donostian ere, abizen euskaldunok pedigría zeukaten.

Ikastolan bazeuden abizen espainoldunak, jakina. Gogoan dut, nire lagun-minarekin, Dominguezekin haserretzen nintzenean bere “ahuleziez” baliatzen nintzela nere haserrea areagotu eta indartzeko. Gainera, bere azalaren pigmentua nirea baino ilunagoa zen, beste arrazoi bat bera gorrotatzeko, haserrearen haserreaz. Zorionez, adiskidetu eta elkarri maitatzen jarraitzen genuen. Maketofobia kutsakorra da antza, eta arrazismoa ere bai. Kutsakorra, txar guztia bezala.

Eskolan bazeuden Sevillano batzuk ere. Ez zuen erraza izan behar garai hartan horrelako abizen batekin ikastola batean ibiltzeak. Hasteko, geneuzkan andereño erdi moja horiek ez zieten bizitza errazten. Seguru nago behe-mailako sentiarazten zituztela, kanpotik etorri eta denbora nahasi haietan seme-alabak ikastola batetara eramateko erabakia hartu izana miretsi beharrean.

Eta ez diot meriturik kentzen garai hartako borrokari. Ikastola bai, klandestino hastapenetan ere bai, esfortzu itzela bai irakasle eta baita gurasoen aldetik ere, zalantzarik gabe. Esker onez esaten dut. Lan ikaragarri eta erabakigarria egin zuten. Baina gauza batek ez du bestea kentzen; andereño horiek pentsamolde tradizionala, klasista eta baztertzaila zuten. Horrela bizi izan nuen nik, behintzat.

Giro horretan ,bada, ni, gorrotatzen hasi nintzen haurtzaroa lapur-
tu zidan borroka politikoa. Zergatik ezin nuen Eskandinavian bizi, Pippi
Langstrump bezala, libre, pozik, jolasean, politikaren itzalak neure bi-
zitzila ilundu gabe? Nire bizitza osoa baldintzatzen zuen politikak.

Horregatik nahi nuen abizen atzerritar bat, ihes egiteko. Oraindik
ere erakargarria egiten zait, ez pentsa. Nire frantzes bertsioa Therese
Champfleury, edo Therese Guerault de Flamesnil izan zitekeen. Alema-
na, Theresa Ackerman, Theresa Wagner. Ingelesa, aipaturako Theresa
Miller, Theresa Tyler beharbada.

Agian, noizbait “lotsatzeko” moduko zerbait idazten badut, literatu-
ra erotikoa esate baterako, edota, anonimo mantendu nahi badut, izen
atzerritar batez izenpetuko dut.

Sekretua zuekin partekatzen dut.

Gorde, arren.

TERESA CEPEDA (spanish version)
TESSA ANDONEGI SANTAMARIA

OSTADARRA BAINO EZ

Telmo izan zen plazako bankuan esertzen lehenengoa. Bi zuhaitzen arteko gerizpean, gehiegi atzeman ez zezaten, edo behintzat, oharkabean igaro zedin ilunabarra iritsi arteko orduetan. Ez zuen bizarra egin, nahiz eta urdintzen hasia zitzaion aurpegiko ile mardulak gainean zituen kiloei mesederik ez egin.

Plaza ia hutsik zegoen banku hartan eseri zenean, baina honezkero han-hemenka sakabanaturiko bokata puskak eta pipa azalak miazkatzen zituzten uxoeak.

Bere logelako leihoari begiratzen zion, etxean zegoenean bankuari erreparatzen zion modu berean. Baina ezin zion pentsatzeari utzi alde-rantzizko ikuspuntu honetatik leihoan nor zegoen ikusi ez, eta bera edonork ikus zezakeela. Orduan kaleko begiradak ez ezik, leihoetatik bina begi sentitzen zituen hari so.

Sakon hartu zuen arnasa, diafragmatik, ez hiperbentilatzeke. Dagoeneko bertan zen, bere etxeko leihotik ikusten zuen plazako banku hartan eserita, Klara terapeutarekin adostutako urrats guztiak ongi burutu ostean: etxetik irten, igogailuaren botoia sakatu, itxaron bitartean hamar arte zenbatu eta behin igogailua hartuta, beste hamar bat. Gero, portaletik ateratzea besterik ez zitzaion geratuko. Horrela egin zuen. Erraza zirudien hasiera batean, baina bi orduz egon zen belarria ateari itsatsita eta begia behatxulora lotuta tranpalean inor ez zela ziurtatu arte.

Bi urte zeramatzan etxetik irten gabe. Berriz ere mundura jaiotzea bezala izan zen. Hainbeste denboraren ostean, gauzak handi iruditzen zitzaizkion eta distantziak luze, nahiz eta dena leihotik baino gertuagotik atzeman. Bankuaren bi aldetan zeuden almendrondoen lore zuriek jariatzen zuten usaina maite zuen Telmok, txikitako oroitzapenak zekarzkion gogora, kalean igarotzen zituen egunak.

Iraganean murgilduta zegoela, ezustean harrapatu zuen harengana korrika zetorren ume tropelak. Tsunami edo basurde saldo baten au-

rrean dagoenaren antzera, erantzuteko instrukziorik gabe eta korrika egiteko premian zegoela, baloi bat ikusi zuen bankuaren albo batean.

* * *

“*Umeak eta euren baloi madarikatua*” pentsatu zuen Uxuek, bizikleta-ekin parketik igarotzean, baloi baten atzetik bere bidean gurutzatu zen ume pelotoia pasa zedin oina lurrera jauzi behar izan zuenean. Gurpiletara gehiegi hurbiltzen ziren txakurrak ez zirenean; baloiak, eta bestela, agure gogaikarriak bizikleten aurkako oihu propagandistikoekin. Bartzuek ala besteek egunero jaitsarazten zuten bizikletatik, baina musika eskolatik etxerako bidean ez zuen beste erremediorik: egunero gurutzatu behar zuen plaza.

Bihartik aurrera ez zuen berriz egingo. Hitz horiekin jakinarazi zion musikako eskolako zuzendariari, uko egiten ziola bere lanari.

Josu zuzendaria, besterik ez zen orain. Josuk ere berarengana modu horretan zuzen zedin eskatu zion aspaldi, hiru urteko harremanaren ostean. Baina zuzendaria bikote ohia izateak Uxuereen bizitza pixkanaka infernu bilakatu zuen; mendeku txikiz betetako infernua.

Hasieran, hainbeste maite zuen hari orkestrako zuzendaritzatik ordezkatu zuen egun batetik bestera, goizeko lehen saioak eta arratsaldeko azkenak egokitu zitzaizkion handik gutxira, bertan behera geratzen ziren klaseen abisurik ez zuen jasotzen eta alderantziz, kale egiten zien ikasle askori hutsegite faltsuengatik. Azkenaldian lanari ongi ez erantzuteagatik, bere burua morrontzara kondenatuz joan zen. Dena ikasle batekin zuen aferagatik.

Lana arriskuaren haritik zintzilik jartzea gutxi balitz, egun hartan, bere biolaren hariak musika eskolako kutxatilan agertu zitzaizkion. Orduan erabaki zuen ez zuela hain garesti ordainduko batere damutzen ez zuena eta popatik hartzera bidali zuen musika eskola.

Behingoagatik etxerako bidean lasai zihoan, arin, hainbeste estutzen zuten sokak askatuta. Gogor eragin zien pedalei, ordu erdian zuen hitzordura garaiz iritsi nahirik.

* * *

Pipa-azalak kraskatu ziren abiaduran zihoan bizikleta gainetik igarro zenean. Ohartu ere ez ziren egin, Josune eta Maria, parkea pipaz betetzen ari zirela, euren harremanari arnasbide bat eman artean. Ohikoak izaten ziren pipaz lagunduriko sesioak txakurra paseatzera irteten ziren bakoitzean, tentsio-isiluneak pipen kraskekin hautsiz. Hala ere, ordukoa, sesioa zirudien arren, ez zen ohikoa.

Maria euro bateko pipa poltsa handia kioskoan erosten ari zen Josune txakurrarekin portaletik ateratzen ikusi zuenean. Urrunetik elkar agurtu eta bata bestearengana hurbildu ziren. Inertziako musu lehorrak eta berehala Josuneraren begirada Mariak eskuetan zekarren panfletoa zuzendu zen. Bi hitz argi ikusten ziren: intseminazio artifiziala.

-Ez duzu etsi -bota zuen Josunek panfletoa esku artean olgetan hartzen zuen bitartean.

-Inondik inora Josune... -serio Mariak- Momentua da: orain ala inoiz ez.

-Ez zait iruditzen egun batetik bestera hartu beharreko erabakia. -Josuneri irribarrea apalduz joan zitzaion.

-Jakina, baina duela sei hilabete mintzatu ginen honi buruz eta pentsatzeko eskatu nizun.

-Bai, baina ezin duzu sei hilabetero gaia atera, tartean ezer hitz egin gabe. -Zertxobait indartuago jarraitu zuen Josunek. -Aurrekoan esan nizun gauza bera esango dizut oraingoan ere: ni nagoen bezala ongi nago, Maria.

Maria, isilik eta geldirik geratu zen. Eta argi adierazi zedin eskatu zion.

-Ez duzula ama izan nahi, alegia. -Gogor mintzatu zitzaion oraingoan. - Hori da pentsatu duzuna?

Josuneri min eman zion Mariak erabilitako tonuak eta modu berean erantzun zion.

-Hala da, bai -eta isilune baten ondoren bota zuen bere sententzia: -ez dut ama izan nahi.

Mariak arnasa sakon hartu zuen zetorrenari indarrez heldu ahal izateko.

-Ba ni ez naiz zu bezala sentitzen, ni ez nago ase. -Eta galtzaile sentitu arren, jokaldia irabaztera zihoala sentitu zuen Mariak. -Mindu egiten nau esan behar dizudanak, baina nik ere argi daukat: -nork baino nork gogorrago jaurti zuen azken harria- zurekin ala zu gabe ama izango naiz. Datorren asterako hartu dut zita.

Une horretan ibiltzeari utzi zioten. Bata bestearen parean, Josune lurrera bota zuen azken pipa azalari begira gelditu zen, isilik. Maria, hari begira, bere erantzunaren zain zegoen. Baina erantzunik ezean, heldu zion berriz ere gaiari:

-Badakit egoera makurra dela. Utziko dizut espazioa, nire gurasoen etxera joango naiz datozen egunotan. Edozer pentsatzen duzula ere, zure deiaren zain izango naiz.

Mariak kontrako norabidea hartu zuen, elkarrekin egindako ibilbidetik itzuliz eta jaurtitako pipa guztiak zapalduz.

* * *

Berdin zion neska errubia ala morenarekin zihoan, txakur madarikatu horrek kioskoaren aurretik igarotzen zen bakoitzean zaunka egiten zion. Gerardok ez zion jaramonik egin, ez txakurrari, ezta bi metro atzerago zihoan jabeari. Bi egun lehenago jasotako mezua burutik kendu ezinda zegoen, arratsalde osoa bi zuhaitzen arteko gerizpean eserita zeraman gizonari begiratzen zion bitartean.

Gerardok ez zuen hura ezagutzen. Berria zen plazan. Geldoa eta grinarik gabekoa zirudien, ez zuen, ordea, beregandik hain ezberdin ikusten, beti kaseta horretan sarturik, jende guztiaren joan etorriak behatzen, egunerokotasunaren haustura txikiei arretaz eusten.

Alfredo bezalako bezero leialekin oroitu zen, kioskoa zabaldu aurretik bertan zintzo egoten zen egunkariak zekarrena irakurtzeko irrikaz, metro batzuk urrunago eta ordu batzuk lehenago okindegian ere salgai zuen arren. Alfredo bezain leial hurreratzen ziren goizean zehar bestelako erosle eta banatzaileak, eta merienda hartu berri zuten umeek 50 xentimoak gominoletan gastatzeko komeriekin burutzen zuten eguna. Zazpietan leihatila itxi eta atzealdeko atetxotik ateratzen zen Gerardo. Egunetik egunera ez zen deus aldatzen.

Jaso zuen mezu horrek aztoratuta zuen. Argi zuen ez zela berarentzat, baina berak jaso zuen hautaketa prozesu bateko ordua eta lekua konfirmatzen zuen mezua. Pentsatzen zuen nolakoa izango zen leihatila betiko itxiko zuen eguna, inork berriz zabalduko ote zuen galdetzen zion bere buruari. Antza, xarmagarria auzoko kioskeroarean irudia, baina zinez atsekabea. Batez ere, Pili, bere emaztea, duela urtebete hil zenetik. Ordotik, kioskoa ere handi geratzen zitzaion Gerardori; arrakala zulo; putzua itsaso bilakatuz zihoan bere munduan. Egunez egun txikitzen ari zen espazio xume hartan.

Ez zekien zertarako izango zen hautaketa prozesu hori, baina hitzordu bat zegoen: bertaratzeko ordu eta leku bat. Ez zuen deus ere galtzeko eta ezjakintasunaren harrak bultzatuta, hurrengo goizean kioskoa itxi eta puntual iritsiko zen zitara.

Alfredok egunkaria okindegian erosiko zuen.

* * *

Lehen euri tantek busti zituzten almendrondoen hosto eta loreak lehenik, hortik lurrera jausteko ondotik. Eguzkiak berotutako lur hezeari jariatzen zitzaion udaberriko usaina. Parkean zeudenek zeruari begiratzen zioten, euri jasa ote zetorren.

Umeak izan ziren euriari gehien eutsi ziotenak. Arratsaldeko zazpitarako bost minutu falta zirela, kioskoak itxi egin zuen eta bi zuhaitzen arteko bankua ere hutsik geratu zen. Bertan ez zen inor gelditu, hodei artean ezkutatzen zen eguzkiak sortzen zuen ostadarra baino ez.

ESTI MARTINEZ

ONDO

“Ze ordu ote da?” telefonoa poltsikotik atera eta kontsulta egin du Aitorrek. Ostera patrikara itzultzean, konturatu da ez dela orduaz oroitzen ... edo agian ez du begiratu ere egin. Begiratzeaz oroitu izanaz ohartu ote den ziurtasunez ez dakienez, beste behin pantaila piztu eta ordua begiratu.

Hamabiak eta erdi. Ondo.

Semaforoaren aurrean dago, gizontto berdea noiz azalduko. Mezuak begiratu ditu bitartean. Bost *whatsapp* ditu: “Garbi” arrebarena, “Familia” taldekoa eta “Kuadrila”-n hiru. Lagunen elkarriketa ireki eta berriro itxi du, irakurri gabe, markatxo gorria gera ez dadin; urduritu egiten du horrek. Amak taldean “ordu bietan ondo?” galdetzen du; “zein ordutan joango zara amarenera?” arrebak beste elkarriketatik.

Berdean jarri da semaforoa Aitor amari erantzuten ari den bitartean: atzamar lodia altxatzen duen eskua bidali dio; arrebari: “amak ordu bietan jarri din. Lehenago hartuko al dinagu zerbait?” “...” ardo koparen irudia bidali dio Garbik erantzun bitartean “zuzenean joango nauk, ez zidak denborarik ematen” “bo! ordu erdi lehenago ere ez?” “...” “...” –erantzun nahian dabil Garbiñe baina ez da mezurik iristen. Aurreantzez egin du Aitorrek telefonoa eskuetan eta auto batek bozina jo dio; semaforoa gorrian jarria izango da. Erantzuna: “ez, nahi baduk bazkal ostean joango gaituk zerbait hartzera, eta kontatuko didak lasaiago Josebarena”. Joseba hots egiten dio beti Garbiñek, baita *Whatsappez* ere. Beste atzamarra gorantz arrebarantzat. “Familia”-ra erantzuten ari da Garbi une berean, oilasko izter bat, paella eta bestelako janarien irudi segizioa mihia kanpoan duen aurpegi batekin itxiz.

Beste espalaira heltzean albo bietara begiratu du Aitorrek, hantxe da betiko gozo-denda bai, kartela berritu badiote ere. Herriko pastel onenak familiaren aburuz, eta Amak “ez zenuen ezer ekarri beharrik” esango dio, pasteltxoen kaxa sukaldeko zoko batean bazkalosterako lagaz; baina gustatuko zaio detailea. Ez ditu esne-gainez beteriko txoko-

late tutuak hartu behar, ez dadila ahaztu. Ez dago tartekako bilera zertan ezeroso egin. Amarengatik, batez ere.

-Kaixo, eguerdion. Zer behar duzu?

Asaldata egin da Aitor, luzeago itxaron beharko zuelakoan baitze-goen. Irribarre gozoz begiratzen dio emakumeak.

-Eguerdion, emadazu kaxa txiki bat pastel, mesedez -pintza eutsi eta berehala hasi da pasteltxoak hartzen saltzailea-; denetarik ipini... txokolate eta esne-gainezko tutuak izan ezik.

Airean geratu zaio pintza, ehizatu berri duen pastela laga ez laga -Aitorri beste behin ordua begiratzeko denbora eman dio- txokolatezko tutua utzi eta mostradorera ekarri du kartoizko kaxa azkenean. Oraindik hutsune nabarmenak ditu eta burua makurtu du, pentsakor; adats zuriak diz-diz egiten dio foku halogenoaren pean.

Ingurura begiratu du, astuna egiten ari zaio jada isiltasunaren mar-dula. Telefonoa atera du, mezurik ote duen egiaztatzeko. Lankideen taldean bakarra, normalean zuzenean ezabatzen dituen bideo horietako batekin.

Emakumeari begiratzen dio pantailaren ertzetik; ez dago aldaketarik bere keinuan: betarteak estutu eta laxatzen ditu, besterik ez. Ondo ote dagoen galdetu beharko liokeela otu zaio, baina ez du egoera behartu nahi. Pastelak jaso eta joan egin nahi du, berandutzen ari zaio. Denboraz ondo badabil ere luzatzen ari da kontua.

Emakumearen ingurura begiratu du, ea lankideren bat ohartzten den gertatzen ari denaz. Buru-belarri daude nor bere bezeroarekin, igande eguerdia da herriko pastel-denda kuttunean.

-Utzi horrela -Aitorrek ahapeka.

Emakumeak ez du aditu, ala ez dio jaramonik egin. Baxuegi mintzatu da, ziurrenik. Beira sakatu du bulegoko taldean igo duten bideoa abiarazteko; gauza bera egin nahi luke gozo-saltzailearekin.

Arrebari "ez dakin zer gertatzen ari zaidan pastel-dendan" bidali dio bideoa kargatzen ari den bitartean. Berehala jarri da martxan eta nahiko ozen; ez du bolumenik jaitsi, ea emakumeak erreakziorik duen. Alboan duen bezero bibotedunaren aurpegi iluna sumatzean, ordea, mututu egin du. Bezeroaren begirada harrapatzen saiatu da emakumearen-

ganantz keinua eginez, konplize egiteko, baina bolumena kendu bezain pronto berean da berriro biboteduna.

-Barkatu, ondo al dago? -ausartu da Aitor azkenean. *Al dago* ez daki berorika ari zaion ala pastel kaxaren inguruan galdetu dion, zentzuzkoena *ondo al zaude* galdetzea baitzen. Baina hala joan da galdera. Emakumeak aurpegira begiratu dio, hasieratik zuen irribarrea orain ez-painetan izozturik, begiak geldirik eta distiratsu: bi puxtarri. "Zer gertatu zaik ba?" arrebaren mezua irakurtzearekin bat pasteltxoetan du ostera begirada emakumeak, lehenengo keinua errepikatuz... baina ordu arte ohartu ez den beste mugimendu bat egiten du: eskuekin pastelak berrantolatzen ditu, dauden hutsuneen inguruan. Gelditu, begitarteena egin eta berriro ekiten dio hasieratik; etengabe. Halako tenkatze bat sentitu du Aitorrek bularrean, zulo batek arnasa eta inguruko koloreak barrurantz xurgatu balizkio bezala.

-Mila esker. Hurrengora arte

Telefonia atzamar izerdituetan ondo estutuz libre geratu den beste saltzailearengana jo du.

-Barkatu... -begiak kaxan iltzaturik jarraitzen duen emakumea seinalatuz. Berehala hurbildu da beste gozogilea.

-Axun?

Ahate begiak altxa ditu emakumeak airea zeharkatuz, begitarte estutu eta pasteltxoen berrantolatzean murgildu da, ostera, berriro hasiteko. Aitorrek sorbaldak jaso dizkio hurbildu berri den saltzaileari; indarrez estutu du telefonia ahurrean.

-Axun, segi barrura pixka batean nik bilduko dut kaxa.

Eskua haren bizkarrean pausatuz lasai atera du mostradoretik dendaren barreneko partera. Segituan bueltatu da saltzaile berria.

-Barkatu...

-Lasai- bularreko tartea ostera betetzen sumatu du, koloreak bere lekura bueltatzen- ez daukat presarik.

-Pastelak ezta?

-Bai- txokolate eta esne-gainezko tutuena esateaz ahaztu da, baina falta diren hutsuneak betetzeko ez du halakorik aukeratu pastel-saltzaileak.

-Horrela ondo?

-Ondo, bai.

Atzeko barrara joan da kaxa biltzera eta telefonoa atera du Aitorrek. Gaur ez ditu albisteak irakurri ere egin, begiratu bat eman beharko lieke, titularrei besterik ez bada...

-Kaixo, eguerdion.

Lehengo emakume ilezuria du begien aurrean, irri gozoa ahoan, begiak tinko.

-Zer behar duzu?

-Listo Axun, ni nago berarekin- kaxa bildu eta apaindua dakar beste gozo- saltzaileak.

Bezero berri baten bila joan da, deus gertatu ez balitz bezala.

-Gero arte!

Dendatik aterata dezente ibili behar izan du zuloa ondo betetzeko. Telefonoari heldu dio. Arrebaren mezu batzuk dauzka galdera ikur eta irudiz beteak; ez dio erantzun. Bakarrik hartu du bermuta amaren etxe bueltako tabernan, titularrak eta Twitterren titular horien inguruan egindako txioak irakurtzeko probestu du geratzen zaion denbora.

Amarenera joan denerako arreba bertan zen. "Mila esker, ez zenuen egin beharrik" eta bazkaltzera eseri dira hiruak.

-Aitor, zer pasa zaizu azkenean pastel-dendan?

Burua altxa du telefonotik, lagun batekin geratzen ari da arratsalderako, baina oraindik ez daki zenbat luzatuko den arrebarekin, Josebarena kontatzen hasten bazaio...

-Ba horixe, saltzailea halako batean trabaturik geratu da, keinu bera errepikatuz GIF bat bezala.

-Ez zaitetz astoa izan... -Garbiñek .

-Axun! Jesus! -amari begiratu diote anai-arrebek- zuen aitari eta niri behin baina gehiagotan gertatu zitzaigun hori Axunekin. Badakizue zein den ezta? Bere senarrak Josebarekin lan egiten zuen; beno orain ere lan egingo du, imajinatzen dut, jubilatuko ez bada behintzat... edo zuen aitak leku berean lanean jarraitzen badu...

-Ama...

-Harira mesedez- Aitorrek eskuetan duen telefonoa ferekatuz.

-Beno, beno! Ez didazue gauzak kontatzekoa astirik ere ematen: Kontua da gaitzen bat zuela. Hala, -trabaturik geratzen zen- ea, oso gutxitan gertatzen zitzaion, e? urte hauetan zehar apenas hiruzpalau aldiz, -ia beti ondo atenditzen zuen- baina gertatzen zitzaionetan gero ezer gertatu ez balitz bezala, normal-normal jarraitzen zuen...

-Epilepsiaren bat?-Garbiñek, gaia zuzendu nahian.

-Nik zer dakit ba! Ez nintzen behin ere galdetzen ausartu. Ez nuen pentsatuko oraindik ere han lanean segitzen zuenik! Beti txokolatzeko tutu estrak jartzen zizkion Josebari... bat ere ez dizu jarri, ez al zen geratzen? Aitarekin beti xaxan ibiltzen zinen nork jango zuen. Oroitzen zara nola esne-gaina jaten zizun zu ohartu gabe; Aitor? Zuloa bakarrik utzita? Nolako amorrua ematen zizun...

Hozkara atera zaio marrazten saiatu den irribarrea. Pantaila piztu berrian iltzatu ditu txori begiak.

AINTZANE USANDIZAGA

HEMEN GOIAN ZERUA

1

Danberrari begira itxaron du Ebak zentrifugazio-programa bukatu arte. Garbigailuaren barruan, lan-jantzia eta bi toalla baino ez. Amaieran atera duen zaratak kezka piztu dio instant batez, baina berehala lurrundu zaio erruletaren “klak” entzunda. Gobada hartu eta korrika txikian joan da ondoko gelara, eskegitzera. Ez dauka presarik, baina ezinegonak leku batetik bestera darama.

Egun lainotsu eternoak islatzen dute sukalde eta alboko gelako kristal zeharrargiek. Horregatik harrapatu dute ustekabez eguerdiko eguzki printzek, espero ez den laztan samurraren gisan, leihoa irekitakoan. Amore eman eta eguzkitan gelditu da segundo batzuetan. Ondo sentitu da bertan. Hamabiak dira, eta auzoak geldirik dirudi.

Telefonoaren doinu tematiak itzularazi du errealitatera. Ez du erantzun, komertzial astunen bat izango zelakoan. Eskukoaren bila joan da gero. Ezer urgenterik ez; amaren mezua, egunero legez. Ea zer moduz, zerbait erostea nahi duen, arratsaldean pasako dela etxetik. Egunero-egunero galdera eta ohar espatsu berak. Baina dena dela, Ebak badaki ama ondoan izan gabe oso bestelakoa izango zatekeela guztia; askoz ere zailagoa, jasanezina. Eta hori gogorarazten ahalegintzen da, egunean-egunean, bere kolkorako. Aita zenaz ere oroitu da gaur; haren itxura gogorraz, haren isilune sarri eta luzeez, haren bihotz hauskorraz. Eta ondoren gobadaz berriro. Azkenik eskegi eta sukaldera itzuli da, baina ez du ezer jan nahi izan; urdailean korapiloa osterak ere.

Gaueko anbulantzia-gidari egiten du behar klinika pribatu baterako, eta lo, ozta-ozta lau orduz jarraian. Behintzat pilularik gabe, lan hori eskuratu aurretik ez bezala. Begi-zuloei aspalditik ez die erreparatzen. Itxurak ez du arduratzen jada. Kirola sarri egiten du; gorputza eta burua akitzeagatik, baina. Horregatik, gehiago itxaron gabe, kirol arropa jantzi eta lasterka egitera atera da. Egun oskarbiak parkera erakarri ditu paseari guztiak. Eba, aldiz, ibaiko pasealekura abiatu da. Duda egin du

erdigunera igo ala ez. Azkenean auzoan gelditu da; gaur ere ez du ezagunekin topatzeko arriskurik hartu nahi izan.

Badira hamar urte Lizarra utzi eta Iruñeko Arrotxapeara joan zela. Jaioterritik alde egitea ez zitzaion samurra izan; han geratu ziren gurasoak eta Uxue alaba, haurtzaroko lagunak eta familiaren denda. Baita Miguel senar ohia, auzoen begirada egozgarriak eta iraganeko irudi mingarriak ere. Atzean laga behar hura guztia, Eba erabat birrindu baino lehenago; herritik lekora, behintzat, gauza baita iraganari tarteka ihes egiteko, nola edo hala.

Ez dauka apenas lagunik. Anbulantziako lankideak baino ez; eurek soilik lortzen dute etxetik atera dadin, sikiera larunbatetan kaña batzuk hartzera. Ebaren ustez, herritik hiriburura hanka egin zuen berrogei eta pikoko emakume dibortziatu eta bakartia da haientzat. Beharbada senarrek jo izan zuela pentsatuko zuten euren artean. Baina halako aieruek ez dute larritzen; bere kezka bakarra tormentatzen duten gomutez mintzatu behar ez izatea da.

Berrogei minutuz aritu ostean, parkean luzatzea deliberatu du; nekatuta dago, baina ez du oraindik etxeratu nahi. Hainbat langabek eta erretiratutuk bertan diraute, berokiak eta tapaukak sobera. Lurrean eseri da Eba, bazter batean, emakume nagusi baten eta indigena tankerako neska baten ondoan. Hizketan eta barrezka ari dira, eta gustura dago haien algaren epelean. Pilota batek kolpatu du bat-batean bizkarrean. Buelta eman eta mutiko bat ikusi du beregana tarrapatata. Ama atzetik joan zaio, kontuz ibiltzeko oihuka, baina umeak kasurik ez eta Ebaren gainean jausi da. Txakur amorratua etorri balitzaio bezala, Ebak keinu zatarrez apartatu du, mutikoaren ama izutuaren begiradapean. Semea negarrez hasi da eta amak besoetan hartu du marmarka, pilota ahaztuta. Momentu horretara arte Eba ez da ohartu bere erreakzioaz, eta kontrolatu ez izana damutu zaio. Barkamena eskatzea pentsatu du; haien adiskidetasuna desiratu du, haien absoluzioaren premia beste ezer baino gehiago. Baina bertan geratu da. Ondoko neska zaintzailearen so errukitsua igarri du orduan Ebak, eta urdaileko korapilota eztarrira igotzen. Arin batean altxatu eta ahaleginean egin du korrika etxera, Jonen irudia argiegia egin eta botatzeko dauzkan malko guztiak isuri aurretik.

Uxue ordu bietan iritsi da etxera; ostirala da eta ohi baino lehenago amaitu ditu eskolak. Lagunek kanutoak erretzen eta garagardoak edaten emango dute arratsaldea. Uxue, ordea, lubakitzat duen bere logelan sartu da handik ateratzeko inolako asmorik gabe. Motxila ohera jaurtitzeaz batera disko-jogailua piztu, eta marokoar pufean utzi du botatzen bere burua, hasperen luzea eginez. Ideia bakarra du bueltaka: herri madarikatu horretatik ospa egitea. Nazkatuta dago institutuaz eta ikaskideen lerdokeriez. Kuxkuxeroek gogaitzen dute gehien. Amaren inguruko zurrumurruak heldu zaizkio oraingoan, amarenak eta nebaren heriotzarenak. Baina nori galdetu egia.

Aitarekin ez du oso harreman ona azkenaldian. Beti sentitu da kontrolatuta, baina gero eta itogarriagoa egiten zaio. Maiz eztabaidatzen dute, eta sesio guztiak berdin amaitu: Uxuek, alde egin nahi duela mehatxatuz; aitak, ezta pentsatu ere, adin nagusikoa izan arte ideia hori burutik berehala ken dezala. Baina laster hemezortzi urte beteko ditu, eta Uxuek gero eta biziago sentitzen du joateko beharra. Iruñean ikasiko du, zer ikasi argi ez badu ere, eta pisua ordaintzeko tabernaren batean edo egingo du lan. Edozertarako prest dago, herri gorrotagarri horretatik aldentzearren.

Disko-jogailutik, lehen kantaren azken hitzak entzun ditu orduan argi. Salto batean jaiki eta orratza berriz ere hasierara eraman du, bolumena ahalik eta altuen. Ez daki zergatik maite duen hainbeste abesti hori. Beharbada bere soinu ilunaren indarragatik. Edo beharbada ama ekartzen diolako gomutara, harena baita Echo & The Bunnymen-en “Heaven up here”, baita musika aparatua eta ardurua handiz gordetzen dituen beste binilo guztiak ere. “Hemen goian zerua”, dio tituluak, eta bera, fededuna ez den arren, Jonekin ere pentsatzen du.

Aita afalordura arte iritsiko ez delakoan, zigarrotxo bat bildu eta leihoan erre du. Azaroko eguzkiak indar betez distiratzten du, eta atsegin zaio epeltasun goxo hori. Amaren hutsunea berriz. Deitzeko gogoa piztu zaio, baina ez da ausartu. Astero baina labur solastatzen dute telefonoz, eta oporraldietan ama bisitatzeko aukera izaten du amona Pilarren etxera aste pare bat ematera joaten denean. Beti tarte txikietan, baina; beti gaixo bat tratatzen den moduan. Nebaren istripuaz ez dute sekula hitz egin; Uxuek dakien gauza bakarra, berak bi urte zituela hil zela Jon,

auto batek harrapaturik, antza. Ez du ezer oroitzen. Inoiz ez diote ezer azaldu. Istripua ezker airona eta amonekin egoten zen batez ere, eta Jonen heriotza gai mingarriegia izan da beti denentzat; aipa ezina. Edo-nola ere, urte gogorrenak atzean geratu ziren: amaren depresioaren une latzak, gurasoen dibortzioa, etengabeko kezka eta goibeltasuna. Isiltasunera ohituz joan zen. Azkenaldian, behintzat, sarriago mintzatzen da amarekin, eta Uxueren ametsetako harremanetik urrun samar badago ere, gero eta hurbilagoa da. Edo hala sinetsi nahi du.

Telefonoa poltsatik hartu eta ehun mezutik gora topatu ditu Whatsapp-en. Gehienak, koadrilaren txorakeriak. Lagun minarenak ere badaude, haserre ote dagoen galdezka. Azken batzuk, musika-eskolako taldekoenak: Iruñean asteburu-pasa egitea proposatu dute, kontzertu bat ikustera joateko aitzakiarekin. Bihotza saltoka sumatu du Uxuek. Mezuen artean bilatu du, aurkitu arte: “Hura ere badoa”, ospatu du berekiko. Berehala idatzi du Uxuek: bai, bai eta bai. Amaz akordatu da berriro eta ideia bat otu zaio: bisita egingo dio larunbat eguerdian, us-tekabez. Amonak lagunduko du sorpresa ematen.

Smartphone-a eskuan sukaldera joan da, artega eta gosetuta. Hozkailua arakatu du zerbait betegarria aurkitu nahian. Xerra pare bat nahikoa izango dela ebatzirik, frijitu eta murtxikatu gabe jan ditu. Antsietateak ez dio gelditzen uzten. Telefonoa dardaraka dabilkio denbora osoan, baina ez dio jaramonik egin. Jogurta jan bitartean amonari deitu dio bere planaren berri emateko. “Aterpetxe batean geratuko gara, amona, lasai”. “Bai, ongi egongo gara...”. “Amari sorpresa eman nahi diot, lagunduko didazu?”. “Deituko dizut, amona, muxu handia”.

Kantuan itzuli da Uxue logelara. Diskoari buelta eman eta ohean etzan da, larunbata iristeko irrikan.

3

Arnasestuka heldu da Eba etxera. Duxan sartu eta negarrari eman dio aspaldian ez bezala. Luze geratu da ur azpian, mina isurbidetik irris-tatu dela iruditu zaion arte.

Hamalau urte horietan zehar medikuek, kimikak eta bizirik ateratzeko senak lagundu diote, neurri desberdinetan. Lehen hiruretan psi-

kologoak eta psikiatraren pilulek bereziki egin zuten lan. Suizidioaren ideia albora zezan lortu zuten, baina ezin izan zuten bikotea, psikologoa eta psikiatra pikutara bidaltzea eragotzi. Uxuerekin desberdina izan zen; Uxue uztea latza egin zitzaion, hala ere, ez zuen bere burua alabaz arduratzeko gai ikusi. Hamalau urte jada, eta ez daki nola, baina bizirik jarraitzen du, agian inoiz gauzak bestelakoak izango diren itxaropen ñimiñoa izan duelako beti. Ez daki nola, Jon hiltzearekin batera bera ere neurri handi batean hil egin baitzen. Psikiatra eta psikologoak sinetsi egin zuten bere burua barkatua zuela zioenean. Izan ere, alta ematea ebatzi zuten, eta begi onez ikusi Iruñera joateko erabakia, bizileku berrian psikologo bat bisitatzen jarraitzea gomendatuta. Ebak gezurra esan zien.

Dutxaren ostean zerbait beroa jan eta lasaigarri bat hartu behar izan du oheratu aurretik. Ostiral gaueko txandak izaten dira neketsuenak, eta Ebak atsedena behar du. Batez ere ez pentsatu; ez du negar gehiago egin gura. Oroitzapenak uxatzeko borrokan aritu da burkoaren azpian, azkenik pilulak efektua egin eta loak hartu arte.

Sukaldeko zaratatxoek esnatu dute seiak aldera. Altxatzeko goiz da, baina badaki ez dela berriz ere lokartuko. Ama afaria prestatzen ari da, buru-belarri, bere artean kantari. Eba harengana joan, masailean musukatu eta aulki batean eseri da.

-Esnatu egin zaitut, laztana?

-Lasai, ama.

-Zer bazkaldu duzu? Gose izango zara... Tortilla laster dago prest.

-Ez, ez dut jateko gogorik.

Ama ez da tematu. Txintik esan gabe segitu du lanean. Eba umea zenean bezala, tortilla ogi tartean jarri eta fruta eta jogurtarekin batera poltsatxo batean sartu dio. Mahai gainean utzi du, bistara, alabak ahantz ez dezan. Burua berriro altxatu duenean igarri dizkio begi handitu eta gorrixkak. Bihotza hautsi balitzaio bezalako mina sentiarazten dio alabaren sufrimenduak. Senarra hil ondoren, ez zuen bitan pentsatu eta Iruñera joan zen bizitzera: Ebarengandik gertu egon eta zaintzea da bere ardura bakarra harrezkero.

Ezer galdetu gabe, harengana hurbildu, burua bere sabelaldera erakarri eta ilea ezтики laztandu dio. Eba zurrun gelditu da hasieran, baina

astiro-astiro, amaren hanken inguruan pausatu ditu besoak, haren gorputza beregana erakarriz, babes bila. Besarkaturik, negar egin dute biek, isilean. Amak Uxueren berri ematea erabaki duen arte:

-Bihar dator lagunekin, igandera arte. Bisita sorpresa egin nahi dizu- aitortu dio, bilobari traizio txiki horrek alaba alaitzeko balioko duelakoan.

Eba tentetu egin da aulkian, urduri samar.

-Esan ez naizela egongo.

-Eba, maitea, Uxuek zurekin egon beharra du.

Mutu geratu da; Ebak ez du hori entzun gura, eta ez dauka horretaz mintzatzeko gogorik. Amak, ordea, eutsi egin dio.

-Laster hemezortzi urte beteko ditu, Eba, eta Iruñean ikasi nahi du.

-Hori esan dizu?

-Urte osoa darama kontu berarekin!

-Eta?

-Zugatik ere nahi du etorri, laztana. Behar zaitu... eta zeuk ere behar duzu -ausartu da esatera.

-Nik...?

-Zergatik kostatzen zaizu hainbeste harekin egotea?

-Nirekin bizitzea nahi duzu? Hori da?

-Ez, Eba, ez du zurekin bizi behar, baina bere ama zara, eta bada garaia hala jokatzeko.

-Eta nola egiten da hori?

-Hitz egin berarekin, Eba. Ez da ume bat.

-Ama, mesedez, neu ere ez...

-Biok ari zarete sufritzen... Nahikoa da: gertatu zena gertatu zen, eta gainditu egin behar dugu!

-Gainditu, hitz egin... Psikologoa zara orain? Utzi bakean, mesedez!

-Laztana...

Eba aulkia zakar bultzatuz zutundu da, eta sukaldetik ateratzera-koan, amari behatu gabe bota dio:

-Jon nire erruagatik dago hilda. Eta hori ez du ezerk aldatuko.

Ama Eba gabeko aulkia begira gelditu da. Ate-kolpea entzunda ohartu da afaria ahaztu duela.

4

Zazpiak aldera sumatu du Uxuek aita etxean sartzen. Berehala joan zaio asteburuko planaren berri ematera, baina ez du nahi zuen erantzuna jaso. Aita nekatuta dago, ez du eztabaidatzeko asmorik; Uxuek, sutan, ez du ezezkorik onartuko. Logelara itzuli da eta motxila egiten hasi, gau horretan bertan joango balitz bezala. Aitak ez du asko itxaron alabarengana joateko.

-Zertara zoaz Iruñera?

-Musika-eskolako lagunekin, esan dizut.

-Eta aterpetxe batean lo? Ez dit grazia handirik egiten, Uxue...

-Joder, aita!

-Hitz egingo dugu...

-Noiz? Ni bihar banoa!

-Uxue, faborez...

-Kokoteraino nago, aita! Zutaz eta herri honetaz! Laster hemezortzi urte beteko ditut eta banoa, banoa! Eta ezingo nauzu kontrolatu!

-Baina oraindik ez dituzu! Eta horrela jarraituz gero, ez zara ordura arte etxetik aterako!

-Aita!

-Ezin dut zurekin... -bota du aterako bidean, demanda bukatutzat eman nahian. Uxuek, baina, ez dio garaile amaitzen laga:

-Ba ez duzu beste seme-alabarik! Nirekin konformatu behar!

Aita biratu eta ez batak ez besteak espero ez zuten masailekoaz erantzun dio Uxueri. Lotsak mututu ditu biak, eta buru-makur utzi: Uxuek ez daki zergatik esan duen hori; aitak, zergatik jo duen, lehen aldiz bere bizitzan.

-Sentitzen dut, aita -esan du ahapeka.

-Neuk ere bai.

Estu besarkatu dute elkar, baina tristurak hitzak lapurtu dizkie. Aitak musu eman eta bakarrik utzi du Uxue, hamaika galdera buruan: ama zergatik ez den haiekin bizi, zer gertatu zitzaion Joni, zergatik ezin diren elkarrekin zoriontsu izan. Baina ez da ezer itauntzera ausartu; ez daki aita prest dagoen.

Idazmahaian eseri eta zalantzan ibili da. Azkenean ordenagailua piztu du: bera bai; bera prest dago.

5

Ostiral gaua espero bezain gorabeheratsua izan da, baina hala ere, Ebari izugarri kostatu zaio amarekin izandako tirabira ahaztea. Etxera iritsi denean, poztu egin da haren gauzak bertan zeudela ikusirik. Amarekin hitz egiteko premia izan du, baina ez du esnatu nahi izan. Haren ondoan etzan da, eta salbu sentitu, lo egiterik lortu ez duen arren. Buel-taka ibili ostean, azkenik altxatu eta erdigunera abiatu da. Egia esateko ordua dela ebatzi du. Ordua egia entzuteko ere.

Ez daki zer ordutan helduko den Uxue, baina berdin zaio itxarotea. Ez dio deituko; autobus geltokiko kafetegian izango da haren zain. Hamabi urtean ez bezala, ez dio iraganari ihes egingo. Harrigarria bazaio ere, ez dago urduri; alaba besarkatu eta dena kontatzeko gogo bizia sentitzen du.

Oroimenaren leihoa emeki-emeki zabalduko du, eta hasieran, lozorroan izan dituen gomutak trumilka etorriko zaizkio Ebari: institutuko garaia Miguelekin, maitasuna egiteko aurkitzen zituzten ezkutalekuak, amestutako proiektuak. Euren ezkontza egunaz akordatu da, Uxue jaio zen egunaz. Sekula aitortu ez duen beldur izugarria eta ama izatearen damua ere gogoratuko ditu. Eta alabak oparitu zion irribarre ba-koitza nola joan zen ikara hura urtzen.

Pentsatuko du zoriontsuak izan zirela. Eta zoriontasun itsu haren emaitza izan zela Jon, bi urte geroago. Nekea ere oroituko du Ebak: bi haur, lana, eta eztabaidak. Harrapatuta sentitzearen oroitzapena etorriko zaio burura. Oldoztuko du hori ez dutela kontatzen film erromantikoetan.

Eta orduan, uztailaren hiruko goiz eguzkitsu hura irudikatuko du. Miguel eta umeak ikusiko ditu sukaldean gosaltzen: Uxue negar batean, Jon kakaaz bustita, Miguel hara eta hona haserre. Miguel Uxue besoetan kaleratzen.

Ondoren, bidegurutze batean tupustean ateratako autoaz oroituko da, balaztadaz eta sustoaz, eta gidariarekin izandako iskanbilaz. Berririo nabarituko du une hartako amorrazioa eta berandu heltzeagatik urduritasuna, atzo gertatu balitz bezala. Eta hala ere, ezingo du gogoratu zein momentutan sartu zuen Jon autoko atzeko eserlekuan, nola lotu zion uhala, musu eman zion. Egunero egiten zuen bezala. Goiz hartako une hura, ordea, ez du gogoratuko.

Ebaren hurrengo gomuta bera lantegiko aparkalekuan izango da, Jon bero-bero eta begiak itxita Miguelen beso artean. Amesgaizto batean egotearen sentsazioa, eta esnatu ezin izatearena. Eta errua. Errua. Errua. Jonek hartzaindegian egon beharko zukeelako goiz hartan, eta ez autoko atzeko eserlekuan. Atzeko eserlekuan ahaztuta, lau orduz. Ebak Jon ahaztu zuen autoan. Ebak ahaztu zuen Jon. Ahaztu egin zuen.

Miguel Jon astintzen gogoratuko du, eta begirada hura, goiz hartatik desagertu ez zitzaion begirada hura, “errudun” oihukatzen ziona. Errudun. Errudun. Errudun. Beste guztia lausoa da. Polizia, anbulantzia, hurrengo egunak, gauak. Eta irudituko zaio geroztik sukar-amets nahasian bizi izan dela, erruduntasun nebulosa batean.

Orduan, kafetegiko kristalaren bestaldean, Uxue eta Miguel ikusiko ditu Ebak. Irribarre egiten diotela begitanduko zaio. Eta amesgaiztoa bukatu dela sinetsi nahiko du, haien begiradetan ez baita ihardetsi ezin den galderarik egongo; haien soek gaztaroko kanta haren leloa abesten diotela irudituko zaio: “Hor behean izan daiteke infernua, hemen goian zerua...”.

ELI CARRASCOSA

MUNDURA IRITSI BEZALA

Eskuko telefonoan mezu bitxi hura jaso zuenetik urduri zebilen Mattin, ezertan asmatu ezinik. Egiten zuena egiten zuela, hitz haiek burura etorri, eta galdu egiten zuen kontzentrazioa. Edalontziak plate-
ren lekuan gorde, komuna garbitzeko erratzarekin egongela pasatu... Hala zebilen azken aldian. Aurreko batean, Amagoiarekin zegoen kulun-
kan eta sakelakoa entzutean, sekulako indarrez egin zion bultza eta ia bidali zuen alabatxoa zeruan zehar. Denbora irabazi nahi izan zuen tele-
fonoari begiratzeko, behin gogor bultza egin hiru edo lau joan-etorritan egin beharrik ez izateko. Nahiz eta sarritan egin gauza bera, sekulako bultzada eman zion azaro amaierako astearte arratsalde hartan, eta ira-
bazitakoa emaztearen bronka galanta izan zen. Maitanek *Berria* irakur-
tzen ziharduen parkeko bankuan eserita, eta izugarri asaldatu zen urearen ohiuak entzutean. Egunkaria utzi, altxatu eta zabua gelditu zuen, Mattini itzelak bota bitartean. Arraro zebilen gizona, oso arraro.

Matttinek ez zion jaramon handirik egin. Triste gelditu zen jasotako mezua ez baitzen espero zuena. Bankuan eseri zen, ia ia txakur kaka mokordo ederra zapaldu ondoren. Artega zegoen, gonbidapen xelebrea hura jasotzean, baina are gehiago onartu ondoren. Zergatik egin zuen? Zertarako? Ez al zen bada berrogei urteko enpresa jabe eta familia gizon zoriontsu eta arrakastatsua? Ezinhobeak izan ziren azken hamar urteak: Ezkondu eta bi ume zoragarri ekarri zituen; Amagoia eta Iker; etxe eder batean bizi zen; igerileku, lorategi eta guzti; emaztearekin ere ongi mol-
datzen zen gorabeherak gorabehera; behin egia da ia harrapatu zuela idazkariarekin lardaskan, baina, nori ez zaio noizbait horrelakorik ger-
tatu? Gainera, ongi sahiestu zuen krisia automozio enpresak eta diru gehiago irabazten zuen lehen baino, langileak estutzeko aukera eman baitzioten krisiaren aitzakian sortutako legeek. Kotxe bikaina zuen, os-
tegunero joaten zen elkartera lagunekin afaltzera eta asteburuetan Anoetara Erreala ikustera. Zer gehiago eska zezakeen?

Orduan, zergatik onartu zuen gonbidapen bitxi hura? Errutina, aka-
so? Egia da azken urteetan beti egiten zituela antzerako gauzak eta oso azalekoak eta faltsuak zirela harreman gehienak... Antzerakoak ziren

egun guztiak, aste guztiak; bazekien nori zer eta nola esan behar zion, haren sasi-onespena entzuteko. Denek esaten zioten entzun nahi zuena. Bazekien etekinak ematen zizkiola aita onaren papera egiteak, emaztearen eta auzoko gainontzeko gurasoen aurrean. Bazekien nola jokatu enpresako bileretan, elkartean, Anoetan... Bazekien, bazekien, bazekien... Eta halako batean, mezu berezia mobilera, ez zekien zerbait, no-bedadea... Bai, azken finean ez zen hain arraroa gonbidapena onartu izana; gaztea zen eta bizirik zegoen, ze arraiio!

Euri tanta batzuk hasi ziren eta Maitane hurbildu zen Amagoia txikiarekin. Mutur beltza zuten ama-alabek.

–Ikerren bila joan behar duzu entrenamentura. Gu Eroskitik pasako gara. Elkartuko gara etxean.

–Ongi da, pittin...

–Ez pitxitin eta ez pittin ondoko, ez dakit zer daukazun buruan Mattin, ez dakit zer daukazun buruan...

Gau hartan bertan kontatu zion abenduaren 28koa. Laneko bilera garrantzitsua jarri zioten Bartzelonan Txinatarrekin.

–Badakizu, haiek ez dute Eguberririk ospatzen, laztana... Gaua ere han egingo dut eta uste dut 29an, arratsalderako edo, libre izango naitzela.

–Orain, eguberritan, lan bilera? Ezin al da atzeratu? Ez al zenituen umeak PINera eraman behar?

–Egia, benetan sentitzen dut, maitea, baina badakizu, lana lana da eta merkatua dagoen bezala ez gaude aukerak galtzeko. Zuri gustatzen zaizu etxe eder honetan bizitzea, ezta?

–Badakit bai, beti izan duzu lana gure aurretik, eta ez ahaztu nik ere ekartze dudala dirua etxe eder hau mantentzeko...

–Barkaidazu, bai, egia da, urduri nabil ditzosozko kontratu hori dela eta... Ekarriko dizuet zerbait Bartzelonatik... Presio handia dugu lantegian, bezero garrantzitsuak dira eta kontratua ixten badugu, pieza pila bat eskatuko digute...

Bi txori bota zituen tiro bakarrarekin. Emazteak lanarekin lotuko zuen azken aldiko urduritasuna eta ez zuen inolako susmorik izango. Ez

baitzegoen atzera bueltarik jada. Morboak irabazi zion. Jakin egin nahi zuen nor kristo zen Nagore Barrutia hori, Nafarroako Etxalar herritik gorako baserri urrun horretara gonbidatu zuena. –Aspaldiko ezagunak gara, bada! izan zen neskaren azken whatsapp. Emakume beltzarana zen, ile kizkurra eta oso gorputz ederrekoa. Berrogei inguru kalkulatu zizkion, gazteagoa akaso. Argazkian erdi biluzik azaltzen zen; ezer erakutsi gabe, baina dena iradokiz. Lazo gorri batek estaltzen zizkion bularrak eta alualdea eta buruan koroatxoia zeraman beix kolorekoa. Kutxa txuri baten barruan sartuta zegoen eta bera handik irteten bezala. Tes-tuak honela zioen: *Mattin, aspaldiko... Zer moduz? Afari ero eta bero batean parte hartu nahi? Institutuko zenbait lagun zahar gonbidatu zaituztet. Hitzordua abenduaren 28an, Etxalarko Mokorgain baserrian. Arratsaldeko 19:00etan. Ez hutsik egin! Seguru ez zarela nitaz gogoratzen?*

Hasieran mezua ezabatzeko tentazioa izan zuen, gizon leiala eta zintzoa baitzen Mattin Arrese Gerrikagoitia. –Mezua borratu, ahaztu eta kitto! Ez zuen egin, ordea, eta egunak pasa ahala antsietatea gehitu zitzaion urduritasunari, ia obsesio bilakatzeraino: Lo gutxi egiteaz gain, beherakoa ere izan zuen bi egunez... Gabon gauean ia ez zuen ezer afaldu, nork eta Mattinek. Familiako jatunik handienak. Ez zen gutxi kostatakkoa aurrean zerabilen tripa erraldoia, hori ez zen jan gabe lortzen gero!

Bazkalostean abiatu zen Etxalar aldera, emaztea eta umeak agurtu ondoren. Maitane hotzago, Ipar Poloko izotz pusketarik hotzena baino, baina gogor besarkatu zuten Amagoiak eta Ikerrek. Ahazturik zeukan kulunkarena sei urteko alabatxo zoragarriak... BMW Q6 berria arrankatu eta Igeldoko garajetik atera zen Mokorgain baserrirantz. Ikaragarri ari zuen euria.

* * *

–Kotxean noan, baina lasai. Hitz egin zezakenagu, manos libresa jarrita zaukanat-eta.

–Ez esan ausartu egin haizenik... Etxalarrera hoa orduan?

–Bai, neska. Ez zekinat kotxea edo txalupa beharko dudan, baina...

–Hor ere euria ari din, ala?

–Euria esaten dun? Euria ez, dilubioa dun hau!

-Ostia, hi... Baina nola ausartu haiz joaten?

-Ez zekinat... Pentsatu dinat ezer gutxi nuela galtzeko, beste plan klase bat da, diferentea.. Baserri galdu batean...

-Institutuko lagunuen afaria? 25 urte geroago? Hori esan hidan, ez?

-Bai horrelako zerbait... Eta gainera ez naun Nagore Barrutia horretaz akordatzen. Neska argal eta beltzaran eder bat agertzen dun argazkian... Egunotan saiatu naun gogoratzen, ez dinat besterik izan buruan eta ez zeukanat arrastorik ere...

-Eta zenbat jende batuko zarete?

-Hori ere ez zekinat... Mezua laburra hunan: Egun on, Idoia, aspaldiko. Institutuko lagun zahar batzuk gonbidatu nahi zaituztet afari goxo batera. Garai haiek gogoratu, lasai hitz egin... Animatu, ez zara damutuko! Nagore Barrutia. Hori jaso ondoren, egin nizkionan galdera asko eta deitu ere bai, baina alferrik, ez zidaan erantzun.

-Eta badaki joango haizela?

-Bai, atzo bidali nionan mezua.

-Beno, beno... Ea ba dena ongi ateratzen zaian... Kontatuko didan...

-Horixe, xehe-xehe, gainera. Utzi egingo haut errepideak arreta to-tala eskatzen zidan eta. Agur!

-Agur eta kontuz gidatu!

Amaiarekin hitz egiteari utzi eta Etxalarren sartu zen Idoia Aspiroz; GPSaren seinaleari jarraituz, frontoiaren eskuin aldetik ateratzen den aldapan gora. Ordurako ilun zegoen eta izua ematen zuten euri tanta hots amaigabeek. Hogeita hamazortzi urte egin berriak eta bakarrik igarro zituen azkenengo hamarrak. Martarena bukatzean, ateak itxi zizkion norbaitekin egoteko aukerari. Gogor saiatu zen gizonezko batekin, Bittorrekin hiru urtez, eta Martarekin gero, baina ez ziren ongi atera, ez bata eta ez bestea. Baserritar amazulo tontolapiko hutsa lehenengoa, eta argia ezagututako emakume orojakilea bigarrena, jasangaitzak biak. Azken aldian bakarrik zegoen eta gero eta ohituago. Nahi zuena egin, eta inori azalpenik eman behar ez izatea maite zuen, etxea nahi eran izatea, eta, batez ere, inoren lelokeriarik jasan beharrik ez izatea, mundiala zen hori guztia. Horregatik pentsatu zuen gonbidapenari ezetza

ematea. Egunak aurrera joan ahala, ordea, gogoia pizten hasi zitzaion barruan. Total, gabonetako egun tonto horietako bat zen, zer egin behar zuen bestela? Eta zer arraio! Akaso, lagun zaharren bat berreskuratu eta auskalo! Bakarrik ongi zegoen, baina...

Ia ustekabean bezala iritsi zen abenduaren 28a. Lanetik irten eta berehala abiatu zen Nafarroa aldera. Bulegoan kostatu egin zitzaion ostiraleko bileraren hariari jarraitzea. Ordulariari so eman zuen goiza osaba Eugenioren hileta elizkizuna baino luzeago joan zen. Urteko balantzeaz zerbait esaten ari zen nagusia; salmentak, erosketak, zenbakiak, zenbakiak, zenbakiak... Ez zion inork galderarik egin, eta gaitzerdi! Aitaren nahia asetzeko egin zituen ekonomia ikasketak, haren enpresa hartzea espero zuen zaharrak, eta baita hartu ere hura jubilatzean. Aha! legindu zen dena ondo egiten, Antonio Aspiroz handiaren espektatibak betetzen. Alfer alferrik. Karrera bukatu aurretik koltxoi fabrikari aritu zen ofizioaren trikimailuak ikasten. Aitak lantegiaren ardura utzi arren, egunero ondoan izaten zuen, alaba gazteak egindako guztia kritikatzeko eta azkenean, akabo! Ospa egin zuen aita, fabrika eta dena pikutara bidalita. Egiari zor, bost axola Idoiari koltxoiak, aitaren onespena nahi zuen; ez alferrik! Hiru urte egin zituen etxetik pasa gabe, eta familiarekin ezer jakin gabe, enpresa utzi zuenetik. Aurten, ordea, amak deitu, eta txantaia emozional gordina egin ondoren, onartu egin zuen Eguberri egunean bazkaltzera joatea. Nahiko ongi hasi zen gaua. Gero aita Beroñia gehiegi edan, eta hasi zen barruko kaka kanporatzen. Dena leporatuko zion: enpresa utzi izana, hiru urtean desagertu izana; amari hori egitea, izan ere... Eta esan bezala, dena leporatuko zion, mahaitik altxatu eta kafea bertan utzita ospa egin izan ez balu. Aitaren harrokeria adina gorroto zuen amaren isiltasun konplizea.

Horrek guztiak asko lagundu zion Etxalar aldera abiatzen. Pista gero eta aldapatsuagoa zen, gero eta estuagoa. Parabisak ziztu bizian mugitzen ziren, eta, hala ere ezin zioten euriari partida irabazi. Kostata zihoan goraka Seat Ibiza zaharra. Damututa zegoen autoa hobe erosi ez izanaz. Non arraio zegoen Mokorgain hori? Pendiza ez zen nolana hikoia, eta, horri gehitu behar zorua oso irristakor zegoela. Ia erreka bihurtuta zen, negu askotako izotz eta elurrak jandako porlanezko pista zulatua. Ruper kantuan ari zen: "*Zaindu maite duzun hori*", baina oso urrun sumatzen zuen Idoiak. Nahikoa lan autoa bide hartan zuzen samar eramaten.

Halako batean behera egin zuen bideak. Ez zen ezer ikusten eta aurreko kristala ere lurrunduta zegoen. Tarteka, trapu horia pasatu bolarantean parean, eta aurrera jarraitzen zuen. Antzeman ez zuen eskumako bihurtune handiak beldurtu eta balaztak zapaldu zituen. Halako putzua zen bidea non autoak alde egin zion. Bide ertzeko pagotzar bat joa zen ohartu zenerako, eta eskerrak horri, amildegi ederra baitzegoen alboetan. Poliki zihoanez, ez zitzaion ezer gertatu. Autoaren aurrealdea guztiz txikituta gelditu zen, Ruperrek kantuan jarraitu arren.

Gorputz osoa tenkatu zitzaion. Ez zekien zer egin. Autotik irteteko girorik ez, eta asegurokoek ez zioten telefonorik hartzen; deitu eta deitu ari zen, baina alferrik. Zer egin? Iruditzen zitzaion oraindik baserritik oso urruti zegoela. Autoa martxan jartzen saiatu arren; ez zuen txintik ere atera. Gaua gain gainean zuen eta euria latz.

* * *

Iñaki Arratibeli ere gogorak egiten zitzaizkion Eguberriak. Urtean zehar ez zuen arazorik izaten, nahi zuena jan eta edan zezakeen lasai asko, inori azalpenik eman gabe. Gabonetan inguruko guztiek behartu nahi izaten zuten jan eta edatera: Gurasoenean aita hasiko zitzaion: -Jan zak txuleta pixkat motel, horregatik ez haiz hilko eta! Erratz kirtena baino iharrago hago, ez dek benetako gizona ematen! Aitagarreba ere ez zen atzean geratzekoa: - Belarra janda bizitzea ere... Merke aterako zaik hiri jana! Hori gutxi balitz bezala, gero kalera irten eta lagunek ere zenbat egur alkoholdu edaririk hartzen ez zuelako. Nazka-nazka eginda zegoen. Aitak futboleko baloia zirudien, eta aitagarrebak ere izango zituen 130 bat kilo; haiek bai gizonak! Denak euren buruak kutsatzen, toxinak sartu eta sartu, inguruko inork osasunari jaramonik ere egin ez, eta bera zen demasak entzun behar zituena. Idi probak, idi txuletak eta asto kuadrila galanta bizi zen Aian.

Goizean 18 kilometro egin zituen korrika eta pesa saioa ondoren. Astean lau aldiz egiten zuen hori eta beste bi aldiz luzaketak eta abdominalak. Sasoian zegoen, horrela entrenatzen jarraituz gero, Aizkorriko maratonia erraz amaitzeko moduan. Gorputz ederra eta landua zuen, gantz arrastorik gabekoa. Ia berrogei urte izan arren, oso gazte eta indartsu sentitzen zen oraindik. Galdetu zion Nagore Barrutiari menuaren berri; esan zion ez zuela haragirik jaten eta prest zegoela zerbait eramateko. Gogorra egiten zitzaion beti horrela ibili beharra, baina horixe zen

osasuna zaintzearen prezio garestia. Ez zuen erantzunik jaso. Ezta orain modan dauden emotikono horietako bat ere... Nor arraio ote zen Nagore Barrutia eta zergatik gonbidatu ote zuen institutuko ikasle ohien afari ero-bero batera? Eta zer arraio zen hori? Eta galderarik zailena: Zergatik onartu zuen gonbidapena? “19:00etan Mokorgainen” zioen mezuaren amaierak. Zorionez, Aiatik nahiko hurbil dago Etxalar, baina baserri horri buruz ez zekien ezer, eskerrak jarraibide zehatzak ere eman zizkion Nereak. Edo Naiara zen? A zer nolako nahastea... Euriak ez zuen atertzen eta ilunago zegoen eguna normalean baino. Autoaren kristala lausotu egiten zen behin eta berriz, eta ez zen berehala garbitzen ziren moderno horietakoa. Egun eskasa gidatzeko, egin zezakeenik eta eskasena. Eskerrak anaia zaharrak Suzuki txikia utzi zion... Ez da beste munduko ezer, baina bai egokia pistetan eta ibiltzeko. Hiru bat kilometro izango ziren Etxalartik gora zihoala. Artean ez zuen Mokorgainerako kartelik ikusi eta kekatzen hasita zegoen. Ongi hartu ote zuen bidegurutzean? “*Frontoiaren eskuin aldeko pistatik gora joan behar duzue. Bide nagusiari jarraitu beti Mokorgain jartzen duen kartela ikusi arte. Adi ibili, kartela ez baita handi-handia ere*”. Baina hura ote zen bide nagusia? Oso zaila zen ziur egotea, iluntze ilun eta euritsu hartan.

Bat-batean beherazko joera hartu zuen aldapak, eta hara non ikusi zuen auto txiki bat pago erraldoi bat jota, pistak eskumatara egiten zuen bihurgune itxian. Suzukia gelditu eta irtetera zihoan, istripua izandako autotik neska bat atera zenean.

-Lagundu! Lagundu, mesedez!

Bidearen erdi-erdian utzi zuen autoa. Nor etorriko zen bada ordu haietan? Beste afaltiar eroren bat, akaso? Neska hura beregana zetorren zuzen:

-Joan egin zait! Joan egin zait! Balazta ukitzea eta pagotzar horri ematea bat izan dira!

Blai-blai eginda zegoen gaixoa. Iñakik ez zuen berdin bukatu nahi, baina euria barra-barra sartzen hasi zen lehiatila irekitzarekin batera.

-Laguntzarik behar duzu? Ongi zaude?

-Ondo nago bai, asegurokoei deika ari naiz baina ...

Oso ezaguna egin zitzaion neskaren aurpegia. Azala zuri-zuria zuen, sudur zorrotz samarra eta bi begi orlegi nabari zitzaizkion txanoaren

azpian. Telefonoen argiek eta kotxearenek lagundu zuten horretan, ezin guztiz ziur egon, halere...

-Idoia zara, ala? Idoia... nola zen... Idoia Aspiroz? Aspi?

-Ostras! Bista ona daukazu gero? Zu nor zara bada? Itxaron... Zuk ni ezagutu banauzu... Ez naiz ba akordatzen...

-Iñaki naiz. Iñaki Arratibel. Batera ibili ginen institutuan.

-Eneee...Iñaki bai, ez zinen Aiakoa?

-Hori da, eta oraindik ere hangoa naiz...

-Jakina, orduan zu ere Mokorgainera joango zara...

-Ez, mendi buelta bat egitera etorri naiz. Horixe afarira noala, neska...

-Eramango nauzu? Autoak aurrealde guztia puskatua du eta grua kontuekin hasten banaiz, ez dakit afarira iritsiko naizen ere.

-Ongi da, igo! Nik ere nahiago beste norbaitekin azaldu, beldurrak airean nago.

Autoaren atzetik maleta beltz txiki bat atera eta Suzukiaren atzealdean sartu ondoren kopilotoaren aulkian eseri zen. Txubaskero bustia kentzean, bistan gelditu ziren bere ile gorri luzea eta aurpegi ezinago txuria. Zein eder zegoen oraindik, hogeitau urte inguru pasa arren... Burua aurrera eta atzera mugitu eta apur bat orrazten hasi zen, autoaren ispilu txikia jaitsita. Berehala hasi zitzaizkion berpizten ikasle garaiko sentimendu haiek. Zenbat aldiz maitatu izan zuen ezkutuan... Orduan ez zion begiratu ere egiten, ordea... Beste harroputz potroustel horrekin ibiltzen zen egunero. Harekin bat eginik, ahulagoak jipoitzen eta zapaltzen; eta, hala ere, zein gogotsu emango ziokeen muxu! Kilo batzuk hartuta zegoen, eta kirol apur batek lagunduko ziola iruditu zitzaion Iñakiri, baina ez zion esango, jakina.

Pistan goraka zihoazen, gaua zen jada eta Suzukiaren begi erdi laburrek ez zuten gehiegi laguntzen. Errebuelta handia ezkerretara, hurrengo eskumatara, zur eta lur gelditu ziren porlana bukatu eta lurra lozkatzen hasi zenean. Ilun zegoen. Ezkutatu ziren hango pagadi ederrak eta belarrezko alfonbra amaigabeak. Ur asko zegoen bidean.

Jakinmina eta morboa pizten ari zitzairen lekura hurbildu ahala. Nor aurkituko ote zuten? Zenbat lagun? Urduritasunak eraginda edo, elkarri kontatzen hasi ziren institutu ondoren egindakoa. Kirol magisteritza ikasketak egin eta eskolaz eskola zebilen Iñaki egunen batean Aia inguruan finkatzeko esperantzan... Aitaren enpresa utzi eta ardura gutxiago-ko lanean ziharduen Idoiak ezitia egiten duten fabrika txiki batean kontuak eramaten... Horrela ari ziren eta Idoiak:

-Geldi!

-Bide bazterreko kartel txiki batean Mokorgain jartzen zuen.

-Hortik! Ezkerreko pistatik sartu behar dugu!

-Ados. Hor are okerrago dago, baina..

Bidea estuagoa eta maldatsuagoa zen handik gora. Ura errekan adi-na zetorren eta zuloak sahiestezinak ziren. Euri hotsak sekulako zarata ateratzen zuen, kristalean jotzean eta zuhaitzetako tantek ere gogor astinten zuten Suzukiaren sabaia. Idoiak arropa aldatzeko baliatu nahi izan zuen lekuaren hurbiltasuna. Majo kostata galtza bakeroak erantzi, eta lehortu egin zen maletatxoan zekarren toaila txikiarekin. Ondoren, soineko orlegi dotorea jantzi zuen abilezia bereziz. Jertse beltz fin samar bat jarri zuen soinekoaren gainetik. Bidetik Idoiarengana joaten zitzaizkion begiak, eskuinekoa, behintzat. Hanka luze zuriak, aldaka inguru zabalkotea eta bular ederrak sumatu zituen, baina ez zen gehiegi begiratzen ausartu. Zenbat aldiz amestu ote zuen aspaldi horrelako egoera batean? Autoan, Idoiarekin, biluzik...

-Alde ederra orain lehor-lehor!

-Dotore jarri zara, zinez. Ni horrelaxe etorri naiz petatxodun galtza hauekin.

-Oso euskalduna da hori!

-Nagorek ez zigun pista larregi ere eman eta..

Galtzerdiak eta zapatak ez zituen aldatu, eta Iñakik bazekien soinekoak trekking-eko Mirret zapatilekin ez zuela oso ongi ematen, baina... Aldapa dexente lautu zen, eta ohartzetako elur bustia ari zuen. Guztiz ilun egon arren, ez zuten arazorik izan azkenengo kartela ikusteko: Mokorgain 0,5 km. Horretarako eskumatara hartu behar izan zuten eta aldapan behera abiatu. Pare bat errebuelta bortitz hartu eta

baserri zahar baten aurrean zeuden. Ate nagusiaren aurrean utzi zuten autoa. Oraindik barrutik ohartu ziren hiru solairu zituela, eta gorengo ganbara izango zela, pista aterata baitzeukaten bertaraino, atzeko atetik sartu ahal izateko. Ate marroi handia zeukaten aurrez aurre eta eurenaz gain, auto bakarra zegoen atarian.

-Norbaiti guri baino hobeto joan zaio, antza! Hori kotxe puxka, hori!

-Bai, baina euriarekin busti, hori ere!

-Baina lehortu ere azkarrago egingo da hori, Idoia...

Ez zegoen inor BMWan. Harrituta zeuden hain auto gutxi zeudelako.

-Goiz izango da oraindik, Idoia!

-19:00ak hamar gutxi dira, bada...

-Etorriko da jendea, eguraldi eskasa, bilatzen zaila... Badakizu.

-Nahikoa egin dugu guk ordurako iristen...

Idoiak Zapata dotoreagoak jantzi eta barrura joatea erabaki zuten, han epel bila. Elur ura atertu nahian ari zuenez, ez zuten aterkirik hartu, hiru metro inguru baino ez ziren, gainera. Ate aurrean zeudela, Idoiak ezkerreko eskua altxatu zuen jotzeko asmoz, baina ezer ukitu aurretik, berez hasi zen atea ezkerreantz irekitzen. Harrituta begiratu zioten elkarri. Aho zabalik barrura sartu eta han beste ate bat ireki zitzairen, barru aldera aldi hartan. Ohartu zirenerako egongela ilun zaharkituan zeuden: Zitzak jandako armairu zaharra ezkerrean; edalontziak, kizarak eta platerak barruan, Francoren garaikoak berrienez. Pare bat koadro pareko horman zintzilik; inguruko paisaia dotorea batean, eta aitona-amona zimurtuen argazkia bestean. Gizonak txapel handia zerman buru gainean, eta emakumeak zapia. Azpian, noizbait telebistaren bat ezagututako mahaitxo zaharra zegoen, zitzak janda hura ere, eta gainean lanparatxoa, gelari argi apur bat ematen ziona. Eskuin aldean, leiho txikia zegoen eta haren zirrikituetatik sartzen zen haize hotsa eta hotza. Ate ondoan eskuma aldean, sofa marroi zaharra zegoen, noizbait eroso zelakoan erositua, eta gainean eserita gizon altu gizona. Hasieran ez ziren konturatu Iñaki eta Idoia. Hantxe zegoen eserita eskukoari begira isil-isilik.

-Arratsalde on: Zuek ere afarira orduan?

-Jakina, ea gainontzekoak ere iristen diren.

-Ez dakit zuek, baina nik honi ez diot planta onik hartzen. Egongela honek beldurra ematen du gero!

-Beti bezain koldar jarraitzen duk ala, Iñaki?

-Baina hi nor haiz? Nola ezagutu nauk? Ni ez nauk bada hitaz akordatzen...

-Ez haizela nitaz gogoratzen? Mattin nauk. Mattin Arrese enpresarioa. Elkarrekin ibili gintuan instian.

-Eta hik ere ez naun ezagutu, Idoia? Ez ninan hori espero hiregandik...

Idoiak orduan eskaini zion benetako arreta. Hotzikara arraro batek zeharkatu zion gorputz osoa. Buru handi eta soiltzen hasitako hura txikitu, ilea jarri, besoak, gorputza eta izterrak findu, eta batez ere, triptazar hura kentzean aurkitu zuen Mattin Arrese. Zer ez ote zuten egin elkarrekin gaztaro ero hartan...

-Jode, Mattin... Altxatu eta emaidak besarkada bat, ze nik hiri ezin diat eman. Munduko mapa ematen duk, txo...

Mattinek altxatu eta estu besarkatu zuen Idoia. Barre pila egiten zuten elkarrekin. Ondo pasatzen zuten. Zergatik ez ote zion kasu gehiago egin? Hain ederra ez zelako? Langile familiakoa zelako? Nahiz eta gero Maitanerekin ezkondu eta bi ume izan, ez zuen inoiz lortu Idoiarekin izan zuen bezalako harremana. Eta txoratuta zeukan, gainera... Iñakik bueltaka jarraitzen zuen egongelan aurrera eta atzera. Ez zituen leku itxiak jasaten. Bi aldiz saiatu zen kanpoko atea zabaltzen; ezin, ordea.

Lasai, motel! Oraindik jendea faltako duk etortzeko...

-Ummmm, ez nago hain seguru... Susmo txarra egiten hasita nago, Idoia. Nahiko susmo txarra.

-Hi betiko moduan, -Mattinek- Beti beldurrez eta txarrena pentsatzen!

Bat-batean lanparatxoa itzali eta ilunpetan gelditu ziren, izaturik eta isilik egoerak iraun zuen hamar segundo luzeetan. Ondoren, gelaren ezkerraldeko armairu zaharra alde baterantz irekitzen hasi eta argitxo bat piztu zen SARTU esaten zuena. Sekulako zarata atera zuen antigualeko baxera hark, baina ez zen ezer erori. Txintik atera gabe aginduari jarraitu eta barruan gelditu ziren berriro ilunpetan. Hirurak sartutakoan, atea itxi zitzairen atzean. Bat-batean, gora igotzen hasi zen armairuaren horma bat, baina argirik ez zegoenez ezin zuten zein zen jakin. Sabaian gora ezkutatu eta jangela zoragarri batean agertu ziren. Gela argi-argian, beheko su ederra zegoen ezkerretan. Mahaia elegante jarritako zegoen, eta sabaiko fokoek argitasunaz gain berotasuna ere ematen zuten. Eskuma aldean telebista pantaila erraldoia zegoen, itzalita. Gelaren zatirik handiena, mahaiak eta larruzko aulki handiek osatzen zuten. Janariz eta edariz beteta zegoen eta itxura ederra zuen denak: Urdaizapikoa, zainzuriak, pateak, piper-beteak, azeitunak, ardo beltz hondua, gorria, sagardoa...

Mattin eta Idoia txundituta zeuden guztiz, Iñakiri, berriz, beste zerbaitek eman zion atentzioa: Hiru aulki baino ez zeuden mahaiaren bueltan. Gainera, sabaira igotako atea euren atzean itxi zen berriro eta harapatuta zeuden. Mattin desiatzen zegoen, mahaiaren eseri eta jaten has-teko; Hain zuen itxura ona denak! Alde ederra aurreko egongela ilun harekin alderatuz! Pozik zegoen Idoia Aspirozekin elkartu zutelako, ez zuten inoiz utzi behar, ekipa ona egiten zuten, bai horixe. Auskalo, agian...

Idoiak Mattini begiratzen zion eta nahastuta zegoen oso. Dena arraro zihoan, baina ongi sentitzen zen gelan sartu zirenetik. Argia, beroa, Mattin berriro ikustea... Zer arraio! Emozio apur bat bizitzari aspaldiko partez. Hori bai, ez zuen ulertzen nola galdu zuen alferrik gaztaro erdia elefante bihurtuko zen baten atzetik. Alferrik galduta zegoen gizona.

Dena den, guztiek zeukaten laugarren baten mende zeudelako sentazio ezatsegina. Gainera, gelak ez zeukan leihorik eta detailetxo horrek ere ez zuen batere laguntzen; aitzitik, isolamendu sentipena handitu egiten zuen. Hori guztia konfirmatu baino ez zuen egin pantaila erraldoia berez piztu izanak. Bestaldean, emakume beltzaran argal-argal bat azaldu zen; mahai zuri borobilaren gainean eserita, goitik behera alkan-dora eta galtza bakero beltzez jantzita. Ile kizkurra leporaino iristen

zitzaion eta haren begi beltzek berebiziko indarra eta energia transmitzen zuten. Hirurak behiak trenari bezala geratu zitizkion begira.

–Arratsalde on, hirukote! Ongi etorri Mokorgainera. Badakizue nor naizen? Ez nauzue ezagutzen? Memoria eskasa daukazue, gero! Nerea nauzue. Nerea Alvarez Barrutia zuen gelakidea institutuan. Nerea La Gorda, Nerea La Vaca, edo Nerea la Puta Vaca Gorda nahiago baduzue. Gogoratzen nitaz? Ari zarete urduritzen? Ez saiatu hortik irteten, Iñaki; alfer alferrik ari zara. Tankan itxitako kamera baten barruan sartu zarete; eta erraz, benetan, gure Txuriri gehiago kostatzen zaio ardiak esatean sartzea... Hemendik goitik dena ikusten eta kontrolatzen dut; ez daukazue inola ere irekitzerik.

Hirurak elkarri begira gelditu ziren telebista itzali zenean. Konturatu ziren bai nor zen! Mattin eta Idoia krudelak izan ziren oso Nerearekin. Bazekiten eta beldurtuta zeuden zeharo. Lehenengoa eserita zegoen, pentsakor. Asko eta handiak egin zizkioten baina, komunekoa... Idoia bueltaka zebilen gelan zehar gelditu ezinik eta Iñaki hormari kolpeka amorrua atera nahian.

–Ez zarete eseriko, ala? Zuek ikusi; ni jaten hastera noa.

–Jaten hasi? Gose al haiz? Benetan? Ez al haiz konturatzen harrapatuta gaudela guztiz? Hau dena ongi pentsatutako mendeku hotza dela?

–Baina, Idoia... Zuek oso krudelak izan zineten berarekin eta orain bere eskuetan gaude erabat...

–Umemoko hutsak ginen, Iñaki. Krudel samarrak, tarteka, baina umemoko hutsak...

–Ez, krudelak zuek biok. Nik ez nion ezer egin, joder!

–Nola ezetz? Gogoan daukazue dutxetakoa? Sekulakoak esaten hasi ginen gimnasia klasean. Gogoan dut potroa pasatzeko oso larri ibiltzen zela, eta guk Puta Vaca deitzen geniola saiatzen zen bakoitzean, eta la vaca no puede abesten geniola. Egun hartan eskubaloian aritu ginen eta irakasleak ez zuen bada atezain jarri! Lehenengoa nik eman nion buruan, baina asko animatu zineten gero. “Tiro a la vaca” zen jolasa. Hura izan zen gol gutxien sartu genuen eguna Gero denok dutxetan geundela, han agertu zen poltsarekin, eta txokora iritsi bitartean kolpe ederrak eman genizkion gorputz osoan. Ondoren, Idoiak eta biok dutxan zegoela arropak kendu eta leihotik behera bota genizkion, toaila txiki batekin

utzita. Zuk Iñaki aldagelako bankuan etzanda aurkitu zenuen negar batean. Eta lagundu beharrean, irakasleari esan eta denok ikusi genuen egoera gordin eta bortitz hartan. Hirurok gaude zaku berean, Iñaki... Ez hasi abantaila bila.

Dutxetako gorabehera izan zen azkena. Gero utzi egin zuen institutua eta pista galdua zioten. Hirurak eseri ziren mahaian eta Mattinek jaten hastea erabaki zuen. Urdaizpiko xerra hartu eta ia mastekatu gabe irentsi zuen; halako antsietatea baitzuen. Zaporeari kasu handirik egin gabe, denetarik jan zuen: kroketak, langostinoak... Ero moduan ari zen eta, bide batez, ardoa edaten. Beste biek harrituta begiratzen zioten.

Bat-batean gelako tenperaturak gora egin zuen nabarmen, bero ika-ragarria egin arte. Mattin oso gaizki sentitzen hasi zen:

-Komuna! Non dago komuna? Mesedez, azkar!

Baina ez zegoen komunik. Ertz guztiak ukitzen hasi zen, ordura arte erakutsi gabeko abiadan, alferrik. Sabela orroaka hasi zitzaion konturatu zenerako kakaztuta zegoen. Hori gutxi balitz bezala, pateak sekulako itolarria eragin eta botaka egin zuen ertz batean, kiratsa gela osora zabaldu zen, ordea. Ondoren, Idoia eta Iñaki ere, imitazioz edo, oka egiten hasi ziren gelaren alde banatan. Biak ziren jasanezinak: beroa eta kiratsa.

Pantaila berriro piztu zen. 23:15 jartzen zuen hango erlojuan. Hirurak begira jarri zitzaizkion zeuden lekuetatik.

-Hori da kuxidatea hori! Jakin ezazue espero baino askoz hobeto ateratzen ari zaidala dena. Mattin, gula hori kontrolatuko bazenu... Ez da erraza, ezta? Ondo dakit nik hori. Portzierto, zein ongi gogoratzen zenuen egin zenidaten gutzia eta zelako patxadarekin kontatu, gainera! Baina, lasai... Ni ez naiz zuekin zuek nirekin bezain putakumea izango, ezta gutxiagorik ere. Proba bat jarriko dizuet eta ongi egiten baduzue, atea ireki.

-Nahi duzuna emango dizut, Nerea. Diru asko daukat; jarri kopurua eta kitto!

Aurrera jarraitu zuen, hori bai, sekulako barre algara egin ondoren:

-Dirua? Ez duzu ezer ulertzen, Mattin. Proba hauxe da: Idoia eta Iñaki, Mattin biluztu egin behar duzue. Gogoan duzue nola utzi nin-

duzuen dutxetan arropa guztiak leihotik bota ondoren? Gero jakin nuen Mattinek kendu zizkidala eta Idoiak lagundu ziola... Eta Iñaki... Zugandik ez nuen espero lastimazko begirada hura, zugandik ez. Badakizu zenbat kostatu zaidan gainetik kentzea? Kolpeek adinako mina egiten du horrek... Gero korrika aldegin eta zirko ederra egin zenuten nire kontu, diskrezioz jokatu beharrean, ai ai aiiii... Momentuz, Mattin biluztu eta zutik jarriko duzue.

Hirurak zur eta lur zeuden. Etxetik atera zirenean ez zuten horrelakorik espero. Afari ero eta beroa bazen, baina baita nazkagarria ere demontre! Hala ere, handik lehenbailehen irten nahi zuten, kasu egitea erabaki zuten. Guztiz biluztu zuten Mattin. Haren arropa okaztua eta kakaztua bazter batean utzi eta zutik jarri zuten gorputz gizendua. Kiratsa jasanezina zen, etengabeko okagurean zeuden hirurak. Bat-batean, jaisten hasi zen gelako tenperatura.

Nerea begira zegoen eta hizketan hasi zen:

–Oso ongi egin duzue. Orain, arropa zikin horiek apurtu eta makilak hartuko dituzue, gelaren ertzeko armairu luze horretatik. Ondoren sekulakoak emango dizkiozue Mattini. Portzierto, oso soineko dotorea ekarri duzu, Idoia.

Iñakiri gehiegizkoa iruditu zitzaion eta bere onetik irtenda zegoen.

–Ez dut egingo, Nerea. Ez dut egingo! Txerrikume galantak izan ginen zurekin bai, baina hau gehiegizkoa da. Utzi orain ateratzen eta agian ez zaitugu salatuko!

–Salatu? Uste duzu mehatxuak egiteko tenorean zaudela? Badakizu zenbat sufritu dudan nik zuen parean biluzik dagoen nazkagarri horren erruz? Nik esandakoa egiten baduzue, agian kontatu ahal izango duzue gaurkoa, uste baino lehenago, ziurrenik. Oraingoz, gelaren tenperatura -12ra jaistera lortu duzu, Iñaki.

Idoiak eskuan zeukan makila ordurako, eta Iñakiri eman zion bestea. Mattin lurrera begira zegoen etsita, galdu egin baitzuen lehen aldiz bizitza osoan. Hotzak dardarka zeuden hirurak Haserako kolpeak suabe samarrak izan ziren. Jotzen, baina jo nahi gabe bezala. Gero, berotu ahala, kolpe gogorragoak ematen hasi ziren, indar ezkutu batek eragin da bezala Iñakik buruan eman zion makilakadak konorterik gabe utzi eta lurrera erori zen ziplo. Nereak hitza hartu zuen ostera:

–Oso ongi bete duzue esandakoa. Dena den, zuek biok beti izan zarete oso esanekoak, ezta? Uste dut buruan eman diozuen azken kolpe hori... Ez dakit ba... Orain kanpora irten baino lehen biluztu egin behar duzue biok.

Hotzez dardarka zeuden biak, infernu hura noiz bukatuko zain. Arropa erantzi eta hamar segundu eskasera igotzen hasi zen gelaren horma. Gainontzeko atea ere zabalik zeuden eta Mattin nola edo hala atera zuten kotxeraino, baina giltzarik gabe zeuden eta errobera guztiak zulatuta. Poliki-poliki jaisten hasi ziren Etxalarrerantz. Mattinek pul-tsua zuen, baina konorterik ez; karga astunegia zen bien artean eramateko. BMV handiaren ondoan utzi eta korrika aldegin zuten mundura iritsi bezala.

Kostata aurkitu zuten pista. Bazekiten hasieran igoeratxoa zeukate-la eta gero ia dena aldapan behera. Halako batean, jaisten ari zirela, sekulako eztanda entzun zen eta argi izugarria piztu. Mokorgain sutan zegoen. Iñaki eta Idoia hara begira gelditu ziren lipar batez.

–Atertu du, behintzat.

–Bazen garaia Iñaki. Bazen garaia.

MIKEL ARRILLAGA BEREZIARTUA

Itzulpenak

GEORGES BERNANOS

Luis Mari Mujikak frantsesetik itzulia. Landako apaiz baten egunkaria (eta IV)

Esnatzean hurrengo lerroak berrirakurtzen ditut.

Eta dena ilusio hutsa baino ez balitz? Ala, agian... Santuek ezagutu dituzte gainbehera hauek... Baina, ez errebolta gor hau, animaren isilaldi zakar hau, kasik gorroto den egoera hau...

Ordubata da, eta herriko azken argia itzali berria da. Haizea eta euria.

Bakarde bera dut, isilaldi bera. Eta, aldi honetan, eragozpena bortxatzeko -edo eta inguratze-ko- itxaropenik gabe nago... Gainera, ez da inolako itxaropenik. Ene Jainkoa! Arnasa hartzen dut, gaua arnasten dut.

Nire antzeko saminaldiak oroitzen ahalegintzen naiz. Baina, ez dut asmatzen ezezagun horietaz errukirik sentitzea. Nire bakardadea biribila da, eta nik gorrotoa diot. Ez dut ene buruaren errukirik!

Maitatzeari utziko banio!

Ohearen oinetan etzan naiz, aurpegia lurrari itsatsirik dudala. Noski, ez naiz halako bitartekoren batean sinesteko bezainbat inozo. Soilik, onarpen osoa eta eskaintzazko keinu bat egitea nahi izan dut. Hutsuanean, ezerezaren ertzean -eta jasotzeko zain dagoen eskalea edo hildakoa bainintzan- etzan egin naiz.

Lehenengo segundutik, nire ezpainen lurra ukitu baino aurretik, gezurraz lotsatu nintzen. Ze, ez nuen itxaroten deus ere.

Zenbat emanen nuke sufritzeagatik! Oinazeak berak albora uzten nau. Hau da, oinaze ohizkoenak, apalenak, nire urdailarenak. Izugarri ongi sentitzen naiz.

Ez dut heriotzaren beldurrik, bera bizia bezain indiferente zait, nahiz eta hori ezin den adierazi.

Jainkoak ezerezetik atera ninduenetik, eginiko bidea alderantziz egin dudala deritzait. Hasieran ez nintzen izan Jainkogandiko maite-hautsaren txinparta, izpi gorritzat bat baino. Orain, gauza bera bilakatu naiz, berriro, gau hondogabea. Baina, hauts-izpia ez da, jadanik, gorritzat, ez du dirdirarik; itzaltzera doa baizik.

* * *

Oso berandu esnatu naiz. Zalantzarik gabe, erori nintzen toki be-rean eraso ninduen logurak. Halabaina, elizara bideratu aitzinetik hurrengoa idatzi nahi dut: “Nolanahi ere, gertaturikoa gertatu, horretaz ez naiz mintzatuko inorekin, eta, are gutxiago, Torcy-ko apaizarekin”.

Goiza argia da, samurra, arintasun harrigarrikoa... Haurra nintzanean, goizetan, ihintzaz bustiriko hesien artean jauzi egin eta etxera erabat blai itzultzea atsegin izaten nuen -dardar eta zoriontsu- nire ama gajoaren atximur bat har nezan, eta, orobat, esne berozko katilukada handi bat edan.

Egun osoan, buruan ez ditut ukan haurtzaroko oroipenak baino. Niregan pentsatzen dut, hil baten baitan egingen banu bezala.

(Oharra.- *Koadernoan erauziriko hamar bat orri falta dira. Eta ertzetako orriak ardu-raz harraskatuak izan dira*).

* * *

Goiz honetan Delbende doktorea Bazancourt-eko basoaren mugean aurkitu dute; burua hautsita, eta, jadanik, hilotza zegoen. Dudarik gabe, aski sakona zen urritz sarriz inguraturiko bidetxidori batera amil-du zen. Pentsatzen da, fusiletik tiratzean, katua adarretan uztartu zitzaioa, eta armak tiro egin ziola.

* * *

Egunkari hau txikitzera jarri nintzen. Baina, gogoeta egin ondoren, ez dut kendu alferrikakoa zela uste nuen zati bat baino. Gau eta egun, isildu gabe, mintzo zaidan ahots bezalakoa zait, hots, hainbestetan irakurri ostean buruz ezagutzen dudan zerbaite. Baina, pentsatzen dudanez, nirekin itzaliko dela uste dut. Ez al da egia...?

Egun batzuen ostean, bekatuaz gogoeta anitz egiten dut. Jainkoaren legearen etenketak gisa zertzen dudan eran, berarekin ideia aski laburra ematera arriskatzen garelakoan nago. Gai honetaz hainbeste zorakeria esan ohi da! Eta, beti bezala, gogartzeko ahaleginik egin gabe. Orain dela mende pila bat, medikuek eritasunaz eztabaidatzen dute euren artean. Osasun onaren aurkako gabezia bezala definitzea aski izan ordez, horretan luzaroan ados jarriko ziren. Baina, horren ordainetan, eriarangan aztertzen dute bera sendatzeko asmotan. Hori da, prezeski, egiteko dugun asmoa. Honela, bekatuarekiko berriketek, ironiek eta irribarreek ez gaituzte gehiegi inpresionatzen.

Naturala denez, ez da ikusi nahi deus ere hutsetik harantz. Halabaina, bera ez da, azken finean, sintoma bat baino. Eta sintomak, profanoentzat harrigarrien direnak ere, beti ez dira kezagarrien eta larrien.

Uste dut, ziur nago, gizon askoek ez dutela konprometatzen sakonki euren izatea eta benetakotasuna. Euren azalean bizi dira, baina giza-lurra hain da aberatsa aski dela azal mehe hori uzta on bat jasotzeko, zeinak benetako existentzia baten ilusioa duen. Badirudi azken gerratean, aski beldurtiak ziren enplegatu batzuk, apurka-apurka, buruzagi handi bezala erreboltatu zirela; hain zuzen, agintearen grina zuten, eurak jakin gaberik. Noski, horretan ez dago *-convertere* hitzetik datorren konbersioaren izen ederrarekin deus, baina, azken batean, bere egoera zakarrean heroismoaren, garbitasunik gabeko heroismoaren, esperientzia egitea aski izan zitzaizen izaki txiro horiei. Zenbat gizonak ez dute ukanengo, inoiz, barne bizitzarik gabe posible ez den naturagaindiko heroismoaren ideiarik? Eta, prezeski, bizi horretaz epaituko ditu Epaille Gorenak; hain zuzen, apur bat gogoetatzen denean, gauzak egiazkoa, nabaria dirudi. Orduan...? Orduan, bere espezieko gizonak hornitu dituen partaide artifizialetatik heriotzak bilustuta, diren bezala birraurkituko dira, zer ziren jakin gabe..., hau da, bilakaerarik gabeko munstro izugarria bezala, gizonen izakitxarra bezala.

Osaera horrekin zer esan dezakete bekatuaz? Zer dakite haiek? Jaten dieten minbizia oinazetik gabeko tumore anitzen antzekoa da. Hale-

re, gutxienez, gehiengoak ez du bizitzaren aldi batean sentitua halako inpresio iheskorrik, berehalakoan ezabaturikorik. Harritzekoa da haur batek ez duela inoiz, nahiz eta egoera enbrionarioan, barne biziera gisakorik, eta hori hitzaren zentzurik kristauenean hartuta. Egun batean ala bestean, bere biziaren bultzada indartsuagoa izatera iristen da, eta bere bihotz errugabeen borborka sentitzea dagi heroismoaren espirituak. Agian, ez asko, baina bai aski, dagi tipiak salbamenaren arrisku handia ilunki ikus dezan, zeina giza existentzian jainkozkoa den. Hortaz, berak zerbaite daki ongi eta gaizki; nahasketaren ideia garbia du, nahiz oraindik ezjakina izan diziplinaz eta gizarteko ohiturez. Baina, berezkoa delarik, ahur baten gisa erreazionatzen du, eta gizon helduak ez du eusten minutu esanguratsu horretatik haur-drama baten -eta sasizko bihurrikeria baten benetako zentzua- ihes dagion oroipenik; gainera, hartaz hitz egingen du agureen leungarria, baina argiegia -eta, kasik, labaingarria- den irribarre batez.

Zaila da irudikatzea ze punturaino diren umekeriazkoak munduak serioztat dauzkan personak. Benetan, adieraezin eta goinaturazko umekeria da. Nahiz apaiz gazte bat baino ez izan, maiz, irribarre egitera iristen naiz. Ah, barkamena eta errukizko doinua dute gurekin! Arras-eko notario batek pertsonaia nabarmen, aintzinako senatari eta departamenduko lujarbe handienetakoak -zeinari azken unetan nire ardura eskaini nion- egun batean, antza, nire aholkuetatik desenkusatzearren exzeptizismo aski onberaz zera esaten zidan: “Apaiz agurgarri hori, ulertzen zaitut eta zure sentimenduak ezagun ditut. Ni neu ere oso elizkoia izan nintzen. Hamaika urtekin ez nintzen inoiz lotan eroriko leheni hiru Agur Maria errezzatu gabe, eta hartan arnasik hartu gabe. Horrela ez giteak zorte txarra ekarriko zidan, ausaz...”.

Berak uste zuen, zalantzarik gabe, horretara mugatzen zela oro, ze hain buruzuriak uste gintuen apaiz arlote hark. Azkenik, heriotzaren bezperan, bere aitortza entzun nuen. Zer esan nezake...? Ezer gutxi. Benetan, hitz urritan labur daiteke dena, alegia, notario baten bizitza zela berea.

* * *

Itxaropenaren aurkako bekatua da... -denetan hilgarriena, eta, hala eta guztiz, hobekien onartua-; gehien losintxatua da. Denbora asko behar da hori onartzeko, eta, aih, hain gozoa da bera iragartzen eta

aurretik hartzen duen tristezia! Deabruaren elixir estimatuena da, bere anbrosia! Hain zuzen, saminak... *(eta bertan paper-orria urraturik ageri da).*

* * *

Gaur halako azalpen bitxia egin dut. Mademoiselle Louise-k, norma-lean, ohikoa du du brebiarioa jarlekuan uztea, hau da, hartarako egokiturik dagoen gune tipian lagatzea. Gaur goizean liburu lodia belaunikotegian aurkitu dut, eta, nolatan bere jaierazko barruko estanpak barreiaturik zeuden, gainetik irakurri ditut orri batzuk, pixka bat gogoz kontra. Estalkiaren atzekoaldean idatziriko lerro batzuek nire begietara jauzia egin dute. Mademoiselle-ren izena eta norabidea zen, zalantzarik gabe, hau da, Charlesville (Ardennes)-eko bere antzinako norabidea. Anonimoaren letra berbera da. Gutxienez, hala iruditu zait.

Zer axola zait?

Mundu honetako handikiek badakite jaurtikitzen, erantzuteko astirik ere utzi gabe, halako keinu eta begirada batez. Baina, Jainkoak...?

Ez dut galdu fedea, ezta itxaropena eta karitatea ere. Baina, ze balio dute, gizon hilkor batentzat, bizitza honetan betidaniko ondasunek? Halere, ondasun horien irrikak bere garrantzia du. Nire ustean, haiek irrikatzea utzi dut.

* * *

Bere lagun zaharraren hiletan haurkitu dut Torcy-ko apaiza. Egia zera da, alegia, Delbende doktorearen oroimenak ez nauela uzten une, batez ere, nahiz urragarria eta emozio betekoa izan; baina, ez da -eta ez daiteke izan- otoitz bat.

Jainkoak ikusten eta epaitzen nau.

Egunkari honekin jarraitzea erabaki dut, zeren egun batean pairatzen ari naizen probaren zehar gerta zaitzadake ongarri nire bizitzaren gertakarien erlazio benatakoa, eskrupuloski zehatza dena. Nork daki, halabaina, bera ongarria izan den niretzat ala besteentzat? Hain zuzen, bihotza gogortu zaidan unean, uste dut ez dudala inolako errukirik inorekiko, eta errukia niretzat otoitza baino zerbait gaitzagoa gertatu da; gaur gauen probatu dut Adeline Soupault-en beila egiten nue-

nean, nahiz eta, ahalik eta ardurarik onena nuen berarekiko; ezin dut utzi pentsatzea, adiskidetasunezko sentimendurik gabe, egunkari honen geroko irakurle imaginario batengan... Badut, ene baitaren sakonenean, gehiegi onartzen ez dudana biguntasunik, ze orriok, benaz, ez datoz neuregana baino. Autore bat bilakatu naiz, ala -Blangermont-eko dean jaunak dioenez- “poeta” naiz..., eta, hala eta guztiz...

Irekitasun guztiz, hemen egiaztatu nahi nuke ez naizela aldentzen ene betebeharratik; alderantziz baino. Nire osasunaren hobetze, ia, sineskaitzak nire lanari mesede handia dagio. Ez daiteke esan, justiziaz, Delbende jaunaren alde ez dudala otoitzik egiten. Betebehar hau besteak bezala osatzen dut. Azken egunotan ardoa albora utzi dut, nahiz horrek asko ahuldu nauen.

Torcy-ko apaiz jaunarekin solasaldi labur bat ukan dut. Apaiz miragarri horren odol hotza eta buru-menderakizuna nabaria da. Nabaria bai, eta, hala eta guztiz, alferrik bilatuko litzaiokeke zeinu materiala. Inolako jestuak ez lioke salduko; ez du inolako hitzaren beharrik, ezta borondatea eta ahalegina darion ezer berezirik. Bere aurpegiak sofrikarioak islatzen ditu, oro zinez eta halako soiltasun goitar batez adieraziak. Egoera antzekoetan, hoberenetan ere, halako begiradan ekiboko baten sorpresa dago, hots, gutxi gora-behera, hurrengo dioena: “Ikusten duzu... Tinko jasaten dut, baina ez nazazu goitets horregatik. Berrezkoa dut halakoa... Eskerrik asko”. Bere soak, halabaina, inozoki errukia eta sinpatia bilatzen ditu, nahiz noblezia batez. Antzeko moduan, errege batek ere eskalearena egin lezake. Bi gau igaro ditu hilotzaren beila egiten, eta, ohikoan hain argi eta txukuna duen bere sotana, zimurto eta zikindurik dago. Lehen aldiz bere bizian bizarra moztea ere achantzi zaio.

Halere, norberaren halako menderakizuna ezaugarri batean islatzen da, hau da, beregandik darion naturaz gaindiko indarrean. Nabarmenki, saminduraz irentsita (ze, Delbende doktoreak bere buruaz beste egin duenaren esamesa dabil), arima, egia eta bakearen arimazko irudia ematen du. Goiz honetan berarekin eman dut meza, baina subdiakonoaren egitekoa betez. Anitzetan, sagaratze unean, kalizaren gainean zabalduko bere esku lerdenak apur bat dardar zegitela ohartu naiz. Eskuek ordurarte ez ezaguturiko agintea eta maiestatea bide zuten... Hitz batean, loezaz, nekeaz eta sumatzen dudana -baina benaz deskribatu ezin dudana- aurpegiaren menderatutarikoa ikuskizun gaitzagoaz ukitua zegoen.

Joan zen, nahiz -gizenagoa den Madame Pégriot-en antza bizia duen- doktoarearen ilobak zerbituriko hileta-bazkarian parte hartu gabe. Geltokiraino lagundu nion, eta trena iristeko orduerdi bat falta zela, banku batean eseri ginen. Oso nekatua zegoen, eta, egunaren argitara, bere aurpegia ezindua iruditu zitzaidan. Ordurarte ez nituen ikusi ahoaren ezpain-ertzean sortzen zitzaizkion bi zimurrak, zeinek aurpegiari halako tristura eta mikaztasun harrigarria ematen zioten. Zalantzarik gabe, hura izan zen erabakiarazi ninduen. Eta, bapatean, esan nion:

-Ez al duzu beldurrik doktoreak zera...?

Ez zidan esaldia bukatzen utzi. Bere agintezko soak azken hitza nire ezpainetan iltzaltzen zela iruditu zitzaidan. Ahalegindu nintzen ene begirada ez jaisteaz, ze ez dut ignoratzen halkaao ez-atsegia zitzaiola. "Berak ohitura du "ahultzen diren begiak..." delako esaldia jalgitzea. Azkenik, bere ñabardurak eztatzen etorri ziren, eta, ia, irribarre bat eskaini zidan.

Ez naiz geldituko bere solasa deskribatzen. Ausaz, solas bat izan ote zen? Benaz, ez zuen iraun hogeit hamar minutu ere... Plazatxo jendegabeak, ezki betriko bi herrenkada haiekin, ohikoak baino lasaiagoa zirudien. Gure buru gaintan uso batzuk igaro ziren, baina airea hurratzen zutenaren inpresioaz.

Benaz, ziur nago beldur dela bere adiskide zaharrak bere buruaz beste egin duelakoaz. Itxuraz, azken alditan oso abaildua zegoen, eta azken uneraino izeba oso zaharkitu baten heredentziaz kontaktzen zuen; hain zuzen, emakumeak bere ondasun guztiak gizon negoziante oso eza-gun baten eskuetan ezarri zituen bizi guztirako -errenta baten ordez-, zeina S-eko... apezpiku zen Monsiñorearen mandatari baitzen. Doktoreak, lehenago, diru anitz irabazia zuen, baina guztia beti opari ero eta aski bitxietan parrastatuz (eta halakoak, bestalde, ez ziren beti sekretuan geratzen). Bere adiskide gazteenek bezeroak banatu zituztenetik, ez zuten amore eman inoiz ohiturak aldatzen.

-Ze nahi duzu? Ez zen egokitzen zen gizona. Ehun bider errepikatu zidan bera giza-basatitasuna eta destinozko zorakeriaren aurkako borroka zeritzan zentzu onaren aurka zihoala, eta gizartea ez zitekeela aska injustiziatik, eta batak hiltzen zuena besteak akabatzen zuela. Erreformatzaileen ilusioa Pasteur-en ikasle zaharrek mundu aseptiko bat amesten zuten ilusioarekin konparatzen zuten. Labur esanda, bere bu-

rua errefraktariotzat zeukan, eta, bestalde, luzaroan desagerturiko arraza baten mendetan legezko jabe bilakatuaren aurkako mesederik gabeko borroka. “Mendekua nahi dut” esaten zuen, maiz. Benaz, ez zuen sinesen tropa erregularretan. Ulertzen al duzu? “Bakarrik, eta bizkarzainik gabe, dabilen injusticia batekin topatzean, nire tamainakoa -eta ez hain ahula, ezta hain indartsua ere- dela ikusten dudanean bere eztarrira jauzia egiten dut, eta itotzen dut bera”. Baina, hori oso garesti ateratzen zitzaion. Urrunago joan gabe, azken udazkenean Gachevaume andere agurearen zorrak ordaindu zituen, hau da, hamaika mila franko, ze Dopunsot hirinsaltzailearen kredituen jabe bilakatzearren konpondu zen, eta, aldi berean, haren lurtsailak ere mehatxatzearren. Nabaria da bere izeba deabusaren heriotzak azken kolpea eman diola... Zergatik? Hain zuzen, halako baten eskutan hirurehun edo laurehun mila franko ez ziren sute bat baino izanen. Agian, ez ote zitzaion bururatu -eta halakoxea da hitz egokia- Rabattut izeneko mozkor zaharra (eta Gobault-eko mugetan ikazkin-txabola batean bizi den muxar bat bezain alferra eta ehiztari iheslea) mantentzea, ze bere bizkarrean barrezka ibiltzen zen. Egia zera da, alegia, azken xeheetasun hau ez zuela ignoratzen berak, ezta antzekorik deus. Baina, bere jarrera justifikatzen zuen, beti bezala, arrazoi batzuekin, bere arrazoi propioekin.

-Zein arrazoiekin?

-Bada, Rabattut halakoa inoiz ez aurkituriko ehiztaririk hobena zela, eta berak ez zezakeela utz jate eta edatearen atsegina, eta, orobat, jendarmeez denuntziengatik kaltegabeko ero hura arrisku basati bilakatzuz bukatuko zutela. Eta hura dena bere buruan ideia tinko eta benetako obsesioekin nahasirik zegoen. Gainera, hurrengo esatera ohitzen zen bera: “Niretzat gehiegizkoa da gizonei grinak ematea eta euren hasea debekatzea”. Aitortu behar da, bestalde, Bolbec-eko markesa deitoratzen zuela, eta zin egin zuela Rabattut-en trikimailuak, lehiatsuki, jartzeko, eta, orobat, goardiek bera atzematea lor zezaten beti ere Guaiana-ra bidaltzeko asmoz.

Uste dut, egun batean, egunkari honetan nik idatzia Torcy-ko apai-arentzat tristezia zerbait ezohizkoa zela. Bere arima alai da. Une hartantxe harritu ninduen halako azentuak bere ahotsean. Nahiz baxua zela esan, ez daiteke ziurtatu ituna ere bazenik, baina, bazuen, ia, ohar-tzina zen halako dardara -barne alaitasunaren antzekoa-, hots, ezer

aldatuko ez lukeen zer bait bezain sakona, eta, kasu, ekaizpean bare mantentzen diren ur geldien gisakoa.

Ondoren, beste gauza anitz kontatu zizkidan, kasik, sineskaitzak eta zentzugabe zirenak. Hamalau urterekin, gure adiskideak misiolari egin nahi izan zuen, baina fedea galdu zuen medikuntzako bere ikasketak egiterakoan. Izena oroitzen ez dudan maisu baten ikaslea izan zen, eta adiskide guztiek dirdira bikaineko karrera iragartzen zioten. Herrixka ahantzi honetan, ordea, bere kokapenaren albisteak nahikoa arriarazi zigun. Bere aitzakia pobreegia zela zen oposizio baten bitartez katedra baterako onartua izan zedin; gainera, gehiegizko lanek bere osasuna, larriki, arriskutan ezarri zutela zioen... Egia zen, ordea, bera ez zela kontsolatzen fedegabezia. Ohitura harrigarriak gorde zituen; adibidez, gelako hormetatik zintzilik zegoen gurutze bati galderak egitea. Bestetan, bere oinetan negar egiten zuen burua eskuartean zuelarik, eta, beste batzuetan, oraindik, agiraka egitera eta ukabilaz meahatzatzerira iristen zen.

Egun batzuk geroago, Torcy-ko apaizaren isilmandatuak odol hoztagoaz entzunen zituen. Baina, une hartan haiek pairatzetik urrun zegoen, eta berun urtu baten txorrotak zauri ireki batean duen ondorioa egiten zidan. Ziurta nezakeen inoiz ez nuela jasango halako oinazetik, ezta heriotze-egunean ere. Egin zezaken guztia begiak makurtzea zen. Eta, baldin begiak Torcy-ko apaizarengan jartzeko jaso banitu, ziur nago oihu eginen nuela. Zoritxarrez, halakoetan bat, begiez baino, mihiaz urriago jabe izan ohi da.

-Bere buruaz beste, benaz, egin izan bazuen, uste duzu...?

Torcy-ko apaiza ezustean zutitu zen, nire galderak amets batetik, bat-batean, esnatuko bailuan (eta, benaz, bost minutuz geroz, pixka bat ametsetan bezala, mintzatzen egon nintzen). Susmatzen nuen berak adidi aztertzen ninduela, eta, zalantzarik gabe, nire burutik pasatzen zena intuitzen zuela.

-Ah, zu ez zaren batek halako galdera egin balit!

Ondoren, isildu egin zen asti luzez. Plazatxoak inor gabe jarraitu zuen, eta, tarte erregularretan, uso-saldo bat gure buruen gainean hegan zebilen. Nik, ohargabeki, euren ibilaldia itxaroten nuen, eta beraien hegoen txistuak igitai handi baten hotsa zirudien.

-Jainkoa bakarrik da epaile -esan zuen, azkenean, Torcy-ko apaizak ahots geldoz-. Eta Maxenxe (eta lehen aldia zen hura, prezeski, adiskide zaharrari hala deitzen entzuten nuela) gizon zintzoa zen. Jainkoak epaitzen ditu zintzoak. Ez dira, soilik, burgesak edo eta bihurri hutsak kezka ugariak ematen dizkidatenak. Zer uste duzu? Zertarako lirateke santuak? Eurek hori birreskuratzeko ordaintzen dute, indartsuak dira. Aldiz...

Bi eskuak bi belaunetan ezarri zituen, eta gero bere besaburuek luzatzen zuten itzal zabala begizatzen bide zuen.

-Gudan gaude, zer nahi duzu? Beharrezkoa da etsaia aurrez-aurre begizatzea, berak esaten zuenez. Oroitzen al zara? Bere dibisa halakoa zen. Gudadian ez dio axola handirik edozein mandazainak lana uztea. Halabaina, zerbat besterik gertatzen da lehen ilarako beldurra duenean, eta korrika doanean. Lehen lerroan bular bat bularra da. Eta bular bat gutxiago antzematen da. Ulertzen al duzu?

“Bai, badira Santuak. Eta Santuak, niretzat, beste guztiek baino gehiago jaso dutenak dira. Aberatsak dira. Beti pentsatu dut ene baitan giza elkarten azterketak misterio anitzen giltza emanen ligukeela bere goinaturazko espirituaz behatzen bagenek. Orogen ondoren, gizona Jainkoaren irudira eta antzera egina izan da, ze bere neurriko ordena sortu nahi duena beste benetako bat koptatu behar izaten du trakeski. Behartsu eta aberatsen arteko bereizketa, zalantzarik gabe, lege nagusiren bati zor zaio. Elizaren begietara aberatsa pobreaken babeslea da, bere anaia nagusia da. Eta kontu izan bera, maiz, aberatsa dela bere interbentziorik gabe, ideia ekonomikoen joku soilaz eurek esaten dutenez. Miloiaskodunak huts egiten badu milaka pertsona hutsean edo errekan geldituko dira. Berdin imajina dezakegu gertatzen dela mundu ikustezinean, halako laprastada ematen duenean lehen mintzaturiko aberatsak ala Jainkoaren graziaren administratzaile horietako batek. Erdipurdikakoaren ziurtasuna zorakeria da. Baina, Santuen ziurtasuna... Ah, ze eskandalua! Ero egon behar du batek goinaturazko kondizioen berdingabetasunaren justifikazio bakarra arrisku bat dela ez ulertzeko. Gure arriskua da..., alegia zurea eta nirea”.

Mintzatzean, bere soina zutik eta higigabe gelditzen zen. Eserleku hartan, neguko goizalde hotz eta eguzkitsuan ikusiko bailuan norbaitek apaiza bere parrokiak mila txorakeria esaten zituenaz hartuko luke (bitartean, lagun gazte batek bera gozo eta adeitsu entzuten ziolarik).

-Graba ezazu ongi zure oroimenean esanen dizudana, alegia, dena nola-halakoei gorrotoa zielako gertatu dela. "Erdipurdizkakoak gorrotatzen dituzu" esaten nion. Eta berak ez zuen ez kontrakorik, ezta ezezkorik esaten, ze, berriro esaten dut, gizon hura zuzena zela. Harrentzat erdipurdizkako izatea deabruaren lokarrikoa izatea zen. Ez, guretzat erdipurdizkako edozer gauza konplexuegia da, Jainkoaren arazoa da... Itxarotean, erdipurdizkakoak gure itzalpean, gure hegoen pean, babesa aurkitu bekarko luke. Babes bat, berotasun apur bat -ze hainbeste beroa behar dute deabru alen horiek ere!-. "Gure Jauna bilatzen baduzu aurkituko duzu Bera" ohitzen nuen berari errepikatzea. Eta berak erantzuten zidan: "Jainkoa probabilitate handienak ditudan tokian bilatzen dut, hau da, bere behartsuen artean". Noski, haren beharrean ziren denak halako tipo bitxi, erreboltari eta ez-egokituak ziren. Egun batean, ondorengo galdera egin nion: "Eta Jesukristok, hain zuzen, gizon horien itxurapean itxoingo balizu, ze, Berak bekatua ezik, gure miseria guztiak onar al ditzake? Eta hala balitz ere, beldurtia -habe baten azpian harturiko arratoia bezala- gerta daiteke gizarte-aparailuaren azpian atzemaniko gizon errukarri hutsa (eta, orobat, lukurrero halakoa ezinaz komentzitu eta "falta zaionaren " beldurrez irentsiriko tipo irrikatsua ere). Halako gizon krudela, gainera, pobreaken otso-arrapakin ere bilaka daiteke... Jauna gizonen artean bilatzen al duzu? -galdetzen zion berak-. Eta Bera bertan bilatzen ez baduzu, zertaz zara kexu? Zu zeu zara dena pikutara bidali duena...". Eta, ausaz, oro huts egin duzu.

Gau honetan (hobe esanda, gaua erortzean) apaizetxeko lorategira itzuli dira norbaitzuk. Uste dut txintxarritik tirakatzeko asmoa zutela, eta, hain zuzen, leiho gaineko argizuloa ireki nuen, bat-batean. Urratsak urrundu ziren, bizkor. Agian, haurren bat ote zen?

Konde jauna atera berria da. Euria izan da bere ikustaldiaren aitzakia. Urrats bakoitzera, bota altuetatik ura ihes zihoakion. Berak hildako lau edo bost untxiek, zorroaren barruan, bistara iguingarria zen odollezko lohi eta ile grisezko pilo bat sortzen zuten. Zorroa horman eskegi ondoren, eta berak hitz egiten zidala, lokarri-sare eta zatikien larru latzen artean, berak behatzen zidan halako begi heze eta gozo bat naba-ritu nion.

Desenkusatu zen gaia, berehala, itzulingururik gabe eta halako irekitasun militar batez ekin niolako. Herri guztiaren aitzinean, Sulpicek ohitura eta aztura higuingarriak zituelaren sona zuen. Errejimenduan,

konde jaunaren adierazpenean, “gerra-kontseilua jasatekotan” egon zen bera. Eta, gehienen aburuan, ez zegoen inolako zalantzarik halako tipoa biziodun alen bat zela.

Ohikoa denez, gisa hartako eragozpenak ez daude oinarrituta susmoetan, interpretazio zenbaitetan eta gauza ez-zehaztuetan baino. Adibidez, Sulpice-k zirudien, hilabete anitzetan, hala moduzko sona zuen aspaldiko majistratu kolonial batekin lan egin zuela. Nik erantzun nion, inork ez zezakeela hauta norberaren nagusia. Konde jaunak sorbaldak bildu zituen, eta, berehala, goitik behera behatu zidan. Bere begiradak zera adierazten zuen, garbiki: “Tipo hau buruzuri bat duk, ala halako itxura dik?”.

Aitortzen dut nire jarrerak, nahi eta ez, sorpresa sortu ziola. Zalantzarik ez, nire aldetik kexuak espero zituela. Baina, ordainetan, lasai geratu nintzen -indiferente esatera ausartzen ez naizelarik-. Aski ditut nire sufrikarioak. Halere, bere iritziak entzun nituen, nahiz nik ez jardun beste norbaiterekin ari zenaren inpresioaz -alegia, behin izan, baina, jada, ez nintzen gizon baten ustean-. Bere txostenak berant zetozen. Eta hura ere, bere aldetik, berant zetorren. Bere amultsutasuna aski gezurrezkoa zerizaidan, pixka bat arrunta. Bere begirada ere -egonlekuko bazter batetik bestera arintasun harigarritz jauzi eginez- ez zitzaidan atsegin, handik une batzuetara nire begietan ere bersartzen zelarik.

Bera janberria zen, eta ardo-pitxerra, oraindik, mahai gainean zegoen. Kondeak edalontzi bat hartu zuen inolako kunplimendurik egin gabe, eta esan zidan: “Apaiz jauna, zuk ardo garratza edaten duzu. Ardo hau txarra da. Pitxer ongi garbia, eta ur berok galdaztatua, behar zenuke”.

Mittonnet gau honetan ere etorri da, ohikoa duenez. Saihetseko oinazeak ditu, eta itolarriaz eta eztul gaiztoaz kexu da. Berarekin mintzatzean, bereganako nazka sumatu nuen, halako hotz bizia. Ohiko lana egiten utzi nion, hau da, oholtzako ohol usteldu batzuk aldatzearena, eta autobidean ibilaldi laburra egitera joan nintzen. Halabaina, ni itzultzerakoan, naturala denez, oraindik ez zuen ezer erabaki. Aretoko atea ireki nuen. Oholak arrabotaz leuntzen ziharduela, Mittonnet-ek ez ninduen ez ikusten, ezta ere entzuten. Hala eta guztiz, niregana biratu zen, bat-batean, eta gure soak gurutzatu egin ziren. Bere begiradan ezusteko bat irakurri nuen, eta, ondoren, atentzioa ere bai. Gerora, ge-

zurra zetorren. Ez zen gezur hau ala bestea, *gezurra esateko borondatea* baino. Bere soak arre-kolorekoa eta lohitua zirudien. Une batez, bata besteari beha egon ginen, agian, segundu batzutan; ez nizuke, ordea, zehatz esanen zenbatean.

Hondarreatatik bere soaren benetako kolorea arrea berriruditu zitzaidan. Ez dezaket deskriba bere adiera. Ahoa dardar hasi zitzaion. Erremintak jaso zituen, denak oihal-zati batean arretaz bildu, eta, gero, hitz bat ere jalgi gabe joan egin zen.

Orain pentsatzen dut bera geldiarazi eta galdeketa jarri behar izan nuela. Baina, egia zera da, alegia, ezin izan nuela egin. Behin irtenda, ez nuen lortu nire soa bere ziluetan tristetik kentzea. Autobidera iristean, lorategia zeharkatu ondoren, zuzen jarri zen. Eta, Degas-en etxe-paretik igarotzean, txanoa altxatu zuen halako keinu tinko bat eginez. Gerora, hogeitatu urrats eman ondoren, hain maite zituen (zeinaren testua liburutxo batean kopia zuelarik) abesti zatar haietako bat, hots, kupla sentimental bat, fermuki, txistukatzen hasi zen.

Osoro nekaturik, nire gelara bildu nintzen halako lasaitasun berezia sentituz. Benaz, gaitza egiten zitzaidan han gertatua ulertzea. Haren esperientzia beldurtiarengatik ere, Sulpice ere lotsagabe bat da. Gainera, bere burua kontserbadoretzat dauka, eta horretaz abusatzen du berak. Aldi honetan, autojustifikatzeari utzi badio ere (eta halakoa erraza da ene aburuan, ze nire esperientziaz eta zentzuaz iritzi urri bat baino ez du) hori da niri gehien harritzen nauena. Eta galdetzen dut nolatan iragarri dituen nire pentsamenduak, ezen ez naiz oroitzen mezprezuz eta gorrotoz hitz bat ere oguzi diodanik... Itzuliko ote da, agian? Atsedena hartu nahian, ohean etzatean niregan zertxobait hausten zela iragarri nuen, eta hau idazteko unean, oraindik, nire bularrean irauten duen dardara baten mende nintzen.

Ez, ez dut fedea galdu! “Fedea galdu” delakoa -diru-zorroa edo eta giltza-sorta galduko balitzaidan- beti zerbait burugabea iruditu izan zait. Zalantzarik gabe, hori hain hartzun ziren XVIII. mendeko apaiz tristen emaitza zen, hizkera burgesaren zerbait berezia. Fedea ez da galtzen. Egia zera da, alegia, hark biziari zentzu bat damaiola, eta ez besterik. Eta, horregatik, aspaldiko kontzientziaren zuzentzaileek ez dute oker jokatzeko, eszeptikoak izaki krisi intelektualekiko, nahi baino urriagoak direlarik. Gizon jantzi bat, pixkanaka, sineskizuna ohargabeki arbuatzen datorrean, garunaren zoko batean uzten du bera, geroago

oroimenaren ahalegin erreflexiboaz birraurkitzen duelarik; eta hala-koak, jada ez denari, baina izan zitekeenari buruz, oraindik, bihozberatasunik badu; eta, kasu horretan, ez genuke jakingo fedearen izena bere antza ez duen zeinu abstraktu bati ematen konparazio arrunt batez baino, hots, beltzarga batek beste bati emanen lioken erantzun beraren bidez baizik.

Ez, ez dut galdu fedea! Probaren gogortasunak tximistaren ziztu esplikaezina nire arrazoia eta nerbioak hondatu ditu -eta, nork daki, ausaz, betirako- animoaren eroraldi handi eta desesperaziozko ustekabe handiak baino gaitzagoa den otoitz-espirtua ere; eta ni, ondorioz, ertzetaraino etsipen ilun batez bete nau hark. Halabaina, sentitzen dudanez, nire fedea sendo geratu da. Non dago bera? Ez dut atzematen. Ez dut aurkitzen bera nire burumuin kaskarrean, zeina bi ideia zuzenki elkartzeko gauza ere ez delarik, ze ez ditu gordetzen irudi eroak baino nire sentiberatasunean, eta, orobat, nire kontzientzian. Batzuetan, alde egin dudanaren ustea dut, hots, bera bilatzen ausartuko ez nintzatekeen tokian dagoela. Hitz batean, nire haragian, nire haragi errukarrian, nire odol eta haragian, nire haragi galkor, baina bataiatuan, legoke. Nire pentsamendua sotiltasun handienaz, inozotasun posibleenaz adierazi nahi nuke. Ez dut galdu sinesmena Jainkoak lohikeriaren aurka gordetzea nahi izan duelako. Ah, zalantzarik gabe, honelako ideia batek irribarre sortuko luke filosofariengan! Oso garbi dago nahaste handienek ere ez luketela ilunduko gizonik arrazoizkoena ere bere legezkatasuna ez-baian jartzeraino -adibidez, geometren axioma zenbaiten kasuan-. Dena den, bada salbuespenik honetan: alegia, erokeriarena.

Azken finean, zer dakigu zorotasunaz? Zer dakigu lohikeriaz? Zer dakigu bere isileko erlazioez? Ez, haragikeria giza-espeziearen sahitsean irekiriko zauri misteriotsua da. Bere sahitsean? Ez, biziaren iturri berberetan. Gizona propioaren luxuria eta sexoak hurbiltzen dituen grina nahastea tumore baten -eta hark jaten duen- organo baten izena egoiztea bezala da, ze bere itsukeriak, batzuetan, bersortzen du bere antza munstrokeriaz. Mundua ahalegintzen da, artearen prestigio handiz, zauri lotsagarri hori ezkututzen. Esanen litzateke, belaunaldi berri bakoitzean, berak beldurra diola duintasun eta itxaropen-ezaren erre-boltari; hitz batean, ukatzen ditu izaki, oraindik, garbi eta ukigabeak. Irudi xarmagarrien indarrez, tipienganako nolako ardura harrigarritz jarduten duen berak, aurrez ematzeko lehen esperientziaren umiliazioa, kasik, lotsagarria denean! Eta, jaikitzean, nola dakien berak algaren ar-

tean hura itotzen, nahiz hor dagoen laidoztaturiko giza maiestate gaztearen kexu erdikonszientea, deabruengatik iraindua! Sentimendu eta errukizko, biguntasun eta ironiazko ze dosi iaioa da bera, eta nolako zaintza konplizea bere nerabetasunaren inguruan! Eta nazka oso bortitza denean, eta aingeruak oraindik zain dituen izaki tipi direnean, halakoa botaka saiatzan da iguin batez atzemanda, eta orduan zein esku guriatz luzatzen zaion artistek zizelatu -eta poetek abesturiko- urrezko iturria (bitartean orkestrak sordinaz lagun dituela bere botagurak orri eta urrezko murmurrots handi baten artean!).

Baina, mundua ez da izan hain maitagarria nirekin... Gizagaiso bateg, hamabi urtekin, gauza anitz ulertzen du. Baina, zertarako balio izan ote zait hura ulertzea? Neure begiez ikusi nuen oro. Haragikeria ez da ulertzen, ikusten baino. Aurpegi basati horiek ikusi nituen, halako irribarre zehaztezin batean, supituki, geldiaraziak. Jauna! Nola ez gara ohartzen hipokresiaz, oro bilduriko atseginaren, prezeski, larriminarena maskara baino ez denean? Ah, agian, hamar gauetatik batean, ametsetan azaltzen zitzaizkidan aurpegi horiek, betarte mingarri horiek...! Kafetineko mostradorearen ostean eserita -zeren askotan ihes egiten nuen nire ikasgaietara emana uste ninduen izebaren ganbaratik-nire aurrean aurpegi zenbait jaikitzen ikusten nuen, itzalak kuprezko hari batetik zintzilik zegoen argi-lanpara batetik dantzan zebiltzala, beti halako mozkorren batek mugituko bailituan. Nahiz oso gaztea izan, ordikeria bat beste batetik bereizten nuen, eta haietatik batek bakarrik sortzen zidan beldurra. Aski zen neska agertzea -hots, neska erren gaisoa, hauts-kolorekoa- nire begirada inozoak, bat-batean, izutu gaberik pentsa ez dezakedan halako irmotasun zorrotza hartzeko... Erantzunen didazue haur-inpresioak direla, eta halako oroitzapenen presio ez-ohizkoak -eta hainbeste urte ondoren sorturiko izuak-, prezeski, susmagarri bihurtzen dituztela haiek denak... Ados. Mundutarrek konproba ditzatela! Uste dut aurpegi lar sentiberetatik, lar aldakorretatik, gezurretan jaiogei direnetatik -eta animaleak hiltzeko bezala plazererako ezkutatzen direnetatik- ez daiekela gauza handirik ikas. Zenbat milaka izakiek igarotzen dute euren bizia nahasketan, eta egoera beran luzatzen dituzte zahartzaroaren atarira arte -eta batzuek haratago ere- euren adoleszentaroko jakinbehar inoiz ez haseak! Zer ikas daiteke sorkari funskabe horietatik? Deabruen jostailu dira, ausaz, euren egitazko harrapakinak izan gaberik. Badirudi Jainkoak, halako helburu misterio-tsua, ez duela onartzen euren arima saltzea. Oinordekotza errukarrien

biktima probableak dira, eurak ere kaltegabeko karikaturak, atzeraturiko haurrak, sorkari lohituak -baina ez ustelduak- direla, Probidentziak uzten duelarik haurtzaroko inmunitate batzuez profitatzea... Eta gero zer? Zein bukaera dute? Ausaz, ukatu egin behar al da ero arriskutsuak eta kalterik ez dagiten maniatikoak ere badaudela? Moralistak gauzak zertzen ditu, psikologoak gauzak aztertzen eta sailkatzen, poetak musika sortzen, pintoreak margoekin jokutzen katu batek bere isatsaz bezala eta historioia algaretan lehertzen, baina zer axola dio horrek guztiak? Errepikatzen dut haragikeria ez daitekeela ezagut erokeria baino haratago, eta gizartea bien aurka defentsan dagoela bera ezagutu gabe, hau da, beldur ezkutatu beraz, isileko lotsa beraz, eta, orobat, baliabide batberaz ekinez... Eta erokeria eta haragikeria gauza bat-bera baino ez balira?

Bere liburutegian eroso eseritako filosofoak apaiz batez bestelako iritzia ukanen du, eta, bereziki, desberdina landako apaiz batek duenarengandik. Uste dut aitorle urri direla, luzaroan, nolabaiteko izuikara batera iristen ez direlarik, aitorketen asperdura ikaragarri bat ematen dela eta. Euren hitzak, isiltasunean eta iluntasunean xuxurlatuak, haurrak bezala mugitzen dira, eta hilobitako kiratsa botatzen dute. Eta orduan obsesioa sortzen digu beti irekia dirauen zauri horren irudiak, ze beretik dario gure espezie errukarriaren funtsak. Giza garuna zenbat ahalegin egiteko ez litzateke gauza, baldin pozoituriko euliak jarri ez balu bere larba!

Salatzen zaigu, salatuko zaigu beti, apaizoi -eta hain da erraza hori-gure bihotz-barruan birilitearekiko halako gorroto emanez ingarria eta hipokrita elikatzen dugula. Bekatuaren esperientzia duten guztiak ez dute ignoratzen, halere, luxuriak mehatxua dagiela, etengabeki -halako landareria parasitario eta beste ugaltasun zatarren pean-, bai gizontasunari eta bai adimenari. Kreatzeko ezinduta dagoelarik, jatorritik gizatariaren agintza ahula lohitzea baino ez dagokio; probableki, haseratik gure arrazaren gaitz guztien jatorria da bera, eta baso moztugabearen babesean -bidezidorrak ezagutzen ez ditugularik- aurrez-aurre, den bezala eta mirarien Kreatzailearen eskuetatik- sorprenditzen badugu bera, gure erraietatik irteten den oihua ez da izuzkoa izanen, soilik, baita eskarizkoa ere (hau da, "Zuk, zuk, bakarrik, sortu duzu munduan heriotza!" jalgitzen duen horietakoa).

Jakintsu baino gehiago, arduratsu diren apaiz askoen zortea fede txarrezkoa suposatzea da: “Zuk ez duzu sinesten, sineskizunak oztopo egiten dizulako”. Ah, zenbat apaiz ez dut entzun halakoaz mintzatzen! Aldiz, ez al litzateke zintzoagoa esatea: garbitasuna ez zaigu legetzat ezarri zigor bezala, ze esperientzia lekukoa denez fedea deritzan norberaren -eta Jainkoaren- ezagutza espiritualaren baldintzetakoa zerbait misterioitsua da, baina zerbait nabaria ere bai. Garbitasunak ez du desegiten ezagutza hori, ez du deuseztatzen bere beharra, ezen ez dugu gura izaten gu geu ezagutzea. Egia sakona, geurea den egia, jadanik, ez zaigu interesezkoa. Eta ez badugu uzten lehen gure onarpena zuten dogmak pentsamenean daudela esatea -eta, soilik, arrazoiak arbuiatzen dituela-, ze axola dio horrek? Benaz, geurea ez da opa dugun hura baino, ezen gizonarentzat ez da jabetza guztizkorik, absoluturik. Jadanik, ez dugu opa geure burua. Ez dugu nahi, jadanik, gure poza. Eta nolatan ez ginatkeen maitagarri Jainkoarengan baino, ez dugu, gerora, geure burua maitete. Ez gara gehiago maite izanen mundu honetan, ezta bestean ere betierean.

(Horri honen amaieran irakur daitezke, aldameneko oharrean, askotan zuzenduriko, baina oraindik aztergai diren, hurrengo lerroak: Honakoa bihotzaren eta nire zentzuen larrialdi gustizkoan idatzi dut. Ideien, irudien eta hitzen zurrunbiloak dira. Arima isilik dago. Jainkoa isilik dago... Isiltasuna...).

* * *

Honakoa, oraindik, deus ez delakoaren inpresioa dut, hau da, espero dudan benetako tentaldia, ahots ero horiengatik iragarria, oraindik urrun dagoela, eta niregana astiro igotzen dela. Eta nire arima gaisoak, orobat, zain du bera. Baina, isilean. Hau soina eta arimaren txundiketa da.

(Eta nire zorigaitzaren zakarkeria eta tximistazkoa izaera da. Otoitzeko espirituak urradurarik gabe utzi nau, hau da, fruta heldua zuhaitzetik berez erortzen den bezalakoa...).

Gero izuak eraso egin dit. Nire esku hutsak behatuz, ulertu dut pitxerra hautsi egin dela mila pusketetan.

* * *

Ongi dakit halako proba ez dela ezer berria. Zalantzarik gabe, mediku batek esanen lidake nerbiotako ahulezia pairatzen dudala, eta ogi eta ardo apur batez, soilik, bera elikatzea barregarria dela. Baina, egia da, ez naizela unaturik aurkitzen; alderantziz baino. Askoz hobeto nago. Atzo ia bazkari bat atondu nuen, patataz eta gurinaz osaturikoa. Gainera, betebeharrak guztiak egiten ditut. Jainkoak ongi daki nire buruarekin borroka egin nahi dudala! Uste dut adore izanen dudala. Orain harritzen nau horrek, zeren ez dut itxaro bera, segunduz segundu, lehen bezala...

Orobat, badakit egiazkoak ala gezurrezkoak diren gauzak esplikatzeko direla, eta, bereziki, Santuen barneko ezbeharrak. Baina, aih!, bere antza ez da itxurazkoa baino. Santuak, dudarik gabe, ez lirateke ohitu behar zoritxarrerara, eta nik, aldiz, uste dut halakotu naizela nire kasuan. Edonori kezatzearren tentaldiari amoremanen banio, galduko litzateke Jainkoa eta nire arteko azken lokarria, eta hala betiereko isilaldian sartuko nintzatekela uste dut.

Aldiz, atzo Torcy-ko errepidetik bide luzea egin nuen. Nire bakardadea orain hain da sakona eta ezgizatiarra, ze, bat-batean, bururatu zitzaidan Delbende doktoarearen hilobira errezatzerara joatea. Gero, berriaz, berak babesturiko Rabattut delakoarengan pentsatu nuen, nahiz bera ez izan ezagun niretzat. Indarrak falta izan zitzaizkidan azken unean.

* * *

Ikustaldi bat egin dit mademoiselle Chantal-ek. Halako ikustaldia-ekin bat datorren guztia gau honetan transkribatzeko ez naiz, behar hainbateko indarrez, jantzia ikusten... Zorigabea nauzu! Izakiekin loturiko oroz ezjakina naiz, eta beti hala izanen naiz. Komentatzen ditudan hutsegite haiek ez zaizkit ongarri; gehiegi unkitzen naute. Ziur, halako ahulen eta errukarrien motakoa nauzu, zeinetan asmoak onak diren, baina euren bizia ezbaiean dago ezjakintasuna eta itxaroezaren artean.

Gaur goizean, meza ostean, Torcy-ra iritsi naiz. Torcy-ko apaiz jaunari erri dago Lille-ko bere ilobetako baten etxean. Ez da itzuliko bere parrokiara, gutxienez, zortzi ala hamar egun igaro arte. Ordurarte, bada...

Alferrikakoa deritzait berari idaztea. Ez litzaidake egingarri paper bati sekretu bat egotea. Gainera, ez dut eskubiderik.

Apaiz jaunaren ausentziaz ohartzean, nire dezepzioa hain handia izan da, ze horma bati eutsi beharrean kausitu naiz ez erortzearren. Giltzen andereak, errukiz baino gehiago, kuriositatez behatu nau, hau da, persona anitzetan, behin baino gehiagotan, harritu nauen begiradaz -eta, halakoa, hain zuzen, Sulpice kondesa anderearen eta beste batzuen begirada bide zen-. Antza denez, nire pertsonak beldurra sortzen du.

Martial arropazuritzailleak arropa zabaltzen ziharduen patioan, eta itzulerari ekin baino lehenago atsedena hartzen zuen, eta oso ongi entzun dut bi emakume nitaz mintzaten ari zirela. Haietako batek lotsatzen ninduen doinu ozenez, eta esaten zuen: "Gizon gizajoa!". Zer ote dakite emakume horiek?

* * *

Egun izugarria igaro dut. Eta okerrena da ez naizela gauza kausitzen bere benetako esanahia ihes egiten didan edozein apreziazio arrazoizko eta moderatu egiteko. Ah! Badakit ukan ditudala itxaropen-eza eta larriminezko uneak, baina orduan banuen halako barne bake bat, zeinengan gertaerak eta izakiak bere irudia itzultzen zuten ispilu edo eta likidozko azal batean bezala islatzen bide zirela. Baina, orain, erreka urak nahasita datoz.

Gauza harrigarria, eta, ausaz, lotsagarria da, nire erruaz seguraski, halako otoitza laguntza makal bilakatu dela, eta ez dut birkausitzen baretasunik mahi honetan eta paper zurizko orri hauen aitzinean.

* * *

Madame Ferrand-en hiletak zirela eta, meza goizeko seietan eman behar izan nuen. Monagiloa ez zen azaldu, eta oso bakar sentitu nintzen elizan. Ordu horretan eta halako urtesasoian, nire begirada, ia, ez zen ailegatzen koruko maila batzutara, eta beste gutzia itzaletan geratzen zen. Bat-batean, lauza gainera, bereziki, erortzen den errosario baten hotsa entzun nuen. Eta gero deus ez. Bedeinkapenaren ostean, ez nintzen ausartu ene soa altxatzera ere.

Bera sakristiaren atean zain egon zitzaidan. Nik banekien. Bere aurpegi meharra erenegun baino oraindik minduagoa zegoen, eta bere ahok halako rictus mespretxuzkoa eta gogorra eusten zuen. Esan nion,

beraz: “Ez duzu uste izango hemen har zaitzakedala. Zoaz, bada!”. Bere begiradak beldurra eman zidan. Ez dut uste izutia naizenik, halabaina, zenbat gorroto zegoen bere ahotsean! Bere soak harro izaten jarraitzen zuen, inolako lotsarik islatu gabe. Baina, gorrotorik ukan ote daiteke lotsarik gabe?

Andereño -esan nion- agindu nizuena eginen dut.

-Gaur?

-Bai, gaur bertan.

-Jauna, bihar berantegi litzateke. Berak badaki apaizetxe honetara etorri naizela, oro daki. Piztia bat bezain maltzurra da... Lehen ez nintzen mesfidatia; bat ohitzen da bere begiak onak direla sinestera ere. Orain, ordea, begiak ere erauzi nahi nizkioke, eta nire oinarekin zapaldu.

-Nola mintza zaitezke horrela Sakramentu santutik hain hurbil egonda! Ez al duzu Jainkoaren beldurrik?

-Hilko dut. Hilko dut bera, ala nire burua hilko dut. Egunen batean joanen zara zeu Jainkoari oro esplikatzera...

Erokeria guzti haiek, halabaina, ahots-doinua igo gabe esan zituen. Une haietan ez nion entzuten ere. Itzalak ez zidan uzten ikusten bera, eta nekez ohartzen nintzen haren ñabardurez. Esku batekin eutsita -eta bestearekin aldakarantz erortzen zitzaion azeri-larrua eusten zuela- nireganantz makurtu zen, eta bere itzalak, lauzetarantz luzatzean, arku baten antza jaso zuen. Ene Jauna! Aitorketako sakramentuak emakumeengana arriskuaz hurbiltzen gaituela uste duana engainatzen da. Hain zuzen, emakume gezurtiek edo eta eroek lastima ematen digute, ze besteen eta garbizaleen umiliazioa kutsakorra da. Une hartan ulertu nuen emaztekien sexuaren isileko menderakizuna kondairan barrrena, eta, orobat, beraien halabeharkotasuna. Eta haurtzaroan ezuguturiko emakume gaiso eta herritarrek barregurea sortzen zidaten euren keinuez eta oihuez. Orduan ez nuen ezagun eutsezina zirudien bere ixilezko zoraldiari zegokion guztia, hau da, emakume-izaki guztiren gaizkiarekiko bultzada oro, eta, orobat, bere askatasuna -bere gaiztakeriazko izatekotasuna, bere gorrotoa eta mendekua-. Hura guztia kasik ederra zen, ez mundu honetakoaren -ezta bestekoaren- ederdurazkoa,

mundu aintzinagokoa baino, eta, ausaz, pekatuaren aurretikoa ere bai, dena Aingeruek bekatu egin zutenekoa baino zaharragoa izaki.

Gero arbuiatu nuen halako ideia, ahal nuen moduan. Ideia zoro eta arriskutsua da. Haseran ederra iruditu zitzaidan, baina, egia da modu ezperfektuan, soilik, mamitu nuela. Mademoiselle Chantal-en aurpegia nireagandik hurbil zegoen. Goiztiria sakristiako leihotzarren zehar sartzen zen, eta goiztiri hura negukoa zen, tristura handiz betea. Bion arteko isilaldiak ez zuen iraun une bat baino, hots, *Salve Regina* baten hitzak esaten nituenekoa (eta, hain zuzen, *Salve Regina*-ren hitz hain eder eta garbiak nire ezpainetara ez nahita etorri ziren).

Bera ohartu bide zen ni otoitzean nengoela, eta oinaz kolpatu zuen zoru, urduri. Eskuan hartu nion, beraz, esku oso tipi eta arina, ia oztoporik egiten ez zidala. Zalantzarik gabe, uste nuen baino indar gehiagoz estutu nion eskua. Esan nion: “Lehenik, belaunika zaitetz!”. Eta hark belaunak tolestatu zituen Mahai Santuaren aitzinean. Eskuak ezarri zituen aldarean, eta, ausarkeriaz eta pentsaezinezko etsipen-itxuraz, begiztatu minduen.

–Errepika ezazu; ene Jainkoa, une honetan ez nauzu Zu iraintzeko gauza sentitzen, baina ni ez naiz iraintzen zaituna, bihotzean daramadan deabrua baino.

Bere mespretxuzko-ituzuraz gaindik, otoitza hitzez-hitz errepikatu zuen, errezoan diharduen haurraren ahots tipiaz. Izan ere, guztien gainetik, kasik, neskato bat baino ez da. Eta, bitartean, bere larru luzeak lurrera etorri ziren, eta nik, ohartu gabe, zapaldu egin nituen. Bera, bat-batean, jaiki egin zen, aldarerantz finko so eginez, hortzartean hurrengoa oihukatu zuen:

–Gaitzets nazakezu, nahi baduzu! Barre egiten dut guzti horretaz...

Ez entzunarena egin nuen. Baina, zertarako?

–Andereño -erantsi nion-, ez dut, hemen elizaren erdian, hizketan jarraitzeko asmorik. Toki berezi batean, soilik, entzun zaitzaket...

Eta halakoa jalgi ondoren, xuabeki, aitortegirantz bultzatu nuen. Bere kabuz belaunikatu zen, nik agindu gabe.

–Ez dut inolako asmorik aitortzeko.

-Ez dizut halakorik eskatzen. Bakarrik, pentsa ezazu blai eginda dauden zur hauek lotsakizun anitzen aitortpena entzun dutela... Nahiz andereño noblea zaren, harrokeria hemen beste guztien antzeko beka-tua da, hots, lohi-pilo baten gainean zikinkeriarik ere baduen zer bait.

-Nahikoa da! -oihu egin zuen berak-. Ongi dakizu ez dudala justizia baino eskatzen. Gainera, barre egiten dut lohi horretaz. Ba ote da lohi-az beteriko beste ezer ni umiliatu naizen bezalakoa denik? Andere izugarri hori nire etxean sartu denetik ogia baino lohi gehiago jan dut.

-Halako hitzak liburuetan ikasi dituzu. Ez zera haur bat baino, eta hala mintzatzen zara.

-Ni haur bat! Aspaldidanik utzi dut haur izatea. Jakin daitekeen oro dakit. Bai, nire bizitzarako aski den oro...

-Lasai zaitez!

-Lasai nago, eta nik hainbateko lasaitasuna ere ukaiten ahalegin-tzea eskatzen dizut. Bart gauean entzun diet... -Hain zuzen, bere leihopean egon nintzen, parkean. Lehiatilak ixten ere ez ziren arduratzen (eta, itsuski, barrezka hasi zen; belauniko egon nahi ez zuelarik, bekokia aitortegian apoiatzen zuen, eta amorruak ito bide zuen bera). Ongi dakit, bai, konponduko direla ni urruntzearren, kosta hala kosta. Datorren asteartean Ingalaterrara noa. Amak iloba bat dauka bertan, eta proiektu hau komenigarri eta praktikotzat dauka... Komenigarritzat! Barrez hiltzekoa da, bai. Baina hark, edozer delarik ere, dioten oro sinesten du, dena irensten du igel batek eulia bezala. Bah...!

-Zure amak... -esaten hasi nintzen. Baina, hark gero eta doilorra-goak diren salaketak jalgiz erantzun zidan. Esan zidan emakume zori-tzarrekoak ez zuela jakin bere ohorea gordetzen, ezta bere bizia ere, eta izutia eta zozoa zela.

-Ateen ostean entzuten diharduzu -erantsi nion-. Sarraileen begitik behatzen duzu. Azken finean, zelatariarena egiten duzu... Nork eta zuk, damatxo harrosko horrek. Ni ez naiz laborari arlote bat baino, eta zu sartzera ausartuko ez zinetekeen kafe-etxe zatar batean bi urte igaro nituen; halabaina, nik ez nuke jardungo zuk hainbateko bilaukeriaz, nahiz bizia salbatzeko beharrezkoa izan.

Bera baldarki zutitu egin zen, burumakur eta aurpegia tenk mantenduz, aitortegiaren aurrean.

-Belaunika zaitetz ! -oihu egin nion-. Belaunika zaitetz!

Berriro, men egin zuen. Une hartan pentsatu nuen eri bat neukala aitzinean, eta, alferrik, bizia, zauri ikustezin batetik, borbor, ihes bide zihokion sorkari ezindu haren alde zerbait egin behar nuela esaten ahalegindu nintzen. Bestalde, uste izan nuen, arrisku baten ordeztatik isilik egon behar nintzela; une batzutan isiltasuna gorde behar nuela. Otoitz bat murmurkatzen hasi nintzen. Berak ezpain estuz, eta begirada izutiz, behatzen zidan.

Eta une hartan zerbait berezia agitu zen. Ez dut esplikatzen nahi, gertatu zen bezala transkribitzea baino. Dena den, nire nekea eta urduritasuna oro irudipen bat baino ez izateraino handiak ziren. Nire soa betarte bat ezagutzeko, egun erdia ere gaitza litzatekeen, toki ilunean itotzen zen bitartean, Mademoiselle Chantal-en begirada, mailaka eta apurka-apurka, argi goa bilakatzen hasi zen. Irudi hura, une batzutan, ene belarripean halako ezegonkortasun harrigarriaz eutsi zen, eta ni mugigabe egon nintzen, keinurik tipienak ezabatu ahal izateko moduan. Ikustaldi gisako aldi hura nire otoitzari lotua ez ote zegoen galdetzen dut, ala bera ez al den, ausaz, nire otoitz propioa. Nire otoitza tristeza zen, eta irudia ere bera bezain goibela. Ia, ezin nuen eutsi goibeltasun hura, eta, aldi berean, guzti hura niregan osoki jasotzea irrikatzen nuen, osoro sar zedila niregan nire bihotza, arima, ene hezurrak eta ene izaki osoa betez. Ikuskizunak ene barruan isilerazi zituen -bi astez geroztik entzun bide nituen ahots nahasi eta etsaien susmur gor haiek-, eta Jainkoa mintzo den lehendiko isiltasun bera berrezarri zuen... Jainkoa mintzo da!

Aitortegitik atera nintzen eta bera zutitu zen, eta, berriro, aurrez-aurre aurkitu ginen. Baina, orduan ez zuen ezagutzen, jada, nire ikuskizuna. Bere zurbiltasuna guztizkoa zen, kasik, barregarria. Bere eskuak dardar zeuden.

-Ezin dut gehiago -esan zuen ahur-ahotsez-. Zergatik behatzen nauzu horrela? Utz nazazu...

Bere begiak lehor eta dirdiratsu zeuden. Ez nekien zer erantzun, eta, berriro, leunkiro eliz-atera eraman nuen.

-Zure aita maite bazenu ez zinateke egonen barne-giro horretan. Maitasuna deitzen al diozu horri?

-Ez dut maite, honezkero, bera. Uste dut gorrotoa diodala, guztiak gorrotatzen ditudala.

Hitzak txistuka entzuten nituen bere ahoan, eta esaldi bakoitzaren amaieran disgustu, neke ala ezagun ez dudan zotin batek erasotzen zuen.

-Ez dut nahi burugabe batez har nazazun -esan zion askitasun eta harrokeriazko doinu batez-. Nire amak ez dakidala deus biziaz imajinatzen du; hala dio berak. Baina, horretarako itsu egon behar luke batek. Eta gure morroiak tentugabeak dira, nahiz beraiek oso ziurrak direla pentsatu... Neskatzak pentsionatu batean sartu behar direla, eta ez morroi-neskameekin bizitzen utzi, uste dut. Hitz gutxitan esanda, badira hamar urte bizitzari dagokion ezer, ezertxo ere, ez zela sekretuzkoa niretzat. Adierazpen guzti haiek izua eta errukia sortzen zidaten, baina hartzen nituen eritasuna eta heriotza, orobat, gure izatearen beste behar iguingarri bezala onartu behar dira. Etsi egin behar da... Baina, mundu honetako miseria guztien gaindik, nire aita zegoen. Niretzat maisu bat, errege bat zen..., hau da, adiskide bat, adiskide handi bat. Nahiz neskatzak izan, etengabe mintzatzen zitzaidan, ia, bere parekoa bainintzan. Bere argazkia medaloi batean eraman ohi nuen, nire bularean, nire ile-xerlo bati atxikia. Nire amak ez zuen ulertu, inoiz ere, bereganako nire jaiera. Nire amak...

-Ez zaitetz mintza zure amaz! Badakit ez duzula maite. Eta oraindik...

-Jarrai zaitetzke mintzatzen beraz, baina betidanik arbuaitzen dut bera, beti...

-Isil zaitetz! Etxe guztitan, sukalde guztitan, eta kristauenetan ere, beti ikustezin diren deabruak daude. Eta okerrera zure bihotzean aterpetzen da, nahiz zuk ez jakin.

-Hala baldin bada hainbat hobe -esan zuen berak-. Nire guraria deabru hori izugarri, iguingarri izatea da. Dagoeneko, ez diot begirunerik, bada, nire aitari. Beregan sinesteari utzi diot, eta bestetaz barre egiten dut. Iruzur egin dit. Izan ere, alaba bati iruzur egin daiteke emakume bati bezala. Eta hori oraindik okerragoa da. Halabaina, mendeku eginen diot. Paris-era joanen naiz, ohorea galduko dut, eta, ondoren, idatziko diot: zuk zeuk egin duzu hau nirekin! Eta, orduan, nire gisa sufrituko du berak.

Une batzutan gogoeta egin nuen. Bere ezpainetan nik ez ogutzitako hitzak irakurri bide nituen, nire buru-garunean, hitzez-hitz, sugarrez grabatuko zirenak.

-Zuk ez duzu eginen hori -oihu nahi gabe egin nion-. Ez zaude tentatua hori egitera; bai, badakit zera...

Bera dardar jarri zen halako indarrez, ze, bi besoekin bere burua horma batean eutsi behar izan zuen. Eta, istant hartan, ausaz, hizketan hasi nintzen, baina osoro ziur huts eginen ez nuela pentsatuz.

-Emaidazu eskutitza, poltsan duzuna. Emaidazu oraintxe!

Ez zuen kontra egiteko keinurik ere egin. Asperen egin zuen sakonki, eta papera luzatu zidan besagainak kizkurtuz.

-Deabrua zara! -oihu egin zuen.

Elizatik halako kerantza lasaiaz atera ginen, baina ni ez ninteken, ia, euts zutik. Kasik, ahantzia nuen urdailletako oinazeak, inoiz baino larriago, min egiten zidan berriz. Oroimenera etorri zitzaidan konde jaunak, nire aitzinean azkon batez lurrian iltzaturik utziriko azkonarraren oroi-garria, zeina hobian -alde batetik bestera azkon batez zeharkatua-hiltzen egon zena, eta zakurrengatik ere abandonatua izan zena.

Chantal andereak ez zidan atentziorik ere jarri. Nire aurretik, hilibien zehar, joan zen, burua ongi zut. Nik eskutitza eskuan neraman, eta berak, noiz-noiz, soa bidaltzen zidan, adiera harrigarritz. Asko kostatzen zitzaidan berari jarraitzea, eta urrats bakoitzera aiene bat kostatzen zitzaidan; ezpainak hozkatuz ematen ahalegintzen nintzen. Azkenean, epaitu nuen samina ez ezagutzeko ahalegin hura harrokerian oinarritzen zela, eta Mademoiselle Chantal-i eskatu nion geldi zedila apur bat, zeren ez nezaken euts halakoa gehiago.

Hura izan zen, agian, emakume baten aurpegia tenk behatu nuen aldia. Ez da, beraiek, normalean, sahiesten ditudala, zeren batzuk atseginak ere kausitzen zaizkit; baina -apaizgaitegiko nire adiskide batzuen eskrupuluekin bat egin gabe- ezaguna egiten zait maliziarik aski, hots, malizia gehiegizkorik apaizekiko -eharrezko begiruneaz ez ohartzearren-. Une hartan, berriz, maiseoa gainezarri zen. Etsaia aurkitzearren, trintxeratik kanpo arriskatzen den soldaduaren gisako kuriositatea zen... Oroitzen naiz, zazpi edo zortzi urte nituela, hildako lehengusu

zahar baten etxera laguntzean nola bakarrik geratu nintzen gelan, eta, era berean, hildakoaren aurpegiari zelan behatu nion.

Badira aurpegi txukunak, zeinetatik garbitasuna darion.

Zalantzarik gabe, halaxe izan zen, ziur aski, nik orain begibistan ukandakoa. Une hartan, ordea, zerbait hermetikoa eta zertuezina neukan. Berarengan, jadanik, ez zegoen garbitasunik, baina ez gorrotoak, ez mespretxuak, ezta lotsak ere lortuko zuten zeinu misteriotsu hura ezabatzea. Berarengan islatzen zen nobleziak adierazten zuen gaizkiak, bekatuak -eta berea ez zen bekatu bereziek- zein indartsu jokatu zuten bere baitan... Ene Jainkoa, bai, arima harro baten errebolta norberaren aurkakoa bihurtzeraino errukarri gara!

Hala eta guztiz, ni ez nintzen, noski, beste pertsona batek uko eginen ziona berriak entzuteari (eta halakoa kanposantuko harunzko aldean, Kasimiro-ren hesiaren ondoan, zegoen atexkaren hurbilean esan nion, eta zoko abandonatu hartan hilobiak ere bereizten ez ziren neurriraino belarra altua zen, eta haiek denak, kasik, mende bat geroztik hala utzita zeuden. Nik, hain zuzen, halaxe egin dut, baina ez dut bere probokazioa jasotzen.

-Itzul egidazu eskutitza, eta nik beragauza guztietatik aparte mantenduko dut -esan zuen-. Badakit ene burua gordetzen.

-Zure burua gordetzen? Noren aurka? Zeren aurka, ordea? Ene alaba, kaltea zu baino indartsuagoa da. Ausaz, beretik urrun zaudela sinesterraino harro al zara?

-Bai, nahi izan ezkerro, simaurraren okerretik urrun nago.

-Baina, zu zeu zara simaurra.

-Horiek ez dira esaera hutsak baino! Jainkoak, agian, eragozten ote dit neure aita maitatzea?

-Ez ezazu aipa "maitasun" hitza. Horretarako eskubidea galdua duzu, eta, zalantzarik gabe, halakoa egitearen ahalmena ere bai. Maitasuna! Mundu osoan milaka izaki daude bera Jainkoari eskatuz, hau da, bere aho kiskalira ur-tanta bat erortzearren heriotze guztiak ere pairatzeko prest daudenak; hain zuzen, Samariar Emakumeari ere halako ura ukatu ez zitzaiolearik, gaur alferrik eskatzen ari dira. Eta ni neu ere mintzatzen ari natzaizularik une honetan...

Eten bat egin nuen, garaiz. Berak, ordea, arazoa ulertzen zuela zirudien, eta, emozionatu zenaren itxura ere eman zidan. Nahiz, aldi hartan, nik ahots apalez hitz egin -ala arrazoi berberagatik-, bere indarkeriak nire ahotsari azentu berezia erasten zion. Ene bularretan hitzak dardar sentitzen nituen. Dударik gabe, neskatxa hark zorotzat neukan. Bere begiradak niretik ihes egiten zuen, eta bere masailetan halako adiera itzaltsua hedatzen bide zen.

-Bai -jarraitu nuen-, aitzakia hori gorde ezazu besteentzat. Ez naiz apaiz errukarri bat baino, ezduina eta zorigabea. Baina, ez dut ignoratzen zer den bekatua. Zuk, aldiz, ez duzu ezagun bera. Bekatu guztiek antza dute, zeren, berez, ez da ematen bat-bera baino. Ez ezazu uste izan mintzo ilun batez hitz egiten dizudala! Halako egiak kristau umilenaren eskuetan daude, baldin eta haiek guregan bilatzen baditu. Bekatuaren mundua graziarenarekin aurrez-aurre dago, paisaiaren irudia ur beltz eta sakonean islatzen den bezala. Bada santuen elkertasuna, baina, baita bekatiarena ere. Batak besteari dion gorrotoan -eta elkarrekiko mespretxuan- biltzen, besarkatzen, integratzen eta nahasten dira, egun batean, eta hori Betikoaren begietara lohi irekintsuzko aintzira bihurtzeraino, ze bera jainkozko maitasunaren itsasaldi handia gainditzera, alferrik, igaro eta itzuliko den. Kaosa ernaltzen duen sugar bizi eta orrolarien itsasoa da. Zein zara zu lagunurkoaren akatsak epaitzeko? Errua epaitzen duena erruari itsasten zaio, berarekin ezkontzen da. Eta, esan, gorrotoa diozun emakume horren oso urrunekoa uste al zara berarekiko gorrotoa eta eza ama bat beraren bi seme bailira bezala? Ze axola dute euren liskarrek? Keinuak eta oihuak ez dira aire huts baino. Edozer direla ere, heriotzak biei zurruntasuna eta isilaldia ezarriko die. Ze axola dio? Une honetatik, zuek biok gaizkian baturik zaudete, eta hirurak bekatu beraren tranpan hartuak -eta haragi bekatari bat-berean... adisikide bilakatuak-, bai, betierarako lagun bihurtuak izanen zarete.

Zalantzarik gabe, halako ez-zehaztasunez, hitz berak idazten ari naiz, zeren oroimenean ez zait geratzen ezer zehatzik. Nire buruak ez ditu gordetzen aurpegi haren keinuak baino, zeinak irakurtzen nituela uste nituenak.

-Nahikoa da! -esan zidan hark ahots gorraz. Baina, haren begiek ez zuten eskatzen errukirik. Une hartaraino ez nituen ikusi, ezta inoiz ikusiko ere, aurpegi-ñabardura hain gogorak. Hala eta guztiz, ez dakit zein susmoak ziurtatzen zidan hura dena Jainkoaren aurkako ahalegin han-

diena eta azkenekoa zela, eta bekatua ere ihes zihoala soin hartatik. Ba al da gaztetasunik ala aguretasunik? Betarte mintsu hura, aste batzuk lehenago, haur itxuraz oraindik, ikusiriko bera ote zen? Ez nuen jakinen, ordea, une hartan adin zehatzik egoiztea berari, eta, agian, ez zuen deus ukanen. Dena den, harrokeriak ez du adinik, ezta oinazeak ere.

Hitzik jalgi gabe, zakarki urrundu zen, isilaldi luze baten ondoren... Zer egin ote du?

Bazkaldu ostean eri batzuk ikustera joan naizen Aubin-dik oso berant itzuli naiz. Ziur, alferrikakoa izanen zait loarekin lotzea.

Zergatik utzi nion horrela abiatzea? Nitaz itxaro zuenaz ere ez nion galdetu.

Bere eskutitzak nire patrikan dirau. Eskutitz-burua irakurri dut; konde jaunari zuzendua dago.

Urdaileko nire minak ez du etenik, eta bizkarreraino hedatzen da. Etengabeko botagurak pairatzen ditut. Kasik, gogoetarik ez egitearen atsegina dut; sufrimenaren distrakzio basatia larrimina baino bortitza goa da. Irudimenak oroitarazten dizkit txikitan Cardinot errementariaren etxean perratzen ikusiriko zaldiak. Odolez eta bitsez bustiriko lokarria bere ezpain inguruan lotzen zutenerako, abere errukarriak -belarriak apal eta zangoak dardar- lasaitzen ziren. Errementariak halako algaraz “heurea eman diat” esaten zion.

Nik ere neurea jaso dut.

Bat-batean, oinazea amaitu da. Bestalde, hain erregularra eta etengabea zen bera, ze lokoluska egiten ere uzten zidan, nekeak lagundurik. Eta hura amaitzean, jauzi batez jaiki nintzen, buru-lokiak taupadaka, garuna oso argi, eta deitzen ninduenaren inpresioa -eta ziurtasuna ere- nirekin nituela... Lanpara, oraindik, pizturik zegoen mahai gainean.

Itzuli bat egin nuen, alferrik, loretegian zehar. *Banekien* ez nuela kausituko inor. Oro amets huts zela deritzait, baina zehaztapen oro argi agertzen zait, hots, barren argi batez dirdiratua, bere argitasun izoztuan, atsedean eta ziurtasun bat aurkitzen ez den zokorik ere utzi gabe... Gizona hala aurkitu behar da heriotzaren atarietan. Zer egin dut?

Baziren aste batzuk ez nuela otoitz egiten, ezin nuela errezatu. Ez ote nuen, jadanik, ahalko? Nork daki. Eskerren esker hori, beste edozer

bezala, merezi egin behar da, eta ni, zalantzarik gabe, ez nintzen merita-garria. Jainkoa niregandik aldendu zen. Ziur nintzen hartaz... Une hartatik zerbait izatea utzi nuen, eta sekretua nirekiko gorde nuen. Are gehiago, isiltasun halakoaz koroa bat egin nuen, bera ederrra eta heroikoa kausituz. Egia da Torcy-ko apaiz jauna ikusten lehiatu nintzela. Baina, ni joan beharreko tokia nire nagusia zen Blangermont-eko dean jaunaren oinetan belaunikatuko nintzarena zen. Eta hurrengoa esan beharko nion: “Jadanik, ez naiz kausitzen parrokia bat zuzentzeko gai, zuhurtzia, zentzu ona, sena eta benetako apaltasuna falta zaizkit. Orain egun batzuk, zu zeu epaitzeko eta ia mespretxatzeko luxua hartu nuen. Itzul nazazu, bada, nire apaizgaitegira, ze arrisksutsua naiz animentzako”.

Dударik gabe, berak ulertuko zuen hura. Eta nork utziko zuen halakoa ulertzea, besterik ez eta, zoritxarreko orri hauek behin irakurrita, zeinetan nire ahulezia, bai, nire ahulezia lotsagarria lehertzen den lerro bakoitzean? Ausaz, egunkari hau arima-gidari eta maisu baten testigutza ote da? Logikoki, parrokia honetako maisua izan behar nuen; halabaina, naizen bezala azaltzen naiz, hots, eskuak zabalik, atez ate, eta haietara deitzea ere ausartzen ez den eskale madarikatu bat bezala. Noski, ez dut ukatu lan egitea, eta ahal dudan hobekien egin dut, gainera. Baina, zertarako? Buruzagi ez da izaten, soilik, bere asmoengatik zama onartzekotan bere ondorioen erantzule delako bera. Adibidez, nire osasunaren egoera txarra aitortuz, epaitu behar al da oro ez dela eginbeharraren -nahiz eroa izan- sentimendu baten mendekoa) Ausaz, nik arrisku horren eskubiderik ba al nuen? Buruzagi baten arriskua denen arriskua da.

Lehenik, herenegun ez nuen hartu behar izan Mademoiselle Chantal. Ez zen hain komenigarria bere lehen ikustaldia erretoretxera. Gutxienez, eten egin behar nuen halakoa zera gerta aurretik... Halabaina, bakarrik jardun dut, beti bezala. Nire aitzinean gorrotoaren eta esipenaren ertzean -eta amildegi bikoitz baten aurrean- dudati zegoenaz ez dut haratago ikusi nahi izan... Oh, bere aurpegi torturatua! Halako aurpegiak ez zuen gezurra esaten asmatuko hainbesteko etsipen baten aitzinean. Dena den, beste etsipenek ez didate hainbesteraino emozionatu. Baina, oraingoa zergatik deritzait eramanezinezko despitea? Sentitzen dut; nire umearo penagarria hurbilegi dago. Nik ere ezagutu nuen lehendik munduaren zorigaitza eta lotsaren aurretiko atzerapen ikaragarri hori. Ene Jainkoa! Lohikeriaren azalpena ez litzateke proba arrunta baino,

baldin ez balitzaigun azaldu. Inoiz ez entzuniko, eta, bat-batean, guregan esnaturiko murmurrots luzea baino ez litzateke bera...

Ze axola dio! Gogoetaz eta zuhurtasunez jokatu behar nuen. Eta halakoaren ordeaz, kolpeak eman nituen, nola-hala, pizti amorratua ez ezik, harrapakin errugabea eta armarik gabea ere izatera iristeko arriskuaz...

Apaiz izenaren duina den batek ez du kasu zehatza, soilik, ikusi behar. Ohartzen naiz ez naizela ohardun izan familia eta gizarteko beharretaz, ezta, eurek daramatzaten konpromezu, dudarik gabe, legezkoetan ere.

Arnarkista bat, ameslari bat, poeta bat nauzu... Blangermont-eko deanak arrazoia du.

Igaroberria dut ordu luzea leihoan apoiaturik, hotza egiten duen arren. Hilargi zuriak ibarrean halako kotoi argitsu baten irudia dagi; eta hain arina da bera, ze haizearen mugimenduak zurrunbiloak bultzatzen ditu, zeharki, ortzerantz ziztu oso azkarrean planeatuz. Eta, halere, hain hurbil daude... Bai, hain hurbil, ze zurzurien adapuruetan piltzartsu mugitzen behatzen ditut. Ze ameskeriak!

Benaz, ez dugu ezagun mundu honetako deus, eta ez gara bertakoak.

Nire ezkerrean behatu ahal nuen argi-koroa batean bilduriko ore itzaltsua, eta, kontrastez, basaltozko harkaitz baten dirdira, eta, ia, mineralzko dentsitatea zuen. Parkearen punturik gorenekoena da, mui-noaren burura izai-masan bihurtzen den zumar-basoa; eta izaiak, udazkenero, Mendebaldeko ekaitzez hautsiak daude. Gaztelua, berriz, beste isurialdean datza herriari bizkarra ematen.

Ez, nire ahalegin guztien gaindik, oroimenean ez dut ezer solasaldi hartaz, ezta esaldi zehatz bat ere...! Badirudi egunkari honetako lerro batzuetan laburtzeko nire ahalegin bera ezabatze horretan amaitu dela, guztiz. Oroimena hutsik daukat. Honela, bada, ohikoa zenez, ezinezkoa zitzaidan hamar hitz segidan lerrokatzea ere atsedena hartu gabe, eta oparo mintzatu naizela horretaz deritzait (halabaina, lehenengoz adierazia ardurarik eta ingurumaririk gabe -eta, orobat, eskrupulurik gabesentimendu bizia nuen, hau da, hark guziak ezer abstrakturik ez zuelakoaren sentimendua); azken batean, hura nik gaizkiaz eta bere ahalmenaz eginiko irudia baino ez zen. Ordurarte, pentsamendua aldentzen

ahalegindu ohi nintzen, ze gehiegi emozionatzen eta behartzen nau esplikaezin den heriotze zenbaitek, eta, orobat, buru-hilketa zenbait uler-tzeak... Bai; arima anitzek imajinatzea ere ausartzen naizenak baino areago, itxuraz, erlijioari eta moral orori indiferente denak -egunen artean egun batean- (eta aski da une bat ere) jabetza horretaz susmoa hartu behar izan dute, ihesi egin nahi izan dute kostala hala kostala. Hori da, bai, gaizkiaren baitan ematen den solidaritza..., hori da gehien izutzen nauena! Izan ere, hilketek, nahiz izugarriak izan, ez digute gaizkiaren izaeraz santuen ekintzek Jainkoaren dirdiraz baino gehiago adierazten. Apaizgaitegi Nagusian joan den mendeko gazetari frankmasoi baten -uste dudanez, Leo Taxil-en- liburuak aztertzen hasi ginen -zeinak publikoaren eskuetan ezarri zituen "Aitorleen liburu sekretuak" izen aski gezurtiaren pean, eta beraietan, lehenik, gizonak duen medioen pobreziak harritu gintuen -eta hori ez diot Jainkoa iraintzearen, laidoz-tatzearen baizik-, hala deabruak ere doilorki imita ditzadan... Satanas, bada, menperatzaile oso gogorra da; berak ez du agintzen Besteak bezala soiltasun jainkotiar batez, "imita nazazue!" esanez. Ez du onartzen biktimek bere itxura ukan dezaten; ez die uzten bere karikatura zatar, satsu eta ahula baino, zeinengan gozarazi behar den, inoiz ase gabe, amildegiaren ironia basatia.

Bai, gaizkiaren munduak gure espirituaren ulermenera hainbeste ihesa dagi! Gainera, beti ez dut lortzen bera mundu bat, unibertso bat bezala irudikatzea. Bera da, ala beti izanen da, zirriborro bat, kreazio iguingarri bat, abortatu baten zirriborroa izakiaren muga muturrekoeanean. Ze axola dio munduari hiltzaile gehiago ala gutxiago bat, gutxi gorabehera, izatea! Bere krimena iresten du, bat-batean, izate izugarria dakar bera, eta izugarri den betiereko ezmugikortasun batetik dijeritzen du halakoa, une batez ere irten gabe. Baina, historiagileak, moralistak, filosofoak berak ez du ikusi nahi kriminala dena baino, eta gaizkia gizonaren eite eta antzera birsortzen du. Ez dute bereganatzen hutsaren eta ezaren aspirazio handiarena den gaizkiaren berezko ideiarik. Gure espezieak desagertu behar badu, iguinaz eta asperduraz eginen du hori, eta giza Pertsona irentsia izanen da astiro (habe bat aste batean ikustezin diren ontto horien kausaz haritz-atala -hatza sartzen den materia hanpatu gisakoa- bihurtzen den bezala). Eta moralistak grinak eztabai-datuko ditu, Estatu-gizonak jendarmeak eta funtzionariak ugalduko ditu, eta hezitzaileak arauak idatziko ditu. Eta gordailuak gastatuko dira legamiarik ez duen betiko mamia, alferrik, lantzearen.

(Adibidez, hor daude guda hedatuak, gizonaren ekintza harrigarria testigatzen dutenak, nahiz halakoek, alderantziz, salatzen duten bere apatia hazkorra... Denek amaituko dute, garai tinkatueta, artalde handi-etsiak sarraskira eramaten).

Esaten dute, milaka mende geroztik, lurra, oraindik, eboluzio planetarioen lehen aldietan bezala, gaztetasun osoan dagoela. Gaizkiak ere badu bere hasiera.

Ene Jainkoa, nire indarrez harro egon izan naiz. Zuk jaurtiki nauzu itxaroezara, animalia tipi eta jaioberria -oraindik itsu dagoena- bota ohi den bezala.

Badirudi gau honek ez duela izanen inoiz amaierarik. Kanpoan eguraldia hain da lasaia, hain da garbia, ze, ordulaurdeno, hiru kilometrotara ere Morienval-eko elizako erloju handia, bereziki, entzuten dut... Zalantzarik gabe, gizon bare batek barre egingen luke nire larriduraz, baina, ausaz, mendera al daiteke aurreusmo bat?

Zergatik utzi diot alde egiten? Zergatik ez diot deitu?

Eskutitza han zegoen nire mahaiaren gainean. Ohargabeki, ene patrikatik atera nuen bera, beste paperekin batera. Zehaztapen harrigarri eta ulertezina zen *ez nintzela beretaz gogoratzera itzuliko* delakoa. Gainera, nahimen eta ardurazko ahalegin gaitza egin behar izaten dut ene barrubarruan bultzada eutsezin bat senti dezadan, ze hark -oraindik entzuten bide ditudan- hitzak oguztea eginarazi zidan, alegia, “*emaidazu eskutitza*” delakoa. Benetan esan al nituen? Ez dut galde egiten baino. Baliteke, Mademoisellek -izuz eta damuz engainaturik- bere sekretua gordetzeko ez zela gai izan uste izatea... Agian, berak naturalki eman zidan eskutitza. Eta nire irudimenak ein zuen beste guztia.

Oraintxe bota dut sutara bera, irakurri gabe. Erretzen zen bitartean tinko behatu nion. Sugarrez desegindako sobretik paper baten ertza ihes joan zen, jadanik, belztua. Segundu batean, bertako idazkia kolore zuriz nabarmendu zen, eta hurrengo irakurtzen nuela uste izan nuen: “Zoaz Jainkoarekin...” delakoa.

Urdaileko oinazeak birranditu zaizkit, ia, jasanezinekoak bihurtu zaizkidalarik. Lauzetan etzan eta bihurritzeko ene nahiari gogor egin behar izan diot, ulu eginez animalia batek bezala. Jainkoak bakarrik jakin dezake pairatzen dudana. Bai, baina Berak ba ote daki? (Oharra. *Alboan idatziriko azken esaldia, arretaz, urratua izan da*).

Roberto Arlt (internet)

Itzultzaile-moldatzaile:
GILLERMO ETXEBERRIA

Buenos Aires (1900-1942). Idazlea eta kazetaria, Argentinako idazke berezienen artekoa da. Autodidakta, zortzi urterekin utzi zuen eskola, oso atsegin zituen hainbat autore: Nietzsche eta errisiarren narrrativa (Dostoievski, Gorki). Hogeiko hamarkadan talde aurrelarien partaide, bera jotzen dute bertako novela mordenoareen aintzidari.

Aita alemaniarra, eta ama italiarra, etxean amaren aldetik literaturarekiko zaletasuna bereganatu zuen.

Oso gazterik alde egin zuen etxetik, aitaren izakera zorrotzarengatik erta berarekin sortutako desberdintasunengatik. Eskola gutxi hartu arren, auzoko bibliotekara joatea maite zuen, eta bertan hainbat eta hainbat idazle irakurtzea: R. Kipling, E. Salgari, J. Verne, R.L. Stevenson, J. Conrad. Horretaz gain, bizibeharrak hainbat lan mota desberdinetara behartzuen zuen: liburutegiko langile, linternereroa, mekanikoa, hainbat artikuluen saltzaile.

Ezkonduta Cordobara joan zen arren, haren ekonomiak bide hobetik hartzen ez zuenez, berriro ere Buenos Aires-era itzuli zen, eta bertan kazetari eta “inbentore” ere izan zen. Idazteari eman zion, alde batekoak lehengo, eskujnekoak, bestekoan hurrera. Hainbat aldizkarik argitaratu zituzten bere artikulua eta “Proa” izenekoak bere novela baten lehen bi kapituluak argitaratu zituen: *El juguete rabioso* (1926). Nobel hau Argentinan sortutako onenen artekoa jotzen da. Argitalpen horien artean jarri behar da hemen itzulita jarri dugun “*El jorobadito*”,

irudimenez, ironiaz eta garraztasunez betetako kontakizuna. “El mundo” aldizkariko erredaktore zela bere eskura zuen “*Aguasfuertes nortehias*” zutabea. Bertan idazten zuenak, ospe haundia eman zion, bertan eragiten zuen garraztasun, mikeltasun eta kritikatzeko trebetasunarengatik.

Hala ere bere lan nagusitzat jotzen da oro har “*Los siete locos*” (1929), eleberri kezkatua eta bertan garbi agertzen da pertsonak gizartearen eraginez eduki duen ezintasuna, eta bere idealak saltzeko joera.

Argentinako antzerki mundua berritzen ere saiatu zen. Lehenetarikoa “*Trescientos millones*” (1932), ez dirudi bizi zen artean gero izan zuen errekonozimendua izan zuenik. Ezta gainerako idazlanek ere.

Hilda gero etorri zen bere lanaren onarpena. Gaur egun Argentinako Literatur munduan, utziezinezko egiletzat onartua dago.

KONKORDUNA

Roberto Arlt

Rigoletto, konkorduntxoarekin batera X. anderearen etxean eginda-koen ondoren, nire kontra sekulako zurrumuruak sortu ziren, gehiegia, egia esan, eta lehen lagun nituen asko eta asko urrundu zitzaizkidan. Hala ere, jokabide berezi horrek, ez zidan malura gehiegirik erakarri, harik eta nire ezinikusia muturreraino eramanez eta Rigoletto ito nuen arte.

Egia esan, “Konkorduntxo”ari lepoa bihurtzea, makurregia eta zuhurtziarik gabekoegia izan zen, eta kalte besterik ez zidan egin, gizakiaren ongile aitortua izan ordez.

Bortizki eraso ninduten poliziek, epaileek eta kazetariak. Pentsatzen jarrita, esan daiteke “Rigoletto” majadero hura, (justiziaren jokabidea ikusita), ez ote zuten gizaki oren kapitain eta filántropo izatera

deitua zela sinistarazi nahi. Bestela ezin zen ulertu justiziak hartu zituen erabaki hain zorrotzak tipo zorritsu baten eskubideak defendatzeko, eta era berean haren lotsa falta mendeatzeko ostikoka zigortu baitzuten pertsona ohoretsu eta etxekonekoek.

Jakin badakit, nola ez, gertatzen direla munduan gauza makurra-goak, baina horrek ez nau kontsolatzen ziegako horma zorritsu honetan, are gutxiago jakinda zer etorkizun makur daukadan nire zain.

Baina, aidanez, idatzia zegoen deformatu baten patuak baldintzatu behar zuela nire etorkizuna. Gogoan daukat (hau diot teosoffia eta metafisikako zaletuentzat), txiki-txikitatik harritzen nindutela desitxuratuak. Gorroto nituen eta era berean erakargarri iruditzen zitzaizkidan, hala nola gorroto eta erakargarri dudan bederatzigarren solairuko balkonadatik han behean ageri den sakonera begiratzea, bertara hurbiltzean bihotza kukiltzen baitzait itxurarik gabe. Amildegia eragiten didan larridurak ez du neurririk, bertan amiltzen ikusten dut nire burua, uzkur eta ito beharrean, era berean deformatu baten aurrean ere ezin dut urrundu sentikizun arraro bat, ni neu ere konkordun sentitzen naiz, beldurgarri, zakurlekuan lotua, mutiko basatiek erasoka ditudala, orratzak bizkarreko konkorrean sartzen dizkidatela. Beldurgarria da... Esan beharrik ez deformatu guztiak gaiztoak direla, deabru hutsak. Gorrotagarriak... non uste baitut Rigoletto ito nuenean, sekulako mesedea egin niola gizarteari, ikuskizun nardagarri eta iguingarritik libratu baitnituen nire antzeko diren bihotz sentiberak. Esan dezadan argigarri, konkorduna gizaki krudela zela, hain krudela non egunero zera esaten nion:

-Begira "Rigoletto": Ez hadi hain gaiztoa izan. Nahiago diat hire edozer gauza ikusi txerrama ugela jotzen ikusi baino. Zer egin dik hiri horrek, esak? Ezer ez! Ez al da egia, ez diala ezertxo ere egin?

-Horrek ez dio axolarik.

-Ez dik ezertxo ere egin eta hi, ordea, hortxe egoskor, krudel, hire amorrazioak bere bizkarretan mendeatzen.

-Hago isilik, lasai hadi, motel, gainera harrotzen banaiz su eman eta bertan akabatuko diat txerrama.

Hitz horiek esan eta “konkordunak” zigorkadaz astintzen zuen txerriaren azal zurdatsua, hortz karraskaka zeriola antzerkiko deabruaren modura. Nik niotsan:

-Lepoa bihurrituko diat, Rigoletto. Entzun itzak hobe beharrez nik esandako hitzak. Hobe duk...

Alfer-alferrik, ordea. Algaraka erantzuten zien nire mezuei eta atseginez nabarmentzen zituen bere izakera sardonikoa eta maltzurra. Alferrik zen lepaezurra txikituko niola esatea eta bere konkorra tripatik aterako niola mehatxatzea. Berak, hortxe jarraitzen zuen beti bezala tematsu. Zerbaiten damu baldin banaiz, zera da, alegia, garbiegi hitz egin niela kazetariei gisa honetako xehetasunetaz aritu nintzenean. Kazetariak ez dakite hitzen azpiko mezua ulertzen, eta horra nola nire ohorea zakurraren ipurdira bota duten, zeren haiek idatzi dutenaren arabera burugabe bat besterik ez naiz, eta nire ekintzen azpian tipo gaizto eta maltzur bat besterik ez dago.

Egia esan, X anderearen etxean “konkorduna” rekin batera izan nuen jokabidea, ez zen urrezko letretan idazteko modukoa izan. Hori ere ez. Ezin nezake baieztatu hori nire ohorearen mesedetan.

Baina mutur batetik bestera jo dute nire etsai haundienek, gezurretik egiara dagoen alde. Nire etsaiak, gizatxar higuinarriztat hartzen naute, eta hori esatean nik nire azalpenetan erabili nuen funtsik gabeko solasa hartzen dute oinarritzat, erretolika arin horretan, hain zuzen, nire izaeraren baldintza onenak azaltzen nituenean, eta nire izaera ulerterraz eta herabea begien bistan jartzen nituenean.

Bestalde, nire bizitzan eta ekintzetan zerbait nabarmentzekotan, “sufrikarioa” izan dudala besalagun azpimarratuko nuke. Asko sufritutakoa naiz ni. Egia esan, sufrikario horiek, nire izaera sentiberan oinarrituta daude, hain zorrotza non inoren aurrean jarrita gauza baitnaiz haren pentsamenduaren kolorea bera nabaritzeko, eta gogorrena da, ez naizela inoiz deskuidatzen. Gizakiaren ariman gorrotoaren kolore gorria eta maitasunaren margo berdea ikusi ditut sarritan, lainoaren lepoa koloretzatzen duen ore urtsuaren eraginez moteldutako ilargiaren printzak bezalaxe.

-Oroitzen al zara nola zuk, duela hiru urte, esan zenidan hau eta hura pentsatzen nuela? Ez zinen nahastu.

Horrela ibili naiz gizon eta emakumeen tartean, eta haien baitan sumatu ditut haserrearen grinak, haien asmoak trabatzen dituzten desirak, aski baitnuen begi-nini txokoetako argi-ilunen lurruna, ezpain bazterretako ukitu urduria, edota bekainetako ileak teinka disimulatuan ikusteak, haien baitan gardentzen zitzaidan barneko desira, asmoa edota sufrikarioa. Tamalez, zenbat eta hobeto ikusi pertsonen barnea, orduan eta bakartiago sentitzen nintzen. Era horretan ikusi nuen pertsonak bere ezkutuan daraman miseria gauzarik ñimiñoenetan ere, eta edonoren aurrean pertsona jator eta leial zirenak, nire baitan karez zuritutako hilobiak besterik ez zirela, Kristok ebanjelioan esaten duen modura. Poliki-poliki nire aiurria, berez onbera, mikazten joan zen eta gero eta izaki bakartiagoa eta ironikoagoa bihurtu nintzen. Baina, ustekabea, nire zoritxarren iturburutik, adierazi nahi nuenetik urrundu naiz eta itzul nadin harira. Nire zoritxarra konkorduna X anderearen etxera eramatean hasi zen.

X anderearen etxean ni nintzen “alaba baten senargaitzat” hartu zutena. Ondo esan dut: *hartu zutena*. Bitxia da. Ni neu konturatu gabe, haien baitara erakarri ninduten andere X-en trikimailuek, non baso bat ur eskatu, eta berak zuen sorgin-ukituaz, ukatu egiten zidan haren ordezkari alkoholezko kopatxo bat eskainiaz. Pentsatu zer gerta dakioken bertan egarri dagoen bati. Hitzez ere ukatu egiten zidan. Sinistu nahi duenari, eskaini diezazkioket testiguak. Hori esan beharra daukat nire kontzientzia arintze aldera. Areago oraindik, garai zailetan eta gu bien arteko haustura gerta zitekeen guneetan ere, nik neuk aurreratzen nizekion lotsazko ziurtasunak, etxeko guztiak harrিতuta utzirik. Harrigarria benetan. Joera hori hartzen dute ama askok alabaren senargaiarekiko harremanetan, non inozo jokatzeko duenak -inozo bat minutu bateko argitasuna edukitzeko gauza baldin bada,- ikus dezake izututa gauzak gizarre legeak eskatzen duena baino askoz areago eraman direla.

Baina, itzul gaitetzen konkorduntxoarengana norberaren ardurak ondo bereizteko. Lehenengo aldiz, nire etxera azaldu zenean, mozkor-mozkor eginda azaldu zen, eta erarik lotsagabenean errespetua galduz agurtzera joan zitzaion neskame zahar bati, garrasika eraso zion bortizki, non kaleko jendeak entzun zituen haren esan beharrak:

-Eta non dago niri zor zaidan harrera ona eman beharreko musika banda? Eta nire azala olioz gantzutu behar duten esklabuak, non sartu

dira? Pixontzi-kasko eta guzti gaztetxoek harrera egin orde, atso zahar eta nazkagarri bat atera zait agurtzera. Hau al da zu bizi zaren etxea?

Ondoren, ate margotu berriak ikusi eta deiadarka:

-Etxe honek ez dirudi familia baten etxea, Burdindegi itxura gehiago dauka. Nazka ematen du. Nolaz ez zaizu burutik pasa ni natorrela jakinda usain gozoz betetzea? Ez al zara konturatzen etxe honek darion agurras kutsua?

Pentsa ezazue zer nolakoa zen nire bizitzan sartutako basapiztiaren gizatasuna.

Ezin ukatu larria zela, oso larria.

Kontu zaharragoetara itzuliaz, gogoratzen naiz non ezagutu nuen gizatxar hura: kafetegi batean; primeran gogoratzen naiz. Eserita nengoen mahai baten aurrean, kafe kea usaintzen, non burua altxa eta ikusi nuen konkorduntxo hankak airean eta makutsik, niri arretarik handienarekin begira jarrerarik lotsagabeenean, aulkia atzeraka jarrita eta besoak kokatuta aulkiaren bizkarraldean. Bero zegoenez, gainjantzia kenduta, eta gorputza alkandoran eta makutsik, itzuli-mintzuli zituela begiak billar jokoa ari zirenen aldera. Hain txikia zenez, ez ziren haren bizkarrak mahaiaren neurriara iristen. Eta diodanaren arabera, harat eta honat begira, batean barneko bezeroei eta bestean eskumuturreko erlojuari, honen orduak hormako erloju erraldoiarenak baino garrantzitsua goak bailiran.

Baina are harrigarriagoa zen hark eragiten zuen eragin bitxia, zeren esandako konkorrak gainera, burua ere kurioa baitzuen, karratua, musua luzea eta borobila, non kaskezur aldetik, mandarra zirudien eta aurpegi aldetik zaldia.

Begira geratu nintzaion une batez, edozeinek aurrez-aurre jarri ziaion apo bati begiratuko liokeen modura, eta berak, haserririk gabe, esan zidan:

-Jauna, utziko al dizkidazu pospoloak mesedez?

Irribarrez, eman nizkion pospoloak; konkordunak piztu zuen erdi itzalitako zigarroa, eta ondoren, niri begira luzaro egon ondoren, diotso:

-Gizaseme ona zara, benetan! Seguru, ez zaizkizu neskak faltako.

Lausenguak beti dira atsegin, nahiz eta konkordun batek esanak izan, eta hala erantzun nion, baietz, banuela andregai eder bat, baina ez nekiela ziur maite ote ninduen, non hura entzunda, ezezagun hark, nire baitan “Rigoletto” izena eman nion, zera erantzun zidan arretaz:

-Ez dakit zergatik, baina uste dut zu ere tipo adardunak fabrikatzen dituzten kasta horietakoa zarela.

Nik nire harridura gainditu baino lehen, jarraitu zuen arloteak:

-Bada, nik ez dut sekula andregairik izan, adiskide... egiatan diotsut...

-Ez naiz harritzen -erantzun nion lotsagabe- Ez naiz harritzen...

-Ezta ni ere, hobe horrela bestela gerta baitaiteke ezustekoren bat zu eta bion artean.

Bera berriketan ari zen bitartean, dudan egon nintzen, aldegin ostiko bat emanda buruan edota kafe ondarra muturrera botatuta, baina pentsatzen jarrita, han liskarren bat sortzen bazen, neu izango nintzen gaitzailea, beraz, abiatzera nindoan baina ez gustura, zeren apotxar hark bortizki erakartzen ninduen, haren lotsabagekeriak, eta berak orduan, irribarre ikasienarekin, astarraren hortz horiztatuak bistaratuak esan zuen:

-Eskumuturrean daukadan erlojuak bost zilar-marai balio ditu... gorbata hau, zimurrezina da, zortzi... eta botin hauek? Hogeitamar zilar-marai, adiskide. Zeinek esan dezake ni arlotetxo bat naizenik? Ez, jauna. Ez al da egia?

-Noski, baietz, noski.

Minutu oso bat aritu zen begiak kliskatzen, ondoren hartz-kume baten modura burua mugituaz, jarraitu zuen aurrera, galdezka batetik eta baiezka bestetik.

-Atsegina da, benetan, jendaurrean zure barne-gordeak esatea, ez al da horrela? Zenbat dira nire moduan lotsarik gabe kafe baten aurrean eta ezezagun batekin eseri daitezkeenak eta harekin gizalegezko elkarriketa bat oratu dezaketanak, nik egin dudan moduan? Gutxi, oso gutxi. Eta zergatik gertatzen da hori, esaidazu?

-Nik zer dakit.

–Bada nire irudiak jatortasuna isurtzen duelako.

Ondorio horren ondoren, pailaso hark eskuak igurtzi eta harat honat begirada adeitsuak jaurtikiaz, jarraitu zuen:

–Ogi frantsesa baino hobea naiz, eta bost hilabete haurdun dagoen dama bat baino aldakorragoa. Aski da niri begirada arin bate ematea, eta garbi dago noizbehinka ludi honetan jainkoak gizakiei haien karentzien ordainetan eskaintzen dien izaki bakarrenetakoa naizela, eta nahiz ez dudan Ama Birjina eta horrelako kontuetan sinisten, ontasuna, iturritik ura bezala ateratzen da nire hitzetan.

Harri eta zur nengoen hari begira, begiak aldegingo zidatela iruditzen zitzaidan, eta berak:

–Izan ninteeen abokatua, baina ikasi ez dudanez, ez naiz. Nire familia “betun”arekin egin dugu lan.

–Betunarekin?

–Bai, bai, botak garbitzen, eta harro nago, zeren nik bakarrik lortu baitut daukadan maila. Edota ez al zaizu atsegin ni lan horretan profesional izana? Nola deitzen dira, bada, besteak, “oinetakoek teknikaria”, “portaleko azken adabaki jartzaileak”, eta “ile eta deribatuetan aditua”, “bizar-moztaile” eta “cafishio profesional dantzako irakaslea”...

Dударik gabe, inoiz ezagutu nuen barrabas dibertituenaren aurrean nengoen.

–Eta orain, zer egiten duzu?

–Kinielak betetzen ditut nire ongileentzat. Dударik gabe, laster zu ere nire bezeroa izango zara. Eska itzazu nire informeak...

–Ez, ez, da beharrezko...

–Erre nahi al duzu, adiskide?

–Bai, bai, nola ez!

Piztu nuen berak eskainitako zigarroa, eta Rigoletok bere beso motza atxiki zuen nire mahaian, eta ondoren:

–Ez naiz ni lagun berriak egitearen aldekoa, ze jendeak ez dauka ez edukaziorik ez fintasunik, baina zurekin desberdin da..., pertsona oso ontzat jotzen zaitut eta zure lagun izan nahi nuke –hori esan eta hau sinesgaitza bere aulkia utzi eta nire mahaian jarri zen.

Ez duzue zuek ere zalantzarik izango, Rigoletto zen bere kastakoeren artean lotsagaberik haundiena, eta hain dibertitua iruditu zitzaidanez, besoa mahai gainetik luzatu eta kolpetxo pare bat eman nizkion konkorean. Harri eta zur geratu zen bera, eta une batez zorrozki begiratu zidan; ondoren, hobeto pentsatu eta irribarrez esan zidan:

–On egin dagizula, adiskide, zeren niri ez dit ezer onik ekarri.

Beti izan nituen zalantzak nire andregaiaren maitasunaz, eta ez zitzaidan iruditzen nik hari nion atxikimendua, egun osoa hura buruan, jainkosa txiki bailitzan, zeukanik berak nire alde. Batzuetan ibai erdiko harkaitz bat zela iruditzen zitzaidan, nire bizitzan estekatua. Erdibituta egotearen sentsazioa handitzen ari zitzaidan, harkaitza ere handitzen ari baitzen eta horrek laburtzen zuen nire maitemintasunaren eta eze-rezaren plazerra. Ulertzen al duzue? Gure baitan ibili doan bizitza bi partetan partitzen du harkaitzaren irudiak, eta gisa denez ur korronteak harkaitza desegin ezin duenez gero, azkenik harkaitzaren alde jartzen gara nahiz gure mugimendua tratatzen duen eta beti mugigaitz irauten duen.

Noski, elkarren berri izandako lehen egunetik, berak argi adierazi zidan hoztasun irribarretsuaekin bere autoritatearen indarra. Jakin ez arren, zertan zetzan hark nirekiko zuen botere misteriotsua, honek berebiziko eragina zuen nire maitasunean. Haren aurrean barregarri sentitzen nintzen, txikia, nahiz ez jakin zergatik iruditzen zitzaidan bata eta bestea. Esan beharrik ez, ez niola musu bat ere sekula eman, iruditzen baitzitzaidan amak iraintzat hartuko zuela. Hori bai, errazago irudikatzen nuen beste baten besoetan musuka, nahiz eta, ondo pentsatuta, uste dut irudimen hori berarekin eduki nuen jarrera exkaxari zor niola. Nork daki pasioaren alkimiak sorrarazten duen eragina, bada, nik neuk nolatan jakin gabe, X andre hura gorrotatzen hasi nintzen barrubarrutik, eta iruditzen zitzaidan bere eraginari zor niola nire egoera makurra. Ni etxe hartan “senargai” izatea, atso madarikatuaren eraginari zor nion, eta denbora laburrean, inoiz entzun dudan egoera arraroena pairatu nuen, ze etxe hartan nik jarraitzearen arrazoia, ez zegoen andregaiarekiko maitasunean, aitzitik bere ama isilaren arima gaiztoari hartu nion gorroto bizian baizik, beti ikusten bainuen alabaren zioa kalkulatzeko ia zenbaterainoko modua zegoen bere alaba ezkontzeko edo ez ezkontzeko. Amaren betartea ezin nuen burutik kendu, niretzat irain ahaztezina edota umiliazio gorrotagarriena bailitzan. Nik bikotea

ahaztu eta atsoaren betartea aztertzen pasatzen nuen denbora, haren gihar sare zaharkituak, lur kolorekoak, zilarrik zikinenean zizelkatutako espresio galdu lehorrak, eta begi beltzak, biziak eta lotsagabeak.

Masailak zimur-zanga horiz alderik alde betetako aurpegi hura gera-gera eta serio jartzen zenean, begiak nireetatik urrun, esan nahi baita, salako plafoiari begira, arropa beltzetan babestuta, esan ezin den borondate bortitza nabarmentzen zitzaion, non ahotsaren tonuak, sendoa eta indartsuak, ez zuen jarrera hori sendotu besterik egiten.

Une batean sinistu ere egin nuen andre horrek gorroto zidala, izan ere, hark “xaloki” intimitatera sarraraztea lortu arren, ez zion bere barrenak nirekiko egindako ametsa beteko zenik ziurtatzen. Gorroto horrek gero eta garraisi makurragoak jaurtitzen zizkidan barnean, baina bera orduan eta maitagarriago bihurtzen zen nirekin, nire osasunaz arduratzen zen, beti izan naiz ahula, emakume sentsual samar izan direnak seme-alabekiko isurtzen duten arreta jartzen zidan, eta armiarma erraldoi batek bere sarea ehuntzen duen moduan, nire inguruan ehuntzen zuen mila eginbeharren amarauna. Bere begi beltz eta lotsagabeek bakarrik ispiten ninduten, nire arima arakatuaz eta nire asmo ezkutuei neurria hartuaz. Noizbehinka, zalantzak jasanezinak zituenean, jaurtitzen zituen gisako zeharkadak:

–Lagunak etengabe ari zaizkit ia noiz ezkonduko zareten eta nik, zer esan behar diet? Bada, laster. Edota: ez al duzu uste komeni litzatekeela gure “neskatoa” bere arreoan prestatzen hastea?

X andereak, delako hitzak jauztean, niri begiratzen zidan finko ia nire begi-kliska urdurian edota aurpegiko dardar ikutuaren ezkutuan, non sumatuko nire konpromezua betetzeko asmoaren giltzarria, daki-gunez, berak eraman ninduen bere deabruzko trebetasun paregabearekin. Bazekien ziur emango niola sorpresa desatseginen bat, baina hala ere, nire “zaldun gizatasuna”z ziur zegoela adierazten zuen, baina lasaitasun itxura irudikatzeko egin behar zituen itxurakeriak, bere ahots bortxatua sasi-gozoan jartzen zuen, hitzei xuxurlan ematen zaion jarria emanez, segeturen bat belarriratzen ariko bailitzan, ahotsarekin batera burua eskuineko bizkarrera makurtuaz, eta behin eta berriz ezpain lehorrak bustiaz grinarik basatienak bultzaraziz ni akabatzeran edota mendekurik bortitzenaren biktima izatera.

Egoskorra izateaz gain, ez zuen inolako eskrupulurik, zeren nire ideien ardatz berean estekatzen zen, jakinik higuigarri zituela gorrotatzeraino. Eta, nahiz arraroa dirudien bi pertsona pentsaeraren desberdintasunarengatik elkar gorrotatzea, ez dut uste hala denik, zeren gizonaren edota emakumearen subkonstzientean gorrotoa metatzen deanean, eta inolako ihesbiderik ez baldin badu, gorrotoak, ihes-balbula irekitzen du ahotik ideien kontrakotasunean. Adibidez, berak boltxebi-keak ezin zituen ikusi, baina, hala ere, arreta handiz entzuten zidan Trotsky eta Stalinen arteko ika-mikaz mintzatzen nintzaionean, hainbestearaino non itxurak egin behar eta Lenin-i buruzko interesa adierazten hasi zen, hipokrita hura, gure politiko zatarrenekin irrika suharez betetzen zen tipajo hura. Moldaeraza eta malgua itxurak egiten, nire ideiekiko hartzen zuen atxikimendua, laidoa iruditzen zitzaidan, arlote eta isekatua sentitzen nintzen non aski bainuen eguna gau zela esatea berak erantzuteko:

–Egia da, arrazoa duzu, ez naiz konturatu eguzkia jaitsi denik.

Laburki esanda, berak nahi zuena zera zen, behingoz berriketak utzi eta ni ezkontzea. Gero gerokoak, hartuko zuen denbora muturrera botatzeko bota behar zirenak, eta nik aurretik senargai amaigabea izatean, duda-mudatan hain luze edukitzeak sortu zion kalbarioaren ordaina ko-bratzeko.

Bien bitartean, bere sareko begiek gero eta estuago lotzen ninduten. Soka ikusezinez lotuta sentitzen nintzen. Egunetik egunera, korapilo berri bat estekatzen zidan X atsoak, eta nire tristezia gero eta areagotzen ari zen, iruditzen baitzitzaidan zerra bat ari zela nire zerraldoko oholak ebakitzen, nire askazia ezerezero bihurtuko zuena. Banekien etxe hartan oraindik neukan alde on guztia pikutara joango zela bertan hartutako konpromezuari baietza esanez gero. Bi emakumeak, amak eta alabak, beren eguneroko bizimodu doilorrera bultzarazten ninduten, haien bizimodu miserablara, inongo idealik gabekora, bizimodu arruntera, herriak dion moduan benetazko errotarri zapaltzailera, non egunetik egunera bakoitzaren nortasuna gero eta deseginago geratzen den eguneroko ekonomiaren atzaparpean, gizona automata bihurtzen baita, automata eta lepa-gogor, non emakumeak eta amagiarrebak egunero ari zaizkien dema narratsean eta erronkan, zergatik ez duen diru gehiagorik ekarri edota zergatik ez den emandako orduan etorri. Aspaldi ikasi nuen ez nintzela gisa honetako bizimodurako jai. Badakit hurbilago

nengoela trenbide alboan lo egitetik, belaze orlegiaren erdian, eta ez une baten hulezko toldo kotxetxoa garraiatzen, bertan panpin bat loarazten eta, jendeari entzuten zein harro egon beharko nukeen “aita iza-tera iritsi naizelako”.

Nik ez dut gisako harrotasunik inoiz sentitu, alderantziz, lotsa eta errukia eragiten dit aita izan den batek nire aurrean “bere aitatasuna” aldarrikatzen duenean, eta emazteak “aita bihurtu duela” esaten duenean. Askotan iruditu zait horrela jokatzeko dutenek, sasiko alaitasuna azaltzen dutela, edota kirten hutsak direla. Zeren, haur berri baten jaiotzak, pozaren orde, negarra eragin behar luke, gisako haur miserable eta ahula ikustean, zeinak poz gutxi eta neke ugari ezagutuko dituen bizian zehar.

Eta “haur zoragarri” horrek, burua zutik eta nire sorbalda alboan etorkizun polit bat amesten duen bitartean, ni, ostera, alboko zipresaren triangeluari begira, asma ezinik nola hautsiko sareko geruza, hau handiagotzen ari baitzen eta, era berean, bere kate-begiak txikiagotzen eta trinkotzen. Baina ezin nuen bide egokirik topatu, harik eta konkordun-txoarekin bat egin nuen arte.

Egoera horretan nengoen. Halako batean, “ideia” berri bat etorri zitzaidan burura, hasieran ideia txikia zen, belar-haziaren antzekoa, baina egunak joan eta egunak etorri nire buruan hazten eta hazten joan zena, handitzen, haren zuztarrak nire zelula urrunenetan ere sendotzen joan ziren, eta jakin arren delako “ideia” bitxia zela, haren bilbadura-rekin bat egiten joan nintzen, non egun batzuren buruan ohitu nintzen eta ez zitzaidan falta hura betetzea besterik. Ideia hori, berez makurra zen, eta haren zioa hauxe, alegia, konkorduntxoa andregaiaren etxera eraman, berarekin adostu ondoren, noski, eta sekulako eskandalua eragin, atzerapausorik izango ez zuena. Pentsatu ondoren zerk eragin zeza-keen andregaiarekin harremana puskatzea, neska guztiz haserretuko zuen iseka bitxi bat borobildu nuen, hauxe, hain zuzen.

Gupida itxurapean bortizkeria azkeneraino eramanaz, neskak oraindik niri eman gabeko lehen musua, konkordun iguingarriari eman beharko zion, inoiz maitasunik ezagutu ez eta inoiz maitealdi xalorik eta edertasun lurtarrik ezagutu ez zuen munstro hari.

Harritzekoa dirudien arren, ohikoa egin zitzaidan delako “idea”, ideia edo gisako bururakizunari deitu baldin badaiteke, eta Rigoletto-rengana jo nuen.

Alboan eseri zenean, zera esan nion:

-Sarritan pentsatu dut zu ez zaituela inoiz emakume batek musukatu ezta musukatuko ere. Utzidazu bukatzen! Nik benetan maite dut andregaia, baina ez dut uste berak ni neurri berean maite nauenik. Hainbeste maite dudanez, horren argibiderik onena da, oraindik ez diodala berari musurik eman. Baina, hara: nik nahi dut berak nire alde agiriren bat nabarmentzea... eta nabarmenena da berak zuri musu ematea. Ados zaude?

Aulkian jauzi egin zuen; ondoren, ahotsa nabarmenduaz erantzun zidan:

-Eta nork ordainduko dit niri egoera desatsegin hori?

-Nola, gero, desatsegina?

-Noski, baietz! Edo zer uste duzu zuk, ni konkorduna naizela eta, edozer faltsukeria egiteko prest nagoela, edo zer? Zuk andregaiaren etxera eraman nahi nauzu munstro bitxi baten modura, esanaz: “Maitea, begira ze nolako dromedarioa ekarri dizudan”.

-Nik ez dut andregiarekin zuka hitz egiten!

-Berdin da. Eta bitartean, nik, zer egin behar dut, adiskide? Ergel baten moduan ahoa ireki, zuek zuen txorakeriak eztabaidatzen dituzuen bitartean? Ez, adiskide, ez, eskerrik asko! Eskerrak zure intentzio onarengatik, erbiak ehiztariari esan zion moduan. Gainera, esan berri didazu ez diozula inoiz berari musurik eman.

-Eta, horrek zer axola dio?

-Noski, baietz! Zuk nondik dakizu niri musuak gustatzen zaizkidalatza? Agian ez zaizkit atsegin. Eta hala baldin bada, zergatik nahi nauzu hartara behartu? Edo zer uste duzu, konkorra dudalako, ez ditudala beste gizakien moduan sentimenduak ala?

Rigoletoren ezetza garbia zen. Orduan, nik bortizki esan nion:

-Baina, ez al zara konturatzen, zuk zeuk, zure itxura desegoki horrekin, zure konkorrarekin, zu izan zarela niri ideia zoragarri hori buru-

ra ekarri didana? Pentsa ezazu, gizagaixo horrek! Nire andregaiak onartzen baldin badu, sekulako oroitzapen atsegina geratuko zaizu. Esan ahal izango duzu munduan zehar, sekulako izaki miragarri bat ezagutu duzula. Konturatzen? Haren lehengo musua, zuretzat izango da.

–Eta nondik dakizu zuk hori izango denik nik jaso dudan lehenengo musua?

Une batean zer esan ez nekiela geratu nintzen; gero, ordea, ideia hori hain nireganatua naukanez, erantzun nion:

–Eta zuri, Rigoletto, azken finean, zer axola zaizu?

–Ez iezadazu Rigoletto deitu. Nondik atera duzu niri izengoitiak jar-tzeko baimena?

–Ez dakit konturatu zaren, baina nik ezagutu dudan toporrerik lotsagabeena zara.

Lasaitu zen konkorduna eta esan:

–Eta hitzez edo benetan laidotuko banindu?

–Ez zaitetz izan hain txirripitina. Zein ausartuko da zu laidotzen? Zu bufoi bat besterik ez zara eta! Ez al zara konturatzen? Bufoi bat zarela, alegia, parasito! Zertara dator, orduan, duintasun jarrera hori?

–Adiskide, ez nator bat ezertan zurekin!

–Kexatu zaitetz nahi haina, baina entzuidazu. Parasito lotsagaldua zara. Argi esan al dizut? Ez? Kafetegiko bezero guztiei odola zurruputzen diezu zure hitz goxoekin. Ez dut uste Buenos Aires guztian zure moduko eta neurriko ziniko bat dagoenik. Ez al duzu nahiko ordaina ezkaratza garbitzeko duin ez zaren etxe hartara eramatearekin? Ez al duzu aski hark xaloki aurpegian, zure lotsakizuna den aurpegi zatarrean emango dizun musuarekin!

–Nire ohorea iraintzen ari zara!

–Aski da, Rigoletto, bai ala ez?

–Eta berak uko egiten badit eta lotsatan geratzen baldin banaiz?

–Hogei txanpon emango dizkizut.

–Eta, noiz joango gara?

-Bihar bertan. Moztu ezazu kalpar hori eta garbitu atzazalak.

-Bueno, aurrera iezazkidazu bost txanpon...

-Tori hamar.

Bederatzietan atera nintzen Rigoletorekin andregaiaren etxera. Konkorduna goitik behera usain gozoz beteta etorri zen, gorbata bioleta margoduna paparrean.

Gaua laiotza zen, haizealdi zakarrak erasotzen zituen kale estuak, eta urrutian, kaleko argi dardarkariek argitzen zuten goibeltsu, laino azkarrak labaintzen ziren bata bestearen atzetik. Umore txarrez nengo, triste. Azkarregi nindoan, aidanez eta bestea herrenka atzetik segi ezinik, eta batzuetan nire gainjantzia joaz esaten zidan ahots urrikalgariarekin:

-Baina, zer nahi duzu, ni lehertzea ala? Zer gertatzen zaizu zuri?

Eta orduan ere haserreago sentitzen nintzen, non bere beharrik izan ez banu, ostiko bat emanda kale erdira jaurtiko baitnuen.

Hura zen haizearen erauntsia! Ez zebilen inor kalean eta laino makurrak zerua antzaldatutik zerien argitasun mamuak, are eta nabarmenago lerratzen zituen etxeen fatxadak eta gailur hilotzak. Ez zegoen paper ñimiñorik kalean. Esan zitekeen hiria mamutzar talde batek desagerrarazi zuela. Bertan egonik ere, basoan galduta irudikatzen nuen nire burua.

Haizeak makurtzen zituen zuhaitzen bizkarrak, baina konkordun madarikatua nire pausoen atzetik zetorren ibili behar eroan, nire arrastoa galtzeko beldurrez, nire esne txarraren moduan, non konkorduna erabiltzen ari bainintzen nire izate gaiztoa haren irudipean lerratuz.

Ni triste nengoen, oso triste, inoiz uste izan nezakeen baino tristea-go. Banekien zer nolako iraina egingo nion egoerari; banekien horrekin betirako urrunduko nintzela berarengandik, baina horri ez nion garrantziarik ematen kaleko espaloien zeharka zera pentsatuaz nindoala:

-Rigoletorekin nire anaia balitz, ez nukeen era berdinean jokatu.

Bai bainekien ezen Rigoletorekin nire anaia izan balitz, sakon-sakonenetik kupidatuko nintzela bere egoeraz. Bere isolamenduarengatik, egunero botatzen zizkieten begiraden irainen ordainetan maitasun zipitzik

bereganatzen ez zuelako. Nire baitan nioen ezen ni maite nezakeen andereak, aurretik bera maite beharko zukeela. Bat batean ezkaratza argitu baten alboan geratu nintzen:

-Hementxe da.

Bihotza leher zorian neukan. Rigoletok teinkatu zuen lepoa, hanka puntetan jarri eta gorbataren korapiloa oratuaz esan zidan:

-Gogoan izan! Errudun bakarra zeu zara! Hemengo makurkeria...

Gailur eta fin azaldu zen andregaiareto urreztatuan. Irribarretsu, lehenengo aldiz begiratu ninduen begi aztertzaile eta patxadatsu berberekin. Gogoratzen naiz galdetu niola: "atrebentzia ez bada hitz bat esango nizuke, andereñoa", eta bere irribarre haragitsua (haragiaren keinua goxo bat da irribarrea, oker ez banago) eta bere adimenaren ebaki zorrotza begietan nabarmentzen zitziola, bien arteko kontraesan horrek egiten zidan halako inpresio bitxia.

Hasi zen nigana hurbiltzen, baina munstroa ikustean, harri eta zur geratu zen, eta hura eta ni, biok batera begiekin galdera zailean jarri gintuen.

-Elsa, hau nire lagun Rigoletto da.

-Ez iezadazu adarrik jo! Zuk badakizu ondo asko nire izena ez dela Rigoletto.

-Zaude isilik, ia ikasten duzun!

Elsak lehortu zuen irribarrea. Harrituta begiratzen ninduen, ni bearentzat izaki ezezagun bat bihurtu izan bainintzan. Besaulki urreztatua behatzarekin apuntatuaz, esan nion konkorduntxoari:

-Eseri zaitetz hor, eta ez mugitu.

Bertan jezarri zen txepaduna lurretik gora hankak eta kapelua be-launetan, eta bere aurpegi beztuarekin idolo txinatar baten moduan. Elsak ez zion begirik kentzen pertsonaia bitxi hari.

Bat batean, nondik nora jakin jabe, lasai-lasai sentitu nintzen.

-Elsa -esan nion- Elsa, Ez dakit ziur maite ote nauzun. Ez zaitetz entzuten ari den munstro nazkagarri horretaz arduratu. Begira: beti

nago zalantzan..., sinist iezadazu... Froga iezadazu zure maitasuna, eta beti “bizi guztian” zure esklabu izango naiz.

Gisa den bezala, nik ez nekien ziur “bizi guztian” hitz horien zentzu zabalara, baina esaunda garbi atera zitzaidan eta berriro errepikatu nion:

–Bai, bai, “bizi guztian” zure esklabu. Ez uste edanda nagoenik. Begira ezazu nire arnasa.

Elsak atzera jo zuen ni hurbiltzen ari nintzen une berean, eta une horretan, sumatzen ote duzue zer bururatu zitzaion herren madarika-tuari? Bada: kapeluaren gainean ereserki militarra kolpatzen hasi zen hatz-koskorrekin.

Herrenari begiratu eta isiltzeko agindu nion.

–Begira, Elsa, ni maite nauzunaren froga bakarria Rigoletori musu ematea da.

Dontzeilaren begiak argitasun lainotsuz bete ziren. Une batean isilik geratu zen; ondoren, ahotsez eta haserririk gabe, zera esan zidan geldo-geldo:

–Alde egin hemendik.

–Zer bada?

–Alde egin, mesedez, alde egin ezazu!...

Nik uste nuen nola halako itxura behintzat gordeko zuela, sinist iezadazue... baina une horretan gauza bitxi bat gertatu zen, hain zuzen, Rigoletto, ordura arte isilik egonik, altxa eta oihuka hasi zen:

–Ezin dizut horrelako lotsagabekeriarik onartu, andereño... ez dizut uzten nire lagun noblea era horretan tratatzen. Zuk ez duzu bihotziki auzoko zoritxarra sentitzeko. Harrizkoa duzu, ez duzu mailarik nire lagunaren andregaiia izateko.

Askok, gero, honen berri jakitean, antzerki prestatua zela uste izan zuten. Ez zen horrela. Azalpenik garbiena da, nik konkordunaren astakeriak entzuterakoan, besaulkiaren gainera erori nintzela lehertu beharrean, eta bien bitartean, txepaduna, aurpegia odolaz itota, areto erdian zutik, eta besoa zabalik, ari zen garraisika:

-Zer dela eta esan zenion nire lagunari musu bat ez dela eskatzen, eman egiten dela! Hori al da hitz egiteko modua zu bezalako andereño usteizuna duen batentzat? Ez al zara lotsatzen?

-Zaude ixilik, Rigoletto, zaude isilik!...

Konkordunak ahotsa hanpatuz:

-Zure baimenarekin, adiskide...; ez daukat edukazio aldetik inoren oharren beharrik.

Elsarengana itzuli zen, hau lotsaren lotsaz aretoko aterantz atzera zihoala, eta esaten dio:

-Andereño... agindu bat da, emaidazu musu bat!

Pertsona bakoitzaren iraupen neurria, aldakorra da. Elsak, garraisi-ka aldegin zuen, eta inork uste baino lehenago agertu ziren aretoan aita eta ama, azken hau esku-zapia zuela. Zer uste duzue, herrena kokildu zela? Inolaz ere ez. Aretoaren erdian zera jaurti zuen ozenki:

-Zuek ez duzue hemen ezer egitekorik! Ni zeregin filantropiko garrantzitsu bat betetzera etorri naiz!... Ez zaitezte hurbildu!

Eta besteak, konkorduna lotu eta leihotik botatzeko denbora hartu baino lehen, txepadunak, pistola bat atera eta haiei begira kainoia bideratu zuen.

Izutu ziren ero itxura zuen harekin, eta nik ikustean beldurrak zeharo izoztu zituela, adi geratu nintzen, ezer egitekorik ez banu bezala, zeren orain konkordunaren ausardia munduko gauzarik bitxiena eta bereziena iruditzen ari zitzaidan.

Hau, bere jarrerak izandako arrakastaz konturatuaz, zera jaurti zuen:

-Ni honera zeregin filantropiko garrantzitsu bat betetzera etorri naiz. Eta beharrezko da Elsak ni musukatzea, era horretan nik gizadiari barkatu ahal izateko eman zaidan txepa makur honen ordainetan. Eta, gainera, musuarekin batera, mesedez, atera iezadazu koinak kopa bat. Lotsagarria da nolako arretarekin hartzen dituzuen bisitariak! Ez, anderea, ez, ez ezazu sudurtzar hori okertu, usainez ondo hornitua etorri naiz eta. Era berean ekar iezadazu te bat!

Ai nire Rigoletto paregabea! Askok diote ni erotuta nagoela, baina ez dut uste inoiz zentzudun batek ere, hainbesteko algarak bota dituenik haren astakeriekin.

-Preso sartzeko agindua emango dut...

-Zuk ez dituzu gortesiak dituen oinarrizko zereginak ere ezagutzen -tematu zen konkorduna- Zuek behartuta zaudete ni zaldun baten moduan errezibitzera. Ni konkordun izateak ez zaituzte baimentzen mespretxatzeko. Ni zeregin filantropiko haundi bat betetzera etorri naiz. Lagunaren andregaia, niri musu bat ematera behartuta dago. Nik onartzen dut hori. Beste aukerarik ez daukat, elkarteak niri zor didan zorra ordaintzeko, eta ez diot uko egingo.

Egiatan, han erorik egotekotan, Rigoletto zen eroa, ez izan dudarik adiskideok. Eta berak jarraitu zuen:

-Adiskideak... ni naiz...

Zaindaria sartu ziren bata bestearen atzetik aretora. Hortik aurrera ez naiz ezertaz oroitzen. Kazetek diotenez, une horretan konortea galdu omen nuen. Baliteke.

Konturatzen al zarete orain, zergatik deabru txepadunak zigortzen zituen txerriak arratsaldero, eta konturatzen zergatik ito beste erremediorik ez nuen izan?

Edgar Allan Poe

(Boston, 1809 - Baltimore, 1849)

Wikipedia(e)tik

Itzultzaile-moldatzaile:
GILLERMO ETXEBERRIA

Edgar Allan Poe (Boston, Massachusetts, Ameriketako Estatu Batuak, 1809ko urtarrilaren 19a - Baltimore, Maryland, Ameriketako Estatu Batuak, 1849ko urriaren 7a) poeta, ipuin idazlea eta literatura kritikaria izan zen. Estatu Batuetako erromantizismo mugimenduko kideztat jotzen da. Idazteaz bizitzea erabaki zuen lehenengo estatubatuar idazle ospetsua izanik, bizimodu zaila izan zuen. Narrazioak eta olerkiak idatzi zituen batik bat.

Estatu Batuetako ipuin idazle goiztiarra, fantasiako, beldurrezko eta umorezko ipuinaren maisu izan zen, eta polizia eta zientzia fikzio generoen aitzindari. Genero gotikoaren erakusgarrietako bat da, eta misteriozko eta beldurrezko lanek eman zioten ospea: *Belea* poemak eta *Morgue kaleko hilketak* kontakizunak, adibidez, oso fama handia izan zuten, eta gaur egun ere bizi-bizi jarraitzen du fama horrek. Bestalde, idazle gutxi dago literaturaren historian Poek adinako interpretazio eta hipotesi sorrarazi duenik. Oso idazle gutxik liluratu dituzte Poek bezala belaunaldiz belaunaldi irakurleak eta mitomanoak.

Literatura kritika zorrotzak idatzi zituen. Estatu Batuetako kritikak gaitzetsi zuen, baina European berehala arrakasta handia izan zuen, Charles Baudelairek eta Stéphane Mallarmék haren lanak frantsesera itzuli eta goraipatu zituztelako batik bat. Poe da atzerrian izena lortu zuen Estatu Batuetako lehen idazlea.

Biografia

Haserako urteak: gurasoekin eta guraso ordeekin

Plaka honek markatzen du Poe gutxi gorabehera non jaio zen, Boston hirian.

Antzezleen semea zen Poe. Ama zen berez antzezlea, eta arrakasta handia zuen bere lanetan; aitak berriz ez zuen antzerkirako batere balio, eta edaten hasi zen. Alkoholak markatuko zituen gero ere bikotearen hiru seme-alabak: William, zaharrena, gazterik hil zen, tuberkulosi alkoholikoz; bigarrena, Edgar, delirium tremenseko krisi batek jota hil zen; eta alaba gazteena, Rosalie, adimen urrikoa zen. Edgarrek bi urte zituela, etxetik alde egin zuen aitak. Ama, haurdun eta gaixorik, hegoaldera joan zen, han sustraituagoa baitzegoen antzerkia. Hogeita lau urterekin hil zen, Edgarrek lau urte ere bete gabe. Amaren eritasunak eta heriotzak arrasto sakona utzi bide zuten Poeren memorian. Umeak familia banatan geratu ziren.

John eta Frances Allan arduratu ziren Poeren heziketaz, formalki adoptatu ez bazuten ere. Eskoziar jatorriko familia aberatsa zen, presbiterianismo zorrotzekoa. John Allan Richmondeko tabako merkataria handietako bat zen. 1815an Allan jauna Londresa joan zen, eta berekin eraman zituen emaztea eta haurra. Lau urte eman zituzten han barnetegi-tan Edgarrek. Han, alde batetik, asko ikasi zuen –frantsesa, historia, latina eta literatura–, baina, bestetik, kalte handia egin zion Ingalaterrako egonaldiak, aldaketa ekarri zion bakardade eta noraezagatik, hegoaldeko paisaia eguzkitsuetatik atera eta «ingeles herri goibel» batean utzi baitzuten, bakarrik, iparreko lainoetan, zaharinen artean.

Hango eraikinak agertuko ziren hogeitau urte geroago, *William Wilson* kontakizunean, eta orobat da hangoa Usher etxeko dekoratua (*The Fall of the House of Usher*, «Usher etxearen hondamena» ipuinekoa), ipuin gehientsuetako bera: etxe zahar izugarri handia, lainoetan galdua, horma altukoa, ate astunekoa, ziegez beteak diruditen sotoak dituena, eta, leku orotan, inoiz bertan bizi izan ziren hilen arrastoa igarri zaiona. Dekoratu erromantiko hori ez da bakarrik «literatura gotiko»aren oroitza, era berean da haurtzaroko bizikizun latzen emaitza.

1820ko udan itzuli ziren Allandarrak Richmonda. Edgar, hamaika urterekin, haur ikaratia, isila, goibela zen, eta, bere heroi guztiak bezalaxe, bere baitan itxi zen.

1823 eta 1824 artean, Lord Byronen lana eredu hartuta, ondu zituen lehen poemak. 1826an Virginiako Unibertsitatean sartu zen, filologia modernoa eta klasikoa ikastera. Baina, ikaskideekin batera, edanean eta jokoan hasi zen. Izan ere, edariak ekarriko zion Poeri hondamendia: taldean ondo hitz egiteko bizkorgarriren bat behar izaten zuen, baina jerez kopa bat hartzea ikaragarritzko mozkorraldi baten hasiera gertatzen zitzaion; eta intoxikaziora gutxitan iristen bazen ere, behin baino gehiagotan sortu zituen eskandalu izugarriak. Esan izan da halaber drogazalea zela, baina ez dirudi egia denik.

Nolanahi dela ere, zor handiak egin zituen unibertsitatean; aitaordeak ez zituen ordaindu nahi izan, eta 1827an gurasoen etxetik alde egin zuen Edgarrek, Bostongo hirira.

Emantzipazioaz geroztik

Idatzita zituen poema batzuk besterik ez zuen hartu bidaiarako, eta laster argitaratuko zituen: *Tamerlane and Other Poems* (1827, «Tamerlan eta beste poema batzuk»); bere izenaz sinatu beharrean, «bostondar bat» ezizenarekin izenpetu zuen.

Poek berak idatzitako ohar biografiko batzuen arabera, sekulako abenturak bizi izan zituen garai hartan, askatasunaren aldeko borrokan, Grezian, Errusian, Siberian... Dena gezurra zen, ordea. Soldadu joan zen, eta hegoaldeko hainbat gotorlekutan ibili ondoren, West Pointeko Akademia Militarrean sartu zen. Gogokoa zuen hango diziplina, hantxe aurkitu zuen behar-beharrezko zuen bizitza ordenatua. Bere izaera zakarrak, baina, berehala sortu zizkion arazoak agintariekin. Azkenean bota egin zuten eskola militarretik, eta gurasoengana itzultzen saiatu zen. Ez zuten onartu, ordea, eta izeba batengana joan zen, Maria Clemm, beti zainduko zuen emakume eraman onekoa, Poeren emazte izango zena- ren ama.

1833rako argitaratuak zituen hiru poema liburu, baina, ez baitzuten arrakastarik izan, hitz lauz hasi zen idazten. *Baltimore Saturday Visitor* egunkariak ehun dolarreko saria eskaintzen zuen ipuin lehiaketa batean. Poek sei kontakizun bidali zituen, eta *Ms. Found in a Bottle* («Botila batean aurkitutako eskuizkribua») kontakizunarekin (1833) lehiaketa irabazi zuen. Adiskide batek eskatuta, *Southern Literary Messenger* aldizkari-ko zuzendaritza hartu zuen: eginahal guztian, hamazazpi aleko argi-

taraldia hamabost milarainokora igotzea lortu zuen. Literaturako kritika-
karitzat ospea lortu zuen.

Bizitza herri bat hasteko gogoia zuen, aldizkariko lanak segurtasuna
eskaintzen zion, eta zoriontsua zela zioen. 1835tik 1837ra literatura kri-
tika egin zuen *Southern Literary Messenger* aldizkarian.

1835ean Baltimore hirian ezkondu zen, hogeita sei urte zituela, ha-
mahiru urteko bere lehengusu Virginia Clemmekin (bere izeba Mariaren
alaba). Ezkondu eta zazpi urtera, ordea, tuberkulosiak jo zuen Virginia,
eta ondoezik larrienak jota zegoen poeta: «[...] alferrik borrokatu naiz
malenkoniaren kontra. Zorigaitzak jota nago, eta ez dakit zergatik». Edari
alkoholdunak hartzen zituen bere egonezina ahazteko asmoz. Neurrigabe
edaten hasi zen, eta zenbait egunez desagertzen zen, taber-
na zulo miserableenetan. Krisiak gero eta gogorragoak ziren.

Hainbat aldizkaritako zuzendari izan zen, eta modu berean errepi-
katzen ziren beti gertaerak: gau eta egun lan eginez, bere ardurapean
zituen aldizkariaren argitaraldiak biderkatu ondoren, arrakasta eta dirua
lorturik, bat-batean depresiozko krisiak jotzen zuen, eta lur jota ge-
ratzen zen. Bazekien edariek izugarritzko kaltea egiten ziotela, baina
ezin zuen utzi. 1845ean Poek bere poemarik famatuena argitaratu zuen:
The Raven (Belea). 1847an hil zen Virginia emaztea. 1848an, Baltimo-
reko kale batean aurkitu zuten Poe, *delirium tremensak* jota, eta handik
egun batzuetara hil zen, 40 urte zituela.

Poeren poesia eta kontakizunak

Poeren hilobia Baltimore hirian dago.

Poek poesia, fikzioa eta literatura kritikaren teoria landu zituen.
Zenbait kritikariren iritziz (T. S. Eliot, Aldous Huxley), ez zuen ezertan
obra biribilik lortu. Poeren poesiak, oso bakuna baita, oso erritmo mar-
rkatuko lelo baten efektua eragiten du, eta sentimendu sakon eta primi-
tiboak azaleratzen ditu. Poemek musikaltasun agerikoa dute, baina egi-
leak sarritan belarrira ondoen jotzen duen hitza hautatzen du, ez poe-
mak benetan behar duena. Izan ere, hitzen esanahiek ez zuten Poe be-
reziki arduratzen, ezta poemaren beraren esanahi orokorrak ere.

Izumenezko eleberria anglosaxoniarrak erromantizismoko genero he-
rrikoa eta tradizio handikoa da. Poek leialtasunez jarraitzen dio tradizio

horri, topiko guztiei eutsiz, baina osagai berriak txertatu zizkion, eta generoa bikain berriztatu. Lehen begiratuan, klasikoak bezalakoxeak dira Poeren izumenezko ipuinak: heroia hakar-bakarrik dago, gaztelu zahar batean, edo ziega batean itxia, edo basoan galduta. Osagai horiek, ordea, Poek ez ditu inoiz deskribatzen: halako lekuetan, egoera horietan egoteak dakarren egonezina eta larritasuna deskribatzen ditu. Izuzko ipuinetan gehiago nabarmentzen da izaki bat leku bat baino, sentsazio bat objektu bat baino. Poek ez du eszenografia bat antolatzen, izumenezko ipuin klasikoetan bezala; aitzitik, gogo egoera iradokitzea da helburua.

Irakurketa poliki-poliki hasten da, irakurlea egoeraren dimentsio psikologikoaz jabe dadin; Poeren unibertsoa ez baitago ez benetako munduan ez izadiaz gaindikoan: adimenaren mundua da, gogoarena, errealitate objektiboaren gainean eraikia. Egileak ez du irakurlea mundu horren existentziaz konbentzitu nahi; kontzientzia guztiz nahasirik duen pertsona baten gogo egoeraren kide egin nahi du.

Kontakizun askotan, benetan gertatuak fantasia bitxienekin nahastu zituen. Horren adibide argiak dira *The Narrative of Arthur Gordon Pym* (1838, *Arthur Gordon Pymen kontakizuna*), Herman Melvilleren *Moby Dick*en aurrekaritzat hartzen dena. Poeren beste istorio famatu batean, gorago aipatutako *Usher etxearen hondamena* kontakizunean, neurosi kasu bat aztertzen da, oraintsu jakin denez, bere ezagun batena, ez, uste zen bezala, berea.

Poeren ipuinek eragin handia izan dutela ez du inork eztabaidatzen; areago, literatura genero berri baten sortzailea izan zela ere esaten da, polizia eleberriarrena hain justu. Detektibe logikaz betea eta sen handikoa, Sherlock Holmesengandik hasita detektibe guztien eredia izango zena. Monsieur Auguste Dupin da, *Morgue kaleko hilketak* (1841) eta *The Purloined Letter* (1842, *Gutun ebatsia*) istorioetako protagonista. Dupin dandy bat da, bai itxuran, bai arrazoiketen adimen egituran, bere lana dotoretasun matematikoz egiten duena, eta matematikaren logika zehatzaz harilduko dira istorio hauek.

Interpretazioak, eraginak

Asaldagarria izaten da beti Poeren ipuinen irakurketa. Eta hala gertatzen da halako egonezin batek hartzen duelako irakurlearen irudime-

na, ez plazerik gabe ordea. Poeren kontakizunek sentikortasunari eragiten diote, haren alderdirik senezkoen eta ezkutuenari. Eta eragin hori negatiboa da, ez baitu ekintzara edo ezer baiestera bultzatzen; gehienera ere, ezezagunak edo ezagutu daitekeenaren mugak gugan duten indarrari buruzko hausnarketa sorrarazten dute. Hala ere, erromantizismo mugimenduko bigarren mailako epigonotzat hartu dute Poe adituek; fikziozko lanetan, eleberrigile gotikoen ondorengotzat, eta Lord Byronen eta Mary Shelleyren jarraitzailetzat olerkietan. Hori dela-eta, badirudi Ingalaterrako tradizioan kokatu beharra dagoela, baina, obra ingelesez idatzia badu ere, Poe ez da britainiar idazlea, estatubatuar idazlea da, areago, Estatu Batuetako hegoaldekoa: badira bere obran errepikatzen diren gai batzuk geroago William Faulkner, Eugene O'Neill edota Tennessee Williamsen lanetan ere agertuko direnak, familiako krimen baten obsesioa edo izugarrikeria batzuk.

Berehala ezagutu eta goretzi zuten atzerrian Poeren izena. Bi frantses poeta izan zituen batez ere propaganda egile: Charles Baudelaire eta Stéphane Mallarmé. Haiek ezagutarazi zuten, ez bakarrik Frantzia eta Europan, baita Estatu Batuetan bertan ere. Poek paper erabakigarria jokatu zuen Frantsesezko literaturan: poesian, ereduzko maisu izan zen, eta kritikan gidari. Frantses sinbolismoa Poeren *Konposizioaren filosofia* lanean oinarritu zen, haren irudiak baliatu zituen, eta haren adibideak erabili zituzten «poesia huts» delakoaren teoria modernoa sortzeko.

Idazlan nagusien zerrenda

Ipuinak

- *Ligeia* (1838)
- *Usher Etxearen hondamena* (1839)
- *William Wilson* (1840)
- *Morgue kaleko hilketak* (1841)
- *Herio Gorriaren Mozorroa* (1842)
- *The Tell-Tale Heart* eta *Katu Beltza* (1843). *Bihotz zelataria eta katu beltza* izenburuaz euskaraturik liburu bakarrean argitaratuak.
- *The Gold Bug* (1843, *Urrezko kakalardoa*)

- *The Cask of Amontillado* (1846). Jon Mirandek *Amontillado upela* izenburuaz eta Oskillasok *Upela amontilladuzkoa* izenburuaz euskaratua.

Orobat, Poeren bi ipuin bilduma daude euskaraz: *Botila batean aurkitutako eskuizkribua eta beste ipuin batzuk*, Koro Navarrok itzulia, eta *Ligeia*, izu ipuinak, Migel Anjel Unanuak itzulia.

Olerkiak

- *Belea* (1845).
- *To Hellen* (*Hellen-entzat*)
- *Ulalume*
- *Anabel Lee*
- *The Bells* (*Kanpaiak*)
- *Alone* (*Bakarrik*)

Eleberria

- *The Narrative of Arthur Gordon Pym of Nantucket* (1837, *Nantuckete*ko Arthur Gordon Pymen abenturak)

Saiakerak

- *The Philosophy of Composition* (1846, *Olerki baten filosofia*)
- *Eureka* (1847). *Belea* olerkia nola idatzi zuen azaltzen du.
- *The Poetic Principle* (1850, *Poesiaren hatsapenak*).

“AMONTILLADO” ARDO-KUPELA

Ahal nuen modurik isilenean pasa nituen Fortunatoren irainak. Baina markak hautsi eta intsultora pasa zenean, mendekua hartuko nuela erabaki nuen. Zuek, nire berri dakizuenok, harritu ere egingo zarete sekretua gordetzeko izan nuen kuraiaz, inori inoiz horri buruz ezer esan gabe. Auskalo noiz eta nola, baina mendekatuko nintzela erabakia zegoen.

Bai, erabakita zegoen. Baina erabaki sendo hori bezain ziurra zen ez nuela mendekuekin inongo arriskurik hartuko. Mendekua bezain ziurra behar zuen nire ekintzaren inpunitateak berak. Irain baten zorra ez da kitatzen haren legezko zigor-ordainak mendekaria kaltetzen baldin badu. Hori berbera gertatzen da mendekariak mendekugilea bera dela argi eta garbi adierazten ez baldin badu.

Argi gera bedi, beraz, ez niola ez hitzez eta ekintzez erabaki horren berri eman Fortunatori. Haren aldekotasuna azaldu nion, beti bezala irribarretsu eta ez zuen urrutitik ere sumatzen nire irribarrea bera akabatzeko erabaki sendoan oinarritua zegoela.

Delako Fortunato, alor askotan itzal haundiko gizasemea zen arren, zenbait alorretan beldurgarria ere bai, bazuen, hala ere, ahuleria bat nabarmena. Italiar gutxik dute ardo-dastatzaile onaren ospea. Gehiengentan, aldartearen arabera jokutzen dute, giroa eta okasioa probestuz ingeles eta austriar aberatsak engainatuz. Pintura eta harribitxien munduan, Fortunato, herritar askoren moduan, berritsu eta mari-zintzarri hutsa zen; baina ardo zaharren arloan, punta-puntako dastatzailea. Neuk ere ez nien haren urruti irizten ardoei. Neu ere aditua bainintzen Italiako ardoen gainean, eta ahal nuen bakoitzean, mordoa erosten nuen.

Arratsalde batean, ilunabar aldera, Inaute garaialdi zaratatsuan, topatu nuen nire laguna. Inoiz baino amultsuago agurtu ninduen, dezente edanda zegoen seinale. Gure gizasemea pailasoz mozorrotuta zegoen. Traje estu-estua, margo ilaraz jositako jantzia eta buru gainean kapela konikoa kaskabiloz hornitua. Era harrigarrian poztu nintzen, esango nuke ez niola inoiz hain tinko eman bostekoa.

-Fortunato maitea -niotson alaiki- gaurko hau, zorioneko elkartzea da. Baina, baina, zein itxura ona duzun! Zera, gizona, jaso berri dut "amontillado" markako kupel bat, eta zalantzaz josita nago.

-Nolatan? -berak- Amontillado? Kupel bat? Hori ezinezkoa da, eta Inaute bete-betean are eta zailago!

-Horregatik diotsut zalantzak ditudala -erantzuki nik- eta txoro-txoro ordaintzeko zorian egon naiz amontilladorik onena bailitzan, eta zuri kontsultatu gabe... Zail da gero sarritan zu topatzea.

-Amontillado!

-Hortxe nire zalantzak!

-Amontillado.

-Eta ordaindu egin behar.

-Amontillado.

-Baina, nola zu hain okupatua zauden, zer esango, Luchesi-ren bila nindoan. Berak ere asko baitaki. Berak esango dit...

-Luchesi ez da gauza amontilladoa eta Jerez-a bereizteko, gizona.

-Baina, badira, hala ere, haren aho-sabaia zurearen pareko dela diotenak.

-Goazen, goazen bertara.

-Nora?

-Haren kupeldegietara.

-Ez, adiskide, ez, ez dut zure onberatasunaz abusatu nahi. Betiko moduan okupazioaren bat baduzula orain ere sumatzen dut. Luchesi...

-Ez daukat ezer egitekorik. Goazen.

-Ez, adiskide, ez. Ezer egitekorik ez eduki arren, hotzak zaudela ikusten dut. Upategiak oso-oso hezeak dira; kresalez josita daude.

-Bai, bai, nahi duzuna, baina goazen. Bost axola hotza. Amontillado! Trufatu egin zaituzte, gizona, eta Luchesi... ez da amontillado eta jerez-a bereizteko gauza.

Hori esatean, besotik oratu ninduen Fortunatok. Kokatu nuen nire zetazko mozorroa, orekatu nire “roquelaire”a eta haren pausoa jarraituz eraman ninduen jauregitxora. Ez zegoen morroirik etxean. Denak ihes eginak ziren inauteak ospatzera. Aurretik esan nien ez nintzela hurrengo egunera arte itzuliko eta ez zitezela etxean atzera eta aurrera ibili traban. Agindu horiek nahikoak ziren, banekien aurretik, haiek bat-batean ospa egingo zutela nik bizkarra eman bezain azkar.

Hartu nituen bi lastargi argigailutik, bat Fortunatorentzat, bestea niretzat, eta gidari jarri nintzen ganbara sabaitu artean makurtuaz eta behar neurriak har zitzan kontseilatuaz. Iritsi ginen, noizbait, azken mailetara, upategi bideko azkenekoetara. Ondoren, eskailera bihurri eta luze bat jaitsi genuen, “Montesors”tarren katatonba hezean berriro elkartuko ginela elkar hitz emanaz.

Nire laguna alderoka zihoan, eta kapelako zintzarriek tupust zaratatsua egiten zuten pauso bakoitzean.

-Eta kupela? -galdetu zuen.

-Harago dago, -nik-. Baina begira itzazu hormatan zehar dir-dir agertzen diren orbanak.

Niregana itzuli eta begiratu zidan begi-nini lainotuekin, mozkorraldiaren malkoak zerizkiola.

-Kresala? -galdetu zidan azkenik.

-Hala da -nik- Aspalditik al daukazu eztul makur hori?

-Ejem, ejem, ejem, ejem, ejem, ejem!

Tarte batean erantzun ezinik egon zen.

-Ez da ezer -esan zuen azkenik.

-Aski da -esan nion adoretzu-. Itzul gaitezen. Zure osasunak asko balio du, lagun. Aberatsa zara, jende askok errespetatzen zaitu, miresten eta maite zaitu. Zoriontsu zara zu, ni garai batean izan nintzenaren modura. Lastima litzateke zu galtzea. Niregatik ez litzateke asko axola. Itzul gaitezen. Gaixotu zaitezke eta ez dut ardura hori nire bizkar hartu nahi. Gainera, hemen hurbil bizi da Luchesi...

-Zaude isilik -esan zidan- Eztul honek ez du garrantzirik. Ez naiz honengatik hilko, ez nau eztulak akabatuko.

-Hala da, hala da -erantzun nion- Ez zintudan arrazoirik gabe larritu nahi, baina neurriak hartu beharko dituzu. “Medoc” honen trago batek mesede egingo dizu eta ezetasunaren kontra indartuko zaitu.

Hori esan eta ilara luzearen barnean, lur ezearen gainean eta beste antzekoekin batera zegoen botila bati muturra txikitu nion.

-Edan ezazu -esan nion ardoa eskainiaz.

Ezpainetara hurbildu zuen botila ardoa, niri zeharka begiratuaz.

-Edan dezadan -zioen- inguru honetan lurperatuta dauden hildako guztien osasunerako.

-Eta -nik,- zure bizitzak luzaro iraun dezan.

Berriro oratu zitzaidan besotik eta bidean aurrera jarraitu genuen.

-Leize hauek -esan zidan- oso zabalak dira.

-Montresor-tarrak senide ugariak ziren txit.

-Ahaztu zaizkit haien armarriak.

Urrezko oin bat “azur” landan. Oinak suge-labainkaria zapaltzen du eta honek hozka dagio orpoan.

-Oso ondo -esan zidan.

Ardoaren dirdira nabari zitzaion begietan eta kaskabiloei dilinda zerien. Nire irudimena ere bizitu zitzaidan “medoc” ardoaren eraginez. Katakombako barne sakonenera iritsi ginen inguruko giza-hezur pila, kupel, barrika eta gainerako nahaste-borraste tartetik. Berriro geratu eta ausarki heldu nion beso batetik, ukondoa baino goragotik.

-Kresala -esan nion-, Ikusi, gero eta handiagotzen ari da. Goroldioaren modura, sabaiaetatik zintzilik jada. Orain erreka pean gaude. Hezearen tantak giza-hezurren tartetik iragaiten dira. Zatoz. Itzul gaitezen berandu baino lehen. Eztul hori.

-Ez da ezer -berak- Jarrai dezagun. Aurretik bota dezagun beste medec trago bat.

Ardo-flasko berri bati muturra hautsi eta eskaini nion. Urrupa batean edan zuen. Bere begiek su-irakina zerien. Algaraka hasi eta botila jaurti zuen keinu arraro eta ulertezin bat eginez.

Harrituta begiratu nion. Berak berriro errepikatu zuen keinua modu baldar batean.

-Ez al duzu ulertzen ala? -berak-.

-Ez -nik-.

-Orduan, ez al zara zu "anaiartekoa".

-Zer, zer?

-Ez al zaren "masoneria" anaiartekoa?

-Bai, bai -nik-, bai, bai.

-Zu? Ezinezkoa da! Inolaz ere ez.

-Masoi bat, bai -nik-.

-Emaidazu agiri bat -berak-.

-Hauxe -nik-, golkotik igeltseroen paleta bat ateraz.

-Txantxetan ari zara -esan zidan pauso batzuk atzeraka-. Utz deza-gun eta goazen "amontillado"aren bila.

-Ondo, -nik- eta erreminta gorde nuen kapa pean eta berriro besoa luzatu nion.

Kokatu zen bertan nagiki eta jarraitu genuen bidean aurrera "amontillado" bila. Sabai txit baxupetik iragan ginen, ondoren aurrera jarraitu, behera jaitsi eta kripta sakon batera ailegatu ginen. Bertako aire ustelak gorriz irudikatzen zituen argiz baino areago zuziak. Kriptaren alde urrunean beste bat zegoen txikiagoa. Haren hormetan giza-hezurak lerratuta zeuden leizean zehar ikusitakoan modura, Parisko katakunba handietakoan modura.

Barneko kripta horren hiru aldeak esandako moduan apainduak zeuden. Laugarren aldekoak kenduta zeuden eta hezurak lurrean nonahi jaurtiak, bazterrean muino txiki bat eginaz. Hezurak kendu eta libratutako horman, beste barruti bat zegoen, sakonean lau oin eta zaballean hiru oin zituena, goraka sei edo zazpi. Ez zirudien ezer jakinetarako egina, baizik eta hutsune bat besterik ez katakunbetako sabaia sostengatzen zuten bi zutabe tartean, eta inguruan zeukan granitozko horma batean finkatua.

Alfer-alferrik aritu zen Fortunato lastargi erdi agortua altxata barruti txiki haren sakonera sartzen. Argitasun ahulak ez zuen hondoa ikusarazten.

-Zoaz aurretik -esan nion-. Hor dago “amontillado” delakoa. Arranopola, Luchesi gurekin balego...

-Ezjakin hutsa da -moztu zidan lagunak alderoka aurreratuz eta ni atzetik.

Iritsi zen, azkenik, hobiaren azkenera, eta bidea harkaitzak moztzen zenez, bertan geratu zen harri eta zur. Bat-batean granitozko harrira atxilotu nuen. Haren gainean bi burni zirondola zeuden, horizontalki bereziak, bata eta bestearen artean bi oin-luzean. Hura gerritik kateatzea segundo gutxiko lana izan zen. Zorabiatuegia zegoen aurre egiteko. Giltzari eman eta irten nintzen zulotik.

-Ukitu ezazu horma, ikusiko duzu zer nolako kresala darion -esan nion-. Egiatan, heze zegoen, amorratu heze. Otoi, berriro diotsut, itzul zaitetz atzera. Ezetz? Hala bada, ez daukat zu bertan utzita aldegitea beste aukerarik; baina aurretik, nik egin ditzakedan hainbat zeregin egitera behartua nago. “Amontillado”a! -egin zuen garraisi-, oraindik ere espantuaren eraginez.

-Noski, bada, noski, “amontillado”a -nik-.

Hori esanda, ekin nien lehen aipatu ditudan hezur pilei. Alde batera kendu eta berehala azaldu ziren eraikuntzan erabiltzen den harri eta morteroa. Horiekin eta eskuan nuen paletaren laguntzarekin, hasi nintzen hobiko zuloa tapatzen. Lehenengo igeltseritza lana egitean, konturatu nintzen Fortunatori mozkorraldia asko arindu zitzaioela. Horren lehen zantzua, barnetik etorritako intziri itzala izan zen. Ez zen mozkorrak eragiten duenaren modukoa. Ondoren isilaldi luze eta egoskorra. Lehenengo harri ilararen gainean ezarri nuen bigarrena, hirugarrena eta laugarrena. Orduan entzun nituen katearen astindu larriak. Zarataren herio-suharrak, minutu batzuk iraun zuen, eta ni, haren entzutearen plazerra dastatzeko, lana utzi eta pikotxean ezarri nintzen hezuraren gainean. Amaitu zen zarata, azkenik, kate karraskotsa, eta nik berriro, hartu paleta eta jaso nituen bosgarren, seigarren eta zazpigarren ilara. Horma, batz bestea, nire bular aldera iristen zen. Berriro atsedean hartu eta lastargia hormaren gainetik altxa eta begiratu nuen barnera hango irudia non ote.

Bat-batean, garraisi eta oihu bortitzak atera ziren kateatutako gizonaren eztarritik, ni neu bortizki atzera jaurtiki nahi bailuan.

Une batean dudak eraso zidan eta beldurtu nintzen. Gerriko ezpata atera eta zoro baten modura kolpeka hasi nintzen hobiari. Berriro, ordea, buruz jokatu eta lasaitu nintzen. Hormaren gainean eskua ezarri eta lasai arnas hartu nuen. Hormarantz hurbildu eta beste hainbat garraisiren bidez erantzun nion barrukoari. Behin eta berriro errepikatuz, barnekoak baino sendoago eta luzeago erantzun nion. Horren ondoren, barnekoa isildu egin zen.

Gauerdia zen, eta nire lana amaitzear zegoen. Jadanik jarriak nituen zortzi, bederatzi eta hamargarren ilarak. Harri bakarra geratzen zitzaidan jarri eta masarekin lotzeko. Astuna zen eta ez zuen beharrezko lekua sendo hartzen. Orduan, hobi barrutik, halako irrizko garraisia entzun nuen, nire ileak ere oilo-ipurdi jartzeraino. Ahots hain tristearrekin jaurtia, non nik ere ezin bainuen Fortunatoren ahotsa zenik irudikatu. Ahotsak, hauxe zerion:

-Ja, ja, ja! Je, je, je! Txantxa polita, benetan polita egin duzuna! Honen kontura hamaika barre egingo dugu “palazzo”an. Bai, bai, gure ardo zoragarriaren kontura.

-“Amontillado”a -esan nion.

-Je, je, je! Hori da, “amontillado”a. Baina, aizu, ez al da berandu? Gure zain egongo dira “palazzo”an Lady Fortunato eta gainerakoak. Goazen.

-Bai, bai, -nik- joan gaitzen.

-Arren, eta jainkoarren, Montresor”.

-Bai, bai, -nik,- Jainkoaren izenean.

Alferrik egon nintzen erantzunaren zain. Urduritu eta galdetu nion ahots larriz:

-Fortunato!

Ez nuen erantzunik jaso.

-“Fortunato”

Berriro ere erantzunik ez. Lastargia zulotik sartu eta barrura bota nuen. Kaskabiloen zaratatxoak erantzun zidan. Bular-bihotzean estual-

dia sentitu nuen, dudarik gabe katakunbetako hezetasunak eragina. Amaitu nuen nire lana presaka. Ahaleginaren ahaleginez jarri nuen azken harria bere kokalekuan eta masarekin estekatu. Ondoren, aspaldiko giza-hezurrezko horma zaharra jaso nuen hormaren kontra. Pasa da mende erdi bat eta ez du inork ukitu.

Requiescat in pace.

Haur eta gazte literatura

Galtzagorri.

Egitasmo nagusien txostena

Aurkezpena. Elkartearen sorrera eta helburuak:

Galtzagorri Elkartea 1990ean sortu zen ondorengo helburuekin:

- Irakurzaletasuna sustatu, horretarako ekimenak antolatuz eta sistematizatuz.
- Euskal haur eta gazte literatura ezagutarazi eta zabaldu.
- Liburuaren inguruko profesional elkarteen interesak defendatu, ahal den heinean.
- Formazioa eskaini: irizpide literarioak zabaldu, kolektiboen formakuntza lanetan konpromisoak hartuz.

Bazkideen profila: Idazleak, itzultzaileak, ilustratzaileak, argitale-txeak, irakasleak, bibliotekariak, editoreak, ipuin kontalariak, liburute-giak, ikastetxeak... Guztira, 268 bazkide ditu.

Galtzagorriren izaera:

Estatuko gainontzeko hizkuntzetako elkarteekin federatua dago OEPLI izeneko erakundean.

OEPLIk ordezkatzen ditu Estatuko hizkuntza ezberdinetako haur literaturak UNESCOk horretarako sortutako nazioarteko erakundean, IBBYn, hain zuzen. (International Board on Books for Young People)

Bestelako erakundeekin (FGSR, CIVICAN...) hitzarmenak ditu Euskal Haur eta Gazte Literaturaren (EHGL) presentzia defendatuz.

Euskal Haur eta Gazte Literaturaren ordezkapena OEPLIren lan esparruetan:

- Andersen sariak
- IBBYren Ohorezko zerrenda
- Lazarillo sariak
- Sari Nazionaleko ordezkaritza

Euskal liburuari, nahiz sortzaile eta ikerlariari ere kanpoko foroetan presentzia eskaintzen die: Biltzarrak (OEPLI, IBBYren Kongresuak...), Liburu Feriak (Leer León, Liber,...)

Nazioarte mailan: 2004-2006 urte epean Mari Jose Olaziregi Galtzagorri Elkartearen ordezkari izan zen IBBYren batzorde exekutiboan. IBBYk 75 herrialde ordezkatzeko ditu, eta horietatik 10ek bakarrik hartzen dute parte Batzorde Exekutiboan.

Jarduera eta proiektuen deskribapena

1. LIBURUAREN ALTZORRA:

Eskola txikitara eramaten den liburu kutxa handi bat da Liburuaren Altzorra (Gipuzkoan) edo Liburu Ibiltaria (Bizkaian). Urtero berritzen dira bertan dauden liburuak. Guztira, 150 liburu inguru doaz kutxa bakoitzean.

Galtzagorri formazioa jaso duen kultur dinamizatzaile batek egiten duen animazio ekintza baten ondoren, kutxa hilabetez egongo da eskola horretan. Liburuak jasotzerakoan uzta ederra biltzen du dinamizatzaileak: haurrek egindako olerkiak, antzerkiak, idazlanak, marrazkiak eta iruzkinak, besteak beste.

Gipuzkoan 33 ikastetxera iritsi ziren kutxak 2015-2016 ikasturtean. Bizkaian, 25era.

Zenbait eskoletan, jada handiagoak direnetan, kutxa ez da eramaten baina Aholkularitza Zerbitzua eskaintzen zaie bertako irakasleei.

Iazko ikasturtean 12 eskola zeuden aholkularitza zerbitzuan Gipuzkoan. Bizkaian, 5ek parte hartu zuten zerbitzu honetan. Ordubeteko saio batean, irakasleei liburu batzuen aurkezpenak egiten zaizkie eta erakutsi hauekin zein dinamika landu ditzaketen haurrekin, irakurketa sustatzeko.

2. LIBURU GAZTEA BOOK TRAILER LEHIAKETA:

Gipuzkoako DBHko ikastetxeek ez ezik, 12 eta 16 urteko edonork har dezake parte bertan.

Ikasturte bakoitzean gazteek Galtzagorritik proposatutako liburuetatik bat irakurri eta horri buruzko book trailerra egin behar dute. Epaimahai batek erabakitzen du zein den booktrailer hoberena kategoria bakoitzean. Publikoaren saria ere badago, gazteen botoen bidez erabakitzen dena.

2015-2016. ikasturtean 21 ikastetxek eta DBHko lau mailetakoko 1.500 ikasle baino gehiago aritu ziren lehiaketan parte hartzen. 241 book trailer jaso ziren eta 724 bozka.

Zozketan parte hartzeagatik, nahiz booktrailer bozkatuenen egileak izateagatik sariak eman ziren maiatzean Tabakalera egin zen sari banaketa ekitaldian.

Liburugaztea book trailer lehiaketako web gunea. Hemen zintzilikatzen dira book trailer guztiak

3. BULARRETIK MINTZORA KANPAINA:

Egitasmo hau kanpaina sistematizatu bat izateko bokazioz jaino zen 2007ko abenduan.

Haur txikien guraso eta hezitzaileei zuzenduta dago. Bere helburu nagusia da 0-8 adin tarteko haurrengan irakurketa ohiturak sustatzea haien gurasoen, irakasleen eta hezitzaileen bitartez.

Etxean, eskolan, liburutegian eta osasun zentroan giro irakurle bat sortzeko bideak jorratu eta modu natural batean irakurtzeko, kontatzeko eta entzuteko ohitura sustatu nahi du.

Egitasmo hau AEBetan, Britainia Handian, Italian, Suedian eta Katalunian egindako antzeko egitasmoen ildo berean dago.

Ekimen guzti horiek haurren osasuna kontzeptu orokor eta oso gisa hartzen dute kontuan. Eta honen baitan, "irakurtzen ematea" jaten ematea bezain garrantzitsua dela aldarrikatzen da.

Egitasmo osoa ebaluatu egiten da. Horretarako galdekizunak sortu eta banatzen zaizkie: guraso, irakasle eta bibliotekariei. Urteen poderioz, frogatua geratu da, egitasmo honek irakurtzeko zaletasuna sustatzen duela haurren artean. Eta ez hori bakarrik, haurren inguruko bitartekariak formazioa eskuratzen dutela eta gero eta gehiago dakitela irakurtzeko zaletasuna sustatzeko baliabideen inguruan.

Tolosako Haur Liburutegian burutu zuen Galtzagorrik lehenengoz. Guztira, Tolosa, Oñati, Ermua, Iurreta, Amurrio, Abusu, Aramaio, Legazpi, Markina, Donostian, Urkabustaiz, Arrasate, Audio, Abusu, Errenteria, Eskoriatza, Ea, Bilbo (Miribilla auzoa), Aretxabaleta, Trintxerpe eta Eibarren gauzatu da kanpaina. Leku bakoitzean, fase ezberdin batean daude eta modu eta inplikazio ezberdina dute herri horietako ikastetxeek. Ikusi beheko grafikoan kuantitatiboki kanpaina honek zenbateko hazkundea izan duen:

BULARRETIK MINTZORA EGITASMOAREN BILAKAERA AZKEN URTEETAN (08/09 - 16/17 ikasturteak)

Orain, 2008/2009. ikasturtean baino, -320 herri gehiago daude BM egitasmoaren baitan, -250 ikastetxe gehiago, -410 irakasle gehiago eta -300 haur gehiago.

Bestalde, kanpaina honek hiru egoitza ditu, laueterako formazio aukerak eta material sailkatua diseinatu ditugu:

Etxean: gurasoekin eta haurren zaintzaileekin: gomendio zerrenda bat, bibliografia egoki bat, ikastaroak eta tailerrak liburutegian: nola irakurri, erakutsi, kontatu... eta maileguan eramateko liburuz beteriko

maletak. Irakurketa klubak ere burutzen ditugu haurrek eta gurasoek elkarrekin irakurketaz goza dezaten.

Eskoletan: bibliografia egokia, gomendio zerrenda bat, ikastaroak: Euskal Haur Literatura Eskola curriculumean txertatzeko ikastaro bat eskaintzen zaie lehenengo urtean kanpainan sartzen diren ikastetxeei eta hurrengo bi urteetan segimendua egiten zaie.

Liburutegian: formazio saioak, ikastaroak, bibliografia egokia, mailaguan etxera eta eskoletara eraman daitezkeen liburu maletak, irakurketa klubak.

Zenbait herritan gainera, **laugarren egoitza bat ere badago**. Hain zuzen, Osasun Zentroa. Abusu-La Peñan, Iurretan eta Markiña-Xemeinen haur jaio berrien gurasoek Bularretik Mintzora CD-liburua jasotzen dute opari eta gomendioen eskuorri bat. Horrez gain, pediatrien kontsultetan haurren gurasoek errezeta literarioak jasotzen dituzte: 0 eta 24 hilabete bitartean, haurrek pediatriarengana egin beharreko errutinazko bisita guztietan jasotzen dituzte halakoak.

Egitasmoa hazten doan heinean, herri hauetako batzuk modu telematikoa, buletin baten bidez jasotzen dituzte baliabide literarioak egitasmoak aurrera egiteko. Buletin hori emailez bidaltzen zaie herri hauetako eskola, liburutegi, gurasoei... 1.535 harpide ditu. 2015etik, Bularretik Mintzora kanpainan ez dagoen edonork eskura ditzake buletin honen eduki literario guztiak, baina horretarako honen erabiltzaile egin behar du urteko kuota txiki baten truk. Gaur egun 74 erabiltzaile daude.

Sortutako materiala:

CD-liburuak: Haurrek kantatzeko, kontatzeko, jolasteko eta esateko eredu garbiak eskaintzen dira liburu disko hauetan, guraso eta irakasleek joko horiek ikasi eta hurrekin ahots bizian erabiltzeko. 0-4 urteko haurren guraso eta hezitzaileentzako argitaratu zen *Bularretik Mintzora* CD-liburua 2007an. 5 urtetik aurrerako haurren guraso eta hezitzaileentzako berriz, *Sasi Guztien Gaietik* izeneko bigarren CD-liburua argitaratu zen. Egun Bularretik Mintzora burutzen den herrietako eskoletako geletan banatzen dira bi CD-liburuen zenbait ale, eta ikasleek maileguan eramaten dituzte txandaka etxera.

Foiletoak: gomendioekin, bibliografiarekin...

Liburu maletak: Hautatutako liburuekin, liburutegian hartu eta maileguan eramateko.

Motxila txikiak: Etxea, liburutegia eta eskola lotzeko motxila txikien zirkuitua prestatu dugu. Haurrek liburutegira joan behar dute gurasoekin. Han liburu bat maileguan hartu, etxera joan, gurasoekin irakurri eta hurrengo egunean eskolara eraman gelakideei erakusteko

4. KLIS KLASIKOEN LIBURU BILDUMA eta APP BILDUMA

Sortu zenetik Galtzagorri martxan jarritako proiektuen bidez, euskarazko haur eta gazte literaturako sortzaileekin, argitaletxeekin, bitartekariekin eta haur eta gazteekin harreman zuzena izateko aukera izan du. Horregatik, egun Euskarazko Haur eta Gazte Literaturaren egoeraren lekuko paregabe bihurtu da Galtzagorri. Ikuspuntu honetatik, euskarazko haur eta gazte literaturan sumatzen duen gabezia handi bati aurre egin nahi izan zion *KLIS-KLASIKOAK* izeneko liburu sortarekin: hain zuzen, haur eta gazteek autore klasiko unibertsalak nahiz euskal autore ezinbestekoak euskaraz irakurtzeko aukera izan zezaten bermatzea.

Beraz, KLIS-KLASIKOAK bildumak 4 eta 16 urte bitarteko irakurleei (ez haiei bakarrik, baina bereziki haiei) euskarazko literatur obra kano-nikoak eskueran jartzea zein beste hizkuntzetako klasikoien itzulpen egokiak eskaintzea zuen xede nagusi.

Ildo honetatik, 2011n hasita 2013. urtera arte, liburu hauek argitaratu ziren proiektu honen baitan, beti ere Eusko Jaurlearitzako Hizkuntza Politikako Sailburuordetzaren laguntzaz:

1. *Pinotxoren Abenturak* (Carlo Collodi) Erein, Alberdania eta Igelak argitaratua.
2. *Indianoa* (Gregorio Muro eta Francisco Fructuoso) Erein, Alberdania eta Igelak argitaratua.
3. *Maria Goikoak batbirulau!* (Anjel Lertxundi eta Antton Olariaga) Erein, Alberdania eta Igelak argitaratua.
4. *Txan Fantasma* (Mariasun Landa eta Jon Zabaleta) Elkar argitaletxeak argitaratua.
5. *Amattoren uzta* (Mayi Ariztia) Erein, Alberdania eta Igela argitaletxeen eskutik.
6. *Tom Sawyer-en abenturak* (Mark Twain) Erein, Alberdania eta Igela argitaletxeen eskutik.
7. *Elmer* (David McKee) Erein, Alberdania eta Igela argitaletxeen eskutik.
8. *Haizea sahatz artean* (Kenneth Grahame) Erein, Alberdania eta Igela argitaletxeen eskutik
9. *Auskalo!* (Xabier Olaso eta Agurtzane Villate) Pamiela argitaletxeak.

Gaur egun Haur Literatura ez da bakarrik liburura mugatzen: ahozko kontaketak eta ilustrazioak betidanik izan dira literaturaren genero honetako lengoaiak, baina gaur egun gainera, teknologia berriak papezkoa osatzen datoz. Paperean irakurtzeaz gain, posible da pantailan irakurtzea; are gehiago, posible da paperean irakurritakoa pantailan osatzea ere. Eta Euskarazko Haur eta Gazte Literaturan pixkanaka horrelako aplikazio berriak sortzea hartu du erronka gisa Galtzagorri Elkar-teak.

Zentzu honetan, Klis-Klasikoak APP proiektua abiatu zuen 2014an, Maria Goikoak batbirulau! izeneko 80ko hamarkadako Euskal Haur eta

Liburu Gaztea lehiaketan parte hartzera animatzeko promozio bideoa.

Gazte Literaturako obra kanonikoa oinarri hartuta telefono mugikor, tablet eta web gunerako aplikazio multiplataforma bat osatuz, zeinaren bitartez 4-8- urte bitarteko haurrek euskararekin eta liburu honen irudi eta jokoekin jolasteko aukera duten. APP honen ezinbesteko balioa gainera, 2015eko GipuzkoAPP's sariak berretsi zuen, epaimahaiak honen kalitatea, erabilgarritasuna eta berritasuna azpimarratu baitzituen.

APP honek Androidetan, ia 1.300 deskarga izan ditu.

Proiektu honekin aurrera jarraitzeko, bigarren aplikazio multiplataforma gauzatu zuen 2016an:

Txan fantasma liburuan oinarritutako aplikazio multiplataforma, hain zuzen. 9-12 urte bitarteko gaztetxoei bideratutako app honek erritmo biziagoa du eta adin honetako gaztetxoei egokitutako jolasak: Txanmagotxia, autotxokeak, ispilu magikoak, labirintoak...

Proiektu honekin Haur eta Gazte Literaturako euskarazko obra kanonikoen aplikazio multiplataformak sortzea da Galtzagorri Elkartearen helburua; papereko liburuei entretenimendurako eta aisialdirako aukera berriak eskainiz euskarri digitalen bidez (mugikorra, tableta eta ordengailua). Hala, euskara eta euskarazko irakurzaletasuna entretenimendurekin uztartuta sustatuko duten aplikazio berri eta berritzaileak sortu nahi izan ditugu.

5. ARETO LITERARIOAK:

Jolas literarioak dira gure aretoak. LHko haurrentzat batez ere sortutako jolas literarioak dira. Areto bakoitzak gai zehatza lantzen du: poesia, beldurra, alegiak...

Ikasleek modu aktibo batean hartzen dute parte, guk proposatzen diegun jolasean, dinamizatzaile baten laguntzaz. Diziplina artistiko desberdinek hartzen dute parte aretoen sorreran: musika, arte ederrak, diseinu grafikoa, DVD animazioak,... Liburutegietan eraikitzen dira, eta eskoletako haurrak joaten dira bertako ekintza burutzerara.

2016an indarrean egon diren aretoak:

Adur, adur, ez naiz zure beldur: Beldurra eta sentimendu honi HGLak ematen dizkion irtenbideak lantzen dituen aretoa da.

Letren Leihotik: Bizkaiko 8 herrirentzako sortu zen Literatur Egutegi bati lotutako jolas literarioak lantzen dituen aretoa. Aho korapiloak, antzerkitxoak, asmakizunak... literatura eta ahozkotasuna lantzeko aretoa.

Animaliek hizketan zekiten garaian: alegien mundua eta literaturan animaliek duten presentzia berreskuratzeko aretoa. Bertan, propio sortutako alegiekin egindako DVD bat ikus daiteke.

Haur Poesia aretoa: Euskarazko Haur poesia ezagutarazi eta lantzeko aretoa.

Irudiz irudi liburu ibiltari: liburu bat ilustratzeko moduak aztertzen dituen eta lantzen dituen tailerra.

Labirintoaren erbestean: Jolas literario honetan, bidai bat proposatzen diegu parte hartzen duten bisitariei; bidai bat eremu arrotz batzuen barrenean. Labirinto bat sortu dugu bidai hori egiteko, labirintoaren sinbologiaz baliatu gara bidai inizatiko bat edota abenturazko esperientzia bat proposatzeko. Literaturaren aitzakia klasikoa erabili dugu eta bidaiekin zerikusia duten hainbat elementu sartu ditugu jolas honetan.

Kontuari Kontu jolas literarioa: “Kontuari Kontu”k Itziar Zubizarretak zuzendu eta moldatu duen euskal tradiziozko ipuin bilduma bati eta hari lotuta sortu den jolas literarioari ematen dio izena. Aipatu dugun ipuin bilduma transmititzeko, jolaserako espazio bat sortu dugu. Eta

espazio hau magia bereziarekin kutsatu nahi izan dugu. Bi plano gurututzen ditugu bertan: ametsaren mundua eta errealitatea, bien arteko mugan sare handi bat jarri dugu estalki moduan.

Itsaspeko bihotzak areto literarioa: Aitziber Alonsok, Mireia Delgadok eta Miren Guillok diseinatu eta zuzendutako areto honek irakur-tzeko zaletasuna sustatzeaz gain, genero berdintasuna eta hezkidetza lantzea du helburu, euskarazko haur literatura oinarri hartuta. Areto hau berritzailea da erabat. Izan ere, ez baitago Haur Literatura baliatuz genero berdintasuna lantzen duen honelako beste diziplinarteko jolasik.

Itsaspeko bihotzak aretoan gauzatzen den ibilbide didaktikoa, itsaso batean kokaturik dauden bost gunetan oinarritzen da. Gune bakoitzean lantzen den eduki ideologikoa, artearen bitartez egi bihurtzen da. Ilustrazio, artisau elementu eta liburuen bitartez lortzen da helburu hau eta txoko bakoitzean, modu desberdinean egiten da edukiaren lan-keta hori: ipuintxoak kontatuz, ikus-entzunezkoak ikusiz, abestitxoak kantatuz, jolasak eginez... Hala, besteak beste, Aitziber Alonsoren lanaz gain, Elena Odriozola eta Eider Eibarren ilustrazio lanak ere biltzen ditu Itsaspeko bihotzak aretoak.

6. BOOKTUBER LEHIAKETA

Eusko Jaurlaritzako Liburutegi Zerbitzua, Galtzagorri Elkartearekin batera, EAEko I. Booktuber Lehiaketa eta Plataforma martxan jartzen hasi berri da. Gure gaztetxoaren artean irakurtzeko zaletasuna sustatzeko, BOOKTUBE fenomenoari baliatzeko proiektua bideratuko duite EAEko Liburutegi Zerbitzuak eta Galtzagorri Elkarleak elkarlanean. Helburua EAEko BOOKTUBE PLATAFORMA sortzea da, EUSKAL BOOKTUBER KOMUNITATEAREN lehen hazia landatuz.

Horretarako Booktubeboom izeneko lehiaketa bat antolatuko da EAEko 14 eta 18 urte bitarteko gazteei zuzendua. Halaber, booktuber kedadak antolatuko dira hainbat liburutegitan: lehendabizi gazteak elkar ezagutzeko, booktubeak zer diren jakiteko; gero nola egin daitezkeen ikusteko, bakarka hasi aurretik lagunartean probak egiteko eta azkenik emaitzak ikusteko.

Esperientzia pilotu gisa, 2016an Galdakaoko Booktube Lehiaketaren II. Edizioa burutu zuen Galtzagorri Elkarleak. Galtzagorri Elkarleak eta Galdakaoko Udaleko Euskara Arloak elkarlanean antolatu zuten biga-

rren aldiz Booktube Lehiaketa herri honetan. Bertan parte hartu zuten herriko ikastetxe guztiek eta orotara, 46 booktube jaso ziren. Lanak ikusgai daude Booktube kanalean.

7. FORMAIZIOA

7.1. Irakurketa Mintegia:

Irakurketa mintegi etengabea dugu. Hilabetean behin, larunbat goizez, 20 bat pertsona biltzen dira urte osoan euskarazko haur literaturan argitaratutako uzta osoa irakurri eta formazioa jasotzeko.

Web gunea, Liburuen Altxorra, Behinola aldizkariko aipamenak, Liburu Gazteako aukeratutako liburuak eta Nazioarteko, Estatuko eta Euskadi mailako hainbat Sariketetarako epai-mahaietan kolaboratzeko baliagarria zaigu.

Mintegian, irakurketez gain, ondoko gai hauetan ematen da formazioa: liburuen aurkezpenetan, haur liburuen tipologian, albumen azterketan, ozenkiko irakurketetan... Irakasleak, liburuzaingarriak, dinamizatzaileak, ipuin kontalariak... biltzen dira saio hauetan.

7.2. Marraz(i)Oak TOPAKETAK

Ilustratzaileentzako tailerra da honakoa. 2016an, zortzigarren edizioa burutu dugu Donostiako Komikigunean “...eta errauskine bere errautsetatik berpiztu zen” izenburupean.

Historian zehar arteak egin duen emakumearen errepresentazioa hartu genuen irteera puntutzat, XX. mendeko ikonografiari arreta berezia ipiniz eta ikasleekin elkarlanean berrinterpretazio bat proposatuz.

Ignasi Blanch ilustratzailea eta Harkaitz Cano idazlea izan ziren parte hartu zuten 12 ilustratzaileen gidari.

BIKO

7.3. TEKA Tailerra

2017an lehen aldiz egingo du Galtzagorri Elkarteak Liburu grafikoe-tarako ilustrazio eta narratziogintza tailer hau. BIKO-TEKA Iruñeko San Frantzisko Liburutegian gauzatuko da martxoaren 27tik 29ra eta bertan idazle eta ilustratzaileak elkarrekin lanean jarriko ditu Galtzagorri Euskal Haur eta Gazte Literatura Elkarteak Iruñeko Udalaren lankidetzarekin.

Hiru egunetako ikastaro trinkoa izango da. Bertan, liburu ilustratu bat nola pentsatu, idatzi, sekuentziatu eta marraztu daitekeen landuko dute idazle eta ilustratzaileek binaka, Harkaitz Cano idazlearen eta Aitziber Alonso ilustratzailearen gidaritzapean.

Tailerraren xede nagusia haurrentzako euskarazko liburu grafiko edo album ilustratu berriak sortzeko akuilu izatea da. Baita idazle eta ilustratzaileek elkar ezagutu eta elkarrekin liburu grafiko bat abiatzeko dinamiken jabe egitea ere. Hala, tailer honen emaitza gisa, parte hartzen duen bikote bakoitzak album ilustratu baten proiektua abiatuko du.

8. Argitalpenak: BEHINOLA ALDIZKARIA:

1999an sortu zen Haur eta Gazte Literaturari eskainitako euskarazko aldizkari bakarra den Behinola. Urtean bitan argitaratzen da. Behinolak 132 harpide ditu, baina Galtzagorriko bazkideek ere jasotzen dutenez, guztira, 400 dira guztira etxean Behinola aldizkaria jasotzen dutenak.

Urtez urte, Haur Literaturan adituen ahotsa entzuten da. Korpus teoriko handi bat osatu da honen bidez, EHGLren panorama aztertu nahi duen edonorentzat.

Iritzi artikulu, ikerketa, mahai-inguru, elkarrizketa eta erreportajeen bidez, aditzera ematen dira hainbat ideia eta egitasmo.

Zenbaki bakoitzean hautatutako haur eta gazte liburuen 20 aipamenetik gora egiten dira. Atal hau erreferentzia bilakatu delarik ikastetxe askotan.

Ale bakoitzean ilustratzaile batek kolaboratzen du. Honela artista hauen obra ere ezagutzera ematen da.

9. Galtzagorri elkartearen WEBGUNEA: www.galtzagorri.eus

www.galtzagorri.eus helbidean web gunea jarri genuen martxan 2007ko urrian. Bertan, astero Haur eta Gazte Literaturarekin harremana duten albiste berriak zintzilikatzen dira. Facebook-a eta Twitter-a ere badugu.

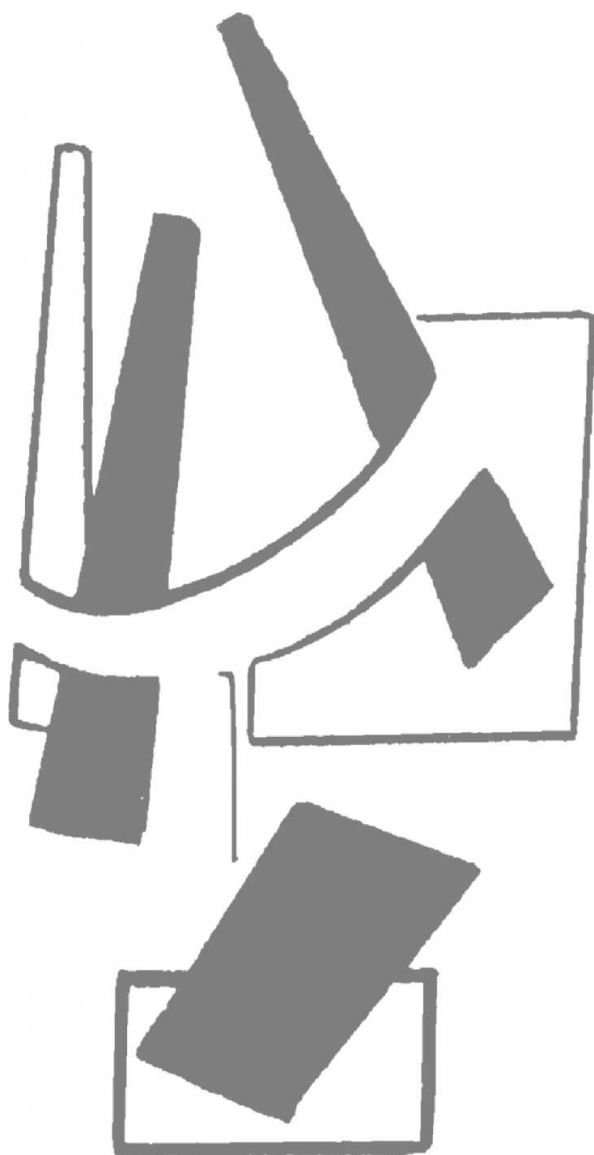
Euskal Haur eta Gazte Literaturako liburuen aipamenak, liburutegi oinarrizkoa sortzeko ezinbesteko zerrenda bat, albisteak eta Galtzagorri-

rriko egitasmoen berri aurkituko duzue bertan. Baita ipuin kontalari, idazle, bitartekari, ilustratzaile eta itzultzaileen katalogoak ere.

Bertatik eska daitezke hainbat produktu, eta aretoak ere aloka daitezke.

Galtzagorriko bazkide eta Behinolako harpide egiteko aukera ere badago. Google Analytics-en arabera, 2016ko azaroan web gune honek ia 6.000 bisita izan zituen.

Bestalde, Bularretik Mintzorako www.bularretikmintzora.org web gune propioa ere badugu. Bertan Bularretik Mintzorako ebaluazio guztien emaitzak daude, materialak, bibliografia sailkatua, eta abar. Bularretik Mintzora buletin guztiak ere bertatik kontsultatu daitezke.

Adabakiak

Euskal literatur sorkuntza: 2016an argitaratutako liburuen zerrenda

JUAN LUIS ZABALA

Oharrak:

- 1.- Parentesi artean ageri den data *Berria* egunkarian liburuaren berri eman zenekoa da. Ezer aipatzen ez denean, *Kultura* sailean eman zen liburuaren berri; gainerakoetan, zehaztuta dago zein sail edo gehigarritan eman zen berria. *Mantangorri* gehigarriko aipamenei berri ez da ematen.
- 2.- Zerrenda honetan ez dira aipatzen aurretik beste edozein hizkuntzatan argitara emandako liburuen itzulpenak. Horien katalogoa Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpretarien Elkarteko (EIZIE) webgunean kontsulta daiteke, www.ezie.eus helbidean; baita behean, 7. oharrean, aipatzen diren Joan Mari Torrealdairen lanetan ere; eta *Armiarma* atariko *Euskarari ekarriak* gunean (ekarriak.armiarma.eus).
- 3.- Testu zahar, berrargitalpen, bilduma eta antologiaren sailean ez da liburuaren aurreko argitalpenaren agortzearen ondoriozko berrargitalpen arruntak berri ematen.
- 4.- Litekeena da aipatutako liburuetakoz batzuk, *Saiakera*, *kazetaritza* eta *beste* sailean aipatuak batik bat, ez izatea berez, *stricto sensu*, literatur sorkuntzakotzat jotzeko modukoak, eta litekeena da, halaber, literatur sorkuntzatik hemen aipatutako batzuk baino gertuago dauden liburuak kanpoan geratu izana. Mugak ez baitira beti oso garbi ageri.
- 5.- Zerrenda hau ez da oso-osoa, literatur sorkuntzako hainbat liburuaren aipamenei falta dira: hainbat lehiaketarako lan saridunak biltzen dituzten liburu kolektiboak, saiakeratzat jotzeko moduko

doktorego tesi batzuk, herri edo eskualde jakin batean baino zabaldu ez diren liburuak, zabalkunde eta promozio eskasekoak...

- 6.- Nahiz eta kasu askotan liburuaren ko-egile diren, ez da aipatzen, salbuespenak salbuespen, zerrendan ilustraziogileen izenik, idazleena bakarrik baizik.
- 7.- XX. mende osoko liburu guztien zerrenda egina eta argitaratua du Joan Mari Torrealdaik, *Jakin* aldizkariaren eta Gipuzkoako Foru Aldundiaren eskutik, *XX. mendeko euskal liburuen katalogoa*-n. Katalogo horretako bost liburuki eman ditu argitara Torrealdaik, eta bosgarrenean 1999an eta 2000n argitara emandako liburu guztien zerrenda egina du. 2001eko euskarazko liburu guztien zerrenda, berriz, *Jakin* aldizkariaren 134. zenbakian eman zuen argitara; 2002koena 140.ean; 2003koena 146.ean. Horrez gain, 2016ra arteko XX eta XXI. mendeetako euskal liburu guztien katalogoa, Joan Mari Torrealdaik egina, Internet sarean kontsulta daiteke, *Jakin* aldizkariaren webgunean (*jakin.eus*).
- 8.- Zerrenda hau liburuska moduan ere argitaratuko da, *Euskal Liburuak 2010* izenburuarekin, Olerti Etxearen eskutik. Gisa berean argitaratuta daude 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 eta 2015eko liburuen zerrendak ere.
- 9.- Zerrendaren lehen eranskinean aipatutako kritika guztiak, haur eta gazte literaturako liburuenak salbu, *Armiarma* atariko *Kritiken heme-roteka* gunean (*kritikak.armiarma.eus*) daude bilduta eta irakurgai, beste egunkari eta aldizkari askotan argitaratutakoekin batera.
- 10.- Zerrenda hau osatu eta hobetzeko asmoz, egile, argitaratzaile, banatzaile, saltzaile, bibliotekari eta irakurleei eskertuko genieke informazioa Juan Luis Zabalarari bidaltzea. Helbidea: Antzieta Pasealekua, 16, 1-D. 20140 Donostia (Gipuzkoa). Telefonoa: 619578073. Posta elektronikoa: jaulis62@gmail.com.

1. Eleberria

AGIRRE, Joxean: *Gizajoen katalogoa*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-04-14; 2016-08-05).

AIZPURUA, Eneko: *Lehertu da festa*. Donostia, Erein, 2016 (2016-07-05).

ARIZA DE MIGUEL, Jon: *Ohe hotzak*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-06-09).

- ARRETXE, Jon: *Sator lokatzak*. Donostia, Erein, 2016 (2016-12-01).
- BASTERRETXE, Jose Inazio: *Begoñaren itzalpean*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-11-17).
- BELAMUNO, Julen: *Gaueko zaintzailea*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-02-18).
- BIKILA (Joxe Iriarte): *Kamaradak*. Tafalla, Txalaparta, 2016 (2016-03-11).
- ETXANIZ ROJO, Xabier: *Waterloo-n galdutakoak*. Donostia, Erein, 2016 (2016-11-30).
- ETXEBERRIA, Aitziber: *Nomada*. Donostia, Erein, 2016 (2016-11-25).
- GOIENETXE, Ekaitz: *Karramarroak trostan*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-09-15).
- GORROTXATEGI, Miren: *33 ezkil*. Donostia, Elkar, 2016 (2015-10-31; 2016-10-27).
- HERNANDEZ ABAITUA, Mikel: *Airearen isla*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-11-09; 2017-03-29).
- IGERABIDE, Juan Kruz: *Ez lemaio. Arrasateren erreketak*. Bilbo, Ediciones Beta, 2016.
- IRASIZABAL, Iñaki: *Gauzak ez ziren sekula berdinak izango*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-06-02).
- ITURBIDE, Amaia: *Ispiluen arteko zirriborroak*. Bilbo, Ediciones Beta, 2016 (2017-01-21).
- LADRON DE ARANA, Alberto: *Gezurren basoa*. Donostia, Elkar, 2016.
- LARRION, Patxi: *Feriatzaileak*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-09-30).
- LIZARRALDE, Pello: *Elur bustia*. Donostia, Erein, 2016 (2016-06-03; 2016-10-09).
- LOZANO, Joseba: *Herioren mandataria*. Donostia, Erein, 2016 (2016-12-28).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Alsina*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-10-06; 2017-02-24).
- ODRIOZOLA, Ander: *Freeport*. Donostia, Elkar, 2016.
- SOUBELET, Xabier (Xubiltz): *Sortzearen ezteak*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-04-19).
- URIBE, Kirmen: *Elkarrekin esnatzeko ordua*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-11-23; 2017-01-25).
- VILLENA, Unai: *Hauts haietatik*. Donostia, Elkar, 2016 (2014-09-12; 2016-03-19).
- ZABALA, Juan Luis: *Txistu eta biok*. Sevilla, Algaida, 2016 (2015-12-20; 2016-04-20; 2016-06-26).
- ZABALETA, Patxi: *Harri Aroko arima izutua*. Iruñea, Patxi Zabaleta (egile editore), 2016.
- ZELAI, Egoitz: *Eta galtzen bagara zer?*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-03-23).
- ZUBIMENDI, Joxe Ramon: *Txerokiak denbora pasa*. Donostia, Gipuzkoako Foru Al-
dunia, 2016.

ZUBIZARRETA, Patxi: *Erantzuna haizean dabil*. Tafalla, Txalaparta, 2016 (2016-11-18).

2. Ipuina

ASKOREN ARTEAN: *Gogoratzen nauzuenetan. Indarkeria matxistarik gabeko jendartea irudikatzeke ahalegin kolektiboa*. Irun, Txingudi Anti Sexista, 2016.

ASKOREN ARTEAN: *Mikro-ipuinak 2013-2014*. Iruñea, Pamiela, 2016.

ASKOREN ARTEAN (Jasone Osoro, Ander Gartzia, Lourdes Unzueta eta Naiara Zubimendi): *Laranja zukua*. Bilbo, Bizkaiko Foru Aldundia, 2016.

BASAGUREN-DUARTE, Iñigo: *Erori*. Bilbo, Barnezomorro, 2016.

BASAGUREN-DUARTE, Iñigo / HERMOSILLA, Gotzon / MERCADO, Igor: *Idoloak akatu genituenekoa*. Bilbo, Barnezomorro, 2016 (2017-01-07).

GORROTXATEGI, Aritz: *Bada hor nonbait*. Gasteiz, Arabako Foru Aldundia, 2016 (2015-11-26).

GORROTXATEGI, Aritz: *Zer egingo dugu orain opariekkin?*. Sevilla, Algaida, 2016 (2016-09-11; 2017-03-09).

IZAGIRRE, Koldo: *Franco hil zuten egunak*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-11-16).

LABANDIBAR, Goiatz: *Fotogramak*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-05-14).

LINAZASORO, Karlos: *Trilogia hiperlaburra*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-10-19).

ZUBIAURRE OTAMENDI, Urt: *Izenik gabeko lurrak*. Donostia, Erein, 2016 (2016-07-05).

ZUBIZARRETA, Patxi: *Beroki gorria*. Zornotza, Ibaizabal, 2016.

3. Poesia

ALBISTUR, Aitor: *Soneto zantzitako biluztasuna*. Gasteiz, Arabako Foru Aldundia, 2016 (2015-11-26).

ANSELMÍ, Luigi: *Ahazterriko kop(l)ak*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-12-29).

ARETXABALETA ORMAETXEA, Karlos / MANSO ORDEÑANA, Mikel Sebasten, SÁEZ AMORRORTU, Jon: *Hitz margotuak*. Gasteiz, El Mundo Empresarial S.L., 2016.

ARISTI, Pako: *Arrotz eta eder*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-05-20).

ARRIETA, Joxe Austin: *Estalien gradora*. Tafalla, Txalaparta, 2016 (2016-06-29).

ASKOREN ARTEAN: *Hatsaren Poesia Olerki Bilduma 2016*. Senpere, Halsa Elkarte, 2016 (2016-08-10).

BARBERENA, Jon: *Izoztu zitzaigun negu hura*. Iruñea, Denonartean, 2016.

- BLASKO, Amaiur B.: *Egunsentia*. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-03-17).
- DICHARRY, Eric: *Errudun*. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-03-17).
- EIZAGIRRE, Ekhiñe: *Alde erantzira nabil*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-04-05).
- ETXABURU, Mikel: *Lo zaudela zabaldu dizkizut begiak*. Donostia, Erein, 2016.
- ETXEZAHARRETA, Lucien: *Xalbador azken bidean*. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-11-24).
- EZKIAGA, Patxi: *Urrutiko lur hauek*. Legorreta, Legorretako Udala, 2016.
- FERNANDEZ DE LARRINOA, Kepa: *Jakintzaren biolentzia*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2016.
- GOROSTIDI, Izaro: *Mariametsetan*. Bilbo, Ediciones Beta, 2016.
- IRAZUSTA, Gari: *Ilargiaren alde iluna*. Anoeta, Gari Irazusta (egile editore), 2016.
- ITURBIDE, Amaia: *Dorrearen eta penduluaren arteko ituna*. Donostia, Erein, 2016.
- KAZABON, Antton: *Ilunpetik argira*. Baiona, Maiatz, 2016.
- LINAZASORO, Karlos: *Zerua beti beherago dago*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2016 (2016-10-19).
- MAGDALENA, Peru: *Argia*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-06-04).
- MALESKI, Unai: *Hau ez da poesia*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-02-25).
- MUÑOIA, Ibon: *Bidean gaude, aurrera goaz, joan zirenekin*. Bilbo, Ataramiñe, 2016.
- MUTIOZABAL, Aritz: *Hutsarte*. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-06-15).
- PLAZA JAI, Gotzon: *Mintzairak*. Madril, Bubok, 2016.
- SERRANO, Asier: *Ate osteko itzalak*. Sevilla, Algaida, 2016 (2015-12-20; 2016-04-20).
- SERRANO, Asier: *Linbotarrak*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-04-13).
- UGALDE PIKABEA, Garazi / IZAGIRRE ZUBIMENDI, Anartz: *Morfologiak / Forma geometrikoak zure baitan*. Donostia, Bermingham, 2016.
- ZELAIETA, Edu: *Ispilu biluziak*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-06-28).

4. Saiakera, kazetaritza eta beste

4.1. Biografiak eta autobiografiak

- ASKOREN ARTEAN (Iñaki Berristain, Eduardo Urarte eta Xabier Euzkitze): *Nikolas Segurola, fraide, artzain eta bertsolari*. Oñati, Arantzazu, 2016 (2016-11-24).
- CARRERE, Joxemari / BERATARBIDE, Idoia: *Koldo*. Errenteria, Errenteriako Udala, 2016.
- ESKISABEL, Jon: *Zutaz kantatzeko*. Soraluze, Gaztelupeko Hotsak, 2016 (2016-11-10, 2016-12-16).

- GORROTXATEGI, Aritz: *Gabriel Celaya. 1911-1991*. Donostia, Donostiako Udala, 2016.
- IBARGUREN, Leire: *Laura esaten zioten. Miren Odriozolaren borroka*. Tafalla / Donostia, Txalaparta / Emagin, 2016 (2016-11-24; 2017-01-08 *Elkarrizketa saillean*).
- IRIONDO, Joxemari: *Laja, trikitixaren zubia*. Zarautz, Trikitixa Elkarte, 2016.
- LANTZIRI (Gexan Alfaro): *Lantziritik... Etxalaira....* Baiona, Elkar, 2016 (2016-11-24; 2016-12-22).
- PAGOLA, Manex: *Manex Pagola. Bere kantagintza eta argibide zonbait (1958-2015)*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-03-24; 2016-04-24).
- PAGOLA, Manex: *Manex Pagola. Bere kantagintza eta argibide zonbait (1958-2015)*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-03-24; 2016-04-24).
- TORREALDAI, Joan Mari: *Joan Mari Torrealdai*. Donostia, Eusko Ikaskuntza, 2016.

4.2. Saiakerak

- AGIRRE, Xabier: *Korapiloaren hasiera*. Gasteiz, Arabako Foru Aldundia, 2016 (2015-11-26).
- ALONSO, Jon: *Beltzaren koloreak*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-01-23).
- ARANBARRI, Iñigo: *Txanton Garrote agertokitik jaitsi zen eguna*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-03-17).
- ARRIETA, Yolanda: *Ahoa bete amets. Ahozko poesiaren alde*. Iruñea, Denonartean, 2016 (2017-01-22).
- ASTIZ, Iñigo: *Kixotenean*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-12-01).
- ATXAGA, Bernardo / SHEHU, Bashkin: *Korrespondentziak / Korrespondime / Correspondencias*. Donostia, Erein, 2016.
- AZURMENDI, Joxe: *Gizabere kooperatiboaz*. Donostia, Jakin, 2016 (2016-05-19).
- BASTERRETXE, María del Carmen: *Euskal Herria, Kultura Matrilineala*. Santa Cruz de Tenerife, Asociación para la Recuperación Saberes Tradicionales Potlatch Ediciones, 2016.
- CANO, Harkaitz / UGRESIC, Dubravka: *Korrespondentziak / Korespondencije / Correspondencias*. Donostia, Erein, 2016.
- DEL OLMO, Karlos: *Arestiren nazioa, antzerkia*. Azpeitia, EHAZE-Antzerkizale Elkarte, 2016 (2016-12-07).
- ERRO, Angel / OUREDNIK, Patrik: *Korrespondentziak / Correspondances / Correspondencias*. Donostia, Erein, 2016.
- ESNAL, Pello: *Zauria hauspo*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2016.

- GABILONDO, Joseba: *Globalizazioak eta Erdi Aro berria*. Donostia / Bilbo, Erein / Bilboko Udala, 2016 (2016-09-27; 2016-10-09 *Euskal Herri* sailean).
- GARTZIA TRUJILLO, Sebastián: *Hamaika euskal literato eta Jainkoa*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2016.
- GOROSTIDI, Juan: *Zazpigarren heriotza*. Donostia, Erein, 2016 (2016-07-01; 2016-10-23).
- HARTSUAGA, Juan Inazio: *Idea eta balioen bestelako historia laburra eta horren irakasgaien aplikazioa gaurko gizartean*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-07-12).
- IZTUETA, Paulo: *Hizkuntza-asmilazioa eta Hezkuntza-sistema Euskal Herrian*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2016.
- LASA, Amaia: *Barne iraultzen loraldia*. Angelu, Zortziko, 2016 (2016-11-24; 2016-12-28).
- LASARTE, Gema: *Emakume bertsolariak: ahanzturatik diskurtso propiora*. Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2016 (2016-09-15).
- MANTEROLA, Ismael: *Maite ditut maite*. *Transmisioa XX. mendeko Euskal Herriko artean*. Donostia, Edo!, 2016 (2016-02-01).
- MINTEGI, Laura / VANDERBEKE, Birgit: *Korrespondentziak / Briefwechsel / Correspondencias*. Donostia, Erein, 2016.
- RODRIGUEZ, Zuriñe / ETXEBARRIETA, Oihana: *Borroka armatua eta kartzelak*. Zaurutz, Susa, 2016 (2016-10-07 *Euskal Herria* sailean).
- SAGASTIZABAL, Joxean: *Peru Apreta, mistikoa*. Iruñea, Pamiela, 2016.
- SARASOLA, Ibon: *Bitakora kaiera*. Donostia, Erein, 2016 (2016-12-06 *Euskal Herria* sailean).
- SUDUPE, Pako: *Txillardegiren borroka abertzalea*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-03-10 *Euskal Herria* sailean).
- URANGA, Mitxelko: *Garai sadomasokistak*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2016.
- URKIZA, Ana: *Ez dago atzera bueltarik*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- URRETABIZKAIA, Arantxa / ELFYN, Menna: *Korrespondentziak / Gohebiaethau / Correspondencias*. Donostia, Erein, 2016.
- ZALDUA, Iban: (*Euskal*) *literaturaren alde (eta kontra)*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-11-24).
- ZELESTINO, Koldo: *Herrigintzatik naziogintzara*. Bilbo, Koldo Zelestino (egile editore), 2016.
- ZILBETI, Maider: *Arte-ekoizpen feministak euskal testuinguru kulturallean*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2016 (2017-02-11).

4.3. Kronikak eta bidaia liburuak

- LERTXUNDI PANADERO, Xabier / LERTXUNDI PANADERO, Junkal: *Mustafa-Megobari. Kaukaso-Kurdistan bizikletaz*. Donostia, Junkal Lertxundi (egile editore), 2016.
- MAIA SORIA, Jon: *Euskal Herri itsastarra. San Juan baleontzitik*. Donostia, Elkar, 2016.
- ROJO, Lorenzo : *Munduan barrena bizikletaz. Idazki herrariak*. Gazteiz, Munduan Barrena (egile editore), 2016.
- TOLEDO, Maite: *Ezinago txikitik ezin handiagora. Passo di Stelvio-Dolimitak*. Elgeta, Maire Toledo (egile editore), 2016; Soilik Internet bidez zabaldua.
- ZALAKAIN, Jexuxmari: *Kartzelako kronikak*. Bilbo, Ataramiñe, 2016; Soilik Internet bidez zabaldua.

4.4. Lekukotasunak, ikerlanak, zientzia eta dibulgazioa

- ARBELBIDE, Xipri: *14eko gerla, 14 lekuko*. Baiona, Maiatz, 2016.
- ASKIOREN ARTEAN: *Alta denboraren joan-etorrian*. Donostia, Altzako Historia Mintegia, 2016.
- ASKOREN ARTEAN: *Donostiapedia. Auzolanean eraitako liburua*. Donostia, DSS2016, 2016.
- ASKOREN ARTEAN: *Elhuyar Atlas geografiko eta politikoa*. Usurbil, Elhuyar, 2016.
- ASKOREN ARTEAN: *Erabakitze eskubidea, botere eragilea, burujabetza*. Getxo, Sorzain, 2016; koordinatzailea: Mitxelko Uranga.
- ASKOREN ARTEAN: *Euskal estatua irudikatzen. Euskal estatuaren aurreko iritziak eta jarrerak Euskal Herrian. Azterketa kuantitatiboa eta kualitatiboa*. Bilbo, Ipar Hegoa Fundazioa / Parte Hartuz, 2016 (2016-03-17 *Euskal Herria* sailean).
- ASKOREN ARTEAN: *Euskal Haur eta Gazte Literatura. Wikiproiektua*. Donostia, DSS2016, 2016.
- ASKOREN ARTEAN: *Euskararen Herri Hizkeren Atlasa VII*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2016 (2016-05-04).
- ASKOREN ARTEAN: *Euskararen Historia Soziala lantzeko eredu metodologikoa*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2016 (2016-01-10 *Euskal Herria* sailean).
- ASKOREN ARTEAN: *Gipuzkoako Aldundiko Langileak, 1936*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2016.
- ASKOREN ARTEAN: *Oroimenaren lekuak eta lekukoak*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2016; koordinatzaileak: Izaro Arroita Azkarate eta Lourdes Otaegi Imaz (2016-06-16).

- ASKOREN ARTEAN: *Pott Banda. Ekilibrista bihotza (1977-1980)*. Getxo, Sorzain, 2016; koordinatzailea: Jon Kortazar (2017-05-07).
- ASKOREN ARTEAN: *Zamudio: bizimodua eta ohiturak*. Bilbo, Labayru Fundazioa, 2016.
- ASKOREN ARTEAN (Ane Ortega Estibaliz Amorrortu, Jone Goirigolzarri, Jacqueline Urla): *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak*. Bilbo, Deustuko Unibertsitatea, 2016.
- ASKOREN ARTEAN (Iñaki Alegria Loinaz, Olatz Perez de Viñaspre Garralda eta Kepa Sarasola Gabiola): *Python programazio-lengoaia: oinarriak eta aplikazioak*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea / Udako Euskal Unibertsitatea, 2016.
- ASKOREN ARTEAN (Javier Alvez Gimenez, Xabier arregi Iparragirre, Jose Gaintzarain Ibarria, Paqui Lucio Carrasco eta Montse Maritxalar Anglada): *Programen espezifikazio, egiaztapen eta eratorpen formala*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea / Udako Euskal Unibertsitatea, 2016.
- ASKOREN ARTEAN (Jesus Eguzkiza 'Eguzki', Akaitze Kamiruaga eta Igone Etxebarria): *Kili-Kili 1966-2016??*. Bilbo, Labayru Fundazioa, 2016.
- ASKOREN ARTEAN (Jose Luis Albizu, Lukax Dorronsoro, Nagore Dorronsoro): *Deba-Itziaroko zuhaitz ikusgarriak*. Deba, Deba-Itziar Berde Egiten, 2016.
- AURKENERENA, Joseba: *Iparmina. Iparraldeko bizikerak eta kultur kronikak*. Urruñá, Amalur-Baita, 2016.
- BELAUSTEGI, Unai: *II. Errepublikak eta Gerra Zibila. Kronika Donostiatik*. Donostia, Donostiako Udala, 2016.
- DEBADIE, Severine / ETCHEZAHARRETA, Christiane: *Euskal artzainak*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-11-24).
- ELOSEGI, Xabier: *Gure erroen bila*. Senpere, Lapurdi 1609, 2016.
- ERKIZIA, Tasio: *Bizipenak eta hausnarketak*. Tafalla, Txalaparta, 2016 (2016-12-01 Euskal Herria sailean).
- ESTEBAN GALARZA, Mari Luz / HERNÁNDEZ GARCÍA Jone Miren: *Etnografia feministak Euskal Herrian. XXI. mendera begira dagoen antropologia*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea / Udako Euskal Unibertsitatea, 2016.
- ETXEBARRIA, Juan Manuel: *Gorbeia inguruko etno-ipuak eta esaundak II*. Bilbo, Euskaltzaindia / Deustuko Unibertsitatea, 2016.
- EUBA, Argibel: *Basker. 1960ko hamarkadako euskal kulturari buruzko suediar dokumentalak*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2016 (2016-12-10).
- FRANTSESENA, Eñaut: *Azpeitiko Udak Musika Banda. Gure historia*. Azpeitia, Azpeitiko Udala, 2016.
- GOIKOETXEA, Garikoitz: *Euskara irbazteko bidean*. Andoain, Berria, 2016 (2016-12-01 Euskal Herria sailean).

- GONZALEZ, Rayco: *Opio errebeldea. Futbola, iraultza, eta gizarte aldaketa*. Bilbo, Tau-paka Elkarte, 2016.
- IRIARTE BAÑEZ, Elurre: *Landa eremua eta Baztan literaturak kontatua*. Baztan, Me-taziri, 2016.
- ITURRIA, Pedro: *Euskarari gorazarrea*. Iruñea, Denonartean, 2016 (2016-04-01 azken orrialdean).
- IURREBASO BITERI, Iñaki: *Ibarbia-sagarra Errezilen*. Errezil, Ibarbi Errezilgo Errezil Sagararen Kultur Elkarte, 2016.
- IZTUETA, Ibai: *Sexologiaz hizketan Manuel Lanas Lecuonarekin*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2016.
- JIMENEZ, Irati: *Gatza*. Tafalla, Txalaparta, 2016.
- JIMENEZ, Irati: *Musuak*. Tafalla, Txalaparta, 2016.
- JIMENEZ, Irati: *Odola*. Tafalla, Txalaparta, 2016.
- LARRINAGA, Josu: *Euskal musika kosmikoak*. Mungia, Baga-Biga, 2016 (2017-05-28).
- LOPEZ DE LUZURIAGA MARTINEZ, Iñaki: *Euskaldunak eta karolingiar iraultza; Aki-tania eta Baskonian barrena*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2016.
- MARTINEZ DE MADINA, Elena: *Gasteizko Toponimia V, Arratzua I / Toponimia de Vitoria V, Arratzua I*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2016.
- ORZAIZ, Ion / SENAR, Joxerra: *Nafarroa, orain ala inoiz ez*. Donostia / Andoain, Elkar / Jakin / Berria, 2016 (2016-10-23 *Euskal Herria* sailean; 2016-10-26 *Euskal Herria* sailean).
- OTERMIN, Jose Mari: *Amezqueta, herri kirolzale baten memoria*. Amezqueta, Amezke-tako Udala, 2016.
- SIMON, Joan Marc / ZUAZAGOITIA REY-BALTAR, Daniel: *Zero zabor. Nola berpiztu ekonomia Lur planeta txikitu gabe*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2016.
- TAMBOURIN, Marikita: *Agoten in memoriam*. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-11-24).
- TAPIA, Joseba: *Larreko eskolatik. Trikitixarekin gozatzeko apunteak*. Lasarte-Oria, Ti-rikitrauki, 2016 (2016-11-27).
- TRUTXUELO, Marta: *Orio historian zehar*. Orío, Orioko Udala, 2016.
- UNZUETA KAREAGA, Umberto: *Langraiz bisean bis. ETAre disidentziarekin aurrez aurre*. Donostia, Erein, 2016 (2016-05-07).
- URANGA, Juan Jose: *Oroitzapenak berrituz*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2016.
- URRETABIZKAIA, Arantxa: *Bidean ikasia*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-11-25).
- XAMAR (Juan Carlos Etxegoien): *Etxea. Ondarea, Historia, Mintzoa*. Iruñea / Bilbo, Pamiela / Erroa, 2016 (2017-01-19 *Bizigiro* sailean).

ZULAIKA, Juan Mari: *Bizitza bi aurrez aurre*. Arrasate, Intxorta 1937 Kultur Elkar-
tea, 2016.

4.5. Artikulu eta hitzaldi bildumak

ASKOREN ARTEAN: *Aho bizarrik gabe*. Azpeitia, Azpeitiko Kultur Mahaia / Erlo
Telebista / Sanagustin kulturgunea / Urola Kostako Hitza / Uztarria Komu-
nikazio Taldea, 2016.

ASKOREN ARTEAN: *Estereoskopiak 16+16*. Bllbo, Euskal Museoa, 2016.

4.6. Kantu liburuak

ASKOREN ARTEAN: *Aho bete doinu 2*. Iruñea, Eragin, 2016.

PAGOLA, Manex / MARIS, Jo: *Manex Pagola. 100 kantu*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-
03-24; 2016-04-24).

SOLANO, Xabi: *Trikitixa Liburua II*. Hernani / Donostia, 5gora / Elkar, 2016 (2016-
11-29).

4.7. Hiztegiak eta gramatikak

ASKOREN AREAN: *Zigor-arloa eta espetxe-zaintza Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jaurlar-
ritza, 2016.

ASKOREN ARTEAN: *Bibliotekonomia Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jaurlarritza, 2016.

ASKOREN ARTEAN: *Collins-Elhuyar ingelesa-euskara hiztegia*. Usurbil, Elhuyar,
2016; koordinatzailea: Elixabete Etxeberria (2016-09-24 *Euskal Herria sai-
lean*).

ASKOREN ARTEAN: *Elektronika eta mikroelektronika Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jaurlar-
ritza, 2016.

ASKOREN ARTEAN: *Energia berriztagarriak Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jaurlarritza,
2016.

ASKOREN ARTEAN: *Erregistro Zibila Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jaurlarritza, 2016.

ASKOREN ARTEAN: *Museologia eta Museografia Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jaurlarritza,
2016.

ASKOREN ARTEAN: *Prozedura Zibila Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jaurlarritza, 2016.

ASKOREN ARTEAN: *Zeramika Hiztegia*. Gasteiz, Eusko Jaurlarritza, 2016.

4.8. Gidaliburuak eta eskuliburuak

ASKOREN ARTEAN: *Izena eta izana ezbaian: gida praktikoa*. Donostia, Emagin /
Euskal Herriko Bilgune Feminista, 2016.

AZPEITIA, Josema: *Donostiako gaurko eta betiko pintxoak*. Donostia, Ttarttalo, 2016.

MARKINEZ, Iker: *Euskal sukaldaritza praktikoa*. Donostia, Ttarttalo, 2016 (2016-12-24, Bizigiro sailean).

4.9. Argazki eta pintura liburuak

ASKOREN ARTEAN: *Intxaurrondo txuri-beltzean*. Donostia, Intxaurrondo Zaharreko Bizilagunen Elkarte, 2016.

ELOSEGI, Miel Mari / FEO, Pablo: *Lau aro*. Leitza, Miel Mari Elosegi / Pablo Feo (egile editore), 2016.

OLAIZOLA, Ander: *Esentzia*. Goizueta, Ander Olaizola (egile editore), 2016.

5. Disko-liburuak eta liburu-zintak

LOPEZ IRAOLA, Asier: *Oro bat*. Beasain, Asier Lopez (egile editore), 2016.

OLARIAGA, Antton / CANO, Harkaitz / LOPETEGI, Jexuxmai: *Itzal zaunka*. Donostia, Elkar, 2016 (201610-28).

6. Euskalduntzerako liburuak

EGIA, Lutxo: *Maraton: Athleticen historia ezberdin bat*. Donostia, Elkar, 2016.

LARTATEGI, Josu: *Asteroidea*. Bllbo, Alai, 2016.

LARTATEGI, Josu: *Balea*. Bilbo, Alai, 2016.

LARTATEGI, Josu: *Lamia*. Bilbo, Alai, 2016.

LARTATEGI, Josu: *Museoko hiltzailea*. Bilbo, Alai, 2016.

MEABE, Miren Agur: *Borrokalaria argitsuak*. Donostia, Elkar, 2016.

7. Nobela grafikoak eta komiki liburuak

ASKOREN ARTEAN: *Jakoba Errekondoren Bizi baratzea. Altza porru*. Lasarte-Oria, Argia, 2016.

CANO, Harkaitz / HORGADO, Iñaki: *Museo bilduma*. Donostia, Ikastolen Elkarte, 2016 (2016-11-02; 2016-11-20 azken orrialdean).

DURRUTY, Begoña: *Cherch'pas à comprendre ! Ez da konprenitzen ahal gerra!*. Iruñea, Denonartean, 2016.

h28: *Urdekaria*. Bilbo, h28 (egile editore), 2016.

IBARRA, Arantza / BENGOTXEA, Kaiet: *Mobilak*. Bilbo, Ediciones Beta, 2016.

IBARRA, Arantza / BENGOTXEA, Kaiet: *Mobilak*. Bilbo, Ediciones Beta, 2016.

MATTIN (Iñaki Martiarena): *Zarrakamalda*. Tafalla, Txalaparta, 2016 (2016-09-29).
REKALDE, Anjel / JOSEVISKY (Joseba Larratxe): *Eneko Aritzta. Lehen errege baskoia*. Iruñea, Nabarralde, 2016.

8. Antzerkia

APALATEGI, Jokin: *Erbia biper beltxean bezala*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2016.
DEJABU PANPIN LABORATEGIA: *Arrastoak*. Azpeitia, EHAZE-Antzerkizale Elkar-
tea, 2016 (2016-12-07).
ELIZETXEA, Luis: *Argiaren hautsa*. Sevilla, Algaida, 2016 (2016-09-11).
GUILLAN, Oier: *Mr. Señora*. Tafalla, Txalaparta, 2016 (2016-05-14).
SARASOLA, Gaizka: *Erleak, satorrak, beleak*. Donostia, Edo!, 2016 (2016-08-25).

9. Bertso liburuak

ASKOREN ARTEAN: *Bapatean 2015*. Andoain, Lanku, 2016.
ASKOREN ARTEAN: *Gipuzkoako Bertsolari Txapelketa 2015*. Andoain, Lanku, 2016.
ERREA, Joan: *Aita deitzen zen gizona*. Iruñea, Pamiela, 2016 (apailatzailea: Pello Salaburu).
KAZABON, Antton: *Txarapekoak*. Oiartzun, Antton Kazabon (egile editore), 2016.

10. Haur eta gazte literatura

10.1. Narratiba

AGIRRE, Alaine: *Martin*. Donostia, Elkar, 2016.
AGIRRE, Alaine: *Txokolatetzkoa izan nahiko nuke*. Donostia, Elkar, 2016.
AIERTZA, Maribel: *Jauregiko sekretua*. Zornotza, Ibaizabal, 2016.
ALBERDI, Uxue: *Lur et Amets. Martxa eta borroka!*. Donostia, Elkar, 2016.
ALBERDI, Uxue: *Lur eta Amets. Ikastola armairu barruan*. Donostia, Elkar, 2016.
ALBERDI, Uxue: *Lur eta Amets. Zazpi kaleetako eskola*. Donostia, Elkar, 2016.
ALBERDI, Uxue: *Txinako loreontzi bat*. Donostia, Elkar, 2016.
AMURIZA, Miren: *Amalur*. Donostia, Elkar, 2016.
AMURIZA, Miren: *Badator Korrika*. Donostia, Elkar, 2016.
AMURIZA, Miren: *Bainera bete itsaso*. Donostia, Elkar, 2016.

- AMURIZA, Miren: *Marimotots euskara ikasten*. Donostia, Elkar, 2016.
- AMURIZA, Miren: *Pirritx hizkuntza zer ote?*. Donostia, Elkar, 2016.
- AMURIZA, Miren: *Porrotx hizkuntzaren arnasa*. Donostia, Elkar, 2016.
- AMURIZA, Miren: *Pupu eta Lore Ikusi makusi*. Donostia, Elkar, 2016.
- ANDUEZA, John: *Lepoan hartu*. Donostia, Elkar, 2016.
- AÑORGA, Pello: *Giosepporen sudurrra*. Donostia, Elkar, 2016.
- AÑORGA, Pello: *Igel Marroitxo*. Donostia, Haziak, 2016.
- AÑORGA, Pello: *Ispilutxo*. Donostia, Elkar, 2016.
- ARNAL, Txabi: *Ikazkina Olentzero bihurtu zenekoa*. Donostia, Elkar, 2016.
- AROSTEGI, Gaizka: *Txopo*. Zornotza, Ibaizabal, 2016.
- ARRANZ, Iñaki: *Istoriorik gabeko ipuin istorioduna*. Donostia, Elkar, 2016.
- ARRIEN, Nerea: *Pentsatzeko txokoa*. Donostia, Erein, 2016.
- ARRIETA, Yolanda: *Kulun-kuttunak*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- ARRIETA, Yolanda / ALONSO, Idurre: *Kulun-kuttuna*. Iruñea, Denonartean, 2016 (2017-01-22).
- ARRIETA, Yolanda / ALONSO, Idurre: *Kulun-kuttuna*. Iruñea, Denonartean, 2016 (2017-01-22).
- ATXUKARRO, Bakarne, ZUBIALDE, Izaskun: *Sumendia baratzean*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- ATXUKARRO, Bakarne, ZUBIALDE, Izaskun, EGURZA, Asun: *Euskal mitologia. Haurrentzako ipuinak II*. Tafalla, Txalaparta, 2016.
- BARANDIARAN, Gotzon: *Arrarotz*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- CALLEJA, Seve: *Kontxako haur galduak*. Donostia, Erein, 2016.
- CANO, Harkaitz: *Zer demontre dago aulkien azpian?*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-12-14).
- DE DIOS, Olga: *Monstruo arrosa*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- DE PEDRO, Jokin: *Elurpean*. Donostia, Elkar, 2016.
- ETXEBERRIA SAGARZAZU, Kepa: *Haizea eta lizar magikoa*. Bilbo, Ataramiñe, 2016.
- ETXEBERRIA SAGARZAZU, Kepa: *Kuku erlojua*. Bilbo, Ataramiñe, 2016.
- FERNANDEZ, Nekane: *Azeri jauna*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- FERNANDEZ, Oihane: *Betaurrekoak hozkailuan*. Zornotza, Ibaizabal, 2016.
- FERNANDEZ, Oihane: *Txokolatezko pastela*. Zornotza, Ibaizabal, 2016.
- GALLASTEGI, Lur: *Uda bat Senegalen*. Donostia, Elkar, 2016.
- GARCIA ITURRIOZ: *Haizea*. Bilbo, Ataramiñe, 2016.

- JAKA, Ana: *Loaren inasioa*. Donostia, Elkar, 2016.
- JAKA, Ana: *Loaren inbasio isila*. Donostia, Elkar, 2016.
- JAKA, Ana: *Marimutila naiz, eta zer?*. Donostia, Elkar, 2016.
- KAZABON, Antton: *Piku azpian*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- LANDA, Mariasun: *Azken balada*. Donostia, Erein, 2016.
- MAGDALENA, Peru / MAGDALENA, Txomin: *Perutxo eta Txomintxo maiteminduta*. Donostia, Elkar, 2016.
- MARKULETA, Gerardo: *Artur errege gaztea*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- MARTÍNEZ, Isaak / GOÑI, Liébana: *Zerua gris dago*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-11-10).
- MARTINEZ, Laida: *Aintzaneren koaderno*. Bilbo, Edebé-Giltza, 2016.
- MARTINEZ, Laida: *Max oporretan doa*. Bilbo, Ediciones Beta, 2016.
- MARTINEZ, Laida: *Zomorroen kluba*. Donostia, Erein, 2016.
- MEABE, Miren Agur: *Tipi-tapa-tipi ilunabarrean*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- MILLET, Isabel: *Izarren hautsa*. Iruñea, Denonartean, 2016.
- MORILLO, Fernando: *Ixtebe Pellot, azken kortsarioa*. Donostia, Gaumin, 2016.
- MORILLO, Fernando: *Trumoi txakurraren negarra*. Donostia, Gaumin, 2016.
- OLASO, Xabier: *Erraldoiak*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-06-09).
- PEÑA, Yoseba: *Baloiak arboletan*. Zornotza, Ibaizabal, 2016.
- PEÑA, Yoseba: *Kaosaren ederra*. Donostia, Gaumin, 2016.
- PEÑA, Yoseba: *Xirei*. Zornotza, Ibaizabal, 2016.
- REKALDE, Paddy: *Kartoizko kaja*. Donostia, Elkar, 2016.
- REKALDE, Paddy: *Sagarraren misterioa*. Donostia, Elkar, 2016.
- RIVIÈRE, Gilles: *Ina, nere ama afrikarra*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-11-24).
- ROMERO PÉREZ, Javier: *Adur eta Izar zazpi herrialdeetan*. Bilbo, Samuraitxiki, 2016.
- SANTISTEBAN, Karlos: *Txokolatzeko arrainak*. Zornotza, Ibaizabal, 2016.
- SUAREZ, Castillo: *Paxkalin*. Donostia, Elkar, 2016.
- TORRECILLA LEZETA, Fernando: *Altzoko erraldoia*. Berriz, Fernando Torrecilla Lezeta (egile editore), 2016.
- TXILIKU (Jesus Mari Olaizola): *Lehen hegaldia*. Donostia, Elkar, 2016.
- VALENCIA, Josiane: *Jo Kako!... Jo!!!*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-11-24).
- ZUBELDIA, Iñaki: *Zestoako loroa*. Donostia, Erein, 2016.

10.2. Poesia

AÑORGA, Pello: *Barruko leihoa*. Iruñea, Pamiela, 2016.

ATXAGA, Bernardo: *Harriaren hiztegia*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-11-11).

BILBAO, Leire: *Piztipoemak eta beste xomorro batzuk*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-12-14; 2017-01-22).

BILBAO, Leire: *Xomorropoemak eta beste piztia batzuk*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-12-14; 2017-01-22).

IGERABIDE, Juan Kruz: *Maite poemak hasiberrientzat*. Iruñea, Denonartean, 2016.

11. Literatur aldizkariak

Ataramiñe, 16. zenbakia. Bilbo, Ataramiñe, 2016.

Behinola, 33. zenbakia. Donostia, Galtzagorri Elkarte, 2016.

Behinola, 34. zenbakia. Donostia, Galtzagorri Elkarte, 2016.

Egan, 2016ko 1. eta 2. zenbakiak. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2016.

Erlea, 10. zenbakia. Bilbo, Euskaltzaindia, 2016 (2016-11-26).

Hegats, 54. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2016 (2017-01-06).

Idatz & Mintz, 61. zenbakia. Bilbo, Labayru Fundazioa, 2016.

Idatz & Mintz, 60. zenbakia. Bilbo, Labayru Fundazioa, 2016.

Jakin, 213. zenbakia. Donostia, Jakin, 2016.

Jakin, 214. zenbakia. Donostia, Jakin, 2016.

Jakin, 215-216. zenbakia. Donostia, Jakin, 2016 (2016-11-11).

Jakin, 212. zenbakia. Donostia, Jakin, 2016.

Karmel, 293. zenbakia. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2016.

Karmel, 295. zenbakia. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2016.

Karmel, 294. zenbakia. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2016.

Karmel, 296. zenbakia. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2016.

Lardaska, 1. zenbakia. ??, Lardaska, 2016 (2016-11-27).

Lekore, 1. zenbakia. Donostia, Itu Banda, 2016.

Lekore, 2. zenbakia. Donostia, Itu Banda, 2016.

Maiatz, 62. zenbakia. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-11-24).

Maiatz, 63. zenbakia. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-11-24; 2017-04-18).

12. Testu zahar, berrargitalpen, bilduma, edizio kritikoak eta antologiak

- AGIRRE, Joxean: *Elgeta*. Andoain, 111 Akademia, 2016.
- AMURIZA, Xabier: *Hiztegi Errimatua. Hitzaren Kirol Nazionala*. Andoain, Lanku, 2016.
- ANONIMOA: *Sorgin-lapurra*. Donostia, Erein, 2016 (2016-12-20).
- ARANA, Aitor: *Izarbeibarko ipuñak*. Zornotza, Erroteta, 2016.
- ARESTI, Gabriel: *Malilu batekin: biola batekin. Gabriel Aresti, 1962*. Bilbo, Bilboko Udala, 2016; apailatzaileak: Jon Kortazar eta Paulo Kortazar (2016-11-30).
- ASKOREN ARTEAN: *Lea-Artibaiko ipuinak*. Bilbo, Labayru Fundazioa, 2016 (apailatzailea: Jabier Kaltzakorta).
- ASKOREN ARTEAN: *Maiatz-en bidean, 1982-1990*. Baiona, Euskaltzaleen Biltzarra, 2016; apailatzailea: Lucien Etxezaharreta (2017-04-07).
- ASKOREN ARTEAN (Felipe Juaristi, Juan Ramon Makuso, Pello Otxoteko eta Aritz Gorrotxategi): *Muga*. Erresteria, El Gallo de Oro, 2016.
- BIDADOR, Joxemi: *Klasiko bitxi, aront klasiko*. Iruñea, Pamiela, 2016; apailatzailea: Aritz Galarraga (2016-12-30).
- ELICEGUI, Mikela / ZAVALA, Antonio: *Pello Errotaren bizitza bere alabak kontatua*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2016 (2017-02-02).
- EUSKALTZAINDIKO LITERATURA IKERKETA BATZORDEA: *Euskal Literaturaren antologia. Testuak eta argibideak 2. Erdi Arotik Errenzaimentura*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2016.
- HIDALGO, Txema: *Nafar aire zaharretan 3*. Iruñea, Kapare, 2016 (2016-11-19 Bizigiro sailean).
- HIDALGO, Txema: *Nafar aire zaharretan 4*. Iruñea, Kapare, 2016 (2016-11-19 Bizigiro sailean).
- LANTZIRI, Gexan: *Kapitain piloturen airontzian*. Baiona, Elkar, 2016.
- LANTZIRI, Gexan: *Manuel artzainaren zazpi ardiak*. Baiona, Elkar, 2016.
- LANTZIRI, Gexan: *Mirua eta xitoak*. Baiona, Elkar, 2016.
- LANTZIRI, Gexan: *Pattin eta Patto*. Baiona, Elkar, 2016.
- LANTZIRI, Gexan: *Txintxinboi eta Txintxinbai*. Baiona, Elkar, 2016.
- LANTZIRI, Gexan: *Xoxolo, Moxolo eat Ttottolo*. Baiona, Elkar, 2016.
- LETE, Xabier: *Gabon, Txirrita*. Hernani, Aztarna, 2016 (2016-09-10).
- MATERRA, Esteve: *Materraren hiztegia eta adizkitegia (1617 eta 1623)*. Gasteiz, Aziti Bihia, 2016; [Soilik Internet bidez zabaldua].

- MATERRA, Esteve: *Materraren hiztegiak (1617 eta 1623)*. Gasteiz, Aziti Bihia, 2016; [Soilik Internet bidez zabaldua].
- MEABE, Miren Agur: *Itsaslabarreko etxea*. Bilbo, Alai, 2016.
- MINTEGI, Migel A.: *Kulero salatzaileak*. Bilbo, Alai, 2016.
- ORMAETXEBARRIA, Ignazio: *Euskara barrutik. Estudios de lingüística vasca*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2016; apailatzailea: Paulo Agirrebaltzategi.
- SALABERRIA, Sebastian: *Neronek tirako nizkin*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2016; apailatzailea: Pello Esnal.
- SARRIONANDIA, Joseba: *Hilda dago poesia? ¿La poesía está muerta?*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-12-16).
- XALBADOR: *Odolaren mintzoa*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-11-08).
- ZUBIZARRETA, Patxi / MITXELENA / Jokin, SENPERENA, Joserra: *Urrezko giltza*. Donostia, Elkar, 2016.
- ZUBIZARRETA, Patxi / MITXELENA / Jokin, SENPERENA, Joserra: *Urrezko giltza*. Donostia, Elkar, 2016.

Lehen eranskina: kritikak *Berria* egunkarian

- ALONSO, Jon: *Beltzaren koloreak*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-05-15, Hasier Rekondo).
- ALONSO, Jon: *Hiri hondakin solidoak*. Tafalla, Txalaparta, 2015 (2016-01-31, Alex Gurrutxaga).
- ALTONAGA, Kepa: *Back to Leizarraga*. Iruñea, Pamiela, 2015 (2016-01-17, Alex Gurrutxaga).
- AÑORGA, Pello: *Barruko leihoa*. Iruñea, Pamiela, 2015 (2016-02-28, Imanol Mercero).
- ARANBARRI, Iñigo: *Txanton Garrote agertokitik jaitsi zen eguna*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-06-12, Hasier Rekondo).
- ARANO, Leire: *Begiak itxita hegan*. Zornotza, Ibaizabal, 2015 (2016-02-14, Imanol Mercero).
- ARISTI, Pako: *Armiarma txiki baten epopeia handia*. Donostia, Erein, 2015 (2016-05-08, Imanol Mercero).
- ARISTI, Pako: *Arrotz eta eder*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-06-26, Hasier Rekondo).
- ARRANZ, Iñaki: *Istoriorik gabeko ipuin istorioduna*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-06-05, Imanol Mercero).
- ARRIETA, Joxe Austin: *Estalien gradora*. Tafalla, Txalaparta, 2016 (2016-11-06, Hasier Rekondo).

- ASKOREN ARTEAN: *100 kontu ondo ezagutzeko zientzia*. Donostia, Ttarttalo, 2015; itzultzailea; Nagore Irazustabarrena (2016-01-31, Imanol Mercero).
- ASKOREN ARTEAN: *Lur eta Amets. Euskal Herriaren historia*. Donostia, ELkar, 2015 (2016-01-31, Imanol Mercero).
- ATXAGA, Bernardo: *Xola eta lapurra*. Donostia, Erein, 2015 (2016-01-17, Imanol Mercero).
- AZURMENDI, Joxe: *Gizabere kooperatiboaz*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-10-02, Alex Gurrutxaga).
- BARANDIARAN, Gotzon: *Gidariaren okerra*. Zarautz, Susa, 2015 (2016-02-07, Iraitz Urkulo).
- BASSANI, Giorgio: *Finzi-Continitarren lorategia*. Donostia, Elkar, 2016; itzultzailea: Koldo Biguri (2016-11-27, Alex Gurrutxaga).
- BAUM, Lyman Frank: *Oz-eko azti harrigarria*. Iruñea / Pontevedra, Cénlit, 2016; itzultzailea: Juan Kruz Igerabide (2016-06-19, Juan Kruz Igerabide).
- BENJAMIN, Walter: *Deborra, historia eta artearen inguruko testuak*. Bartzelona, Sans Soleil, 2015; itzulpena: askoren artean (2016-03-13, Alex Gurutxaga).
- BENJAMIN, Walter: *Literatura oharak*. Bartzelona, Sans Soleil, 2015; itzulpena: askoren artean (2016-03-13, Alex Gurutxaga).
- BLAKE, Stephanie: *Kaka putza*. Iruñea, Cénlit, 2015; itzultzailea; Inma Errea (2016-03-13, Imanol Mercero).
- BLANCO-AMOR, Eduardo: *Parranda*. Iruñea, Igela, 2015; itzultzailea: Ramon Etxezarreta (2016-01-10, Iraitz Urkulo).
- BONE, Emily: *Nire lehen Espazioko liburua*. Donostia, Ttarttalo, 2015; itzultzailea: Nagore Irazustabarrena (2016-05-08, Imanol Mercero).
- CANO, Harkaitz: *Beti oporretan*. Zarautz, Susa, 2015 (2016-04-24, Alex Gurrutxaga).
- CANO, Harkaitz / HOLSADO, Iñaki : *Museo bilduma*. Donostia, Ikastolen Elkartea, 2016 (2016-12-11, Imanol Mercero).
- CELAN, Paul: *Munduko Poesia Kaierak Paul Celan*. Zarautz, Susa, 2016; itzultzailea: Xabier Montoia (2016-04-03, Hasier Rekondo).
- D'ALLANCE, Mireille: *Haserre gorria*. Uztaritze, Ikas Euskal Pedagogia Zerbitzua, 2016; itzultzailea: Alice Casenave (2016-11-13, Imanol Mercero).
- DAYNES, Katie: *Antzinako zibilizazioak Erromatarrek*. Donostia, Ttarttalo, 2016; itzultzailea: Anton Garikano (2016-03-27, Imanol Mercero).
- DICHARRY, Eric: *Errudun*. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-06-19, Alex Gurrutxaga).
- DUCOS, Max: *Aingeru galduaren bila*. Uztaritze, Ikas Euskal Pedagogia Zerbitzua, 2015; itzultzailea: Maritxu Riviere (2016-02-14, Imanol Mercero).

- EIZAGIRRE PORTILLO, Jesus: *Zozomikoteak*. Hernani, Dobera, 2015 (2016-02-28, Imanol Mercero).
- EIZAGIRRE, Ekhiñe: *Alde erantzira nabil*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-04-17, Hasier Rekondo).
- ERNAUX, Annie: *Begira zenbat argi, maitea*. Iruñea, Igela, 2015; itzultzailea: Xabier Aranburu (2016-02-28, Alex Gurrutxaga).
- FERNÁNDEZ PAZ, Agustín : *Elurte amaitezina*. Donostia, Elkar, 2016; itzultzailea: Xabier Aranburu (2016-11-13, Imanol Mercero).
- FERNANDEZ, Oihane: *Nahla*. Zornotza, Ibaizabal, 2016 (2016-06-19, Imanol Mercero).
- FOSTER WALLACE, David: *Sekula gehiago egingo ez dudan gauza ustez dibertigarri bat*. Donostia, Pasazaite, 2015; itzultzailea: Danele Sarriugarte (2016-03-20, Iraitz Urkulo).
- GABILONDO, Joseba: *Globalizazioak eta Erdi Aro berria*. Donostia / Bilbo, Erein / Bilboko Udala, 2016 (2016-12-18, Hasier Rekondo).
- GARDE, Luis: *Ehiztariaren isilaldia*. Iruñea, Pamiela, 2015 (2016-02-21, Hasier Rekondo).
- GONZÁLEZ, Ángel: *Munduko Poesia Kaierak*. Ángel González. Zarautz, Susa, 2016 (2016-05-22, Alex Gurutxaga).
- GONZALVO, Jorge: *Trpoezista*. Iruñea, Cénlit, 2015; itzultzailea: Juan Kruz Igerabide (2016-04-10, Imanol Mercero).
- GOROSTIDI, Juan: *Zazpigarren heriotza*. Donostia, Erein, 2016 (2016-11-13, Alex Gurrutxaga).
- GORROTXATEGI, Miren: *33 ezkil*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-11-19 Mikel Ayerbe).
- GUILLAN, Oier: *Mr. Señora*. Tafalla, Txalaparta, 2016 (2016-06-26, Iraitz Urkulo).
- HARRIET (Gregorio Muro) / REDONDO, Daniel: *Jon eta Mirka*. Donostia, Harriet, 2016; itzultzailea: Arkaitz Almortza (2016-11-27, Imanol Mercero).
- HEDELIN, Pascal: *Piztia txikiak*. Donostia, Ttarttalo, 2016; itzultzailea: Aztiri (2016-10-30, Imanol Mercero).
- HOUELLEBECQ, Michel: *Sumisioa*. Donostia, Meettok, 2015; itzultzailea: Gerardo Markuleta (2016-02-07, Hasier Rekondo).
- JAIO, Karmele: *Orain hilak ditugu*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-02-14, Alex Gurrutxaga).
- KAFKA; Franz: *Metamorfosia*. Donostia, Erein, 2016; itzultzailea: Anton Garikano (2016-05-29, Hasier Rekondo).
- KLOEPFER, John: *Galaxiako bilatuena*. Bilbo, Desclée de Brouwer, 2015; itzultzailea: Regina Larruzea Aransolo (2016-10-16, Imanol Mercero).

- LABANDIBAR, Goiatz: *Fotogramak*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-06-12, Iraitz Urkulo).
- LARREA, Adur: *Gabriel Aresti BioGrafikoa*. Bilbo, Erroa, 2015 (2016-01-24, Iraitz Urkulo).
- LARRION, Patxi: *Feriatzaileak*. Zarautz, Susa, 2016 (2016-10-09, Mikel Ayerbe).
- LERTXUNDI, Anjel: *Zu*. Donostia, Erein, 2015 (2015-01-24, Hasier Rekondo).
- LETE, Xabier: *Gabon, Txirrita*. Hernani, Aztarna, 2016 (2016-10-23, Mikel Ayerbe).
- LISPECTOR, Clarice: *Zorion klandestinoa*. Donostia / Iruñea, Eren / Igela, 2015; itzultzailea: Iñigo Roque (2016-01-10, Hasier Rekondo).
- LIZARRALDE, Pello: *Elur bustia*. Donostia, Erein, 2016 (2016-10-16, Alex Gurrutxaga).
- MALAPARTE, Curzio: *Larrua*. Donostia / Iruñea, Erein / Igela, 2016; itzultzailea: Jose Ramon Vazquez (2016-05-01, Hasier Rekondo).
- MALESKI, Unai: *Hau ez da poesia*. Donostia, Elkar, 2015 (2016-03-20, Hasier Rekondo).
- MATTIN (Iñaki Martiarena): *Zarrakamalda*. Tafalla, Txalaparta, 2016 (2016-11-06, Mikel Ayerbe).
- MEABE, Miren Agur: *Ros*. Donostia, Erein, 2015 (2016-03-27, Imanol Mercero).
- MELVILLE, Herman: *Bartleby eskribatzailea*. Donostia, Erein, 2016; itzultzailea: Juan Garzia (2016-04-03, Iraitz Urkulo).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Alsina*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-11-19, Hasier Rekondo).
- MODIANO, Patrick: *Dora Bruder*. Iruñea, Igela, 2015; itzultzailea: Monika Etxebarria (2016-03-06, Iraitz Urkulo).
- MONTOIA, Xabier: *Hondamendia*. Donostia, Elkar, 2015 (2016-04-10, Alex Gurrutxaga).
- MURPHY, Jill: *Bost minutuko lasaialdia*. Iruñea / Pontevedra, Pamiela / Kalandraka, 2016 (itzultzailea: Manu López Gaseni).
- ODRIOZOLA, Ander: *Freeport*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-10-23, Hasier Rekondo).
- OLARIAGA, Antton / CANO, Harkaitz / LOPETEGI, Jexuxmai: *Itzal zaunka*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-12-18, Mikel Ayerbe).
- OSORO, Jasone: *12etan bermuta*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-03-06, Hasier Rekondo).
- PAYA, Xabi / GALLEGO, Patxi: *Nork?*. Andoain, Bertsolari (Bertsolari aldizkarian), 2015 (2016-02-21, Iraitz Urkulo).
- REKALDE, Paddy: *Sagarraren misterioa*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-04-24, Imanol Mercero).

- RICHARDSON, Justin / PARNELL, Peter: *Tango iritsita, hiru dira*. Iruñea / Pontevedra, Pamiela / Kalandraka, 2016; itzultzailea: Manu Lopez Gaseni (2016-05-22, Imanol Mercero).
- ROCA, Paco: *Etxea*. Bilbo, Astiberri, 2016; itzultzailea: Bego Montorio (2016-09-25, Mikel Ayerbe).
- SAIZARBITORIA, Ramon: *Lili eta biok*. Donostia, Erein, 2015 (2016-03-27, Alex Gurrutxaga).
- SALABERRIA, Sebastian: *Neronek tirako nizkin*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2016; apailatzailea: Pello Esnal (2016-10-30, Alex Gurrutxaga).
- SARASOLA, Gaizka: *Erleak, satorrak, beleak*. Donostia, Edo!, 2016 (2016-12-11, Alex Gurrutxaga).
- SERRA I FABRA, Jordi: *Tximeletaren oihua*. Zornotza, Ibaizabal, 2016; itzultzailea: Aitor Arana (2016-10-30, Imanol Mercero).
- SERRANO, Asier: *Linbotarrak*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-10-09, Hasier Rekondo).
- SLEGERS, Liesbet: *Sendagilea*. Zornotza, Ibaizabal, 2016; itzultzailea: Leire Mendizabal (2016-04-10, Imanol Mercero).
- TXILIKU (Jesus Mari Olaizola): *Lehen hegaldia*. Domostia, Elkar, 2016 (2016-10-02, Imanol Mercero).
- TXILIKU (Jesus Mari Olaizola): *Sendagaia*. Domostia, Elkar, 2015 (2016-03-13, Imanol Mercero).
- UGALDE PIKABEA, Garazi / IZAGIRRE ZUBIMENDI, Anartz: *Morfologiak / Forma geometrikoak zure baitan*. Donostia, Bermingham, 2016 (2016-09-25, Hasier Rekondo).
- URRETABIZKAIA, Arantxa: *Bidean ikasia*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-12-04, Mikel Ayerbe).
- VERNE, Jules: *Kazetari amerikar baten egunaldia 2889an*. Iruñea, Cénlit, 2015; itzultzailea: Alberto Barandiaran (2016-05-01, Iraitz Urkulo).
- VILLENA, Unai: *Hauts haietatik*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-05-29, Iraitz Urkulo).
- WOOLF, Virginia: *Farorantz*. Donostia, Elkar, 2015 (2016-05-08, Alex Gurrutxaga).
- ZABALA, Juan Luis: *Txistu eta biok*. Sevilla, Algaida, 2016 (2016-06-05, Hasier Rekondo).
- ZAPICO, Alfonso: *Dublindarra*. Bilbo, Astiberri, 2016; itzultzailea: Bego Montorio (2016-04-17, Iraitz Urkulo).
- ZELAIA, Egoitz: *Eta galtzen bagara zer?*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-05-15, Iraitz Urkulo).

ZELAIETA; Edu: *Ispilu biluziak*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-12-04, Hasier Rekon-
do).

Bigarren eranskina: erreseina laburrak *Berria* egunkarian

Egan, aldizkaria, 2015eko 3-4. zenbakiak. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen
Elkartea, 2015 (2016-01-10).

Hegats, aldizkaria, 53. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2015 (2016-
01-10).

Idatz & Mintz, aldizkaria, 59. zenbakia. Bilbo, Labayru Fundazioa, 2015 (2016-02-
07).

Karmel, aldizkaria, 292. zenbakia. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldar-
rrak, 2015 (2016-01-17).

Lekore, aldizkaria, 0. zenbakia. Donostia, Itu Banda, 2015 (2016-01-10).

Maiatz, aldizkaria, 61. zenbakia. Baioina, Maiatz, 2015 (2016-01-17).

Senez, 47. zenbakia. Donostia, Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpretteen
Elkartea, 2016 (2016-11-06).

AINTZIART, Piarres: *Nafarroan filosofatuz*. Baiona, Elkar, 2015 (2016-01-31).

ALDEKOA, Iñaki: *68ko belaunaldia*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2015 (2016-02-
21).

ANDUETZA, Agurtzane: *Esku aldunaren Gakoa*. Baiona, Maiatz, 2015 (2016-02-07).

ARIZA DE MIGUEL, Jon: *Ohe hotzak*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-05-22).

ARRIEN, Nerea: *Pentsatzeko txokoa*. Donostia, Erein, 2016 (2016-05-10).

ARRIETA URRUTIZBEREA, Agustin: *Filosofiarako sarrera bat*. Bilbo, Euskal Herriko
Unibertsitatea, 2015 (2016-02-28).

ASKOREN ARTEAN: *Mikro-ipuinak 2013-2014*. Iruñea, Pamiela, 2016 (2016-06-05).

ASKOREN ARTEAN (Felipe Juaristi, Juan Ramon Makuso, Pello Otxoteko eta Aritz
Gorrotxategi): *Muga*. Errenteria, El Gallo de Oro, 2016 (2016-04-17).

ASKOREN ARTEAN (Iñaki Beristain, Eduardo Urarte eta Xabier Euzkitze): *Nikolas
Segurola. Fraide, artzain eta bertsolari*. Oñati, Arantzazu, 2016 (2016-11-27).

ATXAGA, Mikel: *Joxinixio gudaria*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2015
(2016-02-14).

AURKENERENA, Joseba: *Iparmina. Iparraldeko bizikerak eta kultur kronikak*. Urruña,
Amaur-Baita, 2016 (2016-04-10).

AXULAR (Pedro Agerre): *Gero*. Bilbo / Iruñea, Euskaltzaindia / Nafarroako Go-
berrua, 2015; apailatzailea: Blanca Urgell (2015-05-10).

- AZURMENDI, Joxe: *Gizabere kooperatiboaz*. Donostia, Jakin, 2016 (2016-06-05).
- BASAGUREN-DUARTE, Iñigo: *Erori*. Bilbo, Barnezomorro, 2016 (2016-11-06).
- ELIZETXEA, Luis: *Argiaren hautsa*. Sevilla, Algaida, 2016 (2017-03-12).
- ERREA, Joan: *Aita deitzen zen gizona*. Iruñea, Pamiela, 2016; apailatzailea: Pello Salaburu (2016-04-10).
- ETXEARRIA DUEÑAS, Gorka: *Sozialismoaren historia labur bat*. Bilbo, GITE-IPES, 2015 (2016-01-31).
- ETXEZAHARRETA, Lucien: *Xalbador azken bidean*. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-11-27).
- EUSKALTZAINDIKO LITERATURA IKERKETA BATZORDEA: *Euskal literaturaren antologia. Testuak eta argibideak 1. Erdi Arotik Errenazimentura*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2015; koordinatzailea: Karlos Otegi (2016-03-27).
- FERNÁNDEZ PAZ, Agustín: *Elurte amaiezina*. Donostia, Elkar, 2016; itzultzailea: Xabier Aranburu 'Artzai' (2016-05-29).
- FERNÁNDEZ PAZ, Agustín: *Elurte amaiezina*. Donostia, Elkar, 2016; itzultzailea: Xabier Aranburu 'Artzai' (2016-06-12).
- FOSTER WALLACE, David: *Sekula gehiago egingo ez dudan gauza ustez dibertigarri bat*. Donostia, Pasazaite, 2015; itzultzailea: Danele Sarriugarte (2016-02-28).
- GARMENDIA, Roman: *Intelektualismo morala eta aurrerabidea*. Zornotza, Erroteta, 2015 (2016-01-17).
- GARTZIA, Pruden: *Nafarroako auziaz*. Donostia, Elkar, 2015 (2016-02-21).
- GOITIZ, Onintze: *Amaia udalekuetan*. Donostia, Gaumin, 2015 (2016-03-10).
- GOLDSTYN, Jacques: *Arbolandi*. Sant Feliu de Guixols, Tramuntana, 2016; itzultzailea: Aritz Galarraga (2016-05-15).
- GOROSTIDI, Izaro: *Mariametsetan*. Bilbo, Ediciones Beta, 2016 (2016-06-12).
- GORROTATEGI, Aritz: *Gabriel Celaya. 1911-1991*. Donostia, Donostiako Udala, 2016 (2016-04-24).
- HIGGS, Amaia: *Bi erronbo*. Bilbo, Ediciones Beta, 2016; itzultzailea: Arantza Etxeberria Iturrate (2016-06-05).
- ITURRIA, Pello: *Euskarari gorazarrea*. Iruñea, Cénlit, 2016 (2016-04-17).
- IZTUETA, Paulo: *'Zabal'-en isuria (1973-1976). Ezker abertzalea paradigma berien aurrean*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2015 (2016-02-21).
- KAFKA, Franz: *Metamorfosia*. Donostia, Erein, 2016; itzultzailea: Anton Garikano (2016-03-20).
- KAZABON, Antton: *Txarapekoak*. Oiartzun, Antton Kazabon (egile editore), 2016 (2016-05-15).

- LANDA, Mariasun: *Azken balada*. Donostia, Elkar, 2016 (2016-04-24).
- MARTINEZ, Laida: *Erdi Aroko egunak*. Donostia, Gaumin, 2015 (2016-04-17).
- MARTINEZ, Laida: *Zorroren kluba*. Donostia, Erein, 2016 (2016-03-20).
- MUÑO A, Ibon: *Bidean gaude, aurrera goaz, joan zirenekin*. Bilbo, Ataramiñe, 2016 (2016-05-24).
- MUTIOZABAL, Aritz: *Hutsarte*. Baiona, Maiatz, 2016 (2016-04-24).
- ORMAETXEBARRIA, Ignazio: *Euskara barrutik. Estudios de lingüística vasca*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2016; apailatzailea: Paulo Agirrebaltzategi.
- PEETERS, Frederik: *Pilula urdinak*. Bilbo, Astiberri, 2016; itzultzailea: Bego Montorio (2016-11-06).
- RODKEY, Geoff: *Tapper bikiak gerran*. Donostia, Elkar, 2015; itzultzailea: Danele Sarriugarte (2016-03-27).
- RUIZ AGUIRRE, Luis Mariano: *Besamotz. Tximino musuzuria*. Bilbo, Tierra de Nubes, 2014; itzultzailea: Luis Mariano Ruiz Aguirre (2016-02-14).
- RYOOKAN, Taigu: *Ryookan-en 101 haikuak*. Iruñea, Cénlit, 2016; itzultzailea: Josu Jimenez Maia (2016-11-27).
- SAEZ BAZTAN, Ainara: *Txoriak ezkatzen zuena*. Donostia, Ainara Saez Baztan (egile editore), 2015 (2016-02-28).
- SANGALLI, Mario: *Luis Peña Ganchequi: arkitektoa leku gisa*. Donostia, Euskal Herriko Arkitektoen Elkargo Ofizialeko Gipuzkoako Odezkaritza, 2016; itzultzailea: Koro Navarro (2016-06-12).
- SANTA TERESA JESUSENA (Teresa de Cepeda y Ahumada): *Idazlan guztiak*. Markina-Xemein, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2015; itzultzailea: Luis Baraizarra (2016-03-27).
- SARASOLA, Gaizka: *Erleak, satorrak, beleak*. Donostia, Edo!, 2016 (2016-05-22).
- SARASUA, Jon: *Bost truke. Lankidetzaren linguistikaren bideetako jasokinak*. Iruñea, Pamiela, 2015 (2016-02-14).
- SOUBELET, Xabier (Xubiltz): *Sortzearen ezteak*. Baiona, Elkar, 2016 (2016-05-01).
- THIRY MERLO, Marie-Christine: *Aitorren ametsa*. Baiona, Zortziko, 2015; itzultzailea: Antton Harignordoquy (2016-04-10).
- UGALDE PIKABEA, Garazi / IZAGIRRE ZUBIMENDI, Anartz: *Morfologiak / Forma geometrikoak zure baitan*. Donostia, Bermingham, 2016 (2016-05-29).
- ZABALA, Juan Luis: *Txistu eta biok*. Sevilla, Algaida, 2016 (2016-05-01).
- ZALAKAIN, Jexuxmari: *Kartzelako kronikak*. Bilbo, Ataramiñe, 2016 (2016-05-15).
- ZUBIRI ARGIÑARITZ, Marisa: *Udaberria gutaz ahaztu zen urte hartan*. Iruñea, Cénlit, 2015 (2016-02-07).

